

830.454/4-2

8

HARSÁNYI ZSOLT
SZÓLALJ, SZÓLALJ
VIRRASZTÓ!

Országos Széchényi Könyvtár

HARSÁNYI ZSOLT

SZÓLALJ, SZÓLALJ
VIRRASZTÓ!

Országos Magyar Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Khuen-Héderváry Sándor és Károly grófoknak

Országos Széchényi Könyvtár

HARSÁNYI ZSOLT

SZÓLALJ, SZÓLALJ, VIRRASZTÓ!

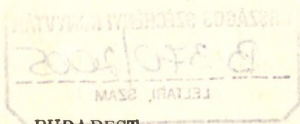
ZRINYI, A KÖLTŐ, ÉLETÉNEK REGÉNYE

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ELSŐ KÖTET

M. 142.218.5

BUDAPEST

SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET R.-T.
KIADÁSA

830.454/1

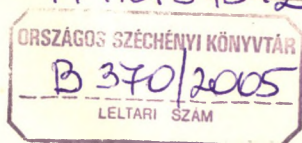
2011

Fenntartunk minden jogot, a fordítás, színpadra alkalmazás és
filmesítés jogát is.

Copyright by Singer és Wolfner Rt., Budapest, 1934.

Országos Széchényi Könyvtár

M 175.518:2

I.

— Addsa kezed, csillagom, jöszte anyáddal.

A kisfiú felnyujtotta kezét az anyai kézhez. Megindultak ketten. Az ajtóból az anya még visszavetett egy pillantást a másik gyerekekre. Az csendesen játszadozott a szőnyegen, figyelmét teljesen elfoglalta egy csillogó rézcsörgő. A horvát dada ott guggolt mellette.

Zrinyi Györgyné áthaladt egymásután két szobán. A kis Miklós szaporán igyekezett mellette. A harmadik szobában az anya odalépett a fali szekrényhez, amelynek zárához ott hordta a kulcsot az övének függő kötegben. Kinyitotta a szekrényt, de a késő őszi délután már homályos volt, nem lehetett az üvegesék közt eligazodni. Zrinyiné kinyitotta a várudvarra szolgáló egyik ablakot, amelynek ólomkarikába foglalt kristálytányérain át gyéren szivárgott be a külső világosság, de most, hogy szárnya kitárult, szabadon özönlött be a gyenge napsütés. A különféle alakú üvegek megcsillantak. Mind-egyik üveg cédulát hordott a hasán, egyiken ez állott: isópvíz. Másikon: bötsevirág vize. Harmadikon: sályavíz. És így tovább. Az üvegek polcai alatt pedig fiókok sorakoztak, fekete kihúzógombjuk alatt azok is feliratos cédulákkal. Bolhafű. Ebszemfű. Bakszakáll. Borsfű. Bakvérfű. A grófné kihúzta az ebszemfüves fiókot, kivett belőle egy csipetnyi szárított növényt, azt kicsiny gyolcsdarabba takargatta és bedugta mentéje zsebébe. Aztán becsukta

a szekrényt és megint kézenfogva a gyereket, indult vele tovább.

Szobák hosszú és néptelen során áthaladván, kifordultak az alacsony, meszelt folyosóra. Zászlók, fegyverek, rúdra foglalt díszes lószőr farkak zsúfolt sora tarkította a falak hosszú mezejének fehérségét. S a falak tövében régi ágyúgolyók sorakoztak, a vasból valók rozsdásan, a kőből valók kiesorbultan. A hosszú, szöttes pokrócra hatszögletű méhsejtek ábráit vetette az ólomkeretes kristályszemeken benéző és itt már erősebb világosság. Egyik szoba ajtaja nyitva állott, onnan keményen és pattogóan hallatszott ki a vár urának hangja. Zrinyi György levelet diktált íródeákjának, Debreceni Györgynek.

— Megértettem azt is, hogy kegyelmed rabjai sarcolnak, igen változnak és most is egynehány marhát hoztanak jó török lóval egyetemben, kin bizonyára szívem szerint örülök. Kívánom is, gyakorta változzanak és több eféle szép török marhát hozzanak kegyelmednek az kegyelmed rabjai.

Zrinyiné és a kisfiú megálltak az ajtóban. Benéztek. Odabenn több asztalnál dolgoztak a deákok. Mikor az úrnőt meglátták, tisztességtudóan kiki felállott helyéről. Az úrnő fejbőlintással intett nekik, hogy csak üljenek vissza. Zrinyi György feleremelte a kezét, jelezvén feleségének, hogy várjon egy pillanatig. És befejezte a passzus diktálását:

— Az én rabjaim semmiképpen sem akarnak változni, hanem az tömlöcben nagy hallgatásban vannak.

A gróf odajött az ajtóhoz. Meg nem szünnén diktálni, lehajlott és felvette ölébe a kisfiút. Ez pedig, ahogy szokta, rögtön átkerítette apró karját az apja nyakán. A két arc egymáshoz símult, az apabarna, kemény ábrázata és a kisfiú gyengéd orcája. Zrinyi György vonásain az apai gyengédség melege

sugárzott keresztül. Még a hangja is dédelgetőre lágyult, mikor tovább diktálta:

— De ha látom, hogy vakmerőképpen megkeményítik magokat, nemcsak ujjok, fülök, orrok és kezők, de még fejük is elvételik az ki nem változás miá. Lemégy?

Az utolsó szó már az asszonynak szólt. Zrinyiné bólintott.

— Széjjelnézek odale. Kinek írsz?

— Batthyány Boldizsárnak.

— Az kiket küldöttél nyelvet fogni, megtértek?

— Nem még. Minden pillanaton várom őket. Azt gondolom, sántál valamiben az kanisai török.

— Hát megyek. Megtérünk Miklóskával mingyár.

Az apa megcsókolta a gyereket és letette. Már vissza is fordult Debreceni Györgyhöz, aki a szünetet felhasználván, odanyomkodta a lúdtoll hegyét a kalamáris aljába tett kis kődarabra, mert túlkeményet fogott a lúdtoll. Anya és gyermeke tovább indultak. Ahogy elfordultak volna a földszintre vezető fagarádicss felé, a gyerek felpillantott a falra. Egy szakállas ember arcása függött itt a falon. Miklóska eleven szemmel rámosolygott a szakállas ember képére. Nagyon szerette a szakállas embert, mert úgy hívták, mint őt. És azt is megfigyelte negyedfélèves eszével, hogy aki látogató jött a várba, az mind megállt ez előtt a kép előtt és nagy tiszteletadással szemlélte.

Lementek a fagarádicson. Kitárult előttük az udvar a szelíd, hűnyő nap vérvöröses verőfényében. Két horvát cselédlány vihogott nem messze tőlük. Ahogyan az úrnőt meglátták, rémülten rebbentek szét és beosontak a tornácra. Az udvar másik vége felől viharos örömmel rohant az érkezők felé egy lompos, fekete kutya.

— Szelim! Szelim! — kiáltotta a gyerek.

A kutya lelkenedező örömmel ugrott rá. Olyan

hevesen csavargatta oldalát a boldogságtól, hogy attól lehetett félni: eltörik a gerince. Szorgos nyelvével a gyerek arcát kereste, hogy rajongóan megnyaldossa. Miklóska két könyökével védekezett és kacagott. Nem is tudta volna leseperni magáról az állatot, de anyja rákiáltott a kutyára. A kiáltástól meghunyászkodott Szelim, két lába közé kapta fekete farkát, de behúzott farokkal is boldogan riszálta magát tovább.

— Hova megyünk, anya?

— A sernevelőbe, csillagom.

Mentek az udvaron keresztül, a fekete kutya izgatott futkosással hol előttük, hol valami elhullott csont megszagoltatása végett mögöttük. Áthaladtak a gyümölcsöskerten, ahol most szedték a cselédek az almát. A vidám beszélgetés azonnal elhallgatott, mikor a grófné szálás alakja feltűnt a fák között. Amelyik jobbágy fején süveg volt, gyorsan lekapta. Az úrnő nem nézett sem jobbra, sem balra, csak ment az alázattól némára dermedt emberek között tovább. Az öreg Jobbsincs István, aki valaha az áradt Murából húzta ki az akkor még gyermek Zrinyi Györgyöt és ezért a többieknél több bizalmasságot merészelhetett, gyorsan odanyomott egy szép piros almát a kislfiúnak. De azért aggódva leste, nem lesz-e szigorú feddésben része. Nem lett. Úrnő és gyermeke tovább haladtak a fák között, amelyek akkora termést hordtak az idén, hogy a terhes ágakat villakarókkal kellett megtámasztani alulról, különben mosolygó kincseik alatt leszakadtak volna.

A virágos kertbe nem fordult most be Zrinyiné, hanem a hársfák alatt elmellőzte a gyantáros, festett filagóriát és a gyümölcsaszaló házacskákat, és kinyitván a reteszre járó ajtót az élősövényen, kilépett az állatos udvarra. Egymást érték itt a sövény-épületek, magyar módra egyik sem kőből épült, hanem mind fából. Tapasztott marhaállások,

szarvazatlanul font borjútartó pajták, szalmafedeles istállók, sövényes libarekesztők. Borjúbögés, libagágogás remegtette az alkonyi levegőt, amelyben hihetetlen sűrűségű szúnyogfellegek rajzottak. A kisfiú alig győzte kapkodni a fejét, részint a szúnyogok miatt, részint mert ebben a kimeríthetetlen gazdagságú meseországban egyszerre mindent szeretett volna látni. Közben jóízűen majszolta az almát.

Jobbágnép sürgött-forgott mindenütt. Az úrnő megjelenésére valamennyi egyszerre mozdulatlanná meredt. A lúdrekesznél egy bekötött fejű legény kapta magát feszes állásba.

— Mi lelt? — kérdezte az úrnő.

— Kárt vallottam az minapi lesen.

— Mivel kötöd bé?

— Borban ázott kenyérrel.

— Jól van. Hajtsad vissza az ebet.

A legény rátámadt szegény Szelimre, hajkurászta elfelé. Szomorúan kotródott el a kutya, visszavisszanézve még valami reménységért, de aztán lemondóan véglegesen elkullogott. A vár asszonya haladt a csűr felé. Ágasokon álló hatalmas alkotmány volt ez, óriás kármentői valóságos gabonakasztélyá tették. A szérűn keményen folyt még a munka: övig meztelenre vetkőzött legények hadaróval csépeltek a földre szórt életet. Szabályos ritmussal csaptak le a kalászhalomra a hadarók, odébb már asszonyok serény kezei dolgoztak a kicsépel maggal, zsákokat hordtak emberek, folyt a verejték, mozgott-haladt minden. A kankalyékos kút gémje folyton csikorgott, ketten vizet húztak a vályuba. De ahogy Zrinyi Györgyné közeledett, egyszerre mozdulatlanná meredt minden. Kiáltások elhallgattak, hadaró megállott, kútgém mozdulatlanná vált. Mintha valami mithologiai erő járt volna a szálás termetű úrasszonnyal: a hódoló alázat mozdulatlanságává fagyott az élet, amerre pillantott. A csépelő

jobbágylegény még azt a mozdulatot is habozva csinálta, hogy a hadaróval magasra emelt két karját csendesesen leeresztette, szinte szeretne volna magasra emelt karral megállítani a mozdulatot a kellős közében. És így állottak szobrokká merevülten az alázatos prébendás jobbágyok, mígnem a grófné biccentett a fejével. Mintegy varázsló igére azonnal megindult megint minden: zsákhordás, hadarócsapás, jövés-menés, kútnyikorgás, horvát beszéd.

Levett süveggel, nagy alázattal jött a csürbíró, Hájas György. Kis, pohos, öreg volt ez, félszemű. Jobbszemét otthagytá Légrád alatt, mikor egyszer martalékosnak küldték holmi apróbb törökles alkalomával. A grófné csókra nyujtotta a kezét. Ez magasabb cseléd volt, számot tarthatott a kitüntetésre. Ajkával illetve a kegyelmes kezét, de csak imádatyszerű lehellet módján, alig-alig. Aztán ott állott, süvege kezében, olyan tartással, mintha minduntalan meghajolni szeretne.

— Minden rendben van, Hájas?

— Rendben, könyörgöm alázatosan.

— Mi baj volt az pásztorral vasárnapon? És melyikkel?

— Bonfordi Kis Pista és Horvát Ferenc közt esett az a baj, könyörgöm alázatosan. Horvátnak az farkasok elvonták egy ökrét, kiért ő Bonfordit okolta. Fejszére kaptak. Boros volt egyik is, másik is. Már pedig, ha az pásztor megbokrosodott, csöppecske inneptöréssel nem gondol. De megjelentettem gróf urunk ő nagyságának alázattal. Szemre hitta őket, kemény igazságot tézsen köztök, megmondotta.

— Vasárnapon ilyet! — mondta a grófné és megcsóválta a fejét.

Hájas csürbíró arcán meglátszott, hogy bizonyos rendreutasítást érez az úrnő megjegyzésében. Talán kissé könnyedén beszélt a pásztorok ünneprontó istentelenségéről. Büntudat volt tekintetében és kö-

nyörgő megbánás. Szólni is szeretett volna magavédelmében, de nem merészelt. Volt is a rovásán rossz vágás: azt a tolvajt még mindig nem találta meg, aki az elmúlt héten megdézsmálta a zabot. Két hete meg a pincegádorban járt valami lopó: elemelt egy cefrés kádat, meg két sajtnyomó táblát. Azért a borbíró szorul. De ha kézrekerül a tolvaj, az lesz a legkevesebb, hogy két kezét bokában lemetélik. Sőt, ha a gróf olyan kedvében lesz, könnyen karóba is huzatja.

Nagyot lélegzett Hájas, megkönnyebbültet, mikor az úrnő nem tett szót a megkerületlen tolvajokról, hanem tovább lépett. Hogy hasznos voltát bizonyítsa a csürbíró, mindjárt rátámadt hangos szóval a cséplőkre. Gyalázta őket, hogy nem igyekeznek. És félszemmel a távolodó grófné után nézett, vajjon hallja-e csürbírájának buzgó igyekezetét. De Zrinyi Györgyné nem nézett hátra, ment a sernevelő felé, mellette haladt a kis Miklós gróf.

Ott volt a sernevelő épülete nem messze a csürtől. Messziről szaglott belőle az erjedő árpa. A tapasztott sövényfal ajtajában már megjelent hajadonfőtt Gyáli, a sernevelő. Alig fért hatalmas hasával az ajtónyílásba.

— Hogy s mint feleséged? — kérdezte a grófné, mikor a hajlongó emberhez érkezett.

— Erőtelen, könnyögöm alássan. Bátor az mégis kicsinykét könnyítette, hogy koldusbarát járt erre. Annak gyovónt még reggel tájon. De ereje felkelni nincsen.

— Itt az orvossága, elhoztam. Ebszemfű. Tüdőre ez kell.

A nevelő mohó hálával nézte a grófné mozdulatait, s a szemével már el is vette a gyolcsból elé látszó varázsfüvet, ha kézzel érte nyúlni nem mert is. De végre nyúlhatott: az asszony a kezébe nyomta.

— Egy pint vízben megfőzitek, levét jól kihűtéseket, úgy igyék belőle asszonyod háromszor naponta.

— Mennyit, könyörgöm alázatosan?

— Négy kortyot, ötöt, nem többet. Sokáig tartson, megmondom.

— Ugyan szépen megköszönöm nagyságos asszonyomnak.

— Jó szívvel. A besztercebányai rézüstöt, kit meghozattunk, helyre szerezted?

— Igenis.

— Lássam.

Beléptek a nevelő-épületbe. Gyér világú fészervolt ez fényes nappal is, hát még ilyenkor, homálykezdetén. A helyhez lassanként hozzászokó szem felfedezte a magasan körben futó szaladszárasztató lészákat, melyeknek deszkapolcain ott terjesztette erős szagát a szikkadni terített csirás árpa. Létrákon állós a homályban alig látható emberek falapátokkal forgatták az anyagot, amelynek felkavarása úgy küldte szét a rothadás édes-fanyar szagát, hogy szinte kézzel megfoghatónak tetszett. És középen állott a jókora kemence, amelyen friss tapasztás nedves foltjai mutatták, hogy az új üstöt most építették bele. Köröskörül százféle formájú fadolgok voltak láthatók, mindenféle tekenők, vályuk, merítő rocskák, lyuggatott tetejű kasok. Kádak is állottak oldalt, amelyekben nehezen, szagosan állott már a lélegzetet megnehezítő sörlé: a virics.

A grófné körülpillantott, a nevelő feszülten várta a megjegyzést. De hiába várta. Úrnője csak megfordult és ment kifelé a kis gróffal. Ő kullogott utánuk, mint az éhes háziállat. Látszott rajta, hogy volna még mondókája, csak mersze nincsen belekezdni. De ahogy az ajtóhoz értek, Zrinyiné rápillantott.

— Mondanál még szót, látom.

— Könyörgöm alázatosan, — csapott az engedelemre az ember, — egyik cselédünk siketül. Jobbik fülével nem hajt az hangra.

— S melyik az?

— Öreg Gergely, itt dolgoztatom az berecska-eresztő vályuknál. Nincs most itten, malátát hord az disznóólaknál.

Zrinyiné bólintott.

— Holnap hozok vörös olajat. Abba fűnek levét csavarjátok, viaszgyertyánál megenyhítitek, hideg ne legyen. Azt öntse az hibás fülbe. De nem, mégis így nem jó az. Mert ezüstkalán kell ahhoz, más kalánnal nem hasznos. Öreg Gergelyt küldjed fel hozzám.

Ebben a pillanatban távolabbról, a földes bástyákon túlról, valami kinzott lény állati, vad ordítása üvöltött fel. Elnyúló, kétségbeesett ordítás volt; nem is lehetett volna hirtelen megmondani, állat hangja vajjon, vagy emberé. De ahogy hörgő sikoltással kezdődve és még erősebben újra felhangzott, mégis emberi ordításnak tetszett inkább. A kisfiú megrémült, görcsösen ragadta meg anyja kezét, s önkéntelen védekezéssel közelebb szorította magát az anyja szoknyájához. Az pedig lenézett rá és elmosolyodott. Megsimította a megrettent fiúcska arcát s ránevetett a sernevelőre. A nagy kövér Gyáli, mélyen meghatva az úrnői mosoly kegyétől, gyáván visszamosolygott. A cséplők közben ügyet sem vetvén a folyton hangzó borzalmas üvöltésre, dolgoztak tovább a közeli csűrben, senki meg nem állott munkájában, senki félre nem fordította fejét.

— Anya, mi ordít? — kérdezte elhalkult hangon a megijedt kisfiú.

— Semmi az, csillagom, az török foglyokat gyötrik mostan.

— Hogy gyötrik?

— Kínozzák, fiacskám, mert konok kutyák, nem akarnak sarcolni. Ha nagy leszél, megérted.

Az üvöltés csak hangzott meg-megujulva, kétségbeesetten, zokogó borzalommal.

— Anya, sajnálom az törököt.

— Nem, csillagom, nem úgy. Nem szabad sajnálni. Az török nagyon rossz. Mindnyájunkat meg akar ölni. És nem hiszen Jézust.

— Édesapámat is meg akarja ölni?

— Édesapádat is. Engemet is. Téged is.

A kisfiú elhallgatott. Anyja mosolyogva még egyszer megsimította, aztán megindult vele. Éppen ekkor zendült meg erős kongással a vár harangja. Abban a pillanatban megszűnt a cséplők lármája, a vízmerők kútnyikorgatása, a gazdasági udvar serény munkájának sokféle zaja. Hallgattak az állatok is. Kedves, szelíd alkonyi csendesség hízeigett a lármához szokott fülnek. S a hirtelen támadt csendességbe most már egyedül hasított bele a fájdalomtól börgő, elnyúló üvöltés.

Míg a gyerek anyja kezét fogva ment tovább, siető jobbágyok rajzottak mindenfelől, ólak, istállók, pajták, kunyhók irányából, valamennyien a csűr felé. A minden esti élelem-kiosztáshoz. Pirosság öntötte el a világot, az alkonyat bíborvonalakat vont a belső vár oroméleire és bíborosan megtündököltette a várba épített kápolnatorony egyik ablakszemét. A békességes, szelíd napszállat hangulatába szünetlen folytonossággal vonított bele a rettentő üvöltés. De senki nem hallgatott rá.

— Anya, anya, — szólt hirtelen vággyal a fiúcska, — az kapuhoz szeretnék menni.

— Ó, csillagom, már hogyan mehessünk. Messzi van az ide, az idő kései.

— Az kapuhoz szeretnék menni, — ismételte ő könnyörgő hangon.

Zrinyi Györgyné elmosolyodott. Hát jól van,

legyen meg a kedve. Oldalt fordult és megtakarítván az előbbi kerülőt, egyenesen átvágott két pajta közt a túlsó bástyafal felé. Ütközben mind futó jobbagyokkal találkoztak, sietve igyekeztek azok az élelem-osztáshoz. Anya és gyermeke haladtak előre. Már mögöttük maradt a magas belső fal, ormán a fegyveres strázsa égre rajzolódo, pirosra festett alakjával. Tágas mezőre értek, amelyen itt-ott kunyhó tűnt fel a csalitos részek közt. Megtérő szekerek zörögtek, távoli nyerítés hallatszott. És elveszően még mindig a kínzott fogoly üvöltése. Mentek, mentek az alkonyi tájon. Már a külső várban jártak. Jött a latorkert, sűrűn egymás mellé vert hegyes karóinak erdejével. A sorompós kapunál fegyveres örök tanyáztak. Amint meglátták és felismerték a grófnét, abbahagyták hangos szóváltásukat, felugráltak, feszesen egymás mellé álltak. A kapu tövében megszólalt a dobpergés díszjele. A kisfiú szaporábban lépett és boldog mohósággal nézett, hallgatott, figyelt mindent.

A sorompós kapun túl csodálatos világ tárult a fiú elé: híd vezetett a vár vizes árka felett és amott a hídon túl a legkívülső fal fekete torlasza sötétlett. A híd alatt tündérszép bíborpiros színt mutatott az árok víztükre. Nagyon alacsony volt most a víz, a medrébe vert hegyes karók tüskéi kiállottak belőle, különös, szabályos ábrát rajzolva karesű árnyékaik rendszerével. A nagy kapu felől, a híd tulsó végéről vidám énekszó hangzott. A katonák énekeltek. A kisfiú dobogó szívvel haladt anyja mellett, erősen sietve lelkes izgalmában. Ott piroslott a nyitott kapu alagútjának nyílása. S azon túl a messzi csáktornyai sík.

Megálltak a hatalmas kapunál. Dobpergés fogadta jöttüket itt is. És ennek a pergésnek hangjára a katonák vidor éneke egyszer csak elhallgatott. Fent, a szakállszárító strázsa-szobájában el-

némult a jókedvű, szilaj katona-lárma. Megilletődött, alázatos némaság tisztelgett az úrnőnek és a kicsiny grófnak.

— Megtettem az kedvedet, kis fiam, megtérhettünk haza.

— Még, anya, még. Hadd mondják a Jézust.

— Azt meg nem várhatjuk, gyöngyöm, messzi van még kilenc óra. Csak akkor kiáltanak Jézust. De az későn van ilyen kisfiúnak. Majd mikor nagyobb leszel...

Magyarázta volna tovább, de figyelme hirtelen másra terelődött. A doboló-bástya felől izgató hang hallatszott: a nagy rézdob jele. Harsányan, zengően kongatta a rézdob a hírt a tájnak. Nagy mozgolódás indult a kapunál, ajtók csapódtak, parancsok hallatszottak, dobogást és fémesörömpölést lehetett hallani. Az anya sietve vonta félre gyermekét a járásból. Odahúzódott a kapu mellett a nagy várfal sötét aljába. S már ki lehetett venni a közelgő lovasok távoli dobogását. Ez a dobogás meglepő gyorsan közeledett. Kisebb dobok perdültek meg a fal ormán odafent, rövid vezényszavak csattantak. Jött a dobogás, jött, és egyszerre csak megdördült a kapu alja, egy csapat lovas vágatva omlott be rajta. Ahogy az árok hídjára értek, mennydörgésszerű robaj viharzott velük, amely mindjárt el is halt, mikor a sorompó-kapu alá értek s azon is átnyargalva, a kemény paták új hangú robajjal múltak tova a kemény talajon.

— Nyelvet fogtak, — szólott az anya élénken — siessünk, csillagom.

Gyors léptekkel indultak vissza. Jókorá gyaloglás esett a belső udvarig. Mire odaértek, már fáklyafénytől voltak világosak a palota falai. A lovasok most indultak visszafelé, de csak úgy gyalogszerrel, kantárszáron vezetve a fáradt lovakat. Az udvar sarkában pedig Zrinyi György most indult volna

felfelé, de meglátta feleségét és fiát. Megvárta őket. Közben két legény a foglyot vezette el, a „nyelvet“, akit a portyázók megfogtak. Sápadt, megszeppent fiatalember volt ez, s ahogy az egyik fáklyás mellett elvezették, meg lehetett látni, hogy fejéből ömlik a vér. De nem jajgatott, csak némán ment azokkal, akik elvezették.

— Kászonyiék jó fogással tértek meg, lelkem, — ujságolta Zrinyi György örvendezve a feleségének — jó nyelvet fogtak, első szóra fakajtni nem késett. Azt csergette, hogy Kanisán az török szertelen igen patkoltat, az lovakat abrakra fogták. Az Muraközre haddal jőnek ki.

Megfogta a kisfiú kezét ő, s másik kezével karonfogta az asszonyt. Így indultak befelé és fel a fagrádics recsegő fokain. György gróf szerfelett eleven lett.

— Hajnalban indulok, Magdolnám lelkem, Légrádnak.

Rápillantott a kis Miklósra, aki az apró lábainak túlnagy lépcsőfokokat nagy igyekezettel taposta. Az apa szeme villant egyet.

— Viszem az fiút is.

Az anya a meghökkenéstől megállt a lépcsőn.

— Hova viszed?

— Hadba.

— Négy esztendőes gyereket? Még nincsen is négy esztendő.

— Azt. Szokja csak meg jókor az mesterséget.

— Györgyöm, jó uram, az eszed ment el. Négy éves gyermeket az hadba vinni.

Zrinyi György arca elkomorodott. És kiült szemébe az a zsarnoki kifejezés, amelyet előre tudhatott, aki ellentmondott neki. Szárazon vetette oda:

— Erről több beszéd ne essék. Viszem pitymalatkor az hadba, punktum.

Tovább indult, a kisiút kezénél vezetve. Az asszony némán indult velük maga is. Tudta, hogy minden hiába. Akár földrengés is jöhetne most már és halomra dönthetné egész Csáktornyt, Zrinyi György akkor is elvinné a gyereket.

Ahogy felértek az emeletre, a gróf szó nélkül anyjára hagyta a fiút és elfordult a folyosón. Sok dolga volt még a hajnali indulás előkészítésével. Már kiáltott is egy inasnak, aki ezüsttálcán karafia vizet vitt valahova:

— Ugorj csak, hé. Hívjad az embereket.

Az már tudta, mi a teendő. Rakta le hamar a tálcát valami párkányra és szaladt le a lépcsőn, hogy összeverbuválja a vár hadi és gazdasági vezetőit. A gróf, ha bizonytalan időre hadba indult, mindent megtárgyalt főcselédjeivel, deákjaival előre.

Az anya pedig vitte a kisiút. Nem szólt neki semmit. Azonnal vacsorát adatott neki, ott ült vele, míg a gyerek immel-ámmal, az ismeretlen izgalomtól étvágytalanul evett valamit. Elparancsolt minden dajkát, cselédet, egyebet. Maga vetkeztette az apróságot, maga tette ágyba. Nem beszélt sem ő, sem a fiú. Az anya azért nem, hogy ne izgassa. A fiú azért nem, mert érezte, hogy valami nagy dolog készül körülötte, de nem értett belőle semmit, s ez megbénította. Anyja még elmondatta vele előmondas után a minden esti Miatyánkot és Üdvözlégyet, aztán megcsókolta, csak olyan gyengéden és szelíden, mint máskor. Aztán odament a másik kis ágyhoz, ahol szuszogva, egészségesen aludt a harmadfél-éves Péter. Megcsókolta homlokát annak is. Akkor szólította a horvát dadát, aki ott aludt a gyerekek szobájában a földön minden éjszaka. És elment. Most jött a felnőttek estebédje a nagy ebédlőben, amelyet palotának neveztek. Nagy estebéd, a vár honoráciorjaival. Ma este huszonkettőre terítették. Máskor sem kevesebbre, inkább többre. Zrinyi György, a déli vé-

gek szertelenül gazdag ura, minden várnak, számtalan falunak birtokosa le egészen az Adriáig, szeretett udvartartást látni maga körül.

De a négyéves kisfiú nem tudott elaludni. Mély homály volt a szobában, melynek vaksötétjét csak a pislákoló kis ampolna enyhítette az ágy tövében, a tenyérszerű magas asztalkán. Hogy keze ügyébe essék Lyubicának. Miklóska nyitott szemmel bámult az alacsony mennyezetre. Izgalmasan boldog volt, hogy apja reggel elviszi valahová. Bizonyára messzire, tehát lóháton. A lovat pedig imádta. Aztán a délutáni kínzott török fogoly borzasztó üvöltését forgatta hajnalodó elméjében. Hogy azt nem szabad sajnálni, mert az meg akarja ölni mindnyájukat. Apját is, anyját is, őt is. Ó, de borzasztó volna. Ki sajnálná őket? Az édes gyász, a megható árvaság kedves búbánata öntötte el puha kis szívét. Édesdeden sírva fakadt. Ezek a kellemes könnyek ringatták félálomba. Az idő időtelenül tel, s egyszerre a mély éjszakai csöndben, amelyben eddig csak a Lyubica egyenletes, kicsit horkoló, lélegzetvétele hallatszott, meghallotta a belső fal strázsáinak szokott éjszakai szavát.

— Szólalj, szólalj, virrasztó! — kiáltotta egyhangúan, elnyújtva az előírással jelszót az egyik.

— Szólalj, szólalj, virrasztó! — kiáltott rá megszabzobbról azonnal a másik, hogy az ellenőrzésnek előírás szerint eleget tegyen.

Az álom aztán elnyomta. Mintha csak néhány szemhúnyást aludt volna, arra ocsudott fel, hogy dereng már. A mélységes csöndben hallotta az előírt hajnali strázsa-éneket:

Hajnal vagyon, szép piros.

Hajnal, hajnal vagyon.

Majd megvirrad, hajnal vagyon,

Szép piros hajnal.

Ennek az éneknek gyönyörűségén aludt el megint. És megint hallotta félálomra serkenve kis idő múltán:

— Szólalj, szólalj, virrasztó!

— Szólalj, szólalj, virrasztó!

Újra csak elszunnyadt. Mi lesz vele? Hova viszi apja? Ó, csak lovon vinnék. Elkezdett álmodni. Sárkányról, ördögökről, tündérr királyról, purgatóriumról. Arról, hogy anyja meleg holmiba öltözteti. Aztán a szakállasról, akit úgy hívtak, mint őt. Aztán hogy leviszik a várudvarra és ott anyja sírva csókolja. Aztán valaki ölbeveszi és valahova felemeli. Aztán megint sárkányok és tündérek. És Krályevics Markó, akiről Lyubica vég nélkül való horvát énekeket tud. Aztán egy híd láncainak roppant erős csikorgása. Ördögök, törpék, kis Jézus.

Egyszer aztán felserkent. Valakinek ölében találta magát. Lóháton. Debreceni bácsi volt, az íródeák, aki ott lovagolt apja mellett. Szépen süttött a nap, gyepes úton lovagolt a csapat, mindenütt gyémántosan csillogott a harmat, csodálatos szép volt a világ, és elragadó, katonás lószagot érzett az orrában.

— Megébredtél, öreg? Ülj fel az nyeregbe egyenesen Debreczeni bácsi elé. Kapaszkodj az kápába.

Lovagló apja átnyúlt, segített a deáknak. Valami kürt szólalt meg. A lépésben poroszkáló lovak egyszerre ügetni kezdtek. A fiú hátranézett, de a nyeregben ülő diákot láthatta csak. A diák azonban észrevette a fiúcska szándékát; felemelte és magasra tartotta, hogy hátranézhessen.

A katonák végeláthatatlan sora következett utánuk. Mind lóháton. Közel hozzá gyönyörű szép vérpíros zászló lobogása csattogott a szélben. Csáktornya nem volt már sehol, csak erdős tájat lehetett látni, s azon vég nélkül következő katonasort. A fiú

valami hallatlan nagyot, szívdobogtatót, ujjongót érzett.

A négy éves gróf Zrinyi Miklós ment a hadba lóháton.

II.

Messze volt Légrad Csáktornyától nagyon. Viszontagságos lovaglás vitt oda: tocsogós, lápos bürü volt az egész vidék. A gyerek kíváncsian bámészkodott a nyeregkápa mellől, minden pillanat új érdekességet hozott. A vízi szárnyasok milliói rebbentek fel a közelgő lovasok tocsogására. A tájék képeskönyvként folyton változott, s változatos volt maga a vonulás is. Szeszélyes görbe vonalban kanyarogtak többnyire. A lovas útnyitók poroszkáltak az élen, s néha olyan éles fordulót vettek, hogy néhány lépésnyire az őket követő lovasoktól mentek az ellenkező irányban, a követők pontosan megtartották ugyanezt a fordulót, és most már ők szemlélték a sereg derekát, amely nem messze tőlük ellenkező irányban haladt. Parádés játéknak tetszett volna az egész, vidám és színesen mulattató katonadolognak, amelyben a gyerek lelkenedző örömét lelte, ha elég hamarosan nem jelentkeztek volna a hadba való menetel első kellemetlenségei.

Először is rengeteg volt a szúnyog. Arcán és kezén, noha anyja alaposan bedörzsölte volt valami éles szagú fűvízzel, egymásután támadtak a tűrhetetlenül viszkető daganatok. Aztán gyenge bőrét dörzsölni kezdte a nyeregben való ülés. Amíg a tengersok nézegetni való új volt, amíg a vonulásban, a fegyveres katonák sorának látásában izgalmas gyönyörűsége tellett, nem jutottak eszébe testi kellemetlenségei. De aztán egyformák lettek a madarak. Már a nevüket is megtanulta: kócsag, szárcsa, libuc, gém. A táj is most már ismétlődni kezdett. Mindig

ugyanaz a kákás zsombék, vagy öreg fűzfák tövén sárgálló messzi pocsolya, vagy tágas víztükör, amelyben szárközépig gázoltak a lovak, ahelyett, hogy a kínálkozó gyepes részen mentek volna. De hogy miért a vízbe vitték a vonulás irányát az útnyitók, az meglátszott hellyel-közzel, ha egy ló félrelépett: víz helyett a gyepre. A gyep csalfán engedett a pata alatt, a paripa hasig süppedt a veszedelembe, kiáltozás következett, ráncigálás, csoportosulás. Mindez folyton ismétlődött, s a gyerek egyszer csak azt érezte, hogy nagyon sok a baja. Tele van kízó szunyogcsípésekkel, bőre az üléstől folyton horzsolódik, a dögletes lápszagtól tűrhetetlen émelygés szállta meg a gyomrát, azonkívül nyilallóan sajog a dereka. Jó darabig emberelte magát, de végül megszólalt:

— Apa, fáj.

— Mid fáj, fiam?

— Mindenem fáj. Itt, meg itt, meg itt.

— Hadd fájjon. Szorítsad egybe az fogad és tőrjed. Katonaember nem panaszkodik.

Összeszorította fogát és tőrte. Mindenféle módokon próbált kízó helyzetén segíteni. Apró markával a kápa bőrperemébe kapaszkodott, hogy kissé felemelkedjék s fájdalmasan horzsolódó teste ne érje a nyeret. Aztán kitapasztalta, hogy ha egy darabig visszatartja lélegzetét, gyomrában szünetel a mocsárbűz-okozta émelygés. A derekát is sikerült néha fészkelődéssel úgy fordítania, hogy a nyilallás elpihent. Ment így a dolog egy darabig. De aztán karja elfáradt, nem tudta emelni magát a nyeregben. Az émelygés egyre erősödött, és deréknyilallásán sem segített többé semmi forgolódás.

— Apa, nagyon fáj.

— Jól vagy, kis fiam, hadd fájjon.

Oldalt nézett apjára. A jól ismert, erős orrú, tömzsi bajuszú arcra, amelyet imádott. Amely gondviselése volt, hite, bizodalma, legfőbb szeretet és ha-

talom. Íme, ez az arc most feszült tekintettel előre néz az útnyitók felé. Majd feláll a kengyelvasban az apa és hátrafordul. Csak vele nem törődik, magára hagyja szenvedéseiben. Gróf Zrinyi Miklós négyéves lelkét végtelen bánat öntötte el. Otthon maradt édesanyjára gondolt és öccsére, a kis Péterre, aki most vidáman és békés boldogságban játszogat a szőnyegen Lyubica mellett. Sírva fakadt. Öklével törölte a szemét és szipogni kezdett.

— Apa, haza akarok menni, nagyon fáj.

Zrinyi György a fiához fordult, aki rimánkodó kifejezésű, könnyben úszó arccal nézett rá a szomszéd lóról. Keménység cikázott az apa szemében.

— Hallgass. Ha sírni mersz, megverlek.

Megeredt az őszi eső. Már eddig is csöppent egy-két szem, de most megjött a kiadós, bő eső maga. Nem friss zápor volt, hanem csendes, állandó szitálás, folyton és folyton, egyhangúan, kivédhetetlenül. A kisfiú nem mert többet szólni. Megadta magát. Hanyattdőlt a Debreceni György mellére, fejét oda-fészkelte, arca érintésével keresve az íródeák meleg dolmányán valami kis szeretetet, valami kis vigaszt, amit annyira szomjúzott. Kis orrát odaszorította a dolmány szövetéhez és így nem érezte annyira a dögleletes mocsárszagot. Ábrázatát jól esett a vitézkötés cifrájához dörzsölnie, hogy enyhüljenek a szűnyogcsípések kínzásai. De bőre tovább horzsolódott és dereka kimondhatatlanul fáj. A könnyecseppek vastagon folytak szeméből. Elcsigázottnak érezte magát és véghetetlenül álmosnak. Ha szivárgó szemét kinyitotta, méla búbánattal nézte a képet: a szitáló esőben némán poroszkáló lovasokat, akik közbösen áztak, orcájukat sem törölték meg a víztől és az ő fájdalmaiból nyilván semmit sem éreztek. Könnyű nekik, ők felnőttek, erősek és nagyok.

Ettől fogva egész úton felváltva csak szunnyadt és sírdogált. Késő délután volt egy órányi üdülése:

egy Perlak nevű, néhány jobbágyviskóból álló kis faluban megálltak. A teste bőréig vizes volt már ekkor. Apja emelte le a lóról, az írődeák mellől, és vitte be az egyik viskóba. Olyan gyötrött volt és úgy szenvedett, hogy alig is tudta, mi történik vele. A viskóban tüzet raktak, jött Gyenge Péter, a szakács, és hamar meleg ciberét főzött. Flórián, a belső inas, ládát cipelt be és száraz ruhát szedett elé belőle. Zrinyi György tetőtől-talpig átöltözködött szárazba. Közben Debreceni levetkeztette a lábán alig álló gyereket. Az apa leült s a pucér kisfiút hasmánt a térdére fektette. Rápacsolt a kivörösödött kis testre jókedvűen és nevetett.

— Kisvárást biza nem ülhetsz majd, csillagom. Oda se neki. Légrádon megkúrálunk.

A kisfiú alélt lelkén csalódott fájdalom futott keresztül. Ilyen semmi, ilyen kinevetni való dolog az ő mérhetetlen szenvedése. De összeszorította a fogát, mialatt Flórián öltöztette, s bár könnyei kiapadhatatlanul ömlettek alá a szűnyogoktól dagadt arcán, sírásának minden neszét dacosan elnyomta, még csak nem is szipogott. Aztán ettek és ittak. Rajtuk kívül nem volt a viskóban senki, a jobbágy-család kiszorult az esőre, hogy fedelet adjon a grófnak. Étkezés alatt minduntalan csuromvíz emberek jöttek be, egyik ezt jelentette, másik azt. A vezér kurtán rendelkezett, már fordult is kifelé az ázott katona és jött a másik. A viskó földes talaján már cuppogott a sár. Egyetlen szál gyertya világított, amelyet a ruhás ládára állítottak. Különös hangulat volt a kint vigasztalanul hulló eső állandó sisterségével. A kisfiú sírt és szenvedett, mialatt ennivalóját kanalazta, de közben csodálkozott: hát ez a had? Másmilyennek képzelte. Jobb volna otthon.

Mikor megindultak, megint csak elaludt. Egyszer nagy csobogásra ébredt fel: sötét volt már s alig lehetett szemmel kivenni a tájat. Akkor keltek át a

Mura gázlóján. S felébredt megint hatalmas dobverésre, trombitaszóra: a fáklyás kapun át bevonult Légrád várába a sereg. S felébredt még egyszer, mikor lefektették. Lefekvés előtt apja maga kente be valami zsiradékkal a gyerek felhorzsolts testét.

— Szarvasháj ez, érted-é? Ez való az lovasembernek. Most imádkozunk.

Az Üdvözlégység végét már félálomban mondta. Máskor fészkelte magát párna és takaró közé, most meg sem moccant, úgy aludt el, ahogy lefektették.

De másnap vigasztalást kapott a sok szenvedésért. Merőben új világ volt ez a Légrád. Csoda érdekes. Apját alig látta, de annál többet látott egyebet. Flórián inas rendeltetett melléje, az járt-kelt vele a várban egész nap. Megállították minduntalan, öreg emberek beszélgettek vele, és mind levett süveggel.

— Az György gróf fia, — mondogatták.

— Mi kis grófunk, — mondta a másik.

Arcát veregették, kérdéseket intéztek hozzá. amelyekre immel-ámmal felelt és únta őket. Menni akart tovább, báméskodni. gyönyörködni, nézegetni. Nagy volt a sürgés-forgás ebben a várban, nem mint Csáktornyan. Több volt itt a katona, a járókelő, a mozgás, a láрма. Hát még a vár alatt, ott jött csak az igazi csoda. Még teste sajgását is elfelejtette, mikor Flórián arra vitte sétálni, s meglátta a marha indítást.

Délelőtti idő volt, a tegnapi eső után derűs verőfény. Mintha arannyal öntötte volna le valaki az egész világot. Még a pocsolyás sár is aranyat csillogott a járkálók lába alatt. Kint jártak a vár árkán is túl, s ahogy az egyik vársaroknál elfordultak, a gyerek álmélkodva tátotta el a száját. Az országút mentén ott állott a harmincados ház, mindkét oldalán végeláthatatlan korláttal. S a korláton túl szarvasmarhák tengere terjedt. Sok ezer, meg sok

ezer szarvasmarha tolult itt egybe a vár alatti síkságon. Amerre a szem ellátott, nem volt egyéb, mint marha. Egy magasságban álló szarvaik valami különös és óriás rét képzetét keltették, amelyről csak ilyen hajlott csontkarók nőnek. S mivel a síkság nem volt egészen lapos, hanem itt-ott mélyedően és emelkedően egyenetlen, messzire el lehetett látni ebbe a kavargó állattengerbe. A fehér állatok beláthatatlan tömegét itt-ott csörsz- ökrök fekete és tarcsa-tulkok sárga foltjai tarkították. Az áradat néhol megritkult, a távoli lanka oldalán látni lehetett, amint egy-egy lovas tőzsér belegázolt az állattömegbe, terelni próbálta a maga csordáját, amely a többibe ömlött, és ordítva biztatta hajtóit, akik a karikásostorok puska lövésszerű csattanásaival dolgoztak és torkukszakadtából kiabáltak. Néhol ennek az élő tengernek színéből felágaskodott egy ökrfej, kapálódzó lábak kapaszkodtak a szomszéd állatok hátára, de aztán visszahullott a felbukkant marha és megint egy lett a többivel. Ez a hullámozó, hatalmas, ostortól durrogó, kiáltásoktól, állatbögéstől zűrzavaros tömeg mint valami élő folyam hömpölygött a harmincados ház felé, de itt megrekesztették irdatlan ömlését a sorompók. Katonák viaskodtak ott, tolakodó tőzsérekkel és hajcsárokkal, az ordítózás, ostordurrogás itt valóságos örületté fokozódott. A gyerekek távol állott onnan, csak messziről nézte a hadonászó, kurjongató, szitkozódó embereket, az egymás oldalához nyomuló állatokat, a szarvak villaerdejét. De így is arra rúgtatott egy lovas és rájuk rivallt:

— Odébb innénd, táguljunk, emberek, táguljunk.

Járókelő népség, amely szintén ott tátotta a száját, sietve igyekezett kotródni. De Flórián inas hetykén visszakiáltott a lovasnak:

— Vak vagy-e, hé? Én az bán önagysága belső inasa vagyok, te oktondi, ez meg a kis gróf valóságosan.

A lovas cuppantott a lónak és megállott közelükben. Gyanakodva pillantott rájuk eleinte, de aztán látta, hogy úgy van, ahogy az inas mondja. Lekapta fejrevalóját.

— Akkor meg ne itt ácsorogjatok. Menj bé kis urunk önagyságával az harmincadházba.

Már oldalba is kapta sarkantyújával a lovat és ment előre, hogy a zshivajban és tolongásban utat csináljon nekik. Ők követték. Korlátok és sövények labirintusszerűen kanyargó meander-útvonalán haladtak előre. A lovas utat vert nekik, nemsokára odaértek a harmincadházhoz. Annak minden oldalán ott díszlett a Zrinyi-címer: egyik felében a két pár kiterjesztett szárny, másik felében a bástya a háromfokos toronnyal. A katona leugrott a lóról. Gorombán utat taszított magának a zsúfoltan álló tőzsérek tömegében, komplárosok, csihések, hajcsárok veszekedő, kiabáló poklában. Mígnem bevergődtek a házba. A gyerek tágas deszka-irodában találta magát. Hosszú asztalnál sok ember dolgozott, a helyiség előtt ott húzódott a korlát s azon túl az előre igyekvő barmok torlódó özöne. Az asztalnál dolgozó emberek mindegyike előtt egy-egy tőzsér állott, paksamétáit teregette, tárgyalt. A korlátnál a számlálók állottak. Egyikük olykor bekiáltott:

— Csimasz András, Debrecen. Hetvenkét cibak-szárú rőt göboly!

Idebent Csimasz András olvasta le a vámpénzt vászonzacskóból az asztalra, ahol magas tornyokba gyűlt már az eddigi jövedelem.

— Katona György, Kecskemét, — hangzott kisvártatva az új kiáltás, — negyvenhat harmadfű ordas bika!

A másik írnok előtt Katona György számolta a vámot. Így ment ez szünetlenül. S a korláton túl az áradat folyton ömlött jobbfelé, folyton ömlött a fül-

siketítő zsivajban. Két hajcsár most veszett össze, káromkodva szitkozódott az egyik. A másik rárivallt:

— Ne csácsogj, ebanyád! Az én ökrömre támadt az tiéd! Ha mit ejtett tiéden az enyém, maga oltalmában cselekedte!

De már köztük termett a fegyveres, egy-egy taszítással ellökte egymástól a két veszekedőt. Azok szájaskodtak tovább, de haragjukat elnyelte az újabb lárma. Idebent a gyerekekkel a hivatalnokok feje beszélt, aki nem ült asztalnál, csak járt-kelt a dolgozók háta mögött és vigyázta munkájokat.

— Sok szép marha ez, kis nagyságos uram, úgy-e bizony?

— Hova mennek? — kérdezte a gyerek álmélkodó szemmel.

— Jaj, kis uram, ezek messzire. Venécia városába. Ki az nagy vizen van, uccája sincsen, csak víz ott minden. Hát ez a sok pénz az asztalon, úgye. Kié az vajjon? Az bizony, kis uram, mind az te kegyelmedé.

— Az enyim? — csillant fel a gyerek.

— Mind. Jöszte, nézzük meg az pénzváltót, ott még több van.

Fogta a kisfiút, vezette kézenfogva a faépület szomszéd szobájába. Ott volt ám csak a zsinat. Asztal itt is, rengeteg pénz rajta, megszámlálhatatlan aranytornyokba, ezüsttornyokba, réztornyokba rakva. Az asztalon túl a világ legtarkább embercsoportja: soha nem látott ruhákban, soha nem hallott szavakkal.

— Non ho, ti prego, non ce nessuno.

— Meinst du mich wohl verrückt? So wenig?

Törökül, olaszul, németül, horvátul, összeveissza. Csörgött a pénz, forgott, számlálták, rendezték, alkudtak, kiabáltak. És kintről zúgott a bögés, ostopattogás, ordítózás összefolyó zsivaja.

— Ez is mind enyim?

— Mind az nagyságodé, mind, mind, — nevetett a nagybajszú ember — meg osztán Péter grófunké is.

Elnézte volna ezt a sok-sok csodálatos látnivalót a kisfiú napestig. De Flórián inas idejét látta, hogy menjenek már. Vitte is kézenfogva, ami nem ment könnyen, mert a gyerek roppantul szeretett volna egy fényes aranyat. Fegyveres ember segítette őket keresztül a harmincadház körülötti sokaságon. Mikor visszavergődtek az árokhídra, a gyerek visszaneézett. A harmincadháztól jobbfelé a vámon áteresztett állatok csoportja ballagott. Lovasok nyargaltak mellettük, hajcsárok lódingos puskából lövöldöztek, ahol a tereléshez kellett. Mentek, mendégéltek Venécia felé, miután azt a teméntelen sok pénzt itt hagyták neki, apró gróf Zrinyi Miklósnak, meg Péternek. Ezen mélyen eltűnődött, amíg az inassal hazafele bandukolt a várba ebédelni.

Az ebédhez odajött Debreczeni íródeák és meghagyta Flóriánnak, akire a gyerek minden gondja bízott, hogy a kis gróftól étkezés után fektesse le. A kis gróf aludjék egész estig. Este az apja vinni akarja valahova. Aztán még beszélgetett a gyerekkel egy kicsit Debreczeni, meghallgatta a marhák csodálatos dolgát, mosolyogva bólogatott rá. És megcsókolván a kis gróf orcáját, amelyen most már alaposan ki voltak vakarva a szúnyogcsípések, elment.

Nem szívesen feküdt le a fiúcska, de tudta apja parancsát. És annyit látott, csodálkozott, ácsorgott volt a légrádi marhagyűjtő-állomás csodáinál, hogy egy-kettőre elnyomta az álom. Öreg este volt már, mikor felköltötték és enni kapott. Elmúlhatott kilenc óra, mert a külső sötétség csendjéből egyszer csak meghallotta az elnyújtott kiáltást:

— Szólalj, szólalj, virrasztó!

És mindjárt rá messzebbről a választ:

— Szólalj, szólalj, virrasztó!

Flórián megkente szarvashájjal, aztán gondosan öltöztette. Jó meleg alsót adott rá, térdig érő gye-
rekmentéjének sűrű, apró gombjait különös gond-
dal gombolgatta. A gyerek tett egy-két kérdést,
hogymi lesz, hova készülnek, de Flórián kitérően
felelgetett. Füstölve égett az öntött gyertya az ala-
acsony szobában, az árnyékok titokzatos homályt bo-
rítottak a tárgyakra, volt valami rejtélyes izgalom
az egész dologban.

Egyszer csak betoppant apja. Ő odafutott hozzá
és feltartotta két karját, ahogy szokta, hogy apja
nyakába csimpaszkodjék. Zrinyi György azonban
nevetve elhárította:

— Hogyisne, az leendő vitézt ölbe venni. Uccu,
egy-kettő. Indulás. Viszlek az törökre.

Vitte kifelé. A várudvaron kis csoport lovast
mutatott az imbolygó fáklyafény. A gróf nyeregbe
szállott, fiát felnyujtották utána. Maga elébe kapta.
A kisfiú megijedt.

— Apa, nagyon fog fájni.

— Szót se halljak, — felelt az apa közömbösen,
aztán kissé felemelkedve, harsány hangon elkiál-
totta magát: — Jézus, Jézus, Jézus!

Hangos kiáltással dörögték vissza mind:

— Jézus, Jézus, Jézus!

A bán lova kocogva megindult. A fáklyák elma-
radtak, de új fáklyák következtek. Volt valami
ebben az éjszakai indulásban, ami vadul dobogtatta
a gyerek szívét. Csak sejtette, ha felfogni nem tudta,
hogymi nagy dolog, amibe apja viszi: török van ebben
a nagy dologban, lövöldözés, verekedés, veszedelem,
vér, szóval mindaz, amit az otthon hallott dolgok-
ból „had“ gyanánt rakott össze nyiladozó fantáziájá-
ban. A külső várban nagy sokaság várta őket, ame-
lyet a sötétségben kivenni nem lehetett, de a sok
ember mozgása, topogása, holmijának zörgése el-
árulta a tömeget, noha egyetlen szó, még vezényező

sem hangzott, ami az éjszakai vonulást még sejtelmesebbé tette. Trombita nem harsant az éjszakában, csak igen halk, titokzatos dobpergés a várkapu teteje, a szakállszárító felől. Hatalmas láncok nyikorogtak, a lovasok kimentek az árokhídon át.

Nemsokára már a külső táj sarában cuppogtak a paripák. A gyerek meresztette szemét a sötétbe, de nem látott semmit. Borus, felleges, csillagtalan volt a mennybolt, a látóhatár szélét alig lehetett kivenni.

— Kapaszkodjál, kis katona! — szólalt meg a bán.

S ebben a pillanatban apja erős karjának ölelő szorítását érezte a fiú. Lelkét rajongó szeretet öntötte el, a gyönyörű és félelmes lovaglásban boldog biztonságot érzett ettől a szorítástól. Ahol apja van, ez az erős, hatalmas, mindenkinél feljebbvaló ember, ott őt baj nem érheti.

A lovak ügetésre kaptak. Egy helyen hallani lehetett, hogy a katonák egy csoportja külön válik és más irányban folytatja útját. Ők csak ügettek tovább, egyenesen előre. Rövidesen megváltoztak a hangok, másképpen érezte a fül a levegőáramlást, ágak csapódó zörgése neszelt, s a paták alatt ázott haraszt locsogott. Erdőbe értek. Megálltak a vak-sötétben. Apja csendesen dörögve rendelkezett a mellette álló valakivel. Halk csörgés verte fel az egész erdőt, az orrot hirtelen megcsapta a feltaposott nedves avar erős szaga. Két marok felnyúlt, kitapogatta a sötétben a gyereket és leemelte a földre. Csizmácskái puha, szőnyegszerű talajba süppedtek. Apja is leszállt a lóról. Köröskörül hallatszott, ahogy mind a többi lovasok szintén leszállnak.

És nem történt sokáig, sokáig semmi. Apja koronként váltott egy-két mondatot valakivel, aztán hosszú ideig megint hallgatott. A gyerek egyik lábá-

ról a másikra állott és türelmesen várta a felnőttek dolgát. Véghetetlennek tetsző idő mult el így. S ropant lassan, szinte észrevehetetlenül, körvonalakat kezdtek kapni a dolgok. Fatörzsek bukkantak ki a homályból, először olyan kétségesen, hogy képzelődésnek is lehetett tartani őket, aztán egyre észrevehetőbb néma valósággal. És végül itt volt a szürkület, a derengésben elétűnt az erdős csalit, amelyben tartózkodtak. Közel és távol lovuk mellett némán álldogáló fegyveres katonák. A lovak lehelle, s az embereké is, halavány ködfelhőske gyanánt látszott meg a pitymallat hűvösében.

Az apa folyton figyelt. Hol a tar ágak közt lenéző mennyboltot vizsgálta, hol kikémlelt a ködben úszó tájra. A gyerek Légrádot kereste, de a köd eltakart mindent. Mikor már elegendő világos lett ahhoz, hogy a fák közt a lovasok bátorságosan mozoghattak, Zrinyi György odaszólt a mellette várakozó tisztnek, Dovolichnak. Szavak hangzottak, a katonák azonnal feldobták magukat a nyeregbe. Megindultak beljebb az erdőbe. Ágak csapódtak, gallyak törése recsegett, a haraszt csámcsogó hangot adott.

Ekkor az erdőszél egyik fájánál az apa hasrafeküdt a nedves, barna avaron. A gyerek ezen mérhetetlenül elbámult.

— Telepedjél mellém, kis szolgám — szólt rá apja.

Odafeküdt hasra apja mellé, bár egy kissé habozva, mert félt az öltözetét szennyezni. De látva, hogy apja sem törődik a haraszt sarával, odafeküdt ő is. És oldalt még egy-két embert látott feküdni, közöttük Debreczenit és Dovolichot, mindegyiket egy fatörzs mögött. A fekvők figyelmesen néztek lefelé a tájra. Az erdő, ahol tanyáztak, dombvállon húzódott. Lassan-lassan oszlott a köd. Jókora szél zörgette a nyirkos gallyakat. És egyszer apja kinyújtott kézzel lemutatott:

— Odanézz. Az ott Kottor falva. Oda fog jöni az török, ott fogunk véle megmarakodni.

A gyerek a mutatott irányba nézett. Apró, zsup-fedeles viskók jókora csoportja látszott a távolban, köztük kicsiny templom tornya fehérlett. Ember az egész vidéken sehol egy lélek. Megint némán vártak, vártak, vártak. Közben folyton világosodott. A homályos szürke bizonytalanságot erős, új színek játéka váltotta fel. Piros és ibolyaszín ment át valami csodálatos zöldbe. A tar fákon csipogni kezdtek a madarak. És egyszer csak, mint valami dicsőségesen érkező király, hatalmasan feltűnt a nap.

— Jönek — szólt egyszerre nyugodtan, természetesen Dovolich hadnagy.

Messzi a falu látványán túl, alig láthatóan valami piciny, színes mozgás vibrált egy ponton. Hogy közelednék, az nem látszott, még magát a porszemnyi mozgást is csak erős figyelem vehette észre.

— Vajjon mekkora az csatájuk? — szólt Debreczeni.

Nem felelt rá senki. A gyerek szeme elfáradt a távoli pont kémzésében. Másfelé nézett. És meglátta a napkeleti fényfürdőben tündöklő várat, Légrádot. Ott ragyogott a Muránál, mint valami tündérmese vára. Aztán megint odanézett a mozgó pontra. Már ki lehetett venni, hogy lovasok jönnek, s utánuk jókora kocsisor.

— Annyon vannak, — szólt Zrinyi György — kivel bírhatunk.

De mozdulatlan és nyugodt maradt mindegyik. Már meg lehetett különböztetni az egyes embereket is a közeledő seregben. A gyerek pillanatnyi csalódást érzett. Gyermeekjátékai és halovány emlékű halomásai nyomán egész másként képzelte a törököt. Színes sárkányok, tornyozott fejű ördögök, csodálatos tevék és egyéb mesebeli állatok felvonulását remélte a hadban, e helyett olyan sereget látott, ame-

lyet a magyaroktól alig is lehetett megkülönböztetni. Ugyanolyan lovassereg közeledett amott messze a felkelő nap dicsőségében, amelyet nem egyszer látott maga is Csáktornyáról kivonulni, mióta eszébe jutta. Még a sereg mögött vonuló szekerek is ugyanolyanok voltak, amilyenekkel apja embereit látta olykor munkára menni a csáktornyai várudvarról.

Azt a kiábránduló tapasztalatot, hogy a világ egyforma és nem a mese csodáit mutatja, kiverte fejéből a hirtelen változó látvány: a síkon közeledő sereg egy pillanat alatt megváltoztatta gyorsaságát. A messzi lovasok nyargalóra vették a dolgot, szaladtak egyenesen a napkeltében fürdő falunak, a szekerek viszont megálltak egy helyben, jóval a kis falu kunyhó-csoportja előtt.

— No Szalánczy, no! — szólott a távoli látványra figyelő apa.

— Meg nem foghatom, — mondta Dovolich, — itt az pillanatjok.

De viselkedésük ellentmondott beszédjük szó szerinti tartalmának. Semmi izgalom, vagy nyughatatlanság nem vevődött rajtok észre. Csak figyeltek a távoli képet, melynek mintha érdektelen nézői lettek volna. Ekkor figyelemreméltó dolog történt: Kottor falun túlról, a csalitos síkság eldugott seholjából egy csapat lovas bukkant elé. A falura rohanó törökök megtorpantak, majd irányt változtattak és nekirohantak ezeknek az újonnan felbukkantaknak. Piciny füstfelhők jelentek meg mozgásuk rohanó képében, s jóval később elszigetelt pukkanások. Amazok közül egy lovas lefordult a lóról. Mintha rovarok mentek volna egymásra, a nagy csoport elnyelte a későbbben feltűnt kisebbet. Valami mozgolódást, dulakodást, felolvasztást láthatott az itteni, erdőszéli néző. És aztán a lovasesoport, miután fel-

falta a kisebb másikat, megint ment a falu felé. Ugyanekkor a messzeségben tömötten közeledő gyalogos emberek sokasága tűnt fel. Nagy tömeg, sok száz ember. A lovasok rohanvást repültek a falu felé, a messzebről közelgő gyalogosok lassan, de végzetszerű biztonsággal közeledtek. Közül várt a megállapodott szekércsoport. Ahol a dulakodás lefolyt, ott egy-két ló és ember tisztán kivehető alakja hevert a földön.

— Porzsolt Miklós, meg a szakállas soproni, — mondta csendesesen, nyugodtan Dovolich hadnagy, — biz a végök.

— Nem gondolnám, — felelt Zrinyi György, — nem a soproni az, hanem az vén Pintér.

— Lehet, — vélte Debreczeni, — az többit foglyul fogták. Szalánczystal együtt.

Kis szünet következett. Ezek a hasmánt figyelők itt a törzsek tövében úgy szemlélték a messzi jeletet, mintha komédia lett volna, amelyet az ő tiszteletükre rendezett volna valaki. Mintha nem is lett volna semmi közük a falu mentén lejátszódó jelenet-hez. A gyalogosok tömött sokaságban közeledtek a viskó-csoporthoz, mint valami félelmes és gonosz hangyaraj. Csakhamar elöntötték a kis falut az elül rohanó lovasok s a szívósan, de biztosan közelgő gyalogok. A hajnali csendben vészesen, rémülten megkondult a távoli zengés: Kottorban félreverték a harangot. A gyerek halántéka lüktetett az izgatottságtól és annak a látványnak érdekes voltától, amely az ő számára valami újonnan kapott képeskönyvnel nem volt több. De apja s a hasonfekvő többiek semmi izgalmat nem mutattak. Csak vártak nyugodtan és lassú, csendes megjegyzéseket cseréltek.

Ott lent kisebb csoport tűnt fel, amely elvált a falura-töröktől s mintha valakiket hurcolt volna a messzebb várakozó szekerek felé.

— Szalánczyt meglőtték, — mondta Zrinyi György.

— Az ám, szegényt, — viszonzta Dovolich hadnagy könnyedén, — csak én is így ne járjak, Jézus adja.

A hangyaraj ellepte a falut. A harang folyton kongott. Egy viskó felett felleg jelent meg, majd magasra csapó piros láng. Rögtön utána láng villant fel a falu túlsó végén egy másik viskóból. A szekércsoport megindult a falu felé.

— Készüljünk, vitézek, — mondta ekkor váratlanul talpra állva Zrinyi György, — most jó Káoszonyi. Deák, te kegyelmed az gyermekre visel gondot. Miként mondtam, úgy s ott vigyed nyergedben.

Az erdő megmozdult. Recsegés, ropogás, fegyvercsörgés, mozgolódás. Zrinyi György a következő pillanatban lovon ült. S a fák közt, mintha varázslat szedte volna össze, tömör együttesben várt a sereg. Valamennyien a falu irányába néztek, feszülten figyelő lelkük az előrehajló fejek tekintetében ült. Mintha a földből bujt volna ki, új gyalogos csapat tűnt fel a faluntúli domboldalon. Nagyszámú, lassan és félelmesen vonuló. Ment a falu felé, amelynek most már sok viskója lobogott pirosan lengő lánggal. A gyerek azt érezte, hogy felkapják és nyeregbe veszik. Háta mögött egy paripa elnyerítette magát.

— Belédlövök, a teremtésedet, — ordított hátra szilaj hangon Zrinyi György a lovasnak.

A falu Légrád felé eső részén kibukkant a török tömeg. A magyarok váratlan felbukkanása nyilván szorította őket kifelé az égő faluból, még pedig a kelet felé: a vár felé. Mintha csak kicsordultak volna a falu szélén. És nem is tágítottak egykönnyen: mintegy a falu kunyhó-csoportjába kapaszkodtak, hogy onnan őket kinyomni ne lehessen. A falu már lángolt valamennyi háza tetejével és

megfogta a tűz a templomot is. És mint mikor valami belülről feszített zsák kiszakad, s tartalma valósággal robbanva buggyan ki belőle, ugyanúgy lendültek ki a faluból a törökök. Hatalmas lökést kaphattak az égő házak között, mert hanyatthomlok rohantak tömegesen Légrád felé, lovasok és gyalogok vegyesen.

— Jézus! — kiáltott ekkor Zrinyi György olyan hangosat, hogy fia rémülten megrezzent.

— Jézus! — mennydörögték mögötte az emberek, mintha csak maga az erdő szólalt volna meg.

A lovasok tolongva, taszigálódva, ágakat törve léptek ki az erdőszél fái közül. Debreczenit majd magukkal sodorták. Zrinyi György már messzi kint állott a páston, a kengyelben felegyenesedve nézett vissza a csoportot formáló lovasokra, aztán sarkantyúba kapta a lovat és hosszú vágtával elindult. Mögötte a robogó lovasok. Mentek, mint a fergeteg. A gyerek ámulva látta, milyen sokan vannak. Még mindig ontotta őket az erdő. Pár pillanat, s az egész lovassereg már messze viharzott abba az irányba, ahol a faluból kiszorított hangyátömeg nyomódott Légrád felé. Debreczeni lovával a szabad mezőre, nyergében a gyerek.

— Odanézz, — mondta lelkendező gyönyörrel, — Légrádot tekintsed, kis gróf uram.

Légrád ugyanebben a pillanatban eresztő méhkasszá változott. Leeresztett hídján hatalmasan feketéllő gyalogos tömeg özönlött ki. És ömlött ama törökök felé, akiket hátul a Kottorba betört magyar erő szorított, s akik oldalról már látták a Zrinyi-magavezette lovasok fergeteges közeledését. Mint a kergült birkanyáj kavarodtak össze és egyszerre rohanva menekültek az egyetlen szabad irány felé. S az az irány nem volt más, mint a százágú, kacs-karingós, reggeli fényben ragyogó Mura vize. Pontosan ugyanazon pillanatban érkezett hozzájuk a

Légrádból végzetesen közeledő gyalogsereg, s a lankáról leviharzó lovascsapat. Ropogó pukkanások hangzottak olyan sűrűn, mint a kereplő, és az apró füstfellegek, mint két kézzel odaszórt fehér pettyek, bukkantak fel a tömegek találkozása felett. A Kottorból kiszorult számtalan török esztét vesztett csődületben rohant a Mura felé.

— Ezt látni kell, kutya lelke! — ordított fel vad gyönyörrel Debreczeni.

Ő is vágtatni kezdett lefelé, ölében a gyerek. De nemsokára megállította a repülő lovat. A lövöldözés miatt nem mert közelebb menni a marakodáshoz. Megállott jóval lentebb a domboldalon, és jóval jobban látott a kisleány mindent. Összevissza keveredett, ordító sokaságot, villanó kardokat magasra emelt kezekben, lóról leforduló embereket, lovak vad horkolását, emberi fájdalom sikoltó ordítását. A karabélyok, pisztolyok folyton ropogtak. S az egész jelenet, mint valami vonuló csoportkép, állandóan tolódott a Mura felé. Apját is ott látta a gyerek, amint karddal a kezében rúgtatott a menekvők után s olykor teljes erőből lecsapott. Közvetlen mellette tartózkodott a zászlótartó. A zászló nagy, piros színfoltja állandóan lengő, bókoló mozdulatokat végzett. Ezek a mozdulatok voltak a harc vezényszavai. Mintha egy hatalmas pipacs bólogatása vezette volna az ütközetet. A deák olyan izgatott volt, hogy szinte táncolt derekával ültőhelyében. Ahogy előrehajolva, feszülten, sóváran figyelte a verekedés menetét, hirtelen mozdulattal kardjához kapott és félig ki is rántotta a hüvelyből, de mindjárt észrevette magát és a kardot visszalökte. A hüvely végébe ütődő markolat hangosan csattanó hangot adott.

— Hozzá, hozzá! — kiáltott Debreczeni, a vadász-láz izgalmaiban biztatva a harcosokat, noha kiáltása el sem hallatszhatott azokig.

És megint sarkantyúba kapta lovát. Megint

előbbre nyargalt egy verset. A szél már hozta hozzájuk az égő viskók korompelyheit. Most már leértek a domb aljáig és egy síkon voltak a harcolókkal. A küzdelem innen kevésbé volt áttekinthető. Csak az ütközőket látták, a menekülőket nem. A fegyverdurrogás már megszűnt, elhallgatott a harang vészes kongása is. Csak ordítózás, sikoltozás, hörgő kiabálás adta a lármát.

— Menjünk oda! — szólt mohón a gyerek.

A deák nekinyargalt a síknak. A magyarok már a Mura partjáig hatoltak, a víz közvetlen szélénél folyt a tusa. Az ordításba egymáshoz csapódó kardok fémes pengése csörrent. A törökök közül igen sokan a vízben lubickoltak már. Ahol a deák lova — még mindig biztosságos távolban — megállott, már rengeteg ló és ember hevert a földön. Közvetlen mellettük egy fehér paripa nyúlt el, hasából kilógtak a belső részek, combjait pirosra festette a vér, életelen, de nyitott szeme homályos szarunak tetszett, nyelve félreharapva lógott ki a zabla mellől. Emitt is ló, amott is. És üvöltő, hörgő haldoklók szerteszét. Pár lépéssel odébb most támaszkodott fel fektéből egy török és véres mellére szorította a kezét. Különös, röhejhez hasonló hangon felhördült, aztán visszaomlott a földre. Egy másik guggoló helyzetben ült és mozdulatlanul, mintha csodálkozott volna azon, hogy egy kardesapás teljesen leszelte félorcáját. Fogsora a véres üregből meredt elé féloldalon, mint egy festett pojacáé. Ez nem ordított, hanem valami megdöbbenő némasággal, elmezavartan bámult a semmibe. Volt egy halottnak tetsző magyar, aki egyszer csak meghökkentően feltápáskodott, talpra állott, indulni akart, nyomban össze is esett és mozdulatlanul nyúlt el a földön, keresztben egy másik testen, mint előbb. Üvöltő jajgatás hallatszott innen is, onnan is. A gyerek ámulva tekintett hol egyik oldalra, hol másikra, egész teste reszketett a

borzalomtól és a félelemtől. De Debreczeni megint előre kaptatott. A ló többször is elcsúszott a sikamos vértócsákban. A dulakodó parti sokadalomban ott volt Zrinyi György, kiabált, biztatott, szitkozódott, kinyujtott karral mutogatott. Most meglátta a deákot s annak nyergében fiát. Rögtön rántotta a kantárt, fordította a lovat és odanyargalt hozzájuk. Jobbmarkában a kantárhoz odafogta meztelen kardját is, amelynek pengéje végtől-végig piros volt. Balkezevel a Mura vizére mutatott szótlanut.

A Murában nyüzsögtek a törökök. Százan küzdöttek a vízzel. A parton már nem volt ellenség, javarészt már fogolyként kísérte egy-egy menet vissza az égő falu felé. Néhány magyar karabélyos leszállt a lóról és célozni kezdte a vizen úszó fejeket. Gyakori lövések dördültek, a vízben vergődők ordítottak, csapkodtak, egymásba kapaszkodva marakodtak. Néhol öten, hatan is összeakadtak egymást megragadó göresös mozdulataikkal, együtt is tűntek el a víz alatt. A fuldokló emberek közt lovak is vergődtek, csak szuszogó fejük állt ki a vízből. Egy kétségbeesetten úszó paripa homlokán drága csótár díszlett. Amerre a szem ellátott, mindenütt tele volt emberrel a Mura. Jobbfelé is, balfelé is százszámra nyüzsögtek a fuldoklók. S a lövések pukkantak egymásután; amelyik talált, annak nyomán a vizen vergődő fejet elöntötte a vér, a száj ordításra nyílt, kiáltása a betoluló víztől hörgő bugyborékolássá változott. Sok török a partra akart kapaszkodni, de a füves gyepszélbe fúródó kezeket a parton álló magyarok csizmával tiporták vagy karddal csapták. A fuldoklók halálüvöltése egybekeveredett a harc téren fetrengő sebesültek keserves ordításával. És megint lövés csattant, és megint. A túlsó parton most jelent meg vágató érkezéssel egy csapat magyar lovas. Nyilván a vezér küldte őket messzi kerülővel a légrádi hídon át, hogy azokat a törökö-

ket, akik mégis át tudtak vergődni a folyón, fegyveresen fogadják. Már volt ott sok ilyen, csuromvizesen, fejvesztetten futkostak odaát, menekvésüknek nem tudván hasznát venni. Az érkező lovasok előtt ezek jajveszékelní kezdtek s arccal a földre borultak. A magyar harcosok rájuk kiabáltak, s mikor zokogva feltápászkodtak a vizes emberek, a kivont kardok lapjával terelték őket fogolycsoportba. Tennivaló már nem igen maradt különben a Zrinyi emberei számára. Legfeljebb szemlélhették az egyre gyérülő fuldoklókat, akiket lefelé ragadt a víz sodra, s velük vitte a parton a győzteseket is, akik lépést tartva a folyó sebességével, kísérték a nyomorúságosan vesző törököket.

Zrinyi György ebben már nem vett részt. Át-nyúlt a deákhoz és a gyereket átemelte a maga nyergébe.

— Most megláttad, fiú, apádnak az mesterségít.

A hímoroszlán gögje, ereje és apai szeretete csengett a hangjában. De a gyerek nem odafigyelt. Véres és borzalmas látvány kötötte le figyelmét. Nem messze tőlük a földön térdelt egy magyar katona és azzal foglalkozott, hogy az előtte fekvő török holttestnek lemetszette a fejét. Nagy műértelemmel csinálta, és látszott, hogy van már gyakorlata ebben. Élesre fent vadászkéssel kanyarított bele a torokba, erős nyisszantással metélte el a gégét és porcogókat, a tarkót is elvágta a csigolyáig. Akkor a kést gondosan megtörölte a holttest ruhájába és tokjába nyomva eltette. Most kardját húzta ki és mint a mézszáros a tőkére tett csontot, egyetlen jól célzott ütéssel elcsapta a csigolyát. Mikor készen lett vele, felkelt, mentéje ujjával megtörölte homloka verejtékét, s a levágott fejet üstökénél megragadva elindult vele. Ekkor látta a kisfiú, hogy közel és távol sok magyar katona ugyanezt csinálja. Tizen is, huszan is nyiszálták az elesett törökök fejeit. Aki egyyel

elkészült, ment a középbe tett nagy vesszőkosárhoz és a fejet meglendítve, beledobta. Volt fej, amely a kosár mellé esett a sárba. A katona elkáromkodta magát, odament, lehajlott a fejért és a kosárba dobta. Zrinyi György intett egyiknek, hogy hozza oda a kosarat. Az szólt társának, ketten megfogták a kosarat kétoldalt és odacipelték Zrinyi lova tövébe. A gyerek lebámult. Volt már tíz-tizenkét fej benne. Sápadságuk, emberhez nem hasonló kékes-szederjes színük volt a feltűnő, bár alaposan el voltak mázolva vérrel. Némelyiknek viszont hátulról látszott a koponyája, mert úgy hullott a kosárba. Simára borotvált, tar koponyák voltak, csak fejük tetején tenyészett egy maréknyi dús hajcsimbók. Viszont olyan fej is volt, amely levágott alsósíkját mutatta a tekintetnek. Ez a mészárosok nagy, véres húshoz hasonlított, vörös csatai közül a gége halavány-fehéres porcogógyűrűje s a nyelőcső metszete látszott. A kisfiú nézte, iszonyodott és félt. És minduntalan új fej repült a kosárba.

— Nézzed, csak nézzed, — szólt a gyereknek az apa, — ez lészen az mesterséged néked is egész életeden által.

Bugyborékoló sikoltás hallatszott hátuk mögött. A gyerek apja dereka mellől odafordult. Akkorra már meg is szűnt a sikoltás. A magyar katona olyan török sebesült nyakát vágta el, aki még nem halt meg. De most már meghalt. Lábafeje remegett még meg, egy cseppet, de mindjárt megszűnt mozogni az is. Kisvártatva már ez a fej is repült a kosárba. A fej, amely egy-két pillanattal előtt még eleven ember feje volt.

A fuldoklókat egyre kevesebb ember kísérte az innenső és tulsó partra. Már csak szórványos fejek küzködtek a vízzel, melynek sodra gyorsan ragadta őket a Dráva felé Légrádnak. A harcnak vége volt. A mezőn már feltűnedezett egy-egy jobbágy. Győze-

lemlátni jött a faluból. Miután a viaskodás megszűnt, a lövöldözés elmúlt, idemeréskedtek azok, akiknek istállója nem égett le. A harcmező véres vássárrá, látnivalóvá változott. Szekerek is érkeztek a falu felől. A katonák nekiláttak, hogy összeszedjék a csatatéren lelhető zsákmányt: fegyvereket, holttesteken található jobb ruhaneműt, lószerszámot. Olyan munka kezdődött, mintha arattak volna. Serényen, szorgalmasan, nyüzsgő hangyákhoz hasonlóan dolgoztak az emberek, szinte valami mezőgazdasági munka benyomását teheték a távoli szemlélőre.

Trombitajel harsant Zrinyi György egy intésére. Számos lovas felhágott féllábával a kengyelbe, nyeregbe dobta magát, és némelyik még nem is ült a lován, de már úgy rántotta gyakorlott markával a kantárszárat, hogy a ló máris indult. A gróf körül pillanatok alatt kis csapat alakult, s míg a katonák többi zöme a csatatéren tovább végezte foglalatosságát, ez a kis csapat könnyű üggetéssel megindult a falu felé. A gyerek ott ült apja nyergében. A falu tüze elaludt már, a leégett viskók zsarátnokai füstölögtek csupán.

Itt új kép fogadta az érkezőket, nagy mozgalmaság, láрма, rakodás. A török szekereket odahúzták a falu egyetlen uccájára a templom elé és egy fiatal légrádi tisztt, Eörsi Zsigmond, parancsai szerint visszaadogatták a jobbágyoknak azt a holmit, aminek elrablásáért a török idejött Kanizsáról, de amibe véresen beletört a foga. Rengeteg holmi állott a kocsi-kon és csodálkozni kellett részint azon, hogy ilyen nyomorúságos kis faluból hogyan tellett ki ennyi zsákmány, részint pedig azon, hogy a beütő törökök oly rövid idő alatt ilyen rendszeres és alapos tisztogató munkát tudtak végezni. Zsákok kövérkedtek némely szekereken, másokon hordók állottak egymás mellett, egy-egy szekér tömve volt ágyneművel, bútorokkal és más háztartási holmival. Elszabadult csikó nyargalászott a házak között, a kutyák dühösen ugat-

tak, egy sövényes udvaron összeterelt disznók, kacsák, ludak, bárányok pokoli zűrzavara zengett. A jobbágyok egy csoportba verődve álldogáltak a lovas-tiszt előtt, s futva, lihegve jöttek azok is, akiket a kíváncsiság az imént kicsalt a lefolyt harc színhe-lyére. Egy földig égett ház üszkös helye előtt holt jobbágy teste feküdt a földön, két kis gyerek ült a holttest mellett és keservesen sírt mindakettő. Mik-lóska elszorult szívvel bámulta őket és látta, hogy senki még csak rájuk sem néz. Mindenki lelken-dezve tolakodott a holmi visszaosztásánál.

Zrinyi György szétnézett. Eörsi Zsigmond oda-kiáltott egy-két parancsot. A jobbágyok, amint a bán hangját meghallották, izgatott tülekedőkből hajlongó és néma szolgákká váltak. Többen odajárultak pari-pájához és igyekeztek legalább a nyeregtakaró bár-sonycsücskét megfogni, hogy hódoló csókkal illethes-sék. A gróf ügyet sem vetett rájuk. Hátraszólt legé-nyeinek, s a következő pillanatban nyargalva indult a csapat kifelé a faluból. A legszélső háznál a zászló-tartó, aki közvetlen a vezér mellett lovagolt, meghaj-totta a zászlót. Ott feküdtek egymás mellett a legelső marakodás elesettjei, Szalánczy, Porzsolt Miklós, a vén Pintér, meg még hárman. Zrinyi György futólag rájuk pillantott, tisztelgett, aztán mozdulatlan, majd-nem közömbös arccal nyargalt tovább.

Déli harangszókor értek be Légrádra. A gyerek egész nap nem látta apját, akinek nyilván igen sok dolga volt. Meg aztán a fiút megint korán délután le-fektették, hogy eleget tudjon aludni. Éjfélkor Zrinyi György és emberei indultak vissza Csáktornyára.

Megint a hosszú éjszakai lovaglás következett. Azzal a különbséggel, hogy most nem esett az eső. A gyereket visszafelé is Debreczeni György, a deák, vitte nyeregben. S jöttek megint a lovaglás kínjai, a derékfájás, a borzasztó mocsárbűz. De olyan rettentő fáradtnak érezte magát a kisfiú, hogy már szenvedni

sem tudott. Félig szunnyadó, félig éber állapotban dölöngött a deák ölen. Nyitott szemmel szendergett, csukott szemmel tűnődött.

Már közel jártak Csáktornyához az ingoványos láp útvesztőin, mikor a gyerek a hajnal derengő világosságánál valami furcsa dolgot vett észre. Számos katona homályos és ismeretlen gömböket hozott magával lándzsaszárra tűzve. A gyerek el nem tudta képzelni, mi lehet az. Meresztette álmos, égő szemét, de nem tudta a különös gömböket meghatározni. Hosszú idő múlva hirtelen meglátta és felismerte a hozzá legközelebb haladót: a lándzsát török fejekbe döfték a legények, s vitték magukkal hazatérési dadaljelvény gyanánt. Ahogy fokanként világosodott, ezek a lándzsa végén imbolygó török fejek is határozottabb vonalakat kaptak. Már ki lehetett venni arcvonásaikat is. Nyitva volt a szeme mindegyiknek. Halálsápadtan, rejtelmesen merev pillantással néztek a tájra a testetlen török fejek, elvágott nyakuk csonkján már kezdtek gyűlni a reggel világosságával érkező legyek.

Hatalmas dobszó, éktelenül vidám sipolás és trombitálás fogadta Csáktornyán az érkezőket. Zrinyi Györgyné ott állt cselédeivel a külső várkapunál. Boldog sikoltással nyúlt fel a nyeregbe a gyerekért. A kisfiú kitartha két karját, s ahogy anyja nyakát átkulcsolhatta, hirtelen fuldokló, mély zokogásban tört ki. Zihálva, fájó mellel zokogott, és zokogását nem lehetett megállítani. Anyja nyugodtan bólintott.

— Éppen így voltam, mikor legelsőbb láttam az hadi munkát.

A gyerek otthon is még órákig zokogott. Nagynehezen tudott csak megcsillapodni. És akkor is hallgatott, ha bármit kérdeztek tőle. Kis öccse, Péter, sem érdekelte, a Szelim kutyával sem akart játszani. Anyja aggodalmasan tett-vett körülötte. Nem szólt

hozzá, csak figyelte. A gyerek elhúzódott egymagára, nézett a levegőbe és tűnődött.

Vacsora-időre aztán megcsillapodott egészen. Lyubica a kis Péterrel hancurozott a szőnyegen, s ez érdekelni kezdte. Odahúzódott és egyszer csak ő is csiklandozni kezdte a Péterke hónaalját, amin mind a hárman édesdeden kacagtak.

Ekkor kintről belecsapott az esti csendbe a hosz szan elnyujtott, ordító üvöltés. Zrinyi Györgyné, aki karosszékekben ült és főkötőt varrogatott, riadtan és aggódva pillantott a gyerekekre.

— Mi az? — kérdezte horvátul Lyubica.

— Rabok, — felelte a kis gróf és tovább kacagott.

III.

Ha a növekvő fiúcska megállott jöttében-mentében a szakállas ős képe előtt, szerette magában mondogatni a nevét, mely közös volt amazéval.

— Gróf Zrinyi Miklós, gróf Zrinyi Miklós...

Mondogatta magában, tűnődve ismételve, mintegy tanulmányozgatta, mint mikor az ember valami tárgyat forgat a kezében. S ilyenkor eszébe ötlött, hogy nemcsak kettőjüket hívják így, őt és a képet. Így hívják nagybátyját is, atyja testvérét. Ha erre a nagybácsira gondolt, idegenszerű érzése támadt. Tudta elejtett megjegyzésekből és érezte száz apróságból, amelyet gyerekek meg szoktak figyelni, hogy apja és Miklós bácsi között van valami feszes távolság. Pedig értette, hogy azok édes testvérek, éppen úgy, mint ő, meg a kis Péter. Másrésről apja gyakran beszélt neki a Zrinyi-családról és aprólékosan oktatta a családfa részleteire. A kisfiú pontosan tudta, hogy apjának apja is Zrinyi György volt, s annak apja volt Miklós, a szigetvári hős. Ennek apja megint Miklós volt, s ennek apja Péter. Hallott me-

sélni Pálról, a réges-régen élt bánról, a Frangepánokról, a gróf D'Arco, a báró Stahremberg névről. Tudta anyjáról, hogy gróf Széchy Magdolna, hogy nagyapja gróf Széchy Tamás és hogy annak három felesége volt: egy Perényi-lány, egy Batthyány-lány, meg egy Forgách-lány. S hallott a mesében hasonló történeteket, amelyek őseiről, gót és horvát királyokról szóltak, Suculadus gót királyról például, vagy Ostrovius horvát királyról. Tudta, hogy valaha Brebiri grófoknak hívták őket, tudta, hogy Zrin vára micsoda. Valami ájtatos tisztelet fakadt a lelkében a saját családja iránt. „Az mi nemzetségünk“, — ez olyan kifejezés volt az apai háznál, amelyben rang, büszkeség, tisztelet és felelősség érzett egyszerre. És mégis, apja meg Miklós bácsi idegenek voltak egymásnak.

Hallotta egyszer, mikor nagybátyjáról lévén szó, anyja legyintett és kicsinylően csak ennyit mondott: — Luteránus.

Ez étkezéskor történt, amikor neki csak úgy volt szabad megszólalnia, ha kérdezték. A szót azonban, amelyet most hallott először, megjegyezte. Valami megbélyezőt, csúfat érzett benne. S mihelyt hozzájutott, meg is kérdezte anyját, hogy mi az a „luteránus“. Anyja hosszabb fejtegetésben magyarázta meg a kisfiúnak, hogy volt egyszer egy gonosz ember, akit Luther Mártonnak hívtak, s ez a rossz ember arra ösztökelte társait, hogy ne higgyenek a Jézuska helytartójának, a pápának. Mert ahogy a feleséges királynak van helytartója Horvátországban, még pedig a bán, azonképpen a mennyországban lakó jó Istennek is van helytartója az egész világon, még pedig a pápa. Már most az a Luther nevezetű rossz ember arra csábított mindenkit, hogy ne fogadjon szót a pápának, aki a jó Isten nevében parancsol. Tehát a jó Isten ellen lázította az embereket, ami borzasztó és rettenetes dolog. Akik Luthernak hisz-

nek, azokat hívják luteránusoknak. Ilyen Miklós bácsi is.

— És mink nem vagyunk ilyen gonoszak?

— Nem, csillagom, mink katolikusok vagyunk az régi, igaz hiten. Apád is luteránus volt, de aztán jött Péter pap, hála Jézusnak. Péter pap megkérte apádat, hogy ne legyen luteránus.

— Mikor?

— Te még akkor az világon sem voltál, karvalykám. De Miklós bátyád nem hallgatott Péter papra.

Ez a dolog sehogysem hagyta békén a fiú képzeletét. Apját tökéletesnek, nagyszerűnek imádta. Nem ment a fejébe, hogy lehetett idő, mikor ez a bálvány, ez a mindenkinél tökéletesebb szembeszállt a jó Istennel. Azt sem értette, hogy Miklós bátyja, aki iránt szeretett volna melegen érezni, rossz ember lehessen. Azonkívül roppantul érdekelte Péter pap. Lángoló óriásnak képzelte, akinek angyszárnya van és tűzzel égő pallos a kezében.

Egyízben annak volt tanuja, hogy apja leszidott egy papot. Köpcös, ragyás ember volt ez a pap, más-kor is látta már a jobbágyok közt jönni-menni. Barics volt a neve. Erről tudta, hogy luteránus. Ösztön-szerűen idegenkedett tőle, mert tudta, hogy ez nem fogad szót a jó Istennek és ezért az ördögök tüzes harapófogóval fogják rángatni a nyelvét, ha meghal, azonkívül olajos kondérban főzni fogják. Ha történe-tesen találkozott vele, keresztet vetett, ahogy anyjától tanulta. Történt, hogy Barics pap feljött a vár kancelláriának nevezett traktusába. Miklóska arra járt éppen, mert egy elgurult labdát keresett, amely az udvarról a folyosó egy itteni ablakán esett be. Látta Barics papot bemenni a kancelláriára. Rögtön kíváncsiság fogta el. Megállt az ajtó előtt és hallga-tódzott. Rövidesen szóváltást hallott belülről, de a szavakat a zárt ajtón át nem értette. S ha mit értett, abból is keveset tudott gyerekeszével kiokoskodni.

Valami templom-épületről volt szó és valami pálosokról, akik Baricsnak valami bajt okoztak. Sokáig tartott a disputa, apja hangja egyre erősebb és szenvedélyesebb lett odabent, mikor egyszerre felcsapódott az ajtó és Barics lépett ki rajta, lángoló orcáját lesütve, szégyenkezve, megszeppenve. S a küszöbön ott állt a gróf. Hevesen kiáltott a papra:

— Elég nékem az huzalkodásokból, egyéb dolgom is bőven vagyon, adta teremtetten. Ha nem maradtok békével, úgy kiváglak innénd minden frekvenciáddal, hogy lábod sem ér földet. Takarodjál szemem elől.

Azzal bevágta az ajtót, Barics pap könnyes szemmel nézett maga elé, állott még egy darabig, aztán reménytelenül vállat vont és megindult. Fasarut horzsolott meztelen lábán, ügyetlenül, idomtalanul csoszogott tova. A gyereket észre sem vette. Ez sokáig nézett utána és első ösztönével sajnálni kezdte, de aztán arra gondolt, hogy úgy kell ennek a gonosz Barics papnak, miért száll szembe a jó Istennel, miért olyan megátalkodott a maga ostobaságában, hiszen tudhatja, hogy ha luteránuskodik, mit fognak vele csinálni az ördögök. Gondolatai azonnal apjára ugrottak. Elképzelte, hogy az ördögök tüzes harapofogója apját gyötri. Megiszonyodott a gondolattól és mély hálát érzett a csodálatos Péter pap iránt, aki apját ettől a borzasztóságtól megmentette.

Egy napon az a hír jött a házhoz, hogy Miklós bácsi meghalt. A gyerek, akinek eleven eszét és fürkésző figyelmét semmi nem kerülte el, azt vette észre, hogy a halálhír nyomán nincsen nagy fájdalom a családban. Anyja, aki napokon át tartó sírással siratta a kamenszkoói dögvész alkalmával elhalt leánykori barátnőjét, most nem sírt semmit. Apja is inkább csak komoly volt, semmint fájdalmas. Neki ugyan megparancsolták, hogy szegény Miklós bácsi lelki üdvössége miatt egy hónapig minden este egy

külön miatyánkot és egy külön üdvözlégyet mondjon el, de szülei alig emlegették az elköltözöttet. Viszont annál többet hallotta ezidőtájt azt a szót, hogy „örökség“. Debreczenihez, a deákhoz, fordult magyarázatért. Az el is magyarázta neki, hogy mivel Miklós bácsi gyermektelenül halt meg, minden jószága, várai, falvai, állatai, pénze, marhája most már György grófé lett. György gróf mostantól kezdve kétszer olyan gazdag, mint azelőtt volt, ötven vára van és mérhetetlen vagyona.

— S ez mind nagyságodé, meg Péterke grófé leszén valaha.

A fiú elméjében megvillant valami. Miért a Péteré is? Péter oly kicsiny, annak nem való. Neki magának mindent. Mint ahogy most apjáé minden. A várakat akarta, a lovakat, a fegyvereket, mind.

— És ki lesz az bán? — kérdezte hirtelen a deáktól.

Debreczeni György hangosan elnevette magát. Nagyon tetszett neki a kérdés.

— Nagyságtok kettejének okosabbja, vitézebbje. Szorgalmatosan tanulni kell, kis uram, tudományokat, latint, lovaglást, históriát, vívást, németet, mindent. Ki ez sokat mind jobban tudja, bán leszén.

A fiú elhatározta, hogy mindezt jobban fogja tudni, mint Péter. Már tanulásra fogták ekkor, a pálosrendből való Tamás pap mindennap oktatta latinra és németre. Azonkívül Dovolich hadnagy tiszte volt kardforgatásra és lovaglásra fogni a fiút. Az egy esztendővel fiatalabb Pétert még nem fogták ezekre a tanulmányokra. Ő annál nagyobb buzgalommal esett a latinra, németre, lovaglásra, vívásra, török nyelvnek. Túl akart tenni Péteren.

Mióta az esztét tudta, mindig bizonyos vetélkedés volt kettejük között. Ő szerette volna a jóval idősebb, felnőttesebb pártfogó, a második apa szerepét játszani Péter mellett, de ez nem ment. Ha benne

a vezetés, a gyámkodás vágya dolgozott, amabban elnyomhatatlan erővel égett az örökös lázadás tüze. S bár kezdettől mindenki mindig azt magyarázta Péterkének, hogy ő a kisebb, neki hajtania kell a Miklóska szavára, az bizony konokul ellene szegült bátyjának. Letörni nem hagyta magát, mert egyrészt szerette keresni a harcot, másrészt ő volt az erősebbik. Testileg nem hasonlítottak nagyon egymásra: Miklós anyjának másolata volt, vékonyabb, mozgékonyabb, Péter apja tagbaszakadt formáját és rendkívüli testi erejét örökölte. Természetben ugyanígy különböztek: Miklós eszesebb volt, nyugodtabb, lassúbb, Péter roppant indulatos. Ha a gyerekszobában összekapásra került a sor, a vita lefolyása rendesen az volt, hogy Miklós kezdett rendelkezni, parancsolgatni, Péter fellázadt és vad indulatba jött. Miklós szívéosan igyekezett rászorítani öccsét a maga akaratára, egyszerre aztán vak és emésztő pulykaméreg futotta el a kis Pétert, megtámadta bátyját és nem egyszer el is bírta vele. Frájak és inasok gyakran rémülten verték fel a szobákat, hogy a két gyerek megint véresen összemarakodott, de az apa kezdettől úgy parancsolta, hogy a fiúk verekedését hagyni kell. Csak szokjanak hozzá jókorán, a fiúgyermek akkor nevekszik jól, ha verekedős. És ha beverik egymás fejét, abból sem lesz semmi baj, majd begyógyul.

Ezen a nyáron még egy haláleset érte a családot. Az anyának kilenc testvére volt, fiúk-lányok vegyesen. Nagyrítkán hol ez, hol az el is jött rokon látogatóba Csáktornyára. Miklóska jól emlékezett például Margit nenére, anyja nővérére, aki Dessewffy Lászlónak volt a felesége, nemkülönben Fruzsina nenére, aki a Zsibrik Istvánné nevet hordta. És ismerte a nagybácsik közül gróf Széchy Györgyöt, anyja legidősebb bátyját, aki szintén megfordult Csáktornyán családotul. Ezt a György bácsit meg-

ölte a saját fegyverhordozója. A gyilkosság híre nagy izgalmat keltett Csáktornyan, mindennap új meg új részleteket hozott rokon levél, vagy vándorló szerzetes. Hosszú időn át tárgyalták a nagybácsi rettenetes végét. Egy ilyen beszélgetés után Miklóska megint csak megkérdezte a deákat:

— Most megint kétszer olyan gazdagok leszünk?

— Nem, kis uram, most nem. Széchy gróf, Isten irgalmazzon szegény lelkének, leányokat hagyott. Azoké lesz a sok-sok kincs. Mert van ám ott bőséggel.

Az ám, a lányok. Azokra ilyen szerrel nem is gondolt, pedig egyébként gondolt rájuk, kivált egyikükre, eleget. Nem olyan régen jártak Csáktornyan látogatóban: Mária, Boriska, Katica és a kicsi Éva. Mária volt az, aki nagyon gyakran felötlött a kisfiú titkos tünődéseiben és álmaiban. Nagy leány volt már, az ő számára felnőtt, a szép unokanővér, Széchy Mária: tizenöt esztendő. Ő meg öt. De ahogy meglátta, attól a pillanattól kezdve szenvedélyes szeretetet érzett iránta. Sudár növésű, édesarcú leány vol Mária, különösen a hangjában talált valami elbűvölőt a kisfiú. A csáktornyai látogatás alatt el nem mozdult a Mária szoknyája mellől soha. Boldog volt, ha ruhájához érhetett, ha kezét megfoghatta. A szülők nevelték ezt a nagy rajongást.

— Nézd csak he, tám apródnak szegődtél az jányomhoz — mondta Széchy György.

Mária csilingelő, hűvös hangon szólt bele a többiek nevetésébe, míg a kisfiú fejére tette tündéri kezét:

— Senkire ne hallgass, Miklóskám. Leszel is még te nékem apródom, várj csak. Eljössz Murányba, ott leszel vélem.

A fiú remegett a haját simító kéz boldogságától. Magában már elhatározta, hogyha megnő, feleségül fogja venni Széchy Máriát. Odaköltözik Murányba és mindig Máriával lesz együtt. Fogja a kezét. Ki-

véve, mikor a murányi várból kicsap a törökre, hiszen török ott is akad vágnivaló bizonyosan. Olyan szép harcai lesznek, mint az apjának, aki most is nemrég jött vissza Grében vára alól. Ott újfent látta a törökök baját alaposan.

Mikor Széchyék elutaztak Csáktornyáról, búcsúkor Mária megcsókolta Miklóskát. Az arcát csókolta meg, jobbfelől is, balfelől is. Valami leírhatatlanul édes boldogság volt ez: Mária finom, puha arcát ott érezni az övén. És azóta, ha valami nagyon kedvesre akart gondolni, Széchy Máriának erre a búcsújára gondolt. Ez volt elégtétele is, ha öccsével való hajbakapásaiban alul maradt és lelki vígaszra szorult. A tehetetlen vetélkedés megalázott szégyenében, hogy a négyéves elbírt vele, az ötévéssel, ez az emlék volt a balzsam. Véresre karmolt arccal, megharapott kézzel, a Péter hihetetlenül erős öklétől búbosodó koponyával elvonult valami sarokba és az édes emlékebe merült vigasztalódni. Behunyta szemét és odaképzelte arcához a tündéri Széchy Mária selymes édes-ségű, elbűvölő érintésű szép arcát.

De mint valami kábítószer, ez csak pillanatnyi enyhülést hozott. Ha az emlék vigasztaló mámora elröppent, újra csak felütközött lelkében a sajgó vetélkedés: nem bír a Péter erejével. Pedig nem gyöngé ő sem, ezt tudta jól magáról. De minduntalan az a gondolat gyötörte, hogy mikor majd megnőnek, Péter lesz olyan erős, mint az apjuk, nem pedig ő. Ha a kancellária deákjaitól, vagy a cselédektől apja bámulatos testi erejét hallotta mesélgetni, sóvár vágyódás futott rajta végig, szinte toporzékolni szeretett volna, hogy ő is ilyené váljék majdan. Mesélték apjáról, hogy mikor egyszer régebben — ő még csecsemő volt akkor — Ferdinánd király lejött vadászni Bécsből Csáktornyára, a rohanó lovak felverték egy rókát. A király felkiáltott: nos, kié lesz a róka? Zrinyi György utána iramodott a menekvő állatnak,

nyargaló lova hátáról kopjával keresztüldöfte a rókát, félkézzel magasra kapta és visszanyargalván a királyhoz, a kopja hegyére tűzött rókával tisztelgett a felség előtt.

Ez volt bálványa a kisfiúnak, ez a zord, véres, hatalmas erejű, szigorú ember, aki élt-halt a vitézkedésért, s úgy ment a törökre, mint a vadkanra: jóízű, gyönyörködtető, kalandos vadászkirándulás gyanánt. És nem is csak a törökre. Sokkal nagyobb háborúba készült most. A gyerek heteken át nem hallott egyebet, mint eddig nem ismert neveket: Wallensteint, Mansfeldet, Bethlen Gábort, valamint messzi földeket: Sléziát, Morvaországot. Olykor, és pedig egyre gyakrabban, királyi futár érkezett Csáktornyára. Ezt azon lehetett észrevenni, hogy a várbeliek ünneplő ruhát öltöttek, az őrség díszbe öltöztetén rótták a bástyákat, s a szokottól eltérő trombitahangokat és dobjeleket lehetett hallani. Egy téli napon pedig különös izgalom lepté el egész Csáktornyát.

— Jön Péter pap, — mondták a kancelláristák a kíváncsiskodó gyerekeknek.

Megjött dísszel és pompával. A kisfiút nem viték a várkapuhoz, az ünnepi fogadtatáshoz. Az emeleti folyosó ablakából leste Péter, Lyubica, inasok és deákok társaságában ágaskodva, mikor a díszes menet befordult az udvarra. Kint a bástyákon ágyú dörgött s lent a havas udvaron a díszes lovascsapat után jött a pompás hintó, mellette lóháton a bán. Aztán megállt a menet, a lovasok fegyelmezett vonalba rugtattak a frissen esett havon. A bán lepattant a lóról és kinyitotta a hintó ajtaját. Ő maga, ami igen nagy dolog volt s csak fejedelmi vendégnek járt ki. A hintóból lelépett az anya, aki nyilván a várkapunál szállott be az előkelő látogatóhoz. Díszesen felöltözött ő is, rókamálas mentéjét hordta és ékkövekkel szikrázó prémes kucsmáját.

A kis fiú szíve megdobbant. Most fogja látni a

híres-nevezetes Péter papot, az esztergomi érseket, ahogy kiszáll lángoló pallosával, hatalmas alakja körül a szentek külön fényudvarával, mint a hold. De ehelyett egy bundákba takargatott szikár kis öreg lépett le a hintóból.

— Ez Pázmány Péter — mondta az egyik deák, illetődött, tiszteletes hangon.

A gyerek körül állók keresztet vetettek. Lent a fehérszakállú kis ember apró léptekkel bejött a házba. Eltűnt. A kapu mellett ottmaradt jobbról-balról egy-egy katona kivont pallossal. A diszórség. Ide-fenn a gyerekeket sietve bevitték az ágyas házak felé, hogy a folyosón ne lézengjenek. Lent oszlottak a lovasok.

Délután őket is gondosan kicsinosították, a két kisfiút. Lábukra szattyáncipőt húztak s megkapták a két egyforma, dohányszínű köntöst, szép fekete-zsinórosat, prémszegésűt. Maga édesanyjuk öltöztette őket és fésülte mindkettőjük haját. Közben arra intette őket, hogy Péter pap előtt illedelmesen viselkedjenek, csókoljanak kezet neki és csak akkor szóljanak hozzá, ha kérdezi őket.

— Reám szégyent ne hozzatok, értitek-e? Ha kérdez valamit az szent ember, bátran szóljatok, értelemmel. Péter, ha szívod orrodát, az kezedet levágatom. kutyateremtette.

Ekkor jött Tamás pap. Az anya kézenfogta a két gyereket és elindult vele a folyosókon. Mögötte Tamás pap sarui csoszogtak. Mentek, mendegéltek a végtelen termeken és folyosókon keresztül. Ami más-kor nem volt szokásos, zsinórzott ruhájú lakájok álltak minden ajtónál.

Az érsek ott ült az apa egyik szobájában, a kancelláriához nyíló könyves-szobában. Kis asztal a beszélgető két férfi mellett, azon boros karafia és mindenféle sütemény.

— Imhol az én két kölykem, szólna reájok te-
kegyelmed, mert ugyan vásottak.

Nem mosolygott a vendég. Komolyan, figyelme-
sen megnézte mindakét gyereket. Előbb Miklós csó-
kolt neki kezét, aztán Péter. Száraz, vékony, hosszú
keze volt az érseknek, színe olyan, mint az elefánt-
csont és valami ápoltság, finom szaga. Ez a kéz megfogta
Miklós állát és a kis arcot felfelé fordította. Miklós
azonnal rendkívüli bizalmat és meleg tiszteletet ér-
zett az iránt a kutató, mély és sugaras pillantás
iránt, amely komolyan kutatta az ő tekintetét.

— Higyjem-e asszonyanyádnak, hogy vásott
vagy?

— Én jó vagyok, — felelte rögtön Miklós — de
Péter nem akarja fogadni szavamat.

Az apa nevetve közbeszólt:

— Örökösen csak marakszik ez a két pulya. Igaz
Zrinyi-vérek ezek.

— És melyőtök az erősebb vajjon? — szólt az
érsek.

Miklós egy pillanatig habozott. A kéz még fogta
az állát, a szem még nézett a szemébe.

— Péter erősebb, — felelte végül szégyenkezve
— de nem sokkal.

— Derék legény vagy, hogy így mondod. Hát te,
Péter, olyan erős vagy csakugyan?

— Én borzasztó erős vagyok — felelt rögtön
Péter.

— Maradj így, kérem Istentül. Hát mostan ide
hallgassatok. Azért jöttem én ide Csáktornyára, hogy
király öfölsége képibe hadra szólítsam apátokat.
Nagysokáig ellészen apátok, tinéktek rája gondolni.
érte Istennel nyájaskodni nagy és kedves dolgotok
legyen. Mert valaki az imádkozást nem gyakorlja,
ez világnak semmi testi vagy lelki jószágában nem
gyarapodhatik. Imádkoztok-e annak köteles szerivel?

— Imádkozunk, — felelt Miklós — reggel, estve mind közönségesen.

— Jól vagyon, dicsirlek benneteket. És mik lesztek, ha nagyra nevedtek?

— Én bán leszek — felelte Miklós.

— Én bán leszek — felelte ugyanakkor Péter.

Az érsek bólintott.

— Egymásután legyetek, kívánom. Királyunk szolgálatjára, hitünknek nagy ótalmára. Engem pedig, szerettek-é, azt mondjátok meg.

Péter zavarban volt, nem tudott felelni. De Miklós az érsek komoly, ellenállhatatlan szemébe nézett, úgy felelt:

— Nagyon.

Az érsek megsimította mindkét fiú arcáját egy-egy kezével. Két kezét a két fejre tette.

— Ego vos benedico, dilecti mei filii, in nomine patris et filii et spiritus sancti, Amen.

Aztán egymásután magához vonta a két gyereket és megcsókolta őket. A bán közben megszólalt:

— Miklós érti ám az deák szót. Immár serényen tanulja.

— Való ez? Nosza akkor ezt megjegyezd: „Sine Dei nomine nihil est in homine.“ Szép kis vers ez, halljam csak értelmét. Vagy még nehéz ez tán neked. „Az Istennek neve nekül semmi az emberben nincsen“, így értsed. És mindig-mindig mondjad magadba belső szóval, megígéred?

— Sine Dei nomine nihil est in homine.

Az érsek figyelmesen nézte. Aztán az apára fordult a pillantása és bólintott. Miklós szíve bolondul ugrált az elismerés boldogságától. Édes, meghatott sírási inger fogta el torkát. Anyja csendesen súgta:

— Kezet csókolni.

Aztán Tamás pap elvitte őket. Egy félóra múlva már hevesen verekedett a két fiú. Rúgták, karmolták, harapták és öklözték egymást. A harc eldöntet-

lenül végződött. Péternek megdagadt a felső ajka, alig tudott enni, vakszemén pedig nagy kék folt támadt. Viszont Miklósnak kimarjult csuklóban a keze, dühösen ordított, mikor Lyubica helyre rántotta. Péter papot már csak búcsúzásakor látták. Intette őket, hogy jók legyenek, szüleiknek szavát megfogadják, gyakran imádkozzanak. Miklós ettől fogva annyit gondolt rá, mint Széchy Máriára. Valami mélyet és hallatlanul vonzót érzett az érsek pillantásában. S ezt a pillantást egész életében nem feledte el soha többet.

Apjuk kora tavaszon csakugyan elment a nagy háborúba. Indulása előtt való napon behívatta magához Miklóst. A gyerek ekkor volt hatodik éve küszöbén. A bán jó darabig nézte fiát, aztán térde közé húzta.

— Még kicsiny vagy, de az nagy dolgot már eszedben tudod venni. Te vagy elsőbbszülöttem, minden Zrinyieknek folytatások. Én holnap elmegyek. Megtérek-e, vagy sem, Isten az tudója. De ha ő úgy akarná, hogy meg ne térnék, Péter papot tekintsed apádúl. Tanácsát mindig fogadjad, kedviben tegyél. Ő tégedet, tudom, öcsédestül együtt soha el nem hágy. Ha többet nem látnálak, becsületes vitéz légy, Istenedet, királyodat teljes erődből szolgálni soha meg ne szünjél, kis fiam. Az kisebbikre meg úgy ügyelj, mikint az szemed csillagára. Istennek ajállak.

Megcsókolta. Miklós szíve összefacsarodott, szeme megfényesedett. Két karját szenvedélyes szeretettel kulcsolta lehajló apja nyaka köré. De Zrinyi György keményen rászólt:

— Sírni ne lássalak, azt nem tűrhetem. Mehetsz.

Ugyanez napon még valami érdekes történt. Zrinyi György még azon este Tamás papot hívatta és mint hadba indulás előtt mindig szokta, meg-

gyónt és megáldozott. Alig, hogy Tamás pap elment, egy luteránus pap kért bebocsáttatást a bánhoz. A legrosszabb pillanatban, mert a bán részint még fel sem ocsudott vallásos áhitatából, részint a kancellária tele volt horvát urakkal, akik a harctérre induló bánnal még az utolsó órákban is fontos dolgokat tárgyaltak meg a horvát bánság ügyeire vonatkozóan. Ott volt Domitrovich Péter, a zengő hangú, méltóságos zágrábi püspök, Patachich István, a báni helytartó és királyi perszonális, Trautmannsdorff Zsigmond, a mindig komor és mindig elegáns gonddal öltözött horvát véghely-generális, Mikulich Tamás, a testes, szuszogó, folyton vitázó és okvetetlenkedő jogtudós, meg még sokan mások. Mindezek nagy gondokban jöttek, mentek, csoportosan tanácskoztak a kancellária szobáiban, végnélküli okmányokat diktáltak és a személyes dolgai után járó bánt minden öt percben keresték. Ötfelé hívták egyszerre, majd hogy szét nem tépték. Ekkor jött a luteránus pap. A deákok előbb el akarták hajtani, de erőszakoskodott, hogy ő a bánnal okvetlenül beszélni akar s inkább meghal, semmint dolgavégezetlen távozzék. Annyira ki volt kelve magából, hogy izgalmában sírva fakadt a folyosón. El is érte, hogy a bán színe elé kerülhetett. De sok öröme nem volt benne. A bán néhány percnyi társalgás után viharos haragra gerjedt. A folyosón elképedve somfordáltak félre a horvát urak és deákok beszélgető csoportjai, mert a bán ajtaja felpattant és onnan úgy penderült ki az újhitű pap, hogy gróf Zrinyi György fékevesztett haraggal lökte kifelé a vállánál fogva. Mindenki megrettent, mert régen látták ekkora dühre gerjedni a grófot. Úgy ordított a papra, akár az oroszán.

— Bételt az mérték, kutyák! Túrtelek bennötöket ezidáig, de most vége vagyon. Debreczeni!

Debreczeni deák sietve ugrott oda és szolgálat-

készen állott meg a haragtól teljes testében reszkető, szederjes arcú vezér előtt.

— Az protestáns papok holnap reggel Csáktornyáról eltakarodnak! Ha ki közülök holnap déli harangszókor itt találtnék, botot kap. Nem elég, hogy ennyit türtem az latrokat, kik Csáktornyát latrok barlangjává rontják sok nagy hamisságokkal, még úk állnak az erdő felől és imé tenger dologom közben gravámeneket csácsogni nem átallanak. Pusztulj innen, ördög fajzatja, mert úgysegéljen torkodat megfogom. Debreczeni! Parancsomat írásban teszi kegyelmed rögtön. Nincs irgalom!

És úgy becsapta az ajtót a bán, hogy csak úgy durrant. A luteránus pap ott állt lehajtott fejjel, haloványan, minden reménységét vesztetten. Aztán lassan megindult. Felvágta fejét váratlanul és mosolyogni kezdett valami különös, átszellemült mosollyal. Tamás pap, a pálos barát, ott állt a folyosón. Ő volt a luteránus pap legnagyobb ellensége. Most kárörvendően kinevethette volna az elűzöttet. De nem tudta. Megrendülten szemlélte ő is.

Másnap aztán hajnalhasadtakor elindult a bán a háborúba. Serege a várfalon kívül gyülekezett, a mindenfelől összeverődött ezer lovas már napok óta a síkon táborozott, csak kisebb része kapott szállást a falak között. Ködös, homályos hajnalban indultak. A bánnal egész vezérkar lovagolt együtt. Bakács Farkas, Dovolich György, Eőrsi Zsigmond, Mikulich László, Patachich János mind ott nyargaltak mögötte, mint hadnagyai, s ott lovagolt egymás mellett a három Oheróczy-fivér, egyik szakasztott olyan, mint a másik: Oheróczy Ferenc, Oheróczy László, Oheróczy Gáspár. A külső várban ékeken zeneszót csaptak a sikoltozva nyekergő szabolesi siposok, ágyú dörrent, remegtek az üstdobok, harsogtak a kürtök. Gróf Zrinyi György horvát bán elment Ferdinánd királynak segíteni a háborúba.

Gyerekei a bánnéval együtt az ablakból nézték az elül nyargaló délceg alakot. Nem nézett vissza, hogy utolsót intsen családjának.

Tavasza volt ekkor, és a hadba szállott apáról sokáig nem jött hír. De az anya gyakran bement a két fiúval az apa árván maradt szobáiba, ahol sok térkép lógott a falakon. Odavitte a gyerekeket és a térképen mutogatta nekik, merre járhat most vitéz apjuk.

— Jól vágja az törököt, — szólt lelkesen Miklós.

— Nemcsak azt vágja, csillagom, — szólt anyja, — Bethlen Gábort vágja.

— Bethlen Gábor nem török?

— Nem. Magyar. Beste lelke.

Ezt a fiú nem értette. Ha magyar, akkor miért kell bántani? Új meg új kérdésekkel ostromolta anyját. Amit megtudott tőle, az csak homályosan ment a fejébe. Úgy volt a dolog, hogy a jó Isten Ferdinánd öfelségét rendelte magyar királynak. De ez a Bethlen Gábor ellensége a jó Istennek, mert luteránus ez is. Elbolondította a magyarok egy részét és most ő akar király lenni Ferdinánd helyett. Talán még a jó Istent is le akarná taszítani a mennyországból. Csak hogy Ferdinánd nem hagyja ezt a gonoszságot. Háborúra költ Bethlen Gábor ellen és a gonosz istentelent el fogja seperi a földszínéről.

— Érted-e immár, kis fattyam? Apád elment segíteni Ferdinánd öfelséginek.

Ez mindakét fiúnak nagyon tetszett. Még beszélgettek is róla tünődve, mikor egyedül voltak. Elképzelték, hogyan rohan a harcmezőn Bethlen Gábor ellen a lovagló király, gyönyörűen ragyogó koronával a fején, s mellette nyargal kivont karddal az ő apjuk.

De megint csak új dolgok jöttek, amelyeket igen nehéz volt megérteni. Miklós egy napon azt

kérdezte anyjától, hogy Ferdinánd öfölsége magyar-e. Anyja habozott a válasszal. De a fiú sürgetésére mégis belelogott a magyarázatba. Ferdinánd nem magyarul beszél, sem nem horvátul, hanem németül. A családja német. Habsburgnak hívják, éppen úgy, mint őket Zrinyieknek. Ahogy ott áll a Kulpánál Zrin vára, most ugyan török kézen, s arról az ő nevök Zrinyi, éppen úgy van túl a Lajtán egy Habsburg vár, amelyről a király családját Habsburginak nevezik. A jó Isten úgy rendelte, hogy a Habsburgiak legyenek a magyar királyok. Ezért a jó Istennek tetsző dolgot csinál az olyan magyar, aki értök elmegy a harcba. Mint ahogy a szigetvári dédapa is olyan hős módon meghalt értük és a keresztyén katolikus kitért. Viszont ördögnek tetsző az olyan, mint Bethlen Gábor, aki egyszerre lázad fel a Jézus igaz hite és a Habsburgi király ellen.

Ezt félig-meddig értette Miklós. Sok mindent szeretett volna beszélni erről folyton töprengő gyermeki kíváncsiságával, de Péter, akihez legtöbbször fordult volna kérdezően, unta az ilyesmit. Csak magán a verekedésen járt az esze. És apján, aki ott lovagol a király mellett.

Csakhogy új dolgokat kellett megtudniok, kiábrándítókat és elkedvetlenítőket. Folyton hallották azt a nevet, hogy Wallenstein. Ki az a Wallenstein? Kérdéseikre kitűnt, hogy az a király fővezére.

Elképpent meghökkenéssel hallották ezt és hiúni sem akarták. Hát nem apjok a fővezér? Aki a király után az első ember a világon? Kitűnt, hogy a király nem is megy el a harcba, hanem otthon van és uralkodik. Helyette Wallenstein vezeti a sereget. Ez a Wallenstein parancsol a többi vezérnek, többek közt apjoknak is. A felfedezés valósággal leűjtotta Miklóst. És ez már Pétert is érdekelte. Szótalan lett a két gyerek napokra. Emésztő hévvel

gyűlöltek ezt a Wallensteint. És volt alkalmuk még jobban gyűlölni, mert a nyár folyamán már gyakori hírek érkeztek Csáktornyára messzi Morvaországból. Szóbeli híradást is hoztak a horvát urak, akik eljöttek meglátogatni a vár úrnőjét. Anyjoktól, urak beszélgetését leső deákoktól, cselédektől sokat hallottak a gyerekek. És megtudták, hogy Wallenstein az ő apjoknak igen nagy ellensége. Különösen mióta úgy rápirított Wallensteinra a bán.

Sokszor elmondták ennek történetét Csáktornyán, ahogy a harctérről érkezett az eset summája. Ferdinánd király hada még Zólyommegyében táborozott Palánka alatt. Szemközt állott Bethlen Gábor seregével s az újhítűekhez csatlakozott Murtezán budai basa seregével. A bán mindenáron csatázni akart, de Wallenstein afféle lassú vérű, német volt, aki könyvekből szeretett hadakozni. És mivel a döntő szót Wallenstein mondta ki, nem is lett a csatázásból semmi. A bán gróf Forgách Miklóssal hált egy sátorban. Mikor reggel felkeltek, s mindketten öltözködtek, Zrinyi György csatára készítette magát, mert remélte, hogy mégis csak sor kerül valami vitézi tennivalóra. Mikor azt a szép perzsa kardot magára övezte, amelyet hadban szokott viselni, kihúzta a pengét és így szólt Forgách Miklósnak:

— Ez vassal ma török fejeket vagdosok.

És csakugyan, bár a nagy harc elmaradt, mégis akadt valami kisebb, hirtelen csetepaté az előőrsök között. Zrinyi György persze ott termett az első hírre és meglátott egy előkelő törököt. Az a török tiszt nyilván ugyanúgy kereste vitézkedő hevében a verekedést, mint ő maga. A bán neki rugaszkodott ennek a töröknek, de az nem várta meg a támadót, hanem kereket oldott. A bán hosszú vágtaiban utolérte, összezapott vele, megölte és fejét vette. A levágott fejet ott lógatta a nyereg mellett és nyar-

galt vissza a táborba. Meg sem állott Wallenstein sátoráig. Ott leszállott a lóról, kezébe fogta a törökfőt és bement a fővezérhez.

— Idenézz, — mondotta neki, — így kell a király ellenségeit üldözni.

Wallensteinnak nem tetszett, hogy a bán megjegyzéseket tesz az ő hadvezetésére. Vállat vont és így felelt:

— Láttam én már több levágott fejet is.

És egyéb tisztjeihez fordult, hogy folytassa tanácskozását. Zrinyi meglóbálta a török tiszt fejét és fitymáló hangon odavetette Wallensteinnak:

— Többet láttál, lehet. De többet nem vágtaal.

Azzal otthagya. Már pedig, — mesélte minden látogató, ha a történet szóba került, — Wallenstein igen hiú, haragtartó és kegyetlen ember. Jól vigyázzon a bán önagysága, mert még kárát vallja büszkeségének.

Zrinyi Györgynére gondba merült napok következtek. Egyik kellemetlen hírt a másik után kapta egész őszön keresztül. A fővezér minden módon mellőzi Zrinyi Györgyöt. Rossz helyre parancsolja, szép győzelmi alkalmakhoz közel nem engedi. A bánné komoran járt-kelt a termeken keresztül, szótalan volt és ingerlékeny. A gyerekeket egyre hosszasan imádkoztatta, maga még többet ment templomba, mint azelőtt. December elejétől kezdve mindennap gyónt és áldozott.

Ekkor két híradás érkezett majdnem egyszerre a csáktornyai várba. Az egyiket egy Széchy-ember hozta. Abban azt írta Zrinyinének a családja, hogy a Vág vidékén kitört a dögvész, úgy hullott állat is, ember is, akár a légy. A másikat Debreczeni György deák írta a grófnénak és közölte, hogy Wallenstein uram a Vág-vonal őrizetére rendelte a bánt.

Az anya napokon át reggeltől-estig sírt. Akit eléfoghatott, annak hosszasan magyarázta, hogy

Wallenstein közönséges gyilkos. Gyerekeit szenvedélyes rohamokkal becézte olykor, zokogva csókoigatta őket. Így érkezett el a karácsony ünnepe, a legszomorúbb, amelyet a fiúk eddig megértek. Éppen a templomból jöttek ki, anya és két fia, amikor egy fegyveres őr lépett oda hozzá.

— Híradás jött, könyörgöm alázatosan nagyságodnak.

Egy toprongyos, darócos ember állott mellette. Báránybőr süvege a kezében.

— Mit tudsz? — szólt megriadva Zrinyi Györgyné.

A toprongyos ember elmondotta, hogy Pozsonyból jön és a végek felé igyekszik, hogy rab fiát a fogságból kiváltsa. Pozsonyban azt hallotta, hogy a bánt odahozták a minap betegen. Péter paphoz vitték, a primási palotába. Hogy mi lelte, az nem tudatik. De talán csak könnyebb baja van, bár úgy rendelné a Magasságbéli. A bánné még soká faggatta a vándort, de többet nem tudhatott ki belőle.

Az esztendő utolsó napján a két gyerek arra ébredt, hogy szokatlan jövés-menés van a háznál. Semmi sem úgy történt, mint máskor. Reggeli leve-söket más hozta be, ruhájok nem volt kikészítve, azonkívül, akit csak láttak, mindenkinek vörösre volt sírva a szeme és szipogott.

— Mi lelt itt mindenkit? — kérdezte Miklós gyanakodva.

— Tán jön az török, — vélte izgatottan Péter, — és imhol apánk nincs idehaza.

Megkérdeztek egy inast, de az csak elsírta magát és a fejét rázta.

— Tilos nekem szólni.

Most már meghökkentek a gyerekek. Ugyanekkor belépett hozzájuk az anya talpig feketében. Megállt, rájuk nézett, egy darabig szilárdan állott és szinte ridegen mondta:

— Térdeljetek le és imádkozzatok. Apátok megholt.

A két gyerek néma rémülettel letérdelt. Anyjok odatérdelt melléjük. Könyv volt a kezében, amelynek kikeresett helyébe dugva tartotta egyik ujját. A könyvet kinyitotta és elkezdte fennhangon mondani, hogy fiai ismételjék:

— Árváknak Attya és özvegyeknek igaz bírāja...

A fiúk halkán, remegő ajakkal ismételték:

— Árváknak Attya és özvegyeknek igaz bírāja...

— Ki szorgalmas gondot viselsz az nyomorultakra...

— Ki szorgalmas gondot viselsz az nyomorultakra...

Ebben a pillanatban az anya szóra nyitott ajakán nem szó tört elé, hanem hangosan jajongó, vizatarthatatlan sikoltás. Aztán fuldokló zokogás következett. A jajveszékelő asszony eleresztette magát és végigomlott a szőnyegen. A két fiú ott térdelt mellette. Tanácstalanul, ijedten nézték a földön vergődő anyjokat.

— Mama... — nyögte elgörbült ajakkal Miklós.

— Mama... — visszhangozta Péter olyan hangon, mintha segítséget kérne.

És rémületükben, megrettent zavarukban keservesen sírni kezdtek ők is.

IV.

Csak kilenc hónap múlva temették el a huszonnyolc éves korában elhalt fiatal bánt végleges nyugvóhelyén, a pálos barátok Szent Ilona-klastromában. Hatalmas temetés volt, díszes és fejedelmi gyászünnepe. Az előkelőségeket alig tudták a vár termeiben elhelyezni. Hatalmas trakta alkotta a tort. A két fiú különösen fontos szerepet kapott a

temetési napokon, a mágnások, generálisok, főpapok egytől-egyig hozzájuk járultak, tanulásukról kérdezték őket és minden módon mutatták érdeklődésüket. Még olyan öregúr is akadt köztük, aki szidta nekik a másikat, hogy intrikáit jókorán megalapozza a mesés gazdagságú és nagy polcra hivatott Zrinyi-gyerekeknél.

Miklós azonban nem most vette észre először azt a fontosságot, amelyet apja halála hétéves korában juttatott neki. Ez a fontosság már régen elkezdődött, már apja életében érezte jelentkező jeleit, s a pozsonyi gyász hír után azonnal éreznie kellett, hogy kisfiú letére fontos és nagy várakozással körülvett személy az országban. Nemsokára a haláleset után megjött Csáktornyára a királyi futár Bécsből és Ferdinánd király sajátkezű levelét hozta az özvegynek s a két árvának. Tudtukra esett az is, hogy mikor Ferdinánd őfelsége a Zrinyi György halálának hírére vette, éppen ebédnél ült, a megdöbbenő ujságra kiejtette kezéből a kést és egész arcában megváltozott. Aztán levelet írt Pázmány Péternek, felvilágosítást kérve a két fiú leendő sorsa, öröksége, neveltetése felől. Domitrovich, a zágrábi püspök, a gyász hír után azonnal Csáktornyán termett, hosszasan beszélgetett a fiúkkal és minden módon igyekezett szeretetét, hajlandóságát kimutatni irántok, szinte azt lehetett mondani, hogy hízelgett nekik. Nem múlt el nap, hogy a horvát mágnások közül valaki meg ne érkezett volna Csáktornyára. Patachich István, a báni helytartó, majd hogy állandóan ott nem lakott. A végrendeletet nagy ünnepiességgel bontották fel, a két fiú mint két főszemély ült az egybesereglett nagyurak felnőtt társaságában. Zrinyi György utolsó akarata gyámokat rendelt fiai mellé, s látszott, hogy a gyámok névsorát alaposan végiggondolta. Az első gyám Domitrovich lett, a zágrábi püspök. Gyám

lett Patachich, a báni helytartó, Trautmannsdorff Zsigmond, a horvát vég helyi generális, és az agyafúrt Nikolich Tamás, a perszonális jogtudós. A négy horvát méltóságon kívül még két magyart is rendelt fiai mellé a bán: Sennyey István győri püspököt, a király kedves emberét és végül igazi gyám gyanánt az atyafiságból Batthyány Ferencet, aki a szigetvári hős unokája, az árváknak nagybátyja volt, egerszegi főkapitány, vicegenerális, a háznál mindig szívesen látott rokon, derék és kedves ember.

Ezt a Ferenc bácsit a gyerekek nagyon szerették. Ha jött, már lelkendeztek az örömtől. Nagybátyjuk szerfelett mulatságos meséket tudott nekik mondani. Sokat beszélt nekik boldogult apjukról. Elmondta, hogyan öltözött favágó parasztnak Zrinyi György és hogyan ment be egy szekér tűzifával a török kézen hencegő kanizsai várba, hogyan parancsolta meg a szekér kocsisának, hogy a kanizsai piacon a török gyanú elterelése végett verje őt meg, hogyan kémlelte ki a török hadi készülődéseit. A fiúk szájtátva, gyönyörködve és apjuk imádott emlékébe merülve hallgatták az ilyen történeteket. De másféle mulatságot is tudott Batthyány Ferenc akár százat is: megtanította őket fűzfagallyból furulyát, tökindából sípot, dióhéjból kereplőt csinálni, oktatta őket a hadi lovaglás furcsa fortélyaira, találós meséket mondott nekik.

Mikor sűrű látogatásai között egy ízben megint Csáktornyan járt, bámulatos történetet hozott újdonságul.

— Te is hallgassad mondókámat, Magda, — mondotta az özvegynek, — nemcsak az kicsiknek mondom.

Ahítattal kezdtek figyelni minden szavára.

— Halljatok csudát, kihez foghatót soha és sohult nem értöttem, fiúk. Nénétek, Széchy Györgyné, nagy sok kincseket hogy átadjon Bethlen István-

nak, az murányi várban, kincsesládáját előhozatta. Hát mikoron az őrzött kócsokkal ki akarta volna nyitni, uramfia, mintha csak őszveforradtak volna az födelek. No csak no, mondja Mária nénének, hát ez mán mi dolog. Kísérté kinyitni nagy ügyekvéssel, lám, az födelek nem engednek. Ugratja az lakatosért szolgálait, hívnák elé. Jön az lakatos. Dolgozik ez keményen egy fertályórát, vagy illyes időt, nosza, felpattan végül az kincsesláda. Teméntelen fényes ezüstöt, drága ékszert, köves fegyvert, edényt, mi mindent öröztek az ládában. Hát azt meg is lelte valamennyit az ládában, de mind kővé váltón.

Zrinyi Györgyné mosolygott.

— Mért bolondítod az kicsinyeket eféle beszéddel, erigy mán.

— Ippen az, — felelte Batthyány Ferenc komolyan, — hogy ebben semmi mese nincsen. Úgy vagy, miként mondom. Kővé vált az temérdek arany, meg ezüst marha mind. Formája mindannyának megmaradt, csak ippen kő lett, úti kavicsnál nem különb. Mária nénének rémültön rémüldözött, mi boszorkányság ez. Az aranypénzekből elévett egy tallért, reszkető kezével az pengésit próbálta. Kongott az pengetlen. Próbálta többijét, mind kőhangot ada. Senki ez csudát ki nem magyarázhatja. Mária nénének mitévő lehetett vón: az bástyákról mind lehányatta. Most is ott áll az külömb-külobb formájú köveknek halma tőtül az várnak, jobbagyok járnak csodájára. Mondom, nem mese, szórul-szóra így esett. Selmece az bányakamarába megjelentvén Széchyné ezt, már az egészet írásban tették s küldték Bécsbe, szólna ez csudához király őfelsége. Eddig van. Bethlen István így nem kapta az kincseket.

— Nekiadták volna? — kérdezte kíváncsian Miklós.

— Neki, fiókám, hozományba. Bethlen István elvette feleségül Máriát. Az kedves, mindnyájunk szerette Máriát, hiszen esmered.

Miklóska azt hitte, hogy a világ kifordul sarkai-ból. A szoba mintha elkezdett volna süllyedni.

— Elvette? — hebegte halkan, sápadtan.

— El azt. Örvendtünk neki, István derék, vitéz legény, az familia ellen is senki szót nem tehet. Mária már tizenhét éves, korán nekimagasodott, immár anyányi.

Az özvegy bánné érdeklődve kérdezte:

— Mit tudsz még az kövé válásról, mondjad hamar. Se holt, se eleven nem vagyok.

Batthyány Ferenc kezdte mesélni, amit még tudott. De Miklós ezt már nem hallotta. Csak nézett maga elé zsibbadó kábulatban, mint akit fejbe sújtotak. Mária férjhez ment. Lehetséges ez? Az a Mária, akit ő akart elvenni, ha majd megnő. Mióta apja meghalt, még határozottabban gondolt erre, mint azelőtt. Tudta magáról, hogy mint elsőszülött, most már ő a Zrinyieknek rangban elseje. Gazdag és előkelő, csak éppen kisfiú még, de az a pár év hamar elmúlik. És most ilyen váratlanul, ilyen brutális kegyetlenséggel csap rá a hír, hogy Széchy Mária férjhezment.

— Mi bajod vagy? — szólt anyja, aki véletlenül rátekintett.

— Nékem semmi, — felelte Miklós.

Anyja gyanakodva nézte, hogy talán beteg, de aztán figyelme elfordult Batthyány Ferenc érdekes története felé. És Péter is elvonta figyelmét. Azt a kövé vált kincsek módfelett érdekelték. Egyik mohó kérdést tette a másik után, alig lehetett csillogószemű, szertelen kíváncsiságát kielégíteni. Miklós így megszabadult az ellenőrzéstől. Szótlanul, szóra-kozottan ült ott, az egész világ összedőlt vele.

Csalódását ettől fogva sokáig odaadóan ápolta,

valami különös kegyelettel, melyben rajongás, bánat és vallásos ellágyulás keveredett össze. Rendes imái után titokban, csak magában, mindig elmondott még egy imát Máriáért. Holmija közt volt egy kihúzás skatulya, amelynek fedelére díszül rá volt szegezve a rézből való, domborművű Zrinyi-címer. Ezt leszedte és megfordítva szegezte vissza, mint ahogy magszakadáskor nemes családok sírboltjain megfordítják a címert. Hogy ennek mi értelme volt, maga sem gondolta át egészen, bánatos lelke ilyen hervatag gondolatokban gyönyörködött. Azonkívül elhatározta, hogy ezentúl minden Mária-ünnepen virágot fog tenni a Szűzanya szobra alá, a vártemplomban. Ezt meg is csinálta, de aztán a Mária-ünnepek híjasabban következtek egymásután, és így szép lassan elmaradt, elszunnyadt az egész fogadalom gyermeki bánatával együtt. Hogy Széchy Mária, az édes murányi várkisasszony, a szépséges unokanővér tiszta, vonzó emléke egész életére kedvesnek maradjon meg lelkében.

Az eltemetett gyermekábránd helyére bőven akadt lelkesedés, tünődés, álom a lélekben. Egy napon megint eljött hozzájuk Péter pap. Itt Csáktornyán találkozott számos horvát főúrral, többek között gróf Erdődy Zsigmonddal, az új horvát bánnal. Órák hosszat tanácskoztak az urak bezárkózva, közben kérték az özvegyet is, hogy vegyen részt beszélgetésükben. Mikor aztán Miklóst odavezették a primás vendégszobájába, az öreg pap néhány közömbös, atyailag érdeklődő kérdés után egyszer csak ezt mondotta neki:

— Jól ügyelj mostan, fiam, főbenjáró dolgot mondok értésedre. Meg fogom kérni király öfelségét, hogy téged zászlós úrnak megtegyen. Családotok, ősötök, apátok emléke és az te szép jövődöd miá. De mostan az két szemem közé nézz és adjad úri paroládat, hogy erre méltónak lenni szüntelenül fá-

radsz. Hogy az nevet, kit hordasz, még feljebb fogod emelni. Hogy az mi hitünknek vitéz védelmezője, királynak hívséges szolgálja, az hitrontók kajtorságának kemény ellensége leszel. Adod-e nékem ez dolgokra úri szavadot, miként férfi szokta adni?

Az ellenállhatatlan erejű pillantás komolyan, sugárzóan mélyedt a fiú szemébe. S ő állván a pillantást, egyenes szilárdsággal felelte:

— Adom.

Pázmány Péter kezét nyujtotta. Viaszszínű, aszott, finom kéz volt az, öreg és beteges főpap keze. A fiú belecsapta a maga tenyerét s a vén kezet erősen megszorította, egy pillanatig sem vonván el szemét a primás tekintetétől.

— Jól vagyon. Menj és imádkozzál.

A primás aztán útrakelt. Miklós pedig türelmetlen örömmel várta a nagy napot, mikor zászlós úr lesz. Apja halála óta átcsoportosították a csáktornyai udvari személyzetet, s a két fiú a régi helyett új embert kapott személyes szolgálatra: ez Nenadich Gáspár volt, hatalmas bajuszú, alázatos óriás, aki a házőrző kutya érzelmes meghunyászkodásával járt-kelt apró gazdái közelében. Ezt a Gáspárt a hercegprimás távozta után Miklós mindennap kétszer is elküldte a kancelláriára: nézné meg, nem jött-e valami órá vonatkozó levél, vagy híradás akár a királytól, akár Péter paptól. De a nagy ujság csak nem jött. Miklós várt, várakozott. Öccsével szemben mindenesetre megnehezedett a dolga. Most már hivatalosan akarta érvényesíteni a fiatalabb felett az előre élvezett zászlósúri rangot, Péter lázadó szellemét azonban ez még jobban kihívta. A fiúk nagyobakat verekedtek, mint valaha. És most már a Péter testi túlsúlya kezdett kellemetlenül észrevehető lenni. Indulatos, vad marakodásaikban most már szemmelláthatóan Miklós húzta a rövidebbet.

Nagysokára mégis jött hír, ha nem mindjárt a

zászlósúri méltóság is. Erdődy gróf, a horvát bán, Grácban járt, ahol Ferdinánd öfelségének volt udvarlására. Grácból jövet útba ejtette Csáktornyát és bejelentette özvegy Zrinyi grófnénak, hogy a koronás király ekkor meg ekkor egy-két napot Csáktornyán szeretne mulatni, mert egyrészt a két fiú sorsa iránt legkegyelmesebben maga óhajt érdeklődni, másrészt sokat hallott a Zrinyi-uradalmak csodálatos bőségű vadállományáról.

Két héttel későbbre szólt a király bejelentése, de az özvegy rémülten csapta össze a kezét: hogyan fog ilyen rövid idő alatt az uralkodó fogadtatására felkészülni? Váltott lovakon rohant a futár Batthyány Ferencért, de már útközben kapta. Batthyány lóhalálában sietett Csáktornyára, mert már tudta a nagy hírt. Őt külön értesítették Grácból, mint a fiúk nagybátyját és gyámját. Jött rögtön Péter pap is, ő nemkülönben értesítést kapott már az udvartól. Azonnal nekiültek a paksamétát tanulmányozni, amelyet Erdődy gróf hozott Grácból. Mert neki az udvari ceremóniások egész halom írást adtak át. Jegyzéket arról, hogy öfelsége mekkora kísérettel fog Csáktornyára érkezni, neki magának hány szoba kell és milyenek, mennyi hely számítandó udvaroncainak, kísérő testőrsége és dísz-százada mekkora lesz és hogyan helyezendő el. Más jegyzék előírta a felséges úr napirendjét, mikor kél, hányszor eszik, mikor társalog, mikor vadászik, mikor intézi országos ügyeit. Egy külön füzet előírta a felség tartózkodási helyén mindenkor kötelező zászlókat és lobogókat. Ugyancsak részletes jegyzék írta elő az asztali ültetés rendjének elveit. Volt jegyzék, amelyet a bán készített el az udvari emberekkel, s amely a meghívandók névsorának hevenyészett tervezetét tartalmazta, azzal a záradékkal, hogy esetleges törlések, vagy pótlások öfelsége udvartartásával előzetesen közlendők. Névsorok, utasítások, ceremónia-

jegyzékek kéziratoss, vagy nyomtatott lapjai, füzetek, könyvek egész garmadát tettek ki.

Úgy nyüzsgött a csáktornyai vár, mint a mozdu-latlanságból hangyabollyá varázsolt halom. A vár alatti síkon sátrakat, bódékat emeltek. Emitt az utat javították, másutt a tocsogó talajvizek levezetésére lélekszakadó sietséggel árkokat ástak. A falakon kőművesek dolgoztak, a várpalota termeiben egyszerre húszféle mesterember. A szekerek, amelyek földet, gallyat, építőanyagot hordtak, szüntelenül nyikorgtak mindenfelé, még éjszaka is. Aki teremtet lélek volt Csáktornyán, mindenki majd megbolondult a munkától. Szabó, ács, molnár, bognár, szűcs, eszmadia esze nélkül igyekezett. Falakat bontottak egy helyen és két szobából egyet csináltak, másutt meg éppen deszkafalat húztak és posztóval fedték, hogy egy szoba helyén kettő teremjen. Zrinyiné alig aludt valamit. Kora reggeltől késő estig futkosott, rendelkezett, szitkozódott, parancsolt, a háztartás rendje teljesen felfordult, az étkezési időket nem tartották meg, a fiúkat máshová költöztették, Nenadich Gáspár, a horvát szolga, soha nem volt sehol, ha az úrfiaknak kellett, mert mindig elküldte volt valaki valahova.

Miklós az általános zűrzavar elől a kertbe menekült Tamás pappal, egyik nevelőjével. Péter nem szeretett velük lenni, ő inkább a másik nevelő, Dovolich barátságát kereste, s azzal az istállók, meg a várkapu őrszobája körül járkált untalan.

A kerti séták beszélgetései az időszerű tárgy, Ferdinánd király körül folytak. Miklós száz kérdést tett fel, s ha megkapta a választ a századik kérdésre, az utolsó szót türelmetlenségében meg sem várva, már mohón tette fel a százegyediket. Folyton a királyról, a háborúról, az országról, apjáról. S kérdései nyomán meglepő dolgok világa tárult ki előtte.

— Miért vagyon háború?

— Azért vagyon háború, mert az cseh luteránusok nem akarták Ferdinándus öfölségit királynak. Tudván tudták, hogy öfölsége az ő serény rontásokra törekszik. Megesküdt az feszületre.

— Mit esküdött?

— Úgy volt az, hogy öfölségit az jézsoviták oktatták, mint én oktatom nagyságodat. Isten udvarlására, bűnnek, eretnekségnek utálatára. Hogy azután odahagyta öfölsége az ingolstadti kollégyomot, ájtatos zarándokutat tett Loretóba, kiről már szólottam nagyságodnak, hogy ott az Boldogságos Szűz kiváltképpen tiszteltetik. Loretóban esküdt meg öfölsége szent esküvéssel, hogy az luteránusoknak sok gonoszságokat és hamisságokat míg ez birodalomból ki nem gyomlálja, addig nem nyugoszik. Ezt tudták cseh uraimék, azért fordultak ellene. Még választani is mertek helyette másikat, az rénusi Frederiket. Ebből jött az háború. Bíza elég régecskén immár.

— Mikor?

— Lássuk csak. Még te nagyságod ez világot meg sem látta akkor. Tíz esztendeje. Vagyis most mondunk ezerhatszázhuszonnyolcat, akkor mondtunk ezerhatszáztizennyolcat.

— És apám is ezért ment az hadba?

— Ippen, hogy ezért. Az istentelen Bethlen Gábor ellen, ki is az cseheknek, luteránusoknak, törököknek pártjokra állott. Addig ez vég nélkül való marakodásoknak végök nem is szakasztatik, valámíg az igaz római vallásnak minden ellenségére öfölsége rá nem tapodott, miként az kígyó fejire.

— Ó bár csak mehetnék már hadba.

— Majd mehet nagyságod is, kis uram.

— Immár nem is várhatom. Zászlós úr leszek, öfölsége mellett fogok nyargalni az lovamon. Ha most szólhatok vele, meginstállom: engedne el hamar verekedni.

— Csak várhassunk, az illyes dolgot hamargatni nem helyénvaló. Majd ha ideje jött, nagyságod lészen az legelső vitéz, még Wallenstein uramat is letaszítja polcárul.

A fiú arcán hirtelen indulat lobbant keresztül. A Wallenstein neve sötét haraggal töltötte el, valahányszor felmerült. Mert ha bárki említette Zrinyi György pozsonyi halálát, azonnal akadt másik, aki sokatmondóan fejét csóválta, mutatóujját magasra emelte.

— Az bánunkat elemésztette egy dögvész, valószínűszen. Csakhogy az dögvésznek más neve is van: Wallenstein.

Mindenki azt beszélte, hogy a hiúságában és dölyfében megsértett Wallenstein bosszúból tette el láb alól Zrinyi Györgyöt. Mérgezett retekkel étette meg a fiatal bánt, aki meg is bántotta, meg aztán mint nagyhírű vitéz, kellemetlen is volt neki. Miklós vakon hitte ezt a mendemondát gyermeki képzeletével és sötéten, szenvedélyesen gyűlölte Wallensteint. Magában már rég elvégezte, hogyha megnő, felkeresi, párviadalra hívja és megöli apjáért. Százszor, meg százszor kiszínezte magában a jelenetet, amint magasra emelt karddal, — apja híres perzsa kardjával — le fog sujtani a gonosz fejre. Láta előre, amint ezt egész kicsiny korától kezdve nem egyszer látta a valóságban is, hogyan fog a nehéz és éles fémpenge alatt beszakadni a koponya és hogyan önti el a riadt tekintetű arcot egyszerre a vér. S akkor a lehanyatló testre lépven féllábbal, ezt fogja mondani: „apámért“.

Hosszú hallgatás után új kérdéssel fordult a paphoz:

— Vitéz katona Wallenstein?

— Elviheti az ördög, dehogy az. Cseh ő maga is. Csak az magyar lehet igazi jó katona.

— Akkor miért nem magyart téssen fővezérnek öfölsége?

Tamás pap meghökkent. Erre a kérdésre hirtelenében nem tudott felelni. Himezett-hámozott, míg végre megtalálta a választ, amellyel kivághatta magát:

— Úgy vagyon az, hogy király öfölséginek hatalma Isten kegyelméből való. Ha pediglen valami Isten kegyelméből való, nem lehetünk bírái annak, mert akkor mintha Isten felől szólanánk ítélettel.

A fiú nem felelt. A tekintélyre hivatkozó bizonyosság előtt meg kellett hajolnia, de lelkében valami zavaró bizonytalanságot érzett. Tamás pap sietett folytatni. Mert oktatása zsinórmértékét Pázmány hercegtől kapta. Tudta, hogy a fiút merre kell vezetnie.

— Meg azután Ferdinándus öfölségiben illendő dolog bizakodnunk mindenképpen. Kegyes atya ő, ajtatos fejedelem, nagy-jóságos szívű. Imé, nagyságodat is mely kegyességgel zászlósúrrá készül tenni!

Ez már hatott. A fiú arca felderült. És Tamás pap gyorsan igyekezett másról beszélni, hogy a gyermeki lélek a kiszabott ösvényen álljon meg a kérdésnél s azon induljon előre, ha megint kérdezősködni kezd.

A csáktornyai nyüzsgés nőttön-nőtt, ahogy a nagy vendég érkezésének kitűzött napja közelgett. Olykor már elmeháborodottak sokaságának tetszett a várnép. Zrinyi Györgyné majdnem leesett a lábáról mondhatatlan fáradtságában. Mintha valami balvégzet üldözte volna a készülődést: hol egy állvány omlott össze és semisítette meg három nap munkáját, hol a rögtönzött tábor egy helyén tűz támadt és újra kellett kezdeni az építést, de most már tízszeres sietséggel. Három nappal a király érkezése előtt megjött Csáktornyára egy bécsi udvari ember. Ropant nyájasan, hajbókoló udvariassággal kezdte, a

két gyereknek egy-egy érmet hozott ajándékba az uralkodó arcmásával. De ahogy szemlét kezdett tartani az előkészületek felett, kifogásai egyre szaporodtak, nyájassága egyre kevesbedett. Ezt is piszkálta, azt is piszkálta, hümmögött, fejét ingatta, íródeákjának az elintézendő kifogások árkusokra terjedő listáját diktálta. A vége az lett, hogy a kimerült Zrinyiné elvesztette béketűrését, keményen összekapott az udvari emberrel és szó szót követvén, sírva vágta oda neki, hogy ha sehogy sem jó, levelet küld a királynak paripás futárral, hogy Csáktornya nem méltó ilyen hatalmas fejedelem elfogadására. Parázs botrány tört ki a várpalotában. De másnap már kezdtek érkezni csapatosan az előkelőségek. Megjött a bán, Batthyány Ferenc és a primás is. Azok elkezdték engesztelni egyfelől a grófnét, másfelől a németet. Végre Zrinyiné azt mondta, hogy most már a férfiak boldoguljanak, ahogy tudnak, ő holtfáradt és beteg, nem akar tudni semmiről semmit.

A király érkezésének előestéjén csakugyan úgy látszott, hogy rettentő szégyen lesz a vége a nagy királyvárasznak. A csűrök közt megint tűz támadt. Száz dolmány szőrén-szálán eltűnt az őrség raktárából. Négy katona egyszerre lett beteg, attól kellett tartani, hogy kiütött Csáktornyán a vérhas. Egy kútba eb dőglött bele. És így tovább, egyik baj a másik után. Izgatott, rettegő emberek futkostak a folyosókon, mindenkinek rossz kedve volt. Zrinyiné hangosan sírt ágyasházában, ahol már három éjszaka óta semmi álom nem jött a szemére.

De másnap kisütött a napsugár, gyönyörű szép idő lett, és minden megváltozott, mintegy bűvöletképpen. Ugy ment minden, mint a karikacsapás. Öfelsége, II. Ferdinánd, németrómai császár s a magyarok királya, tündéri pompával, riadó lelkesedés közepette vonult be boldogult hív szolgájának, gróf Zrinyi Györgynek, csáktornyai várába.

Az özvegy az udvari előírás szerint az előkelő vendégek élén a várkapun kívül várta öfelségét lóháton. A fiúkat nem vitte magával, azokat az uralkodó később kívánta magánkihallgatáson fogadni. Pompásan öltözött fel gróf Zrinyi Györgyné, született Széchy Magdolna grófnő. Aranyszóttos ruhája megért egy falut, és ékszerei, amelyek a dús gazdagság gőgjével tündököltek rajta, megérték tizet. A két gyerek a külső kapu bástyafokáról nézte a parádét. Maga az érkezés jó óra hosszát tartott. A király déli harangszóra tűzte volt ki jöttét, de a fiúk már reggel kilenc óra óta ott szorongtak nevelőikkel a fokon. Alattuk zsivajgott a jobbágyság. Csak most látszott meg, milyen sok embert jelent a kis Csáktornya.

Déli harangszó előtt valamivel csakugyan feltűnt a király elé küldött őresapat, húsz nyalka vitéz, akik válogatott szép lovakon f-betűs himzésű piros zászlóval, hosszú vágtában nyargaltak a vár felé, mint a fergeteg. Megszólalt a híradó ágyú a bástyán, rögtön rá meghúzták a templom harangját, harsogó lármával riadtak a kürtök és izgalmasan perdültek meg a dobok. Nemsokára feltűnt a síkon az út kanyarodójánál egy csoport lovas. Már a király lovasai. Új ágyúlövés dördült el, új kürtjelek és dobjelek hangzottak. A vár alatt várakozó csoport megindult lóháton a király elé. Elül lovagoltak ketten: balról a horvát bán, jobbról Zrinyiné, mögöttük a hölgyek és urak lovasesapata. Oldalt rendcsináló kürtös heroldok lovagoltak. Hogy lent a síkon mi történt, ilyen távolról a fiúk nem láthatták. Csak annyit láttak, hogy ott messze a két egymáshoz közeledő menet összeért, össze-elegyedett és most már az egész sereg közeledett a vár felé. Lassanként lehetett csak kivenni, ahogy mindig nőttek a lovas alakok, hogy szabályos rajzolatához hasonló rendben váltakoznak lovasesapatok, hintók, málhás szekerek.

Miklóst rendkívüli izgalom fogta meg. Mintha valami varázssítal mámora hatalmasodott volna el rajta. Lelke ott ült a szemében, szíve vadul dobogott. A szeme is fátyolos lett a meghatottságtól, mikor a királyok sorára gondolt, Árpád vezérre, Istvánra, Lászlóra, Kálmánra, Lajosra, Mátyásra. Ezeknek mai mása jön ott a közelgő menetben. Az ország, a korona, a történelem. Figyelme elhomályosodott az izgalomtól, folytonos ágyúzás, veszett trombitarivalgás és doblárma siketítette fülét. A menet már jött a kapunak, s az első lovasok viharos dobogása már meg is dübörögtette a láncos hidat. Rengeteg ember jött. Hiába kereste izgatott tekintetével a királyt, vagy legalább édesanyját, kapkodva kutató nézésével a sok tarkaságból elvakultan, a sok lármától elkábultan, nem tudta meglátni egyiket sem. Már a menet végén haladó lovascsapat robogott a hídon, mikor arra eszmélt, hogy Tamás pap már régóta hangos izgalommal magyarázza a menetet. S ő nem hallgatott oda kábulatában.

Nagy nyüzsgés-forgás közepette mentek vissza. Csupa idegen nyüzsgött, amerre mentek. Mindenütt idegen szót hallottak: németül, latinul, olaszul, franciául, spanyolul beszéltek soha nem látott öltözetű és meghatározhatatlan foglalkozású emberek. Valaki éppen úgy lehetett magasrangú tiszt, mint spanyol-magyar tolmács, vagy udvari pecér: sem szaváról, sem kinézéséről ezt meg nem mondhatta, aki nem volt járatos az udvari életben. A tolongók minduntalan megálltak és bámészkodtak, az egyik érdeklődve mutogatott a másiknak a földes bástyafalra, a másik a falura került fővárosi ember nyegleségével nézett körül, a harmadik kedélyes jelmozdulatok útján és néhány ki tudja hol felszedett magyar szó révén próbált barátságba ereszkedni valamelyik várbelivel. De akárhányféle volt ez a sok idegen, egyben mind meggyezett: a legmagasabb hatalomhoz való tartozás

büszkesége volt rájuk írva, mintegy öntudatlan öntudat gyanánt.

Elül haladt Péter, mellette Dovolich hadnagy. Utánuk ballagott Miklós, mellette Tamás pap. Azok elül horvátul beszélgettek. Péter általában jobban szeretett horvátul beszélni, Nenadich Gáspárnak is mindig horvátul parancsolgatott. Viszont Miklós a magyar szót jobban szerette. Tulajdonképpen egyformán beszélte mind a két nyelvet; eszmélő kora óta tudott horvátul is, magyarul is. De valahogyan ahhoz a nyelvhez vonzódott jobban, amelyet a szüleivel beszélt mindig. Péter meg éppen azért kedvelte inkább a horvát beszédet, mert neki érdekesebb volt a vár horvát tisztjeivel, cselédeivel beszélgetni, mint Tamás pappal, vagy anyjával. Egy szó, mint száz, elül haladtak Dovolich és Péter, horvátul diskurálva. És mögöttük Miklós egyszer csak így fakadt ki magyarul:

— Ezek úgy járnak-kelnek, mintha az mi várunk teljességgel övék volna.

Dovolich hátrafordult a megjegyzésre és magyarul felelt rá:

— Örökkön való különbség az magyar és német elme között. Nálok hűbéres szerrel minden császárajoké, még az bicska is, kit zsebemben hordok. De nálunk az ország az országé, vagyis az nemességé, ki az ország maga.

— Nem való, — szólt mindjárt Tamás pap, — minden az koronáé. Ország, föld, vár, bicska, minden, lám, még maga az felkent felség is. Nem éred fel ésszel Werbőczyt, te hadnagy, látván látom. Az a legfőbb, mi szent Koronánk. Sacra corona.

Ezen elkezdett vitázni a két oktató. A testi oktató, meg a lelki. A katona, meg a pap. Péter ügyet sem vetett rájuk, egy idegen módon szerszámozott pejparipa után bámult. Miklós annál inkább figyelt volna, de viszont nem értett a két felnőtt vitájából semmit. Megfoghatatlan volt számára az a fogalom,

hogy király. Csekélyke korában roppant egyszerű volt számára a dolog: a király az, aki mindenkinek parancsol, még apjának is. De azóta mennél többet kérdezősködött és mennél többet magyaráztak neki, annál homályosabb lett előtte a dolog. Hallotta, hogy „nemesség“ és hallotta, hogy „alkotmány“. Magyarázták, nem értette. És vakon tapogatódzó elméldései helyett most itt állott előtte a gyakorlati valóság. Láta a hihetetlen izgalmat, amelyet a király érkezésének puszta híre keltett a várban. Láta, hogy édesanyja, a mindenkivel olyannyira gőgös asszony, hogy oda van a király puszta említésére. Láta a királyfogadó pompát, a díszet, a síkon földből nőtt tábort, a rengeteg előkelőséget. És látta saját-magában a lelkendező izgalmat, amelyet a király közelségének szinte megrendítő tudata okozott.

Mikor hazaértek, már idegen öröket találtak lépten-nyomon. Rendes útvjokon akartak belépni a földszinti folyosóra, de ott egy udvari fegyveres ember leeresztette előttük az alabárd-nyelet. Dovolich hadnagy felfortyant és lármázni akart, de Tamás pap rászólt és csendesítette. Elindultak más irányban, amerre az alabárdos a szabad utat jelezte. Péter azonban mindenáron vissza akart fordulni és rákiáltott Miklóstra:

— Ott akarok bémenni. Ennenmagam házába ott megyek bé, ahol akarok!

— Ne kiálts! — szólt rá Miklós is, Tamás pap is. Az alabárdos is odaszólt hozzájuk németül:

— Ruhe, Ruhe! Das Schreyen is verboten.

Péter dacosan visszakiáltott:

— Auch mir? Die Burg ist meyn!

— Auch Ewrer Gnaden! — válaszolt mosolyogva, hatalma biztonságával az alabárdos.

A két nevelő elvonta onnan Pétert, aki pulykavörös lett a méregtől és most már csak azért is kiabált. Nagynehezen vitték a folyosó szabad bejárata

felé. Siettek vele fedett szobába, mert ismerték: szeretlenül indulatos gyerek volt s ha ilyenkor fegyelmezni próbálták, vakon lázadó haragjában képes volt fejjel nekirohanni a falnak. Jobb volt ráhagyni, hogy indulata csillapodjék. Ha felindulásával magára hagyták, nemsokára kidühöngte magát és nem volt vele semmi baj. Most is így volt. Mire András dcák bejött hozzájuk Batthyány Ferenc izenetével, Péter már nyugodtan játszogatótt fából faragott katonáival. Batthyány azt izente nekik, hogy maradjanak nyugodtan, elmáshkálni sehova nem szabad, Öfölsége minden pillanatban kéretheti őket, akkor pedig késni nem szabad. Egyszóval szobafogságra íteltettek saját várakban, mintha valami csínyt követtek volna el.

Délután váratlanul felcsapódott az ajtó és anyjuk rontott be rajta Batthyány Ferencel. Nagyon izgatottak voltak mindaketten. Nyomukban Vuk, a szabó, aki ruhadarabokat cipelt a karján.

— Gyorsan öltözködni, — szólt az anya, — nem, nem, te Péter így maradsz. Csak Miklós.

A fiúk nem értettek az egészből semmit. De látván a nagyok izgalmát, nem sokat kérdezősködtek. Vuk már ott is térdelt Miklós mellett és vetkőztette. Péter csak nézett. Percek is alig teltek belé, Miklós rajta volt az új ruha. Ó, de milyen új ruha: százszor pompásabb, mint az az ünneplő, amelybe már reggel öltöztették. Piros nadrágja volt, feszesen simuló. Arannyal áttört nehéz fehér brokátból való ujjas hozzá és ugyanolyan mente. Kócsagos kucsma a fején, nyakába aranybodros csipkegallér.

— Ó, én aranyos csillagom, kis zászlósuram! — kiáltott Zrinyiné és összeveissza csókolta tündöklő öltözetű fiát.

— A kard biza kiment eszünkből, — mondta hirtelen Batthyány, — hamar futok, keresek egyet, hátha kisebbet, kurtásat lelek.

Miklós nem mert hinni annak a boldogságnak, amelyet sejtett. Csak nézett anyjára, ámulva, kérdő pillantással. Az anya pedig a meghatottságtól elhomályosodó szemmel csókolta megint összevissza. Közben Vuk szabó műértő kézzel igazított egyet-kettőt a mente lógásán.

— Zászlós úr leszel, egyetlen darvacskám, úgy bizony. Most mondá az hopmester Ferenc bátyádnak, hogy készüljünk. Király öfölségének akármikor eszébe jöhet, hogy színe elé rendel benneteket.

— Én nem kapok új ruhát? — kérdezte sötéten Péter.

— Nem, fiókám, — fordult hozzá anyja, — te így maradsz. Tebelőled majd másszor leszen zászlósúr, előbb most Miklós bátyádat emeli fel király öfelsége. Főlovászmesternek, annak biza.

Péter ajka megvékonyodott, mint annak, aki fogát összeszorítja és úgy hallgat. Elfordult játékkatonáihoz. Miklós ámultan, boldogan hebegte:

— Főlovászmester leszek...

Már sietett is vissza Batthyány Ferenc, egész nyalábra való kardot szorongatva hóna alatt. Csak ügyel-bajjal tudta szétrakni őket, mert övező szíjjaik összeakadtak.

— Ezt, ezt, — kiáltotta sóváran Miklós, — török basa fiaét, kit apám foglyul hozott, meg is sarcoltatta.

Szép kis kard volt, erősen hajlott görbeségű, hüvelye piros bársonnyal takarva, benne sokféle színű kövek. A többit mind felnőtthöz szabták, de ez gyerekeknek való volt. Batthyány ráövezte mindjárt a fiú derekára. Letérdelt melléje, úgy fűzőgette a szattyánszíjat. Ekkorra már a két nevelő is ott állott bámészkodva, cselédek egyike-másika is odabátorkodott az ajtónyílásba száját tátani. Az anya oda szólt a nevelőknek:

— Résen legyen ti kegyelmetek, de igen na-

gyon. Ha mely órában a fiúkért jön Ferenc gróf önagysága, rögtön vihesse őket. Tik meg el ne fenjétek szép ruhátokat, gyermekeskék.

Már siettek vissza. A nevelők s a cselédek ott maradtak Miklóst csodálni és a nagy hírt nagy hűhóval, tenyércsapkodással egymásnak mondogatni: főlovászmester lesz a kis gróf. Nyolcéves korára. Ó, ha ezt a bán megérhette volna, adjon a jó Isten örök nyugodalmat neki. Ruháját nézegették, ki erre forgatta, ki arra. Kardját csodálták, pengéjét kihúzták vele s rajta a damaszkín munkájú török betűket találgatták. Miklós csak állt, hagyott magával történni mindent. Fejét boldogan szédülni érezte. A csoda aztán alábbhagyott. A személyzet elszéledt. Miklós elkezdte a király elé járulás órájának emésztő várakozását. Levetkeznie nem volt szabad, de ha szabad lett volna is, a kardot, az új csizmát, a csodálatos ruhát le nem tette volna a török szultán minden kincséért sem. Járt-kelt a kettejük számára kijelölt ideiglenes szoba szűk kalitkájában, balját kardja markolatán nyugtatta, majd meg elengedte és járás közben jobblába sarkával próbálgatta visszalendíteni a lépésektől lengő kardot, ahogy néhai apjától látta olykor. Szeretett volna Péterrel beszélgetni, de az mogorván hallgatott a hozzá intézett szavakra. Tamás papot, vagy legalább Dolovichot szeretne volna társalgásra megnyerni, de az sem ment. Dolovich ki s be futkosott folyton, mert ezer dolgot kellett intéznie. Tamás pap pedig breviárumába merült, mert a parádék miatt az aznapi ájtatosságból sokat mulasztott. Csak tengett-lengett a szobában a leendő zászlós úr, nyolcéves lelkében türelmetlen boldogsággal.

Szokatlanul későig fennmaradtak a fiúk. Akkor jött az izenet gyámjuktól, hogy le kell feküdniük, ma már nem fognak a király színe elé kerülni. Le kellett kanyarítani a kardot, le kellett tenni a mese-

beli szép ruhát, le kellett feküdni. Péter a másik ágyban forgolódott némán, őt az innenső ágyban kerülte az álom sokáig, nagyon sokáig. Másnap már szürkületkor rémülten ocsudott fel, magasságos Isten, mi lesz, ha most mindjárt hivatja a király. A Gáspár segítsége nélkül mécset gyújtott és felöltözött a hajnali derengésben. Kint mélyen aludt a csáktornyai vár, s ő várta a király hívó szavát.

Egész nap hiába várta. Gyötrő fogságban járkált fel s alá, mint valami elátkozott ezeregyéjszaka-beli királyfi. Elbúsult, elfáradt, kedvét vesztette. Étél-ital nem ízlett neki. Anyját, gyámját csak egy-egy pillanatra látta, amikor azok időt tudtak szakítani, hogy temérdek kötelességük közepette utána nézzenek a két fiúnak. A primás is benézett hozzájuk, ő is csak pár percre. A nap eltelt király nélkül. Este úgy feküdt le, mint tegnap. Messziről odahallszott a nagy királylakoma rikoltozó síposainak muzsikája. Szerette volna elsírni magát, de eszébe jutott, hogy zászlósúr lesz. Ki látott már pityeregni egy főlovászmestert?

Végre a harmadik napon reggel befutott hozzá anyja: a két fiú készüljön, körülbelül déltájon kerül rájuk a sor. Tizenegy óra felé értük jött Batthyány Ferenc. Vitte őket folyosókon, termeken végig. Mindenütt zsúfoltan az emberek, többnyire idegen urak és asszonyok pompázatos ruhákban, idegennyelvű beszélgetés, soha nem látott katonák jövése-menése, iratos csomókkal a hónuk alatt futkosó udvari emberek. A folyosók és termek más képet mutattak, mintha csak átépítették volna a várat. A gyerekek ámulva, megszeppenve követték gyámjukat.

Kis szobába vezették őket. Azelőtt ez az egyik deák lakószobája volt, de most nem lehetett ráismerni. Minden butor kikerült belőle, ami benne

volt, viszont máshonnan nagyszámú egyforma szék hoztak ide és azokat sorba a fal mellé állogatták. Várószoba lett belőle, most is várakozott itt két ember, a király kíséretéhez tartozók, olaszul beszélők. Udvari lakáj az ajtóban. Aztán még egy várószoba, valamivel nagyobb, több jelenlévővel. Még mindig nem a király. Aztán egy tágasabb palota. Itt már az uralkodó közelségét lehetett érezni; a dámák, urak, udvari tisztviselők lábujjhegyen jártak és halkán beszéltek. Itt volt Zrinyiné is, fiait várta. Azonnal odasietett az érkező gyerekekhez, gyakorlott kézzel nyúlt hajukhoz és gondosan igazgatta ruhájukat. Közben — látható izgalommal — oktatta őket: őfelsége előtt egyenesen álljanak, csak a kérdésre feleljenek, az Isten szerelmére, szűgyenbe ne hozzák anyjokat.

Miklós szívére szorongatóan hatott ez a környezet. Egy csattos cipőjű, kecskeszakállas cingár ember folyton jött-ment a jelenlevők között. Ivet tartott a kezében, arról magyarázott egyiknek is, másiknak is. Koronként a csukott ajtóhoz ment hallgatódzni. Így telt az idő, elviselhetetlen szorongásban. Miklós homályosan kezdte érezni, hogy akinek most színe elé fog járulni, az rettenetes nagy úr, és elmondhatatlanul nagy dolog az, hogy ő látni fogja.

A csattos cipőjű hofmester, odafülvén az ajtóra, hirtelen felemelte a levegőbe jobbkeze mutatóujját. Batthyány Ferenc azonnal nyúlt a gyerekek keze után, az özvegy megremezt. Lélekzetfojtó pillanatok következtek. Miklós úgy érezte, hogy legjobb volna most innen elrohanni, mert ez a feszültség elviselhetetlen. De már kitárult az ajtó és a prímás lépett ki rajta. A szeretett ember látása olyan vigasztaló meglepetéssel hatott a fiúra, hogy a hálától majdnem elsírta magát. S a Batthyány Ferenc kezét érezte, aki viszi befelé. Remegve pillantott szét abban a teremben, ahová beléptek, de ott még

mindig nem volt a király. Még ezen is keresztül kellett haladniok. Udvari lakájok álltak sorfalat, az ajtónyílásnál kétfelől egy-egy hatalmas alabárdos testőr állott mozdulatlanul, mintha nem is eleven emberek lettek volna, hanem szobrok. Most, most, — gondolta magában Miklós. Előkészítette magát a csodálatos látványra, a trónon ülő királyra, akinek fején van a korona.

De nem ez a látvány várta. Egy alacsony termetű, köpcös férfi állott a szoba közepén, olyan ötven éves forma. Ruhája nem különbözött a Csáktornyára érkezett többi idegen urakétól. Mellette, de kissé hátrább, egy öreg udvaronc állott, ennek is ív volt a kezében. És ekkor Miklós fejében zsibbadó szédület keletkezett. Szeme előtt elhomályosodott a világ, fülébe valami roppant távolságból hallatszottak Batthyány Ferenc latin mondókájának szavai:

— Humillime... vestrae clementissimae Majestati... dumos comites de Zrin... filios inclyti comitis Georgii...

Az alacsony, köpcös ember felelt valamit. Miklós mintegy lázálomban hallgatta, de nem hallotta. Szavak, válaszok. Kábulat, szédület. Egyetlen pillanat, vagy talán órák, órák és órák. Hebegve felelt valamire, de talán nem is ő volt az, aki felelt. Úszott vele a mindenség. Elméjére zsibbasztó árnyéket vetett a rettenetesen nagy szó. A király...

— Valde bene, filioli... in plenissima gratia vos dimitto... Nicolaum comitem... agazonum regalium magistrum nostrum...

Végtelen messziről hallatszottak a királyi szavak, mintha háttérüket valami tengerzúgás adta volna. Miklós gépiesen, remegő kézzel, nyúlt a feléje közelgő kéz után és megcsókolta. Aztán érezte, hogy két lába viszi kifelé. Az ajtó magától nyíltott előtte.

Nézett a szemével, de nem látott. Anyja már ölelte, esőkolta Péterrel együtt.

— Agazonum, regalium magister. — mondta Batthyány Ferenc boldog suttogással.

— Megvagyon, kit akartunk, — mondta halk, fakó hangján a primás, — főlovászmester lett Miklós gróf.

De a nyolcéves zászlós úr érzéketlenül, zsibbadtan csak bámult maga elé. Eszébe sem jutott, hogy az uralkodó most nevezte ki főlovászmesternek. Ahogyan az megvakul kis időre, aki a napba nézett úgy állott meg most vak tompasággal az ő esze is. És mint egy eszelős, motyogta hangtalanul, a semmibe meredő tekintettel:

— A király... a király....

V.

Még nem volt világos odakint, a cellába sötét-szürke négyszöggel nézett be a gráci szürkület. Miklós felült az ágyban és megdidergett. Az álom édessége még nem röpönt el egészen. Azt álmodta, hogy otthon van Csáktornyan és a hírlövő ágyú mellett áll a bástyán, lent a síkon ezer meg ezer lovas száguldoz s ő a bástyafokról a piros zászló hadijeleivel dirigálja őket.

A folyosó felől még hallatszott a reggeli költés éles csengőhangja. Miklós átnézett a cella másik ágyára. A homályhoz szokott szeme a szürkületben is meglátta, hogy Péter mozdulatlanul fekszik az ágyban.

— Péter! Hé, Péter!

Öccse kelleetlenül mozdult meg. Az ébredő gyerek szájmozgásával csámesogni és nyögni kezdett. Aztán felült az ágyában ő is. És ő is megdidergett a fütetlen cella hidegétől. Egyszerre ugrottak ki az ágy-

ból. Vacogó foguk kopogott a fagyos reggeltől. Túlzottan sietett mozdulatokkal csavarták lábukra a kapcát és rántották rá a cipőt, hogy a gyors mozgás kicsit melegítse őket. Aztán odaugrottak a mosdóhoz, amelynek táljában alig volt hely a kettőjük markának. Egyszerre mosdottak mégis, mert a hideg miatt egyik sem várhatott a másikra. Egymás kezét lökdösve markolták ki a jéghideg vizet a tálból és dühösen dörzsölték vele nyakukat, karjukat, mellüket, közben táncolva ugrándoztak és apró vacogó, üvöltő hangokat hallattak a hideg víztől. Válluk, mellük olyan piros volt már a fagyos víztől és gomba dörzsöléstől, mint a pecsenye. Akkor a csáktornyai szöttes keszkenővel, amelyet a legjobb bulyák, vagyis török rableányok, fontak ilyen durva bolyhosra, úgy elkezdtek horzsolni magukat, mintha a bűnt akarták volna letörölni testükről. Szemökből már rég kiröppent az álom. Vidoran, frissen kapták magukra gyolcs fehérneműjüket, ujjasukat s a két egyforma, nyusztal szegett, vastag fekete dolmányt.

— Siess, ma minisztrálunk! Aztán próba és depositió.

Öccse csak bólintott felelet helyett. Már indultak kifelé a cellából. A nagy kőkockás folyosón keresztet vetettek a hatalmas fekete feszületre szegezett, sárga festésű Jézus-szobor előtt, aztán futottak egy terem felé. Innen is, onnan is diákok futottak már. A vöröshajú Sebastiani, a három báró Lieuwendahl-fivér, egyformán következő orgonasípok gyanánt, a kis Draskovich gróf, Metzger, Hollóssy, ezek is, azok is. A köveken hangosan kopogtak az apró lábak. Mind özönlöttek az imaterembe. Kiki elfoglalta rendes helyét a padban, melynek alján térdeplódeszka húzódott végig. Sokan máris elkezdtek imájukat duruzsolni, kiki saját hazája nyelvén. Egyik spanyolul, másik olaszul, harmadik szerbül. Miklós magyarul imádkozott, Péter horvátul. Emitt,

vagy amott még az álom részegségével bólogatott egy-egy nem egészen felébredt fiú. Miklós elmosolyodott a nyurga Menichelli-gyereken. Ez arról volt nevezetes, hogy irtózott a hidegtől. Mindenki tudta róla, hogy reggel nem mosdik és ruháit éjszakára maga mellé veszi az ágyba, hogy mikor reggel felölti őket, jó meleg legyenek. De aztán imájához fordult vissza a magyar fiú. Nem is ima volt ez, hanem rendes lelkigyakorlat. Miklós minden reggel elolvasott egy passzust abból a könyvből, amelyet Pázmány primás adott neki, mikor útnak engedte a gráci iskolába.

„Egy királynak három fia marada: és, mikor az országon nem alkodhatnának, Ariofarnes nevű szomszéd királyra bízák dolgokat, hogy akit ő rendel, azé legyen az ország és királyság. Ariofarnes, nem tudván, melyik ezek közül alkalmasosb a méltóságra: végre az Isten, kinek kezében vagyon a királyok szüve; és aki irgalmason szokta vezérelni a fejedelmek tanácsit, mikor tekéletes szándékkal igyekeznek az alatta-valók javára, csudálatos és szokatlan tanácsot önte az Ariofarnes szüvébe. Kiásatá' a megholt király testét koporsójából; és egy kő-fal-mellé felállatá. A király-fiakat elő-szóllítván, mindenik kezébe íjat, nyilat ada; és azt mondá, hogy rendel löjének: aki attyának szüvét találja, az lészen király. Az öregebbik és a középső fia, az uralkodásnak édeségétül megcsalatván, bátran és nagy merészen szagatni kezdték nyilaikkal megholt attyok testét; mint ha onnan kellene kiásni az uraságot és birodalmot...”

Oldalt pillantott. Péter már nem imádkozott. Unottan bámulta a körülötte ülőket. Ő rápillantott és feddően megcsóválta fejét. Péter kicsinylően vállat vont.

„Átkozott kéz, mely ezt merte próbálni: Istentelen szem, és méltó, hogy varjaktúl vájassék-ki; mert a gonosz fiaknak egyik átka az; hogy, oculum, qui

subsannat patrem, effodiant eum corvi, et comedant eum filii aquilae; amely szem attyát hunyorgatással csúfollya, hollóktól kivájassék.“

— Landetur Jesus Christus!

Nagy robogással felállott a gyereksereg. Belépett az imaterembe Péter Humbach, jezsuita atya.

— In aeternum, amen.

A páter felment a dobogóra. Keresztet vetett. Elkezdett hangosan imádkozni: „Pater noster, qui es in coelo...“ Majd a Miatyánk után a szokott hosszú reggeli imát. A fiúk vele kórusban. De Miklós nem tudott ellenállni a kísértésnek. A királyfiak története roppant fúrta az oldalát. Titokban lesandított a könyvbe és olvasta tovább.

„De a mivel országot akarának nyerni a kegyetlen fiak, azzal veszték a királyságot. Mert, mikor a kisebbik fiúra került volna a sor, és neki kellene lőni a holt testhez; látván, hogy bátyjai, mint egy fenevadat, úgy megispékelték a nyilakkal attyokat: bétellyesíté a Böles hagyását; fili, neglorieris in contumelia patris tui: és nem akará holt attyát kiszebíteni. Azért földhöz üté kéz-íját, el-veté nyílat...“

Sietni kellett, a latin ima gyorsan haladt előre. Sorokat ugrott át szeme orv-olvasás közben.

„Ügy-mond... távul légyen, hogy meggyalázzam... Ario-farnes méltatlanoknak itilé a kegyetlen fiakat... az ifiút választák királlyá... melyből ki-tetcezk, mely igazán mondotta böles Salamon; hogy, aki szüleit tiszteli, kincset győjt magának.“

— Graf Zerini, was ist das dort?

Stumbach páter szigorú szava reccsent rá hirtelen az olvasó fiúra, ahogy az ima véget ért. Furesán ejtette ki a páter a fiú nevét, így mondta: Cerini. De Miklós már hozzászokott; így hívta itt mindenki. A páter már ott állott mellette. A tilos olvasmányt nem lehetett letagadni. Nyújtotta a papnak a könyvet. Az a kezébe vette és azonnal a címlaphoz for-

gatott. Zord arca nem sok jót ígért a fiú számára. De a zord arc egyszerre nagyot enyhült a Pázmány név láttára. Még sem akkorát, hogy a büntetés elmaradt volna.

— Zwei Stunden Karzer!

Miklós gépiesen válaszolta az ilyenkor kötelező mondatot:

— Danke für die Strafe .

Stumbach páter kilépett az ajtón. Az egész diák-sereg felszabadult ribillióval szedelőzködött. Özönlöttek ki a folyosóra és hajrá valamennyien a refectorium felé. Mint a sisera-had rohanták meg a hosszú asztalokat egymás lökdösésével, székek lármás tologatásával foglalván el kiki a maga helyét. Az asztalokat végigtekintő pillantás a terítetlen deszkán végesvégig a mázos, barna cseréptányérok hosszú-hosszú glédáját láthatta. Ezekbe a tányérokba töltötte ki a stájer szolga hatalmas ónkannából a gőzölgően forró tejet, a háta mögött következő másik pedig minden tányér mellé egy-egy karéj kenyeret vetett oda. Teremszerre hangosan csörögtek a kanalak, a levegő megtelt a forró tej kövér szagával. A vigiláns fiatal jezsuita — Torstensen nevű menekült svéd páter — mindenfelé figyelő szemmel járkált az asztalok között.

Ma tehát vége a délutáni lovaglásnak, gondolta magában Miklós. A karcer éppen azt a két órát fogja elvenni. Ámbár nem tudni, hogy különben is mi lett volna. Igen bizonytalan világ járta most Grácban. Háborus menekültek valami járványt hurcoltak be a városba, naponta új halottak vész hírét lehetett hallani, az aula fekete tábláján minden reggel valami új rendszabályt találtak a diákok. Már arról is szoltak ellenőrizhetetlen rebesgetések, hogy a színelőadás el fog maradni. Azért pedig nagy kár volna. De még nagyobb kár lenne a depositió nagyszerű mulatságáért. Nagy szó az a depositió, ősi diákszo-

kás: annak kell átesnie rajta, aki belép a humanitási osztályba.

Miklós a tejes kenyeret majszolva tünődően pilantott körül. Két hosszú esztendőt élt már itt végig a gráci kollégiumban. Ebben a refectoriumban evett minden reggel, s ha szemét behúnyná, pontosan le tudná rajzolni a falra akasztott fekete feszületet, valamint Orbán pápa arcképét, a vasrostélyos, vas-tagfalú ablakokat, mindent. Mennyi diák-élmény, hány gyónás, mennyi könyvek előtt eltöltött óra az idegen városban, s mennyi levél haza Csáktornyára, az édesanyának. És még mindig csak tizenhárom esztendő, pedig a nap minden órájában szüntelenül csak az időt vágnék előre tolni, hogy felnőtt legyen már, hogy a vitézek élén lóra üljön hajnalban a csáktornyai várudvaron és száguldjon a kalandba, harcba, marakodásba.

Különválva a kifelé tóduló fiúktól a két Zrinyi más utat választott: a sekrestye felé bandukoltak a visszahagos folyosókon. Gyorsan magukra öltötték ott a piros szoknyát s rá a fehércsipkés karinget. Alig bújtak bele, már jött méltóságos járásával, furcsa madár-arcának fürkészően nyájas és ravasz pillantásával a főhatalmasság, az egész kollégium igazgatója, páter Vitális Pellizerolli. Kézcsókra járultak hozzá, latinul köszöntötték. De az „in aeternum“ után a páter, mialatt ő is öltözködni kezdett a miséhez, olaszra fordította a szót:

— Buona mattina, piccoli conti. Come stanno?

— Grazie tante, padre, benissimo.

A perc elérkezett, odabent felharsant az orgona-szó. A két fiú bevonult az oltár elé. Jól tudott, megszokott otthonossággal térdeltek, állottak, jöttek-mentek, misekönyvet, csengőt, ámpolnákat kezeltek.

— Introibo ad altare Dei...

— Ad Deum, qui laetificat juventutem meam...

Úgy tudták a minisztráció szövegét, mint a víz-

folyás. Miklós átadta magát az orgonaszó varázsának. Szívből szeretett minisztrálni. Szerette a jól ismert oltárt, karcsú, magas gyertyaszálak derengő lángjait, amelyek sárgás világukkal ibolyaszínű udvart varázsoltak maguk köré. Szerette a tömjénillatot, amely andalító ájtatossággal bódította el. És szerette a kórusból idehangzó karéneket. Diákokból álló kar dalolta ott fenn a szent zsolozsmákat, amelyek melódiái elbájolták zenére hajlamos lelkét. Kivált a gregoriánus éneket szerette, annak lüktető latin diktációját, szabadon patakzó dallamait. Szeretett katolikus lenni.

A kóruson az „Iste confessor“ utolsó strófáját dalolták a fiúk:

Sit salus illi, decus, atque virtus,
Qui super coeli solio corruscans
Totius mundi seriem gubernat
Vivus et unus.

Lelke a karénekekkel dalolt együtt. A méla „amen“ kecses bája, amely nem a zenei skála alaphangjára tért vissza, megható gyönyörűséggel töltötte el. S mikor az orgona is elhallgatott az átlényegülés csodálatos percében, a templom megrendült csendjét csak a minisztránsok csilingelése verte fel, az oltár előtt páter Pellizerolli térdre omolva nyújtotta magasra az ostyát, Miklós lelkén a csodában való felolvadás borzongása remegett keresztül.

Majd megint felbúgott az orgona. A „vox humana“ boldog zengése hirtelen átment a „vox angelica“ szeráfi édességébe. A gyermekkar megint megzendült. Pellizerolli atya halkan morzsolta a misekönyv szövegét. És a ministráló fiú úgy érezte, hogy most ki fog csordulni a lelke, mint a vastag, édes méz a túltöltött pohár szélén. Homályos, újjongó ösztönnel valamit valakivel közölni szeretett volna. Nem tudta mit. Nem tudta, kivel. És azt sem tudta, hogy ő most költő.

— Ite, missa est.

Nemsokára véget ért a mise. A páter lejött a legalsó lépcsőig, ott mégegyeszer térdhajtással és keresztvetéssel üdvözölte az oltárt. Aztán megindultak a sekrestyébe. Ott levetették a fiúk a fehér csipkeinget és a piros köntöst. Miklós úgy érezte, mikor kilépett a folyosóra, hogy a lelke édesen üdítő fürdőből lépett ki.

Ezen a napon nem volt tanulás. Mise után azok a fiúk, akik szerepet kaptak a színielőadásban, a zeneteremben gyülekeztek. Itt tartották a próbát, mert az ünnepi előadás napja már nagyon közelgett. „Szent Vitus története“ volt a színdarab címe. Egy-szer már előadták volt: mikor Eggenberg Hans Ulrich herceg és fia meglátogatták a kollégiumot, de néhány szerep új fiúk kezére jutott, s ezért néhány próbára volt szükség, hogy a szöveg össze ne keveredjék. Miklós régi szerepét tartotta meg. „Eyn Soldat: Graf Nikolaus von Zerín“, — így állott a szereplők jegyzékében. Nagyon szerette ezt a szerepet, főként jelmeze miatt. Páncélruhát kellett hordania, ámbár csak ezüstre festett vászonból, de rostélyos sisakja volt hozzá. Azonkívül lelkes mondatokat kellett mondania, például ilyet:

Im Gottes Schosse werd ich aufgenommen,
Und wenn auch tausend tückisch Teufel kommen!

Azonkívül párviadala is volt a színpadon a kis olasz fiúval, Cavalcanti báróval, akit a szerep szerint legyőzött. A tegnapi és tegnapelőtti próbán jelmez nélkül gyakorolták a szöveget, a párviadalt is csak jelezték az ezüstre festett fakardok hiányában, s ebből jóízű verekedés sült ki. Nagyon remélte, hogy a darab illető helyén most is nagyszerűen lehet majd verekedni, mialatt a két pártra osztott statiszta-fiúk verses szöveggel biztatják őket a küzdelemre. Ugyancsak készült a dologra a Cavalcanti-

fiú is. Már jött feléje nyájas integetéssel. Hamarosan olasz társalgásba merültek. Péter viszont egyenesen a Milosevich-fiúhoz tartott. Az volt a jóbarátja. Ők is elevenen társalogni kezdtek, de ők viszont horvátul. Hangos zsvajban keveredett itt össze mindenféle nemzetbeli fiúk mindenféle nyelve. Latinul, spanyolul, németül, magyarul, olaszul, horvátul, szerbül egyformán folyt a szó.

Még pedig soká. A próba kezdetére kitűzött idő már rég letelt, de páter Las Palmas még mindig nem volt sehol. A fiúk tétlenül ácsorogtak. Azaz nem tétlenül. Mind talált magának valamit. Egyik a dobogó deszkaoldalába faragta a nevét nagy igyekezettel, másik elvonult egy sarokba és valami érdekes könyvet olvasott, többen kockáztak, noha azt a kollégium szabályai szigorúan eltiltották, mások pedig hátbavágósdit játszottak: a hátbavágottnak ki kellett találni, ki volt a tettes, mert míg ki nem találta, csak őt püfölték.

Jó órával elmúlt a próba kitűzött kezdete, mikor bejött páter Las Palmas. A fiúk már az arcán látták, hogy valami rendkívülit fog mondani. Valóban rendkívülit hirdetett ki, mikor a dobogóra fellépett. Rövid latin beszédben adta tudtul a diákságnak, hogy a városban uralkodó járvány miatt Pellizerolli atya a színielőadás elhalasztása mellett döntött. Próba bizonytalan ideig nem lesz. Ugyancsak külön figyelmeztetett mindenkit, hogy a városba kimenni tilos. A bejáró diákok menjenek haza és további intézkedésig ne jöjjenek. Mialatt a fiúk zsibongva szédtek széjjel, Miklós ijedten ment oda Las Palmas atyához, megkérdezni, hogy a depositio szertartását azért meg fogják-e tartani.

— Nescio, mi fili, — felelt röviden Las Palmas atya. És már távozott is.

Miklós nagyon izgatott lett. Hosszú idő óta szívrepesve várta ezt a nagy eseményt, amely egy

lépéssel közelebb volt őt viendő a vágyvavágyott felnőtt állapothoz. És most hirtelen az egész öröm veszedelemben forog.

Izgatottan sietett mindenekelőtt Hammer Chrysostom atyához, akire a karcer-ügyek tartoztak. Megtalálta cellájában; a páter azzal foglalatoskodott, hogy frissen mázolta imaállványát. Miklós előadta esetét. Két óra karcert kell kitöltenie, mert reggeli ájtatosság alatt egy, bár vallásos, de nem odatartozó könyvet olvasott. Parancsot kér tehát arra nézve, hogy a büntetést a nap mely részében töltsse ki, csak az a kérése hogy amennyiben a depositio nem marad el, azon résztvehessen.

Hammer atya bólintott. Úgy rendelkezett, hogy Zrinyi gróf csak essék túl a diákszertartáson, s annak befejezte után azonnal jelentkezék a diák-börtön custosánál.

De meglesz-e a depositio? Szaladt a fekete táblához, ott a dolognak semmi nyoma nem volt. Szólt ugyan egy ma kifüggesztett latin nyelvű rendelkezés azokról a tilalmakról amelyeket Las Palmas atya már kihirdetett nekik, egy másik hirdetés az „Assumptio B. M. V.” nevű Mária-egyesületbe való belépésről szólott, a harmadik a kockajátéokra és más nyerésszerű játékokra vonatkozó régi tilalomra hívta fel erélyesen az ifjak figyelmét, de a depositio dolgában nem volt a táblán semmi. Péter teljességgel elveszett, nem találta sehol.

— Nem láttátok a Quintust, vagy a Substitutust? — kérdezte minden diáktól, akit előtalált.

De sem a Quintust, sem a Substitutust nem látta senki. És akik vele együtt várták a depositio szertartását, éppen olyan tanácstalanok voltak, mint ő. Egyik fiú azt mondta, hogy biztosan elmarad. Másik azt mondta, hogy biztosan meglesz. Már négyen is összeverődtek, vele hasonló helyzetűek,

akik szintén most léptek a humanitási osztályba. Egyszer csak egy fiatal teológus lépett hozzájuk.

— Hát ti hol vagytok? A többiek már rég várnak benneteket a depositio miatt. Péter öcséd is ott van már.

— Hol?

— A filozófiai teremben.

Nosza, rohant mind a négy fiú egy irányba. Hármasával ugrálták át a lépcsőfokokat. Lihegve rontottak be a filozófiai terembe. És íme, csakugyan ott voltak már mindnyájan: a Quintus és Substitutus a katedrán, mellettük még két nagyobb diák, a padokban pedig ott ültek lámpalázás boldogsággal a ceremónián átesendők. Köztük Zrinyi Péter, aki egy esztendővel fiatalabb volt ugyan, de bátyjával ugyanazon évfolyamot végezte. Oldalt a fal mentén s az ablakmélyedésekben álldogáltak, kíváncsi nézőközönség gyanánt, a jövőjüket néző apróbb, s az emlékeiket felújító nagyobb diákok. Már csak ők négyen hiányzottak. Gyorsan beültek a legközelebbi üres helyekre.

A Quintus, vagyis a bölcsészeti kar idősebb hallgatói közül a legtekintélyesebb, az ifjúsági vezér, felemelkedett. Felálltak mind. Imával kezdte. Aztán intéssel leülést parancsolván nekik, tréfás szónoklatot intézett hozzájuk. Lehordta őket faragatlan tuskóknak, akik ilyen állapotukban még nem méltók arra, hogy a humanitás érett ifjainak sorába léphessenek. A fiúk félig a beszédre figyeltek, félig a katedrán kirakott különös tárgyakra. Volt ott gyalu, fakalapács, kötél, sótartó, borosüveg, vizeskancsó, mindenféle rejtelmes dolog. A szónoklat egy pillanatra komollyá vált most: a Quintus fel szólította az ifjakat, hogy a depositio szertartását nagy tisztelettel fogadják, mert ősi és nemes diák-hagyomány; még Istenben boldogult Károly főherceg, az intézet alapítója, is ragaszkodott hozzá,

hogy fia ebben a cerimóniában részt vegyen, ez a fiú pedig nem más, mint a jelenleg dicsőségesen uralkodó császár, II. Ferdinánd öfelsége. Aztán megint mókásra fordult a beszéd és azzal a felszólítással végződött, hogy a jelöltek álljanak ki a sorba, a katedra elé. A fiúk odavonultak, pironkodva, ügyetlen csetléssel-botlással. Most a Substitutus vette át a szót:

— Most a faragatlan tuskókat meg fogjuk faragni.

Ezzel kezdődött a nagy gaudium. A nagyobb diákok rávetették magukat a legszélső fiúra és lefogták. A Quintus fogta a fakalapácsot, a Substitutus fogta a gyalut. S a szerszámokkal elkezdtek mímelni a tuskó faragását. Vidáman és gorombán, ment ez, a gyalu jó erőket döfött a jelölt oldalába, a fakalapács kopogott a fején. Túrte a fiú egy darabig, de aztán megsokallta a dicsőséget és dulakodni, ordítozni kezdett. Azok még erősebben fogták és még nyersebb vígsággal gyötörték, míg meg nem elégtették. Akkor jött a következő jelölt. Miklós türelmesen várt sorára és azonnal elhatározta, hogy mukkanás nélkül ki fogja állani a próbát. Meg is állta emberül, amit megfogadott. Hiába döfködtek egyre gorombábban, hiába kopogtattak fakalapáccsal a koponyájára, meg sem moccant és meg sem szisszent. A Quintus és a Substitutus össze is néztek. Ez az a magyar mágnásfiú, akinek olyan kutya edzett és szívós híre van. Az apja már mint egész kicsiny fiút hareba vitte. Meg is látszik rajta. Szemhunyorítás nélkül állja a gorombaságot. Nem úgy Péter, a kisebbik. Az mindjárt, ahogy nekiestek, hogy lefogják, dulakodni kezdett. Osztályában ő volt a legerősebb és a legszilajabb verekedő. A nagyok nem boldogulhattak vele, pedig négyen is rámentek. De a gyerek olyan vad erővel rángatta magát, úgy rázta le magáról a támadókat megtámadott vadkan

gyanánt, hogy sem kalapács, sem gyalu nem tehetett kárt benne. A nagyok látták, hogy a diáktrefa kezd elmérgesedni, az egyik diák keze már vérzett, mert Zrinyi Péter megharapta. A Quintus tehát megelégedett azzal, hogy a fakalapáccsal jelképesen feléje sujtott. Aztán abbahagyták. Péter diadalmas örömmel huzkodta helyre feltűrődött ruháit.

A szertartás második része abból állott, hogy a Quintus parancsot adott a Substitutusnak, mérné meg, vajjon testi növekvés dolgában méltók-e a jelöltek, hogy a nagyok közé léphessenek. Ez úgy ment, hogy mindegyik jelöltnek sorba le kellett feküdni a földre. A hanyattfekvő fiúhoz odatérdeltek a nagyok és azon ürügy alatt, hogy kötéllel megmériк hosszát, a kötéllel úgy megcsapkodták, főként orrára célozva folyton, hogy alig győzte ordítva fejét kapkodni. Miklós azonban meg sem moccan. Túrte a kötélcsapásokat mukkanás nélkül. Mikor a vastag kötél fájdalmas ütése az orrát érte, megmutatta, hogy még el sem fordítja a fejét. Péter ellenben megint dúló komédiát csinált. Csak úgy bírtak vele, hogy lábára ültek és hasára térdeltek. És egy kis bosszúvágó büntetés is volt abban, hogy mindegyiknél alaposabban megcsapdosták.

Végül a Quintus így fordult a Substitutushoz, ékes lantinsággal.

— Most pedig megparancsolom neked, Substitute, hogy kend meg ajkukat a bölcsesség savával, halántékukat és orrlyukaikat az erőnek és gyöngédségnek borával, fejöket pedig nedvesítsétek meg a világosság tiszta vizével.

Ez a gyakorlatban úgy festett, hogy a nagyok megragadták a jelöltet, lefogták, száját teletömtek sóval, az orrlyukaiba bort öntöttek, aztán rázudítottak egy kancsó vizet. A jelölt köpködte a sót, krárogott és prüszkölt az orrába ömlött bortól és csuromvizesen csöpögött, mert a fejére döntött kancsó víz-

ből az inge alá is bőségesen jutott. Üvöltöttek, kacagtak a nagyok, serényen hordták és adogatták egymásnak a vizes kancsókat, véget nem érő tombolás, ordítás töltötte meg a termet. A Quintus és Substitutus felmentek a katedrára. A Quintus fogadalmat olvasott fel.

— Ünnepeélyesen fogadom, -- mondták a meggyötört és csuromvíz jelöltek.

— Én tehát felveszlek benneteket a Boldogságos Szűz, szent Katalin és szent Xavér tiszteletére.

Azzal lejött a katedráról, sorba valamennyi fiút megölelte, vállon ütötte és kezét szorított vele. A szertartásnak vége volt. A síkos padlón alig lehetett járni, mindenki elcsúszott. A két Zrinyi-fiú boldogan jött kifelé a filozófiai teremből. De különböző boldogsággal. Péter arcán annak öröme ült, aki kedvére kiduhajkodhatta magát és akinek gyönyörúsége telhetett saját nagy erejében éppen úgy, mint az erőszakot nem tűró, zabolátlan szabadságösztönében. De a Miklós boldogsága másféle volt. Ő is a maga erejének örült, de annak, amely fegyelmezi magát és méltó arra, hogy józannak, férfiasnak tartassék. Ahogy jött ki a teremből, szinte magasabb termetűnek tetszett, mint a szertartás előtt. Varázslatos lelkiváltozást érzett magában: felnőtt fiatalemberként jött ki abból a teremből, amelybe mint kis diák lépett volt be. A férfi-önállóság, a felnőttég forró vágya jókora és boldog fokkal közelebb érezte magát a célhoz.

Olyan tartással vált el társaitól és ment a karc felé, mint aki most lépett a trónra. A diákdutyi custosa, az öreg Gustl, folyton olvasót morzsoló ajtatos agg, közömbösen vette tudomásul a jelentkező diákot. Megnézte az órát, hogy a fogság tartamában tévedés ne legyen, aztán rácsukta az ajtót.

Szűk kis cellában maradt az ujdonsült humanitási diák, tehát most már egyetemi hallgató. A cella homályos volt és fűtetlen. Takaratlan deszkapad

volt minden bútorzata, világosság csak egy igen magas kis négyszögletes ablaknyíláson szűrődött be rajta. De olyan vastag volt a fal, hogy az eget nem is lehetett látni az ablaknyíláson át, csak a négyszögletű lyuk világosabb felső síkját.

Gróf Zrinyi Miklós egyetemi hallgató leült a padra és lekönyökölt két térdére. Még egyszer végig-gondolta a diákszertartást, amely lelkendező örömmel töltötte el. Aztán tünődő gondolatai szabadon kezdtek csapongani, mint békótlan csikó a mezőn. Mennyi minden is történt azóta, hogy öccsével együtt elhagyta a csáktornyai ősi várat. Ismerősök, események, örömök, arcok, emlékek csalódások vonultak el előtte tarka képsorban.

Mária jutott eszébe, hajdan úgy imádott, édes, hamvas leánycarc. Már régóta asszony, Bethlen Istvánnénak hívják, sőt már egy kisebbik Széchy-lány is férjhez ment, Széchy Borbála, akit gróf Thurzó Ádám vett feleségül. A régi gyermeki rajongás megcsendesedett, érzelmes melegséggé változott, az emlék egész életre szóló gyöngéd melegségévé. A lakodalmon találkoztak is. De most már beláthatatlan távolság választotta el őket, a menyecskét és a kisfiút. Sok kedves szót kapott Máriától, még arcát is megcirógatta a régi szeretettel, de ez már nem a hajdani csáktornyai Mária volt, hanem egy eddig nem ismert, igen kedves, mégis merőben idegen valaki. A csáktornyai imádott unokanővér tünde alakja már úgy elhalványodott, hogy maga elé sem tudta idézni a multból, melynek köde kezdte láthatatlanná tenni.

Nevelői is eszébe jutottak. Domitrovich, a zág-rábi püspök, akit megöltek: kiprédikált egy túlságosan kacér, előkelő asszonyt. Az bérelt legényeket küldött rá, akik a szegény püspököt vízbe fojtották. Nemsokára meghalt másik gyámja is, Patachich István, a báni helytartó. Aztán elmaradozott Csáktornyáról a nagybátya, Battyhány Ferenc is, aki

nem tudott mindig egyetérteni Péter pappal. A nagy Zrinyi-vagyon intézését is átadta a következő gyámnak, Mikulich Tamásnak. De a döntő szót mindenben most is Péter pap mondta ki.

Pázmány gondolatára melegség öntötte el a tűnődő fiú lelkét. Apátlanságában ösztönszerű vonzalommal érezte magát közel ehhez a bölcs és komoly öreghez, aki apai módon vezette sorsát. Már megkapta a biborosi kalapot azóta, s maga ment el Rómába Orbán pápához. Itt, Grácban sokat beszéltek az esztergomi hercegprimásról a jezsuiták. Roppanó tisztelettel emlegették és soha nem mulasztották el megjegyezni, hogy Pázmány Pétert is ők nevelték, a gráci páterek. Mikulich Tamás mesélte a fiúknak, hogy II. Ferdinánd öfelsége egy levélben többek között ezt írta Pázmány Péternek: „főtisztelendőségében úgy bízom, mint saját lelkemben“. Miklós maga elé idézte a szeretett öreg képét, az alacsony, szikár testen ülő fejet, kétágú kis fehér szakállát, a négyszögletű fekete kalapot a fején, szemének ellenállhatatlanul a szívbe fúródó és sugárzó pillantását.

Legutóbb Bécsben voltak együtt. Az özvegy szükségesnek látta személyesen felmenni Bécsbe és ott sürgetni azt az igen nagy pénzösszeget, amellyel a császári pénztár, előlegezett hadiköltség fejében még boldogult urának s most az árváknak tartozott. Erre az útra a két fiút is elvitte magával. Az udvarnál is jártak, mert Miklósnak, mint főlovászmesternek, kötelessége volt jelentkeznie. Az uralkodót ugyan nem találták Bécsben, de Miklós színről színre látta az annyiszor hallott és varázslatos „udvar“ szónak igazi értelmét. Reggeltől-estig hurcolták mindenféle méltóságokhoz, főlovászmesteri állásánál fogva mindenféle okmányokat kellett aláírnia, amelyek tartalmáról nem tudott semmit, megmutatták neki a bécsi császári palota ragyogó termeit, még magát a kettős trónt is látta, ahol nagy parádék

alkalmával hívei hódolatát fogadta a hatalmas ember.

Az uralkodóról Bethlen Gábor jutott eszébe, aki azóta már meghalt. S Bethlen Gáborral kapcsolatban egy különös beszélgetés, amelyet máig sem foghatott fel teljesen. Bécsben történt ez, mikor egyszer a hercegprimás elvitte őket, a két fiút, kocsikázni, hogy a város nevezetesebb épületeit és helyeit megmutogassa neki. A kocsiban beszélgettek. Miklós, mint szokta, csak úgy ontotta magából a kérdéseket, amelyeket mindig gyűjtögetni szokott magában arra az alkalomra, ha Péter pappal találkozik. Így került a szó Bethlen Gáborra. A primás azt mondta róla, hogy eszes ember volt. Már ez felűnt Miklósnak: hogyan lehetséges, hogy Péter pap egyetlen jó szót is mondhat Bethlen Gáborról, aki maga volt az Antikrisztus? Aztán Erdélyországról kérdezett egyetmást a fiú. Fúrta az oldalát, hogy ott csupa protestáns magyar lakik. Miért engedi a jó Isten, hogy ilyen emberek éljenek, akik magyar létökre a király ellen támadnak, a szent katolikus vallás ellenségei és a törökkel cimborálnak? Hogyan nézheti Jézus odafentről tétlenül ezt a borzasztóságot?

Most következett az a válasz, amit Miklós nem értett, de máig sem felejtett el. Péter pap hallgatott egy kicsit, maga elé nézett a bécsi utcán robogó hintóban, aztán így szólt:

— Vésd szívedbe, kedves fiam, hogy Erdélyország, ha maga szabadságát megtartja, örök bástyafalunk nekünk, magyaroknak.

Többet erről nem mondott a primás. Köszvénye kezdte kínozni, arról panaszkodott. Sziszegve tapogatta térdét és mondogatta, hogy el akar utazni a pöstyéni vizekhez. Miklós nem faggathatta tovább a különös megjegyzés értelméről. De azóta is gyakran tusakodott magában az el nem felejtett s elméjében

folyton felötlő mondattal. Hogyan lehet az, hogy az istentagadók országa a magyarok bátyja legyen? Hogyan mondhatta ezt éppen a luteránusok legkeményebb ellensége, a primás? És ha Erdély a magyarok bátyja, akkor ki ellen az? Ki ellen kell a magyaroknak Erdély bátyjára támaszkodniok? Hogyan lehet, hogy az a magyar, aki itthon folyton pusztítja és irtja a pogány törököt és fejét veszi, ahol tudja, — mégis valamiben, valami érthetetlen dologban, a törökkel cimborálókra szoruljon? A fiú ezekre a kérdésekre nem tudott magának tisztán és világosan felelni, s itt Grácban nem volt senkije, akitől megkérdezhetette volna. Roppant homályosan, inkább sejtelem gyanánt, már kezdett valami gondolat derengeni benne, de hűséges és tiszta lelke félt ennek a még meg sem született gondolatnak vakmerőségétől. A tünődés nagyon izgatta, villogó szemmel nézett maga elé a cella sötétjébe és orrlyukai kitágultak, mikor a primás rejtelmes mondatát latolgatta.

Aztán betegsége jutott eszébe, amelyen sikerült átlábolnia: a himlő. A félig eszméletlenül töltött lázas napok, az arcán támadt fekélyek, az ágy mellett virrasztó anyja s a másik ágyban a szintén himlős Péter. Emlékezett a maga türelmére és gyógyuló vágyára s emlékezett Péter szilaj haragjára, aki valósággal dühöngött, amiért beteg, ököllel verte a falat és a fogát vicsorgatta. Most mindketten ragyasak alaposan.

Igy üldögélt a karcér magányában s hagyta szabadjárá kószálni gondolatait. Annyira elmerült beléjük, hogy meg sem hallotta a karcér-ajtó nyílását. De a betóduló világosságra felrezzent. Mikulich Tamás, a gyám, állott előtte. Hátrább az öreg custos, most is gépiesen morzsolgatva olvasóját.

— Jónapot adjon az Isten, főlovászmester uram,
— kiáltott szokott nagy hangjával kedélyesen

Mikulich, — hallom, hogy bíz a dutyiba csukták béd te kegyelmedet. Hát csak ügyekezzünk, Péter gróf már várakozik, hogy a holmikat öszveszedjük. És azonfelyül egyéb dolog is vagyon.

— Hova megyünk? — kérdezte Miklós meglepetve.

— Bécsbe, kis uram. Menjünk csak szaporán.

Már mentek is kifelé a folyosóra, pedig a bűntetés két órája le sem tellett még. Mikulich közölte vele útközben, hogy Pellizerolli atya levelet írt az anyának is, Pázmánynak is: a Grácban kitört pestis miatt tanácsosnak tartaná a fiúkat egy időre hazavinni. Az anya és Pázmány úgy határoztak, hogy a fiúk néhány hetet anyjukkal Bécsben fognak tölteni. Most tehát gyorsan csomagolni kell, még ma indulnak. Csomagolás előtt azonban még le kell menni a társalgóba. Udvari futár várja ott Miklóst. Aláírnivalót hozott, hogy aztán Nagyszombatba s onnan Pozsonyba menjen.

Lementek a társalgóba. Csakugyan ott volt az udvari futár. Mély meghajlással üdvözölte a gyereket, aki már tudta, hogyan kell jóval idősebbek alázatos köszöntését leereszkedő fejbólintással viszonzni. Az asztalon már ott vártak kiterítve az aláírásra váró okmányok. A magyar országgyűlés legújabb törvényei voltak azok, érvényességükhöz szükség volt valamennyi zászlós úr aláírására, tehát a főlovászmesterére is. Miklós már tudta, hogyan kell. Nyolcéves kora óta, vagyis nemsokára hat éve lesz már: elégszer csinálta. Tízéves is alig volt, mikor Pázmány az országgyűlésre is elvitte. A fiú tehát bemártotta a lúdtollat a kalamárisba és ahová az udvari futár az ujját tette a papírra, szép vigyázva odaírta: „Nicolaus comes a Zrinio.“ Az aláírás végére a „manu propria“, vagyis „sajátkezű aláírás“ mp betűiből aféle odakanyarító cifraságot szerkesztett, ahogy apja aláírásainál látta valaha.

Írta nevét Magyarország törvényeire, írta szorgalmasan a főlovászmester, aztán hirtelen hátrafordult a várakozó Mikulich Tamáshoz:

— Meg volt ám a depositio! A humanitás hallgatója lettem.

— Ugyan, ugy-e? Múlik az idő, kis uram. Imé elmúlik idestova te kegyelmed gyermeksege.

Az udvari futár mély tisztelettel öntött porzót a már elkészült aláírásokra.

VI.

Az öltözködést különös és aprólékos gonddal végezte, ami nem volt kedvérevaló dolog. Nem szeretett a külsejével törődni és lenézte a vele egyívású tizenhat esztendősen járó legénykéket, akik fél-óraig is elvitatkoztak azon, hogyan kell egy mentét arannyal megprémezni. De most maga is érezte, hogy úri tisztesség dolga kifogástalan csínossággal megjelenni ott, ahova megy. Még pedig egy-kettőre. Mert úti kísérelője, akit a nagy külföldi bolyongáshoz maga Péter pap adott melléje, Senkvicz kánonok, már kétszer bekopogtatott hozzá, hogy jó lesz igyekezni, mert még elkésnek. Az pedig olyan szégyen volna, hogy egy életen át nem lehetne letörölni. Mert gróf Zrinyi Miklós főlovászmester és főispán Rómában volt ez idő szerint és látogatóba készült magához VIII. Orbán pápához, Krisztus földi helytartójához. Ez a kihallgatás ígérkezett külföldi utazása koronájának. Mióta elhagyta a hercegprímás nagyszombati udvarát, ahol még két esztendőt tanult a gráci évek s a forrón szeretett édesanya halála után, temérdek újat és érdekeset látott, de bizton hitte, hogy most várakozik rá a legnagyobb benyomás.

Már az megkapóan szép volt, mikor megpillan-

totta a tengert. Ezt nem lehet soha elfelejteni. Lóháton baktattak a kora nyár hevében, a Karszt kopár hegyi utain. Egyik lovon ő, a másikon Senkivicz Mátvás, a fürgeeszű, de annál lomhábbtestű esztergomi kanonok, mögöttük a kíséret, negyven derék lovas, eggyel sem kevesebb, s a bőségesen megrakott málhásszekerek. Útközben vándorló oláhokkal találkoztak, aféle délvidéki, vagy sehonnai pásztor népséggel, amely a török szorítás elől húzódott felfelé Magyarországnak. Mindennapi látvány volt ez az országúton, ezek a karavánok olyan sűrűn tolultak felfelé a magyar utakon és úgy fenyegették a különben is gyengén álló közbiztonságot, hogy a zágrábi országgyűlésnek minduntalan foglalkoznia kellett velök. Baktattak a kanyargós hegyi úton idegen külsejűekkel, hátukra kötött motyójukkal, gyerekeikkel a magyar földre, ahol aztán a töröktől való biztonságban megtelepedtek. Sűrű rajokban felszivárogtak a szepesi végekig is, ellepték Felső-Magyarországot és mint Miklós eleget hallotta gyermekkorában emlegetni, ugyanígy nyomultak be az erdélyi hegyek közé is dél felől a török, kelet felől a tatár nyomásra.

A lovas kísérete élén poroszkáló ifjú, figyelemmel nézegette őket és tűnődő beszélgetést folytatott róluk a mellette lovagló kanonokkal. Vajjon jó dolog ez, hogy ezer és ezerszámra lepik el a mi földünket? De ennek az eszmecserének is és minden másnak véget vetett a tenger látványa. Napnyugta felé értek a nagy vízhez, a nap éppen leszállt a látóhatár peremére, az eget a bíborszín, a sárga és a viola hallatlan színével fodrozott felhők öntötték el, s a meglepően sík víztükör valami irdatlan acéltömegnek tetszett, amelyet tomboló kedvében pazar pompával festett végig az égi festő. Miklósnak elállt a lélegzete is ettől a látványtól. Valami kifejezhetetlen nagyot érzett benne és nagyságában valami

rokont önmaga lelkével. Ahogy letekintett a tar és nyers sziklák ormáról a távoli mélységbe, az a sejtetem mozdult meg benne, hogy ilyennek kell lennie az igazi férfi életének: ilyen magasról kell szétpillantani mindig és ilyen messzire látni.

Az egész úton, indulástól kezdve a tengerpartig, alig haladt olyan határon, amely Zrinyi-birtok nem lett volna. És még itt a parton is a maga földjén haladt. Még soká, soká kellett nyelni az út porát. meghálni útbaeső szálláson. mendegélve bámészkodni az új arculatú tájakon, amíg elérkezett saját várába, Buccariba. Itt két napot töltött a Zrinyi-várban. ismerkedett itteni embereivel, meghallgatta a magyarázatot arról, hogy Buccari milyen fontos pontja a Zrinyi-vagyonnak, mint a marhakereskedés legvégső kiviteli állomása s a várbelieket apjáról faggatta. mert Zrinyi György szívesen és gyakran járt volt Buccari falai között. Apraja-nagyja úgy beszélt a fiatal bánról, mint valami félistenről és itt már szilárd bizonyosság gyanánt mondogatták, ami ott-hon homályos mende-monda volt csak: a bánt Wallenstein tette el láb alól. A tragikusan elmúlt nagyúr fiát a tenyerükön hordták szinte: citeraszónál táncaikat mutatták be neki, elvitték nappali vitorlázásra és éjszakai halászatra, lovasait tejbe-vajba fürösztötték.

Tovább aztán megszűnt a Zrinyi hatalom. Idegen nép idegen világába értek. De csak a hatalom szűnt meg, a hírnév nem. Velencében a doge kihallgatáson fogadta az ifjú vándort, akinek szemeszája elállott a csodálatos tengerparti palotában. A kihallgatás nem volt nagyon érdekes, a doge néhány udvarias, magasztaló szót ejtett a szigetvári hősről, nemkülönben az utas édesatyjáról, akivel alkalma volt találkozni s jól emlékezett reá. Aztán kellemes szórakozást kívánt Velencében és a továbbiakra szerencsés utat. Nem is ez tette emlékezetessé a lagunák

városát, hanem a tétlen, gyönyörködő bolyongások a szűk sikátorokban, a méla gondola-utak holdas és dalos éjszakákon, a templomok csodái, a Colleoni iovas-szobra, a képek kincsei s a kikötő lenyűgöző képe a köztársaság hatalmas gályáival, a rakodóparton nyüzsgő, száziéle fajból való csöcselék, görög kalmárok, szerecsen rabszolgák, horvát marhakereskedők, mindenféle rendű és rangú emberek.

Padova, Vicenza, Ferrara, Verona, Firenze . . . a benyomások millió színe, izgalmas varázsa. A képek rendszertelenül, kavargó összevisszaságban zsúfolódtak a szomjas fiatal elmébe. Egy oltár áhitatos hangulata Szent Antal templomában, egy alkony az Arno hídján a dombok szelíd vonalaival, egy utcai jelenet Ferrarában két verekedő nemes között, akik kardot rántottak, Firenzében egy vezetővel járó vak aggastyán, akit mutattak neki az utcán: ez Galilei, a bolond csillagász, a kanonok írtózása a tengeri pókok, vagy micsodák láttára, amelyeket úgyszólván elevenen rágicsáltak az italiánok, egy útszéli fogadós, aki a nyolc éve állítólag itt járt magyar úr adósságát rajtuk akarta behajtani, egy csapat török fogoly, akikkel Toscanában az országúton találkoztak, a véres este, mikor egy vicenzai csapszékbe rohantak a kanonokkal együtt, mert a magyar legények elcsatangoltak és részeg zsoldosokkal összemarakodtak, a kék mennybolt sugárzó tisztasága, a különös viseletek, az olasz szó édes zengése, a chianti nevű fanyar bor kellemes íze, a fenyőfák legyezőkoronája, az útonálló banda, amely közel Rómahoz rajtuk ütött, de az első pisztolylövésre megszaladt, a púpos ember, aki tolmácsnak ajánlkozott és meglopta őket, a teméntelen sok pap . . . tengersok élmény, egyelőre emésztetlenül, vásári tarkaság rikító zűrzavarával.

És most annyi csodálatos város után maga az örök város, a világ közepe, az ősi Róma. A klasszikus

hajdankor hét falmával, az örök Tiberissel. Izgalmas képeskönyve a nemrég befejezett nagyszombati klasszikus tanulmányoknak. Lépten-nyomon nevek és szavak, amelyek tegnap még tankönyvek lélek nélküli fejezetei voltak számára s most mintegy varázslatképpen kézzelfogható közelségben kaptak életet: Forum, Caracalla, Cézár, via Appia, Traján, Colosseum, Aventinus. Ezen az úton járhatott Cicero, ezt a holdsütést nézhette ugyanígy álmodozva Ovidius, itt nyargaltak végig a triumvirátus légiói, köröskörül itt lobogott és sistergett Nero lángtengere s talán itt állott az a ház, ahol Ovidius az asztal fölé hajolva szerelmi hexamétereit faragta...

— Készen vagyunk?

A kanonok aggodalmas hangja szólt be az ajtón. Igen, az ifjú gróf most már felkészült, lehetett indulni. Még egyszer végigpillantott magán, a meggy-szín mente nyakából kikandikáló keskeny csipke-gallért óvatosan megtapogatta, még egyet rántott kardja övezőjén, kézbe fogta buggyos kucsmáját. Megindultak. A fogadós mélyen hajolva mutatott a kijáratnál a várakozó gyaloghintóra.

Gróf és kanonok beszállottak. Miklós még kiszólt a négy legénynek olaszul, hogy siessenek. Megindult a gyaloghintó ringó haladása, amely együtt hullámozott a vivők ütemes lépteivel. Senkvicz uram, aki nem most járt először Rómában, nagy avatottsággal kezdte magyarázni, az utat, a híresebb palotákat, a klasszikus emlékeket. De Miklósnak nem ezen járt az esze. Hanem azon, amit a pápáról hallott eddig. Még pedig a primás udvarában, nagyszombati tanulói alatt. Nem mult hét, hogy a primást valamely országnagy fel ne kereste volna, s ha tárgyalásaik zárt ajtók mögött folytak is, de a két Zrinyi-fiú a primás asztalánál evett, és Miklós sok mindent hallott pohárcsengés közben az ország s a világ szövevényes dolgairól. Meg kellett tanul-

nia, hogy az ifjonti lelkesedéssel gyönyörűségnek képzelt eszmények, amelyek olyan félreérthetetlenek és csorbátlanok, a való életben számtalan emberi érdek kódén keresztül alig tudnak átragyogni. A primás asztalánál hallotta ámulva, hogy noha Ferdinánd öfelsége egész életét és uralkodását a katolikus vallás védelmének ajánlotta, ugyane vallás földi helytartója, a pápa, mégsem neki segít, hanem a francúzoknak, akik viszont az eretnek Gusztáv Adolf népének szövetségesei, akik viszont egy követ fúnak a protestáns Erdélyországgal, amely viszont török zsinóron rángattatik. Hogy lehet ez? Mikor egyszer alkalma volt a beteges primás ágya mellett ülni, mert az társalogni kívánt vele, el is mondta tépelődéseit a bibornoknak. Péter bibornok megmagyarázta, hogy őszentsége bölcs ember és jót akar: békességet a népek között. Őszentsége azt szeretné, ha a luteránus népek, meg a katolikus népek békességben élnének egymással.

— Énnékem magamnak mondotta Őszentsége, mikor szent színének elébe járulhattam, hogy fel-séges Ferdinándunk, a francúz király, meg a spanyol király egyképpen jó emberek, békességes frigyre lépni nem is késlekednének, ha őket öszve-eresztenék. De közbül vagynak konkolyhintő tanácsadók, kik a bajoknak okozóik. Adja Isten, hogy engemet ne gondolt légyen evvel Őszentsége.

S a beteg veséjével és a fájdalmas köszvényével kínlódó öregnek beesett arcán a kesernyés humor egy villanása cikázott végig. Ezt nem a gyerekek szánta. De a gyerek észrevette. Faggatott másokat is a kérdésről. És a primási udvar papjai, akik megbüvölt rajongással beszéltek az öreg papról, el is mondták Pázmány híres római követségének történetét. A primás Ferdinándnak azzal a megbízatásával ment le Rómába, hogy a szentatyát vonja el a franciák barátságától és hódítsa

a Habsburg-ház oldalára. A követség igen szépen kezdődött: Orbán pápa példátlan pompával fogadta a magyar főpapot, konzisztóriumot hívott össze és ezen maga tette Pázmány fejére a bibornoki kalapot. De aztán egy hétig nem fogadta. S mikor Pázmány egy hét múlva végre elébe jutott, már az első mondatnál félbeszakította a bibornok mondókáját, aki megbízólevelét akarta átadni.

— Azt mondja meg Eminenciád, vajjon öfelsége megbízólevele követnek nevezi-e Eminenciádat. Mert ha igen, akkor én a megbízólevelet nem veszem át.

— Követnek nevez, szentséges atyám. De világi fejedelmek gyakorta megbíztak már biborosokat követséggel.

— Lehet, — szólt erre hevesen Orbán pápa, — de akik így cselekedtek, jártasok az egyház dolgaiban nem lehettek.

Nyers volt a pápa hangja és ellenséges. Pázmány Péter, aki két fejjel alacsonyabb volt a hatalmas termetű pápánál, felnézett rá és így szólt:

— Szentséges atyám, én nem azért küldettem Rómába, hogy vitatkoznám, vajjon használhatják-e biborosok a követi címet. Hazám helyzetét szeretném Szentséged előtt megvilágítani és alázattal segítséget kérni.

Több főpapi tanuja volt ennek a beszélgetésnek, valamennyi megdermedt a rémülettől erre a válaszra. A pápa meghökkent, hallgatott egy darabig, aztán átvette a megbízólevelet és a feje intésével engedelmet adott a bibornoknak, hogy kezdheti. Pázmány Péter hosszabb előterjesztést tett. S abban ez a mondat is előfordult:

— Ferdinánd Öfelsége udvarán akadnak olyanok is, akik megfigyelték, hogy Szentséged aszerint örvend, vagy szomorkodik, amint az ausztriai ház ügyei rosszabbra vagy jobbra fordulnak.

A pápa kísérete azt hitte, hogy most jön az égszakadás, földindulás: Pázmány biborosnak vége. Orbán pápa legalább is exkommunikálni fogja. De nem ez történt. Hanem az, hogy a pápa elnevette magát. Néhány szóval biztosította Pázmányt az ausztriai ház iránt való atyai hajlandóságáról, aztán kegyelemben eleresztette. Aztán megint jó darabig váratta. Csak huzamos napok multával engedte megint maga elé. Ekkor Pázmány megint hosszú és ékes szónoklatot tartott. Így fejezte be:

— Véres könnyeket kellene sírnunk, amikor értesünkre esik, hogy a legkeresztényibb XIII. Lajos király megújította frigyét a svéd királlyal és két millió aranyat ad segítségére. Ekképpen a keresztény világ látván láthatja, hogy az eretnekek számára mindig akad, az elnyomott katolikusok számára sosem akad pénz.

Itt elhallgatott Pázmány és várta a szóbeli választ, hogy vitába szállhasson vele. De Orbán pápa kinyújtotta kezét kamarása felé, s átvett tőle egy papírlapot. Arról monoton hangon felolvasott egy előre elkészített nyilatkozatot, hogy nincs pénze az állampénztárban, több segítséget, mint eddig, nem adhat, Lajos királyra igyekszik majd békítően hatni, de az ausztriai ház mellé nyilvánosan nincs módjában odaállani. Ezt felolvasta, aztán csókra nyújtotta a halászgyűrűt. De Pázmány konokul itt maradt. Érvelni kezdett. Erre felelte aztán élesen a pápa, hogy az uralkodók mind derék emberek, akiket könnyen egy kalap alá lehetne hozni, csak-hogy a konkolyhintő tanácsosok ckozzák a bajokat.

Igy már másképpen festett a fiú szemében a dolog. S ha eddig nem értette az egészet, most még zavarosabb lett előtte minden. Mély vallásosságban nőtt fel, mióta az eszét tudta. És vérében volt az a hasonlóképpen vallásos ösztön, hogy a koronás királyért bármikor készen álljon meghalni, mint déd-

apja Szigetváron, mint apja a vágvölgyi járványban. A katolikus vallás feje, a pápa, s a katolikus vallás koronás lovagja a király, az ő fejlődő értelmében egy helyen állottak. Fájdalmasan zavarta, hogy ezek valamiben nem értenek egyet.

A gyaloghintó gyorsan haladt a népes római utcán. Senkvicz kanonok az utcai gyümölcsárusokat mutogatta. De Miklós nem tudott másra gondolni, mint a pápára.

— Miféle az a Barberini-család, kiből Orbán pápa született?

— Igen gazdagok, — felelte a kanonok, — Ancona városában laknak. Öszentsége neve Maffeo Barberini. Háromesztendős korában árvaságra maradt, atyafisága költségin tanult a jézsovitáknál. Bésem tölté a huszonegyet, már a jurisprudence doktor lett és abbreirátor a pápai kancellárián, még boldogult V. Sixtus öszentsége alatt. Roppant talentumos ember, „Az attikai méh“, — így nevezik közönségesen, mert nemcsak latin poémákban jeles, hanem görögül is ugyan tudja a dolgokat.

Miklós hallgatott. Aztán kitört:

— De mi vonzza oly igen a franciákhoz?

— Annak is megmondhatója vagyok. A huszonkettőt alig hogy átlépte, VIII. Kelemen öszentsége követet keresett, kit elmenesszen Páris városába IV. Henrik királyhoz. Annak az Isten akkor fiat adott, Lajost. Ehhez akart a szentszék szerencsét kívánni. Az ifjú Barberinit küldötték. Igen megszívesedett Párisban, az ottan való udvart azótátul sem feledheti. Ki akkor csecsemő volt, Lajos, király az mostan. Gondolom ollyas keresztapa-féle érzéssel nagyon hozzá a szentatya.

A gyaloghintó már közeledett a vatikáni halomhoz. Miklós szívét dobogtatni kezdte a nagy élmény. Valahol itt szenvedett vértanúhalált Péter apostol. Az ő kegyelettel titkolt sírja lett a világ keresztény-

ségének szíve. Itt állott Plantius Lateranus szenátor palotája, amelyet a Kegyes Konstantin császár Szent Miltiades pápának ajándékozott, s a bazilika is, mely a város és a földkerekség „urbis et orbis“ vállalási közepének emeltetett. Itt kezdte építeni a szent életű III. Miklós azt a palotát, amelyben azóta is laknak Krisztus helytartói. A földkerekség közepe ez: ami az égen a nap, az a földön a Vatikán. S az oszlopok, márványlépcsők, hatalmas falak ölében, mint pompás kagylóban a gyöngy, ott bent áll a pápai trón, a világ legmagasztosabb csúcsa. Rajta az, aki a világon rögtön Isten után következik. S most ott fog állni előtte az ifjú gróf Zrinyi Miklós, tizenhatéves fiatalember, magyar főlovászmester, gazdag és előkelő, mégis oly semmieske itt, az isteni világhatalom kellős közepén. Szinte lebegni érezte lelkét, amelyet ez az óra, mint Ganymedest a sas, a magasak magasába ragadott.

A bejáratnál tarkaruhás testőrök álldogáltak alabárdosan. Landsknecht-ruhájuk volt, de színesebb és pompásabb. És ott állt már egy udvari méltóság, aki az udvari cerimónia szerint várta az előkelő magyar vendéget. Fiatal pap volt ez, de már püspök. Miklós illendően köszöntötte és megmondta kilétét. Az üdvözölte a szentatya nevében és befelé vezette.

— Be gyönyörű itt, — mondta elfogódottan körültekintve Miklós, — és milyen szépek ezek a testőrök.

Az ifjú püspök bólintott. Abban a hanyag könnyedségben, amellyel felelt, benne volt a pápaság hallatlan pompája és hatalma:

— Igen, ezeket a ruhákat elég jó művésszel rajzoltattuk. Michelangelóval.

A végnélkül való folyosók, amerre mentek, rajzó járkálókka voltak népesek. Otthonosan siető udvari méltóságok, katonák, szerzetesek, valamint szájtátva álmélkodó zarándokok nyüzsögtek mindenütt.

— Mennyi ember!

— Ez semmi. A nagy háború miatt most kevesen jönnek Rómába. Ezer meg ezer látogató tömegéhez vagyunk szokva.

Még mindig mentek, mentek. Folyosóról lépcsőre, lépcsőről folyosóra. Aztán pompás termek következtek, mesebeli faliszőnyegek, márvány, bársony, arany, selyem, bíbor, festmény, szobor, kárpit. Pompa, ragyogás, tündöklés. Testőrök. Ajtónállók. Bíborosok. Római nemes urak. Hivatalos szobák serényen munkálkodó papokkal az asztaloknál és könyves állványoknál. Egy flamand küldöttség rikitóan színgazdag köntösökben. Megint ajtónállók, megint főpapok. Augusztinus barátok. Hittérítők. Lehajtott fejű apácák. Kapucinusok.

Három terem állomásain át, ahol egymás kezére adták öt udvari papok, végre bejutott a legbelsőbe. Senkvicz kanonok itt már kívül maradt. Őt a szertartásmester értesítése szerint másnap fogadta a pápa, egyéb külföldi papokkal együtt. Zrinyi grófnak magánkihallgatás jutott. Egyelőre ott ült egy kerek kis szobában, rajta kívül egy ajtónálló, két szoborszerű testőr és valami polgári kamarás, aki fekete bársonydiszruhát hordott. Oldalán egyenes spádé. Ez odalépett a fiatal grófhhoz, tetőtől-talpig figyelmesen szemügyre vette, ruházata minden darabját külön megsejmelte, aztán helyeslően bólintott. Majd suttogva, latinul, így szólt:

— Ha öszentsége a gyűrűt csókra nyújtja, le kell térdelni. Míg ő nem mondja, nem szabad felállani.

Miklós türelmetlenül bólintott. Mit szaporítja a szót ez a spádés ember, tudja ő nagyon jól az illendőséget. Leült a fal tövében és várt. A nyitott ablakon át sugárzó ős fénys és illata tódult be a kertek felől. Az épületek valamely távoli részéből egy énekhang dongása hallatszott, a lebegő szellő hol erő-

sebben, hol gyengébben hozta az éneket. Egyes szakakat erősebben ki lehetett venni. „Juxta crucem lacrimosa...” Aztán elhalt a dal, mintha vonalát a szél elgörbítette volna, majd megint érthetőbben hangzott: „Cuius apimam gementem...”

Egyszer csak a spádés lovag intett neki: felállani. Pedig odabentről semmi nesz nem hallatszott. Miklós felállt és odalépett a kisterem közepére. Már nyílt is az ajtó, mintha nem emberi kéz nyitná, hanem valami intésre magától nyílt volna. S belépett Krisztus földi helytartója, VIII. Orbán pápa. Mögötte még hárman: két papi ember, meg egy laikus előkelőség. Azok megálltak mögötte másfél lépésnyire. Miklós térdre ereszkedett. Szent Péter utóda csókra nyujtotta a kezét. Ő nem is merte kezével illetni a szent kezet, csak ajkával illette.

— Surge mi fili.

Vékony, magas hangja volt a pápának, szinte csodálatosnak tetszett, hogy ez a szálás, sudár termetű ember ilyen hangon beszél. Fehér reverendát hordott, biborszínű köpenykét, fején bíborszínű főveget. Állán kis szakáll, vastag bajsza lelógó, orra széles, ajka igen vastag, szeme okos és büszke tekintetű. Megjelenése meglepte a látogatót, aki hatvannyolc évesnek tudta a pápát, s íme egy ötvenesnek látszó, szilárd tartású ember állott előtte. Ez a délceg férfi a földkerekség legnagyobb méltósága, kegyes nyájassággal tekintett rá és könnyed kézmozdulattal adta értésére, hogy beszélhet. Miklós elmondta azt a három mondatnyi latin mondókát, amelyet előre elkészített magában: mekkora öröm, hogy térdeborulhat azon szent hit fejedelme előtt, amelynek védelmére életét és vérért szentelni óhajta őseinek kötelező példája szerint. A pápa nem is felelt erre, hanem a gróf eddigi útja iránt érdeklődött. Miklós elmondta az egész útirendet Buccaritól Rómaig.

— És most itt állok Szentséged előtt.

— Helyes. Rómában aztán nyisd ki a szemedet, fiam. Szétnéztél már alaposan?

— Még nem értem rá, legszentebb atyám. De huzamosabb időt akarok itt tölteni.

— Bölcsen teszed, kedves fiam. Első dolgod legyen a Szent Péter templomát megnézni. Isten segítségével elmondhatom, hogy évszázadokon át készülvén, most már készen van. Nézd meg oszlopsorait, annál szebbet a világon sehol nem találasz. Bernini, akivel csináltattam, kitűnő művész. Ő csinálta Péter elődöm sírja fölé az aranyozott bronzbaldachint, azt is figyelmesen nézd meg. A Propaganda Fidei palotáját el ne mulaszd. Van avatott kísérőd?

— Senkvicz kanonok jött velem, legszentebb atyám, ő már többször megjárta Rómát.

— Ó igen, emlékszem rá. Pázmány bíbornokom küldötte hozzám. Hogy van Öeminenciája? Egészséges?

— Köszönöm Szentséged érdeklődését, nem jól van. Öreg már és sokat szenved.

— Mondd meg neki, ha hazamégy, hogy imádkozni fogok érte. Egyszer a kanonoknak majd megmondom holnap, kihez forduljon látnivalóid dolgában. Ha a művészeteket szereted, el ne mulaszd az én két nagyszerű franciámat: Claude Lorrain és Poussint. Többnyire nekem dolgoznak és remekül dolgoznak. Hiába, ezek a franciák nagyszerű fajta.

— Hiszen csak ne barátkoznának az eretnekekkel, — csapott le Miklós a szóra.

A pápa felvonta szemöldökét. Aztán nyugodtan válaszolt. Véghatározatként, mint uralkodók szokták:

— A művészet nem tartozik a politikára. S ha a művészet dolgai érdekelnek, itt az én Rómámban egy egész életre elláthatod magad benyomásokkal,

Aki nagy festő, építész, szobrász, költő van a világon, az mind ide zarándokol. Melyik művészetet szereted legjobban?

Zrinyi Miklós elpirult, mintha a pápa tetten érte volna.

— A költészetet.

— Igen helyes, kedves fiam. Nagyon jó költőink vannak most Rómában. Strada, Galuzzi, Petrucci. Igyekezzél velök megismerkedni, hogy társalgásukkal elmédet csiszoljad. Én nagy hasznukat veszem: szent értékeinket foglaltatom velök klasszikus mértékbe. Kár, hogy Sarbiewski már nem él Rómában, az gyönyörködtetett volna legjobban. Rendkívüli költő. Mi csak úgy hívtuk itt, hogy „a szarmata Horácius”. Tudniillik lengyel származású, jezsuita. De hiszen ti akkor egy nyelvet beszéltek, úgye?

— Nem, szentséges atyám. A lengyelek orosz formájú nyelvet beszélnek, a mi magyar nyelvünk pedig ázsiai idióma.

— Úgy. Ezt nem tudtam. És van nálatok költészet?

— Nálunk erős és fejlett irodalom van. A protestánsok sok könyvet adnak ki, igen hivatott emberek vannak. De nekünk, katolikusoknak, többek között Pázmányunk van. Az ő művei, például a Hodegus...

A pápa félbeszakította.

— Nem ezt kérdeztem. Van-e sok híres magyar költőtök, olyan, akit a klasszikusokhoz lehet mérni?

— Van. Igaz, hogy csak egy. Balassa Bálint. Az gyönyörű verseket írt.

— Époszt is? — kérdezte mohón a pap, — van nektek époszotok? Magyar éposz? Mint az Aeneis? Vagy az Ilias?

— Az nines.

— Hát látod, kedves fiam, te gazdag és előkelő mágnes vagy. Immár a magad gazdája. Ismerjed a

kötelességedet a művészetek iránt. Gyűjtsél udvarodba festőket, építészeket, költőket. Amit itt nagyban látsz, csináld meg otthon kicsinyben.

Miklós habozott a válasszal, de aztán kimondta:

— Nagyon tudom élvezni a szép dolgokat, legszentebb atyám. Csakhogy nekem aligha fog időm maradni. Én katona vagyok és a közpálya is sok időt vesz el. Láttam apám példáján.

— Nincs igazad, kedves fiam. Lám, én is katona vagyok, és politikát csinálok én is. Mégis marad rá időm.

— Szentséged, katona? — csodálkozott Miklós.

— Az bizony. Kérdezz meg csak akárkit Rómában, mit csináltam az Angyalvárral, mit csináltam erődítéseimmal, hogyan gyűjtöm a hadikészletet, hogyan szervezem hadseregemet. Persze, hogy katona vagyok. Saját népem csipkedett meg érte. Tudod-e, mi az a Pasquino? Nem tudod. Pasquino egy foltozó varga volt a mult században, aki igen ügyes, de szerfelett goromba epigrammákat tudott írni. Egy pár fenn is maradt a római nép száján. Már most: azon a helyen, ahol a hagyomány szerint ennek a vargának a műhelye állott, találtak egy nagyon megcsonkult márványszobrot. Olyan csonka a torzó, hogy nem lehet megmondani, Herkulest ábrázolta-e, vagy Ajaxot. A nép azt a szokást vette fel, hogy ha a közéleti nagyságok valamely cselekedete nem tetszett neki, éjszaka erre a szoborra kifüggesztenek egy csípős epigrammát. Most már ezt a csonka szobrot hívják a hajdani varga után Pasquinónak. A goromba verset az egész város olvassa és mulat rajta. Íme, megtanítottalak, hogy mi az a pasquillus. Rólam is szólt egy ilyen. Nem volt elég nyersanyagom, hogy az Angyalvár védelmére ágyúkat öntessek. Én bizony, kedves fiam, leszedtettem a Pantheon előcsarnokából az ércgerendákat, azokból öntöttem ágyút. Egy reggel aztán ez a pasquillus jelent meg

a szobron: „Amit a barbárok nem tettek meg, azt megtette Barberini“.

A pápa igen vidáman mesélte ezt, láthatóan élvezte a saját szent személyéről szóló tréfát. A fiatal-ember udvariassen mosolygott, de komolyan felelte:

— Szentséges atyám, nálunk éppen ez a helyzet. Ferdinánd öfelségének nincs elég pénze, hogy a török ellen is, a protestánsok ellen is egyszerre visel-hessen hadat. Mi, mágnás-családok szoktuk öfelségét kisegíteni a magunkéból. De a magunké sem elég. És az én életem nem telhetik a művészetek élvezetében. Ha kell, én is barbár leszek és a legszebb bronz-szoborból ágyút öntetek a mi szent hitünk védelmében.

Orbán pápa figyelmesen szemlélte az előtte álló barna, himlőhelyes, szélesvállú ifjút.

— Tetszel nekem, te magyar ifjú. Korodhoz képest nagy érettségről teszel tanuságot. És olyan embernek látszol, aki tudja, hogy mit akar.

— Amit apám akart, szentíseges atyám, amit az ő apja, annak az apja, s mind a Zrinyiek akartak. Istenért és királyért.

— Dicsérlek érte. De azért ne felejtsd el, hogy a Tasso „Gerusalemme liberata“-ja lángelméjű munka. Olvastad már? Ha még nem, mélyedj el benne. Mintha maga Vergilius írta volna, olyan szép. Most pedig elbocsátalak atyai áldásommal, s vidd el áldásomat kedvelt Magyarországomnak is. Annak emlékére, hogy megismertelek téged, a nagy keresztény hős sarjadékát, egy kis költeményes kötetet adok neked ajándékba.

A háta mögött álló udvari papok egyike már nyújtotta a könyvet a pápának, aki átvette és Miklós-nak adta. S a nagyműveltségű irodalmi ember elmésségével a helyzetre illő idézetet mondott hozzá Horatiusból:

— Fortes creantur fortibus et bonis. Est in juvenicis, est inequis patrum virtus...

Miklós nem tudta megállni: a pápával együtt folytatta az idézetet:

— Neque imbellem feroces progenerant aquilae columbam...

„A derekak és a bátrak nemzik a bátrakat. Még a paripában s az igavonóban is megvan elődeinek minden jó tulajdonsága, s a vad sasok sohasem szültek még gyáva galambokat...” A pápának tetszett, hogy ez a fiatalember így ismeri a klasszikus költőt. Bólintott és mosolygott. A spádés lovag elkezdett integetni. Miklós letérdelt és megcsókolta a pápa ruhájának szegélyét, majd csókkal illette a kegyesen feléje nyújtott kéz gyűrűjét is. A pápa aztán az ifjú fejére tette kezét.

— Ego te benedico in nomine patris, et filii, et spiritus sancti, amen.

A világ atyja megfordult és eltávozott. Már becsukódott mögötte és kísérete mögött az ajtó, mikor Miklós még mindig lehajtott fejjel térdelt. De fellezzen a pápai áldás varázslatából s első mozdulatával, még térdelve, fellapozta az ajándékkönyv címoldalát. Ezt olvasta róla: „Maphaei Barberini nunc Urbani P. P. VIII. Poemata. Antverpiae 1634.” A pápa saját költeményei.

Senkvicz kanonok már izgatottan várta. Lelkendezve gratulált neki: a legnagyobb ritkaság, hogy a pápa ilyen sokáig magánál tartson nem hivatalos látogatót.

— Nem hivatalos? — ütötte fel a fejét Miklós.

Mélyről fakadt gőg csengett a fiatalember kérdésében. A kérdés ezt jelentette: ha gróf Zrinyi Miklós a pápa elé járul, akkor az hivatalos látogatás. A horvát királyok sarja, a magyar főlovászmester, egy valóságos Zrinyi gróf jár az egyház

uralkodójánál. Fejedelmi találkozás. Senkviczy kanonok megszeppent. Nem szólt semmit.

Napközben a fiatalember nem pihentethette gondolatait a pápánál töltött idő történetén. Teméntelen látnivalót kellett megnéznie. Lótottak-futottak a kanonokkal napestig. De mikor késő este holtfáradtan lefeküdt, számbavette a pápai kihallgatást. Milyen különösek itt az emberek, mennyire elmerültek a rinascenza élvezetében, mennyire vers, kép és szobor minden gondolatuk. Mintha valami átszellemült világban lebegnének. Mintha Cicero és Horatius csak tegnap írtak és beszéltek volna ebben a városban. Milyen irdatlan messziségben van innen Csáktornya, a török-fenyegette ösvény az ingoványos lápon át, a piciny jobbágyfalvak, az egész véres, kínzott, küzködő Magyarország...

Az őszi hőségben nyitva volt a fogadó ablaka. Az utca kőkockáin valami kései járókelő botra támaszkodva ment el. „Alla zoppa“ lépésein hallani lehetett, hogy sántít. És ez a kopogás hirtelen meglebbentett egy emléket az álmatlan fiatalember lelkében. Éppen így kopogtak a regösök a nagyszombati primási palota kapujában, mikor karácsonykor regölni jöttek. Hogyis énekelték csak?

Ahol keletkezik egy ékes nagy út,
Amellett keletkezik egy halastó-állás,
Hej regülejtem, regülejtem.
Azt is felfogá az apró sásocska,
Arra is rászokik csudafiúszarvas,
Hej regülejtem, regülejtem.
„Homlokomon vagyon fölkelő fényes nap
Ódalamon vagyon árdeli szép hold,
Jobb vesémen vagynak az égi csillagok,
Hej regülejtem, regülejtem.
Vagyon nekem szarvam, ezerágú szarvam,
Szarvam hegyin vagyon százezer szövétnek,
Gyújtatlan gyúladjék, ojtatlan aludjék.“
Hej regülejtem, regülejtem...

Miklós elámult a nótácska titokzatos erején, amely egyszerre elöntötte a szívét és torkát szorongatta. Tocsogós rónák, nyiresek rejtelmes alkonyait érezte meg, pásztortüzek villantak meg előtte a vak-sötét síkon, rengeteg erdők zizegése dúdolt a regős-nótában, s az otthoni képek felett tündöklő látomás gyanánt szökött végig a hófehér csodaszarvas, homlokán az ázsiai puszták felkelő napjával.

Restellte, hogy messzi idegenben így ellágyítja a hazai emlék. Elhessegette a regős-melódiát. Mai tapasztalatainak dús gazdag sorára igyekezett gondolni. A pápára gondolt s a horáciusi versszakra. „Fortes creantur fortibus et bonis.“ De ahogy skandalta a klasszikus mértéket, a ritmus lüktetésére felhangzott a regősök botjának kopogása. És a latin versbe beleszakadt a szívszorongatóan magyar sor: „Hej regülejtem, regülejtem“.

Zrinyi Miklós maga elé meredt a sötétbe. Nem tudta, milyen ösztön, milyen lelki parancs következében, de önkéntelenül és mintegy önmagán csodálkozva súgta a római éjszakába:

— Magyar vagyok.

VII.

Az apátlan Miklós lelkében mindig benne élt a vágy, egész serdülő korán keresztül, hogy meleg érzéssel forduljon valaki idősebb, hatalmasabb ember felé. Ez volt egyik önmaga által sem ismert oka a király iránt való, szinte keresztes vitézi rajongásának. S ez kapcsolta olyan mély érzéssel Pázmány Péter hercegprimáshoz. De most, huszadik esztendejének küszöbén, ez az ösztöne úgy elmúlt tőle, mint ahogy a csecsemő elhullatja első fogait. Férfi volt maga is, maga fölé gyámot nem kívánó, önálló ember, parancsoláshoz szokott, felelősséget

kedvelő. Akik korán eltávozott atyja helyére költöztek volt szívébe, már nem voltak e világ lakói. A király, II. Ferdinánd őfelsége, még akkor meghalt, mikor ő kilenc hónapos olaszországi útjáról hazaérkezett Csáktornyára. S kevéssel utóbb meghalt Péter pap is. Miklós még beszélt a sírja felé közeledő aggal. Ijesztően összetört, mióta nem látta. Jártányi ereje is alig volt már. Mikor megáldotta a kedvelt ifjút, mindketten tudták, hogy most látják egymást az életben utoljára. De éles agya sugárzó világossággal dolgozott még akkor is. És csodálatosképen vidámabb volt, mint valaha is szokott lenni. Tréfálkozott maga fölött. Halavány mosollyal említette, hogy mennyi mindent próbált életében: még aranyat is bányászott Kaproncán. De a jó Isten nyilván a lelki aranyak feltárásának útján akarta megtartani, mert a kaproncai aranybánya tárnáját elöntötte a víz. Nem minden sikerül, amibe az ember belefog. Nem kell sajnálni. Ő csak egyet sajnál füstbe ment tervei közül: meg akarta vásárolni a budai basától Mátyás király Korvináit. Egész kis vagyont kínált a drága szép könyvekért a basának; a kutya-hitű nem adta. Elküldte Konstantinápolyba. Erről a törökre tért át a bíboros, erről boldogult emlékezetű Zrinyi Györgyre, erről a családi gondolat eszmekapcsa révén egyetlen rokonáról kezdett beszélni, fivére Miklós nevű fiáról, akinek megszerezte a grófi rangot. A kis gróf Pázmány Miklóst most Bécsbe küldte tanulni, bárcsak ember lenne belőle. Így tár salgott az utolsó találkozás alkalmával százféle dologról, rendkívüli bőbeszédűséggel, ziháló mellel. Mikor aztán Miklós búcsúzkodni kezdett, ezt mondta a halál-dokló öreg, lázasan csillogó szemmel:

— Megírtam a testámentomot jó ideje. De most értsed, szeretett fiam, rólad való utolsó akaratomat. Annak bizonyos tudtával akarom várni az utolsó órát, hogy okos léssz, miként a kígyó. Egyszerre kell

szolgálnod a hitet, a koronás királyt és a magyar nemzetet. Igen nehéz ez együtt néha. Lésznek óráid, mikor gyötörtetve markolod homlokodat és fogaidnak csikorgatásával kinlódol. Mit magam — csak Krisztus a tudója — sokszor csináltam. De Isten elmémet mindenkor megvilágította. Hozzá könyörögj, szeretett Miklósom, szorongattatásodnak óráján.

Miklós némán szorította meg a vén pap kiaszott, madáréhoz hasonló kezét. Pár nap mulva Pázmány Péter hatvannyole esztendőskorában meghalt.

Régen volt ez már, azóta sok víz lefolyt a Murán. Miklós elérte tizennyolcadik évét, Péter a tizenhetediket: osztozkodtak a birtokon. A gyerekkori vetélkedés vagy megszűnt közöttük, vagy igen mélyre szállott alá lelkükben. Most barátságos jó viszonyban voltak és sokat tanácskoztak békés egyetértésben. Hosszú, hosszú beszélgetések során azt sütötték ki, hogy nem követik őseik példáját. A Zrinyiek ugyanis nemzedékeken keresztül mindig úgy osztozkodtak, hogy két részre szakították a hatalmas birtokot: a tengerparti részre és a muraközire. Így történt apjuk és Miklós bátyjuk között is, miután azok nővérüket, báró Lenkovicsné Zrinyi Zsuzsánnát pénzzel elégítették ki. Most azonban a két fiú úgy határozott, hogy a vagyont nem osztják ketté, hanem mind a ketten Csáktornyan maradnak és mindent kettesben fognak bírni. Valóban testvériesen osztoztak meg, Miklós elsőszülöttségére való minden tekintet nélkül. Nagy eset volt ez Csáktornyan: nagy és előkelő bizottság jelent meg a várban, hogy az ország egyik legnagyobb osztályát végrehajtsa. Az osztály munkáját Mikulich Tamás perszonális végezte, a volt gyám, de bizalmi bírák jelenlétében. Ott volt gróf Bánffy Kristóf tárnokmester, Somogyi János zágrábi kanonok, Csernkóczy varasdi alispán, Ruchich országos főadószedő és még mások, az íródeákok teméntelen seregével. Hetekig dolgoztak reggeltől estig a leltára-

kon, a birtokrészek térképein: mindent két egyenlő részre osztottak, egy Miklós-részre és egy Péter-részre. Végigfelezték a várakat, szántókat, legelőket, malmokat, udvarházakat, tizedeket, vízi jogokat, füstpénzeket, tárházakat, jobbágyokat. A csáktornyai várat szárnyanként osztották meg, s a vár rengeteg holmiját darabonként leltározták kétfelé. A jegyzőkönyveket ünnepélyesen aláírták, a bírák több heti mulatás után szétoszlottak s a két fivér ott maradt Csáktornyán megkezdeni a férfikor életét.

Sürgősebb dolgot nem ismertek, mint a Muraköz megerősítését. Mert tíz esztendeje, a szőnyi békekötés óta, béke-állapot járta ugyan hivatalosan, de ez a béke rosszabb volt a háborúnál. A két fiú úgy nőtt fel, hogy törökdúlásnál egyebet nem hallott. A hódolt területek szomszéd basái, akik gyarmati kiküldetésükkel mennél hamarább nagy vagyont igyekeztek szerezni, lassú erővel terjeszkedtek és lépten-nyomon egy-egy aprócska faluval előbbre tolták uralmuk határait. A török hordák mindig kóboroltak, hol itt, hol ott nyargaltak rá az agyonsanyargatott népre, asszonyokat és gyerekeket raboltak a rabszolgavásár számára, untalanul sarera ítétek egy-egy községet és szívták a messzi vidékek vérének kegyetlen mohósággal. Zrinyi György, aki emberségre tanította volna őket, már régóta ott pihent a vártól félóránnyira, a pálosok kolostorában.

De most egyszer csak készülődni kezdett felcseperedett két fia. A Muraközön itt is, ott is apró földvárak épültek, nem nagyobbak húsz-harminc katonányi férőhelynél. Csak úgy nyüzsgött egyszerre az egész Muraköz. Amerre ment a vándor a Zrinyi-birtokon, mindenütt szekerek, kis lovascsapatok, mesteremberek rótták az országutat. Ezt is kidolgozta és megfelezte a két testvér apróra: a kötelességet is, nemcsak a kövér vámokat. A légrádi várat, meg a stridói várat közös költségen tartották talpig fegyver-

ben. De itt, a csáktornyai rezidencia közvetlen vidékén megépült a kis-kuteci őrhely húsz emberrel, a szeményei őrhely húsz emberrel. Ezek Miklós költéségén. Aztán Szemenye alatt az úgynevezett ó-strázsa húsz emberrel s egy lakatlan ponton a Réten való Uj-Strázsa húsz emberrel. Ezeket Péter fizette. S a csuki őrséget, harminc emberrel, közösen fizették.

Elérkezett a nap, mikor a két Zrinyi azt mondta: hajrá.

Kis koruk óta nem voltak harcban. Mióta apjuk elhalt és ők iskolába kerültek, ütközetnek hírért sem hallották. De mióta eszöket tudták, állandóan tanulnak fegyverrel bánni és lovagolni. Kiskorukban folyton a bástyák katonái körül settenkedtek, hallgatták kalandjaikat, megismerték a gyöngyélet hétköznapijait. Valóságos katonák voltak magok is. Csak el kellett kezdeni a „mesterséget“. A tűzben próbált régi ordasok, Csáktornya hadnagyai, akik saját szakállukon megkockáztattak olykor egy kis véres verekedést, ha a kanizsai török nagyon közel szemtelenkedett Csáktornyához, vad izgalomba jutottak ifjú uraik készülődéseitől. Mind az öten: Mallenich György, Ivanich Tamás, Novák Miklós, Mihalik János és Derecskay János, szinte toporzékolnak a türelmetlenségtől. Ellovagoltak volna bármely pillanatban a világ végére, csak hogy kardélre kaphassanak valami kevés törököt. S mikor a nap érkezett, majdnem elsírták magukat dühös örömeikben.

A nap azért érkezett el, mert a fahordó parasztok azt a hírt hozták, hogy valami hatvan-nyolevan török lovasból álló csapat égeti a falvakat Zala végében. Miklós és Péter nyomnézőket küldtek ki, s azoknak sikerült nyelvet fogni: egy török szőnyegárussal tértek meg. Aféle hátaskalmár volt ez, aki egy-két szőnyegjét magával hurcolta, hátha elszóhatja ebben, vagy abban az udvarházban. Nagyon megijedt a jámbor, kétségbeesett bőbeszédűséggel

magyarázta a várudvaron, ahova fáklyafénynél behozták, az egymás mellett álló Miklósnak és Péternek, hogy igenis látta a török csapatot Nagykanizsa felől jöttében, erre meg arra mentek. Már éppen el akarták engedni a rémült atyafit, mikor Novák hadnagy, a félszemű, aki a félszemével jobban látott, mint tíz más ember két szemmel, így szólott:

— Ne engedjük szélnek, nagyságos uraim. Ez nem jó járapotbéli embernek tetszik. Nem ártana pucér bőrit megcsiklandozni.

— Jól van, — mondta Miklós, — vetkeztessétek, ha gondoljátok. Én Péter uratokkal fent leszek a második kontignációban a kis palotában.

Valóban oda is mentek, a második emeletre, a kisterembe, ahol tanácskozni szoktak. Negyedóra mulva már jött Novák hadnagy. Török levél a kezében. A két Zrinyi egyszerre olvasta.

— Az anyja ne szülte volna, — vágott Péter az asztalra, — iszen ez kém.

— Az, — bólintott Novák, — de egy kicsinyég megsanyargattuk. Hamar ment. Fakajtott. Holnapután napkeltekor Ófalura mennek az kanizsaiak. Hatvanon vannak.

Irtózatoss ordítás hallatszott fel a tömlöcök felől. Sikoltó, hörgő, szörnyű üvöltés. Péter meg sem rezzen, a török levelet olvasta még egyszer. Miklós is csak közömbösen kérdezte:

— Mit csináltak véle?

Novák hadnagy feltartotta jobbkeze mutatóujját s arra ráültette bal öklét, mígnem az a mutatóujjba belesüppedt. Ez azt jelentette, hogy karóba húzták. Kint az ordítás igen hamar megszűnt. A kém nyilván elájult a kintől. Vagy mindjárt meghalt.

— Jól vagyon, Novák. Rájok megyünk, Péter?

— Rájok, bátyám, mit is téssz ilyen kérdést.

— Hát akkor rájok megyünk. Gyűjtsön te ke-

gyelmed hatvan embert, Novák, de szót nekik ne ejtsél.

Novák elment. Kisvártatva hozták a kémnél talált szőnyegeket. A két fivér jó félóraig vitatkozott, hogy melyik szőnyeg hová illenék legjobban.

Másnap alkonyatkor megindultak az első ütközetbe. Előbb sorsot húztak, hogy ki vezényeljen. A sors az első kivonulásnál Péternek kedvezett. Jól Ófalu előtt Péter kirendelte a martalékot. Azl elküldte a kis völgy felé, maga pedig ketté osztotta embereit. Negyven emberrel bevette magát a bozótba, húsz embert Miklóssal elküldött a tópart kanyarulatához, és meghagyta neki, hogy a „hozzá!” trombita-vezényszóra eresztett kantárral nyargaljon le az útnak. Ekkor valamivel múlhatott éjfél. S már jól kivilágosodott, mire némi közeli puskaropogás után megszólalt a „hozzá!”. Miklós megindult, mint a fergeteg. De már kevés munka jutott neki. Mikor felbukkant, a két tűz közé szorult törökök ordítva kezdtek segítségért könyörögni. Csak két török lovas szaladt neki. Ő teljesen nyugodt maradt. Megvárta, míg azok közelebb jönnek. Akkor egyikbe belesütötte balkézze a pisztolyt, aztán nem törődve vele többet, karddal, apja perzsa kardjával, támadt a másíkra. Az jól vívott és kitünő lovon ült. Miklóson erőt vett a vadászláz. Roppant öröme telt a veszélyes küzdelemben. Félszemmel látta, hogy Péter húsz lépésről nézi. Ez különösen sarkalta. Pár pillanat alatt végzett a törökkel, visszakézből nyakához sujtott. A csapás kicsapta a védekező kardot a török harcos kezéből s úgy sebesítette meg. A török szétártta két kezét, fedetlen mellét mutatva annak jeléül, hogy kényre-kedvre megadja magát. Két magyar legény már fogta és rángatta le a lóról. Pénzt ért az eleven török a kótyavetyén. Az ütközetnek vége volt. Miklós leugrott a lóról s megnézte, akit lelőtt. A török messzebb feküdt, mert lefordulván a

lóról, a mén még jó darabig hurcolta a lábával kenyelbe akadt lovast. Feje összeroncsolódott ettől. Miklós lehajolt hozzá. A golyó a vékonyán ment be. Már nem élt. Miklós érdeklődve szemlélte. Ez volt az első ember, akit harcban megölt. De únta nézni, ott hagyta. Péterhez ment, aki hangosan kiáltozva osztogatta a parancsokat.

— Az ifiabb tisztet hozzátok ide! — kiáltotta éppen.

Egy török tisztet hozott oda két legény.

— Tudod, kik vagyunk? — kérdezte tőle Zrinyi Péter törökül.

— Nem tudom, oglu.

— Zrinyi György két fia vagyunk.

A tiszt arcán látszott, mennyire hat rá ez a név. Ámulva tekintett a két testvérre, akik most már egymás mellett állottak. Péter folytatta:

— Hazaküldelek Kanizsára. Mondd meg Hasszán basának, hogy Zrinyi György két fia felövedzte a kardot. Itten mostantól fogva más világ következik.

És most magyarul folytatta:

— Hé, Derecskey! Ugorj csak, orrát, két fülét messétek le, úgy aztán eresszétek Kanizsára.

A fiatal tisztet elvitték. A bozót alján, a szekérúton szanaszét heverték a halottak és sebesültek. Péter mondani akart valamit Miklósnak, de a közelben olyan éktelenül ordított egy súlyos sebesült, hogy nem tudta megértetni magát. Türelmetlenül rivalt oda:

— Végezzetek ama nyavalyással, enmagam szavát nem hallhatom. Tik meg amottan mindent számban vegyetek, mehetünk haza.

Egy legény odament az ordítóhoz, lehajolt hozzá és belemártotta kését. A sebesült rúgott egyet. Az ordítás megszűnt.

— Jó véget adott az Isten, — mondta most már Péter a bátyjának, — megelégitett bennünket szép-

szerrel. Jó kis kótya-vetye leszen. Hé, te ottan, azt a keserves mindenségedet, ne szaggasd a köntösit a halottnak, azért pénzt kapunk a kótya-vetyén, tán a jó eszed ment el! Novák, hoztatok szíjjat a foglyoknak?

A katonák már javában nyiszálták az elesettek fejét. A nyak csonkába belevágták felülről a lobogós kopját. Nem baj, ha a kopja lobogója elvéreződik, azt ki lehet mosni. És egy kis véres maszat hozzá is tartozik a harcból megtérő vitézhez, ez adja meg a módját. Mások még elszaladt törökök után csörtettek a csalánosban, némelyik hozta is vissza, akit megfogott. A foglyokat, miután fegyvereiket elszedték és ruhájukat gondosan megtapogatták, nincs-e náluk tör, egy csapatba hajtották. Negyvenkét foglyot ejtettek, tizenegy halott maradt a szekérúton lemetélt nyakkal. A többi töröknek sikerült megrugrani. De azok élete sem sokat érhetett most már. Az ilyen egyedül bolyongó törököt rendesen agyonverték a horvát parasztok, fegyverét, pénzét, lovát elszedték, ruháit lehámozták róla, s a hullát elkaparták. A magyarok közül két ember halt meg, Gyurinko és Gricsics nevűek. Azokat otthagyták. A zsákmányt hazavinni úgyis elég terhet adott a lovaknak, meg aztán, aki egyszer a fűbe harapott, annak már mindegy. Pajtása keresztet rajzol hüvelykujjal homlokára, szájára, mellére, kész. Sebesült volt kilenc, de mind csak könnyebb. Mehetett haza a csata. Meg is indultak nemsokára hazafelé. Elül a két gróf, mögöttük a lovasok. Hatvanan jöttek, százan mentek visszafelé. Elül hajtották a szíjjal összekötözött foglyokat, akik szaporán szedték a lábukat. Aztán jött a kis sereg. Kopjára tűzött tizenegy véres fej imbolygott a lovasok fölött. Hátral a török lovakra rakott zsákmány málhája következett. A gyalogos foglyok miatt lassan poroszkáltak.

— Hozzá, hozzá! — kiáltott egy katona.

Három-négy kopjás kivált a csapatból. Meglát-
tak a csalitos részen, valamivel beljebb az úttól, egy
törököt. Ez az elszököttek közül való volt, de lova itt
összerogyott vele. A katonák leugráltak mellette. A
csapat megállott. Azok ott hárman motoszkáltak a
török körül, aki hirtelen fájdalmasan felordított. Ki-
tűnt, hogy nem ő sebesült meg, hanem lova kapott
golyót a szűgyébe, itt összerogyott és lovasának ki-
tört a lába. Ezek ráncigálták, de nem boldogultak.

— Ejnye, mamlaszok, — szólt Zrinyi Péter, — te
hadnagy, fogjad csak a kantárszárat.

Leugrott a lóról és odament a csoporthoz. Félre-
tolta a buzgólkodókat, letérdelt és félkarját betolta a
ló alá. Hatalmas mén volt az elhullott állat, de Pé-
ter félkarral megemelte. A többiek azalatt kihúzták
az alája szorult lovast. Csak aztán értek rá ámulni
az ifjú gróf rettenetes erején. De Péter már dobta
magát ekkor a nyeregbe. A legények kisvártatva
hozták a póruljárt török frissen vágott fejét kopja-
hegyen. A sereg megindult megint. Egy legény el-
kezdett énekelni, a többi utána:

Hej, szitakéreg, szitakéreg,
Libidom, labzom,
Libidom, labzom,
Sáson, éren hazaérek!

A kótyavetyét negyednap tartották meg, ott
helyben, Csáktornyan. Nem érte volna meg a zsák-
mány, hogy mint nagyobbyszerű győzelem után szok-
ták, népesebb helyet keressenek vele. Ez a zsák-
mány elfogyhatott Csáktornyan is. Főkótyavetyés
lett Derecskay, kótyavetyések Novák és Mihalich.
Ez volt a fiúk első kótyavetyéje, ezért volt az egész-
ben bizonyos elfogultság, bizonyos ünnepélyesség.
Mikor a három kótyavetyés szokás szerint esküt tett,
a Miklós hangja remegett is egy kicsit a boldogság-

tól a szöveg előmondásakor. De ezeknek most nem volt nehéz dolguk, mert kicsi volt a zsákmány és már az ütközet után a helyszínén összeszedték. Bezzeg másképp esett ez igen sokszor néhai Zrinyi György nagyobb kiruccanásai után. Akkor minden katona maga hozta prédáját haza és a kótyavetyések dolga volt minden vitéztől beszédni, amit hozott. Ez pedig nem ment könnyen. Az ordasok igyekeztek eldugni a beszolgáltatás elől, amit lehetett. Valóságos házkutatást kellett tartani legtöbbször, hogy mit dugott el, és meg kellett hiteltetni, hogy csalfaság nélkül beszolgáltatott mindent. De a vitéz esküjének sem hittek a kótyavetyések, tanukat hallgattak ki hit alatt. Ez nem ment símán. Kótyavetyések és katonák nem egyszer összeverekedtek a koncon, s az igazlátót kellett hivatni, hogy döntsön közöttük.

Ilyen zavarok most nem verték fel Csáktornyát. Ott volt a várudvaron a zsákmány összegyűjtve. Szépen rendbe is rakták a kótyavetyések, a zsákmányolt lovakat gyerekek tartották száron, a pusákák egy halomban, kardok másokban, ruhanemű, mi egymás megint külön, egy asztalon gyűrűk, ékszerek, készpénz, becsesebb holmi. Egy másik asztalon a kisebb tárgyak tarka-barka, zsibvásári halmaza: damaszkusi bicska, csont-amulet, arab írású imakönyv, illatszeres üveg, gyöngyös erszény, magyar furulya, zsebtükör, mindenféle. Glédában állottak szemközt a harcban résztvevő katonák. És ott állottak siralmas csoportban a foglyok is, már csak negyvenen, mert kettő közben meghalt. Azok már sebbel kerültek szíjra. Köröskörül pedig a csáktornyai nép és a környék becsődült kíváncsijai, sokan messze földről gyalogoltak be Csáktornyára, hogy el ne mulasszák a kedvező vásárlási alkalmat.

Reggel kilenckor kezdődött a kótyavetye. Miklós és Péter nagy ünnepélyességgel, hadi öltözetben, ki léptek a földszinti kapun és odaállottak a két rakott

asztal közötti üres harmadikhoz. Keresztet vetettek és hangosan mondták:

— Az Atyának, Fiúnak és Szentlélek Istennek nevében, ámen.

Aztán Miklós aki papírlapot tartott a kezében, hangos szóval így beszélt:

— Elkezdjük a kótyavetyét, emberek! Mindeneknek előtte kihirdetem közönségesen, hogy az hadnagyokkal való egyezésünkből, ősi szokás szerint, a kótyavetye alól elvonjuk az zsákmányul ejtett három főlovat és az foglyok közül az török tisztet, kiket király öfelséginek alázatos ajándékon elküldeni kedves kötelességünknek esmerjük és rendeljük.

Péter intett. Egy vitéz már vezette a három lovat és a török tisztet elfele. A tömeg ezt únta. Némán hallgatták. Minden kótyavetye így kezdődött, ez őket még nem érdekelte.

— Nekem, gróf Zrinyi Miklósnak és gróf Zrinyi Péter nagyságos öcsémuramnak, mint vezéreknek, szintazonképpen hadnagyainknak jutalmazására elvonunk hét lovat és hét törököt, kit már megjeleztünk. Valamint az fegyverekből, aranymarhákból, pénzből illendő részt magunknak közös egyezéssel kihasítottunk. Kilenc sebesült vitézünk, az pálos monostor és az ispítály részit kihasítottuk nemkülönben, vagyis tizenhat lovat, tizenhat törököt, fegyvereket, egyebet, kiket mindenek szeme láttára mostan elvitetni rendelünk.

Mozgás, rakosgatás kezdődött. Mihalich kótyavetyés, akinek ugyancsak cédula volt a kezében, szóra kapott és a kihasított kótyatárgyak rendjét felolvasta. Amit említett, vitézek azonnal vitték. Erősen fogyott a zsákmány, a katonák arca aggodalmasan komorodott. De pisszenni sem mert egyik is.

Az megmaradt prédát pediglen kótyavetyén eladatni rendeljük.

Azzal a két gróf elhagyta az asztalt. Mentek be

a kastélyba. Zúrzavaros zshivaj vette körül távoztukat. A kótyavetye rendje szerint most volt joga a vásárolni kívánó sokaságnak szemügyre venni az árukészletet; lovakat, foglyokat, tárgyakat. A sokaság előtött mindent, mint a tenger. Kiabálva taszigálták egymást, a foglyok vállát és karizmaikat tapogatták, a fegyvereket nézegették, a lovak száját nyitogatták. A katonák nyersen kiáltozva igyekeztek vigyázni, hogy a rend azért teljesen fel ne boruljon s a holminak lába ne keljen.

A két fivér felment az első kontignáció folyosójára. Ott ablakot nyitottak és kikönyökölve szemléltek a zajongó sokaságot. Miklós elgondolkozott. Lát szott arcán, hogy valami érdekes jutott eszébe.

— Te Péter, tudod-e, miért mondjuk erre, hogy kótyavetye?

Péter értelmetlen arccal fordult feléje. Magát a kérdést sem értette. Miklós felelt is mindjárt:

— Hogy monddod rácul, hogy ki ad többet érte? „Ko otya vettye.“ Látod.

Öccse megcsóválta fejét, mint akkor szoktuk, ha valakinek furcsa bogarait észleljük.

— Mindig ilyen botorságokon töröd az fejed. Íródeáknak mehattél volna eszed szerivel.

Még nézegették egy darabig a tolongást, aztán mentek a kancelláriára. Odalenn elkezdődött az árverés és tartott késő délutánig. Akkor jött Derecskay jelenteni, hogy a dolog elég szép eredménnyel járt: minden kardra kereken hét tallér jut a zsákmányból.

— Volt gondotok borra, elegendendőre, az áldomáshoz?

— Volt, nagyságos uram.

Zrinyi Péter elégedetten bólintott. Az áldomás is jól fog jövedelmezni, mert ilyenkor a vitézek reggelig duhajkodnak és mindegyik eliszik néhány tallért. Az mind a grófi pénztárba kerül. A lovak ki-

tűnőek, egy pár szép darab akad a fegyverek között is, a pénzből elvettek valami tizenhét aranyat, s ehhez jön még a főjövedelem: a foglyok kiváltási összege.

— Szép dolog az vitézi élet. Holnap küldjünk megint embereket, hogy nyelvet fogjanak, te Miklós.

— Hogyne küldenénk. Alig várhatom az új marakodást.

Igy kezdték a vitézkedést kettesben. És szorgalmasan folytatták egész tavasszal. A környéken hamar szétszaladt vitézi hírek, sőt rövidesen az egész Dunántúl tele volt vele, hogy a két Zrinyi-fiú kardot fogott. Az osztály után együtt maradtak Csáktornyan és nyilván nem fognak nyughatni most már soha, mint annakidején apjuk s annak fivére sem maradt vesztég soha. Annyira híre ment marakodásaiknak, hogy egy szép napon levelet hozott egy lovasember gróf Batthyány Ádám rokonuktól, a dunántúli főkapitányság. A levél úgy kezdődött, hogy Ádám megdicsérte a két jóvérű ifjút, hogy igen derék módon viselkednek a mezőben, de a marakodásokat mégis hagyják abba, mert király őfelsége a szőnyi kötés óta hivatalos békességben van IV. Murád szultánnal, ennél fogva nem lesz inyére, ha a déli végeken ez a békesség zavartatik.

A két fiú ámulva olvasta a levelet. Egymás kezéből szedték ki, mert nem akartak szemöknek hinni. Békesség van a törökkel? Hiszen nincsen hét, hogy a kanizsai basa ne küldene kisebb vagy nagyobb lovascsatárt, amely falvakat pörköljön, vásárosokat fosztogasson, jobbágyokat foglyul vigyen. Hogyan gondolja ezt Ádám gróf? Hogy ezt itt a Muraközön lenyelje, akinek kard van a kezében? Forgatták a levelet, nem értették.

— Félt minket, — vélte Miklós, — csak így lehet ez levél. Taknyos kölyköknek gondol, akik

katonásdit játszanak és nem esmerik ennen veszedelmöket.

— Hadd beszéljen, — legyintett Péter, — mink csak végezzük dolgunkat tisztességgel.

Másnap csak azért is kimentek portyázni. És mintha a véletlen a Batthyány Ádám gróf levelére akart volna felelni, délfelé a nyomnézők nagyobb török csapatot jelentettek. Roppant ügyesek voltak a Zrinyi-fiúk nyomnézői. Különösen két öreg horvát tűnt ki közülök. Ez a két öreg úgy olvasta a letaposott fűszálak hajlását és a sár patkónyomait, mint más a könyvet. A harmatos fű után meg tudták mondani, mekkora csapat ment erre és mikor, sőt azt is, hogy nyargalton futottak-e a lovasok, vagy csendesesen poroszkáltak. Most úgy vélte a két nyomnéző, hogy száznegyven és százötven között van a törökök száma. Igen lassan mennek, zsákmánnyal vannak terhelve, eresztett kantárral utól lehetne érni őket a nyomon.

Zrinyiék százan voltak. Habozás nélkül neki-vágtak a nyom irányának. Kora délután már közel jártak a törökhöz. Gyorsan martalékot küldtek a legsebesebb lovakból. Ment minden, mint a karika-esapás. Már kezdett alkonyodni, mikor harcra került a sor. Mocsaras réten folyt a verekedés. A Zrinyilegények remekül dolgoztak és már úgy látszott, hogy lassanként vége a viadalnak, mikor egy füzes mögül friss török csapat fogta oldalba őket. Mint később kiderült, ezek előre meghatározott terv szerint Letenye felől jöttek, hogy a Csány vidékén kalandozókkal egyesüljenek. A váratlan támadó túlerő kemény munkát adott a csáktornyaiaknak. Mind jobban szorultak a lápos ingovány felé, a süppeteg bürübe süllyedő lovak már komoly bajjal fenyegettek. Miklós egy csoportba verődött öt vitézével, s hatukat legalább húsz főnyi török támadta meg. Miklós gyors lovára bízta életét, nekivágatott a

támadók egy részének, csapott egyet jobbra, egyet balra, és eszeveszetten szökött tova a szilárdabb talajon. De egy török nem maradt el, az szívósan üldözte, mert megismerte. Rövidesen utól is érte, sőt olyan közel jutott hozzá, hogy mentéje szélét meg tudta markolni. Ha ezt a fiatal vitézt elevenen foglyul ejti, egész életére gazdag ember. Miklós boldogan érezte, hogy teljesen nyugodt. Esze tisztán vált és józanul. Gyors pillantással befogta a helyzetet, maga nyeregben ülését, a ráncigáló török testtartását és feje állását. Akkor nagy lendületet vett és összeszedve minden testi erejét egyetlen csapásra, rettentő erőfeszítéssel odasujtott a török nyakához. Széles és súlyos kard volt nála ezúttal, valóságos bárdnak mondható. A pontosan célzott vágás kitűnően sikerült. Miklós sajátmaga erején csodálkozva látta, hogy leszelte a fejet, A penge átvágta a csigolyaközt és a török fej, amelyet csak egy kis darab bőr tartott a nyakon, lefordult oldalt és lógott, mint a kalamáris kupakja. A török aztán zsák gyanánt lefordult a lóról, de függve maradt a Miklós mentéjén, amelyet a halott kéz még mindig görcsösen markolt. Végül aztán onnan is lehullott. Ezalatt már jöttek saját vitézei segítségére. Azokkal lóhalálban fordult vissza a harcba. Fogcsikorgató elkeseredéssel folyt a tusa. A sötétben már nem lehetett látni, melyik a török, melyik a magyar. A csáktornyaiak Jézust kiabáltak, hogy megismerjék egymást. Végül beszorították a törököt a mocsárba. Most következett a tanáctalanság. Hogy a török üldözni fogja őket, attól már nem kellett tartaniok, hazalovagolhattak volna Csáktornyára. De a zsákmány olyan rendkívül gazdagnak ígérkezett, hogy azt nem lehetett otthagyni. Közben a vaksötétben Novák azt ordította, hogy szekeret találtak fáklyákkal. Miklós és Péter, akik kiáltozás útján megtalálták egymást, most már egymás mellett állottak. Péter tölesért csi-

nált a szájából, úgy kiabált, hogy a fáklyákat gyujtsák meg. Annyira benne volt a verekedés dühében, hogy fáklyafénynél akart magának törököt szerezni. De Miklós még hangosabban kiabált, hogy a világért ne gyujtson fáklyát, hiszen annak fénye a hordozót teszi célponttá. Ebben a pillanatban megrezzent a süvege. Török lövés fúrta keresztül. Aki lőtt, a hang irányába célzott.

Úgy döntöttek végre, hogy ott maradnak éjszaka és megvárják a virradatot. A törökök málhájszekereit már megtalálták, azokat magyarok őrizték kivont karddal, lövésre tartott pisztollyal. A két gróf a füzesbe ment volna menedéket keresni a szórványosan ropogó golyók ellen, de a sötétben teljesen elvesztették tájékozódásukat. Álltak tétlenül és csakugyan megvárták a hajnalt. De nem esemény nélkül. Egy csúszva közelgő török a Péter lova alá mászott és tört döfött belé. A ló hangtalanul összerogyott. Rugdalás, ordítozás, dulakodás, hörgés következett. A török eltűnt. Nem tudták, elszaladt-e vagy tovább settenkedik törrel a kezében körülötük. A sebesültek órákon át üvöltöztek, egy mocsárba süllyedő török vitéz eszét vesztette halálküzdelmében és énekelt, míg száját el nem lepte az iszap. Örült éjszaka volt, amilyenről eddig csak a szakállszáritón hallottak öreg katonáktól. Meséltek ott külön történeteket is.

Mire megvirradt, már nem akadt dolguk. Kintűnt, hogy a mozdulni tudó törökök mind elinaltak az éjjel, nagy részők a mocsárba fulladt. De a Zrinyi-lovasok csúnya veszteségeket szenvedtek. A legényeknek több, mint fele vagy ott maradt, vagy elhurcolták. Számos halott magyarnak hiányzott orra és füle annak jeléül, hogy volt a harcnak perce, mikor a törökök már győzteseknek hitték magokat és szokásuk szerint gyűjteni kezdték az orrokat és füleket. De a zsákmány hatalmas volt. A törökök

minden rablott prédája a kezökre került. Péter boldogan szemlélte a szép zsákmányt. Csak félszemmel, mert másik szemét elfedte csontig vágott súlyos fejszékének gyóleskötése. A kötésen már átütött a vér. feje szédelgett, szeme káprázott, kezében reszketett a kantár. Más biztosan belehalt volna ebbe a sebbe. Ő hat nap múlva már nem hordott kötést rajta. Miklós is megsebesült: golyó ütötte keresztül bal lába szárán a hús vastagját. Sántikált egy hétig, kutya-baja sem lett.

De közben új levelet kaptak gróf Batthyány Ádámtól. Most már ridegebb hangút. Tudtokra adta a gróf, hogy nem akar suba alatt cselekedni semmit, ezért közli, hogy makacs engedetlenségökről jelentést tett a Grácban székelő haditanácsnak. Ófelsége haditanácsa majd szót ejt nekik, a két konok verekedő magára vessen, ha az udvar jóakarátát kockára veti.

A két fiú most már meghökkent a komoly hangtól. Milyen világ ez, hol élnek, az Isten szerelmére? Hiszen olyan törökre ütöttek, aki a szőnyi kötés ellenére sanyargatta, gyilkolta és rabolta a békés zalai népet. A töröknek szabad? S a magyarnak még kezét sem szabad emelni maga védelmére? Milyen magyar ez az Ádám gróf, hogy fajtája gyöttrését maga is tétlenül nézi és másokkal is tétlenül akarja nézetni? Sokáig hánytorgatta ezeket a kérdéseket a két fiú, kiki a maga módján. Miklós tünődve, mély töprengéssel, Péter pedig olyan indulattal, amely saját tüzétől gerjedt folyton nagyobbra. S míg Miklós arra az eredményre jutott, hogy emberfia a magas politikából nem igen igazodhatik ki, addig Péter már annyira belelovalta magát saját dühébe, hogy kovács-fujtató gyanánt lihegett, homlokán zsinórokká dagadtak az erek, s attól lehetett tartani: ott üti meg a guta.

— Adám gróf? Dunántúli főkapitány? Megyek, megkeresem, valahol van, és számolok vele.

Talán nyomban el is indult volna, ha bátyja vissza nem tartja. De azért dúlt-fúlt szünet nélkül, s úgy járkált a folyosókon, mint a dühös bika. Haragját foglyain töltötte ki, azokat a rác hóhérrel borzalmasan megkínoztatta, hogy miért nem akarnak már megsarcolni. Az igazi felindulásra való ok azonban csak most következett. Néhány nap mulva megkapták Grácból öfelsége haditanácsának május huszonnyolcadikáról keltezett hivatalos levelét. A haditanács hivatkozott gróf Batthyány Ádám jelentésére és kurta, hivatalos hangon megtiltotta gróf Zrinyi Miklósnak és gróf Zrinyi Péternek, hogy a hivatalos békeállapot idején a török haderőt háborgassák.

Ennek már fele sem volt tréfa. A fivérek tanácsot hirdettek a várban. A kancelláriára rendelték a tiszteket. Miklós ott felolvasta az okmányokat: a Batthyány Ádám két levelét s a haditanács tilalmát. Mi ez? Mi ez? Mi lesz most már? Talán azt is ölbe tett kézzel nézzék, ha a török odajön Csáktornya alá gyilkolni és rabolni?

Derecskay, aki már apjokat is vitézül szolgálta, mosolygott és legyintett.

— Pajiros ez, nagyságos uraim, nem egyéb. Boldogult bán uram önagysága idején is kaptunk eféle szófia írást eleget. Rája sem hederítettünk. Ádám gróf önagysága, tudom, fogát csikorgatja, ha ilyet kénteleníttetik írnia. De másint nem lehet, mert hivatalos személy. Hasonlóképpen az haditanács is vackort harap, mikor az töröktől tiltja nagyságtoakat, de ha Murád szultán egy szót ejt, mingyár tudják mutatni az irott bizonysgot: ihol az elvél, mi az grófokat tiltottuk. semminek oka nem vagyunk.

— Vagyis, — szólt homlokát ráncolva Miklós, — ha mi szavokat nem fogadjuk, az a nekik tetsző?

— Te kegyelmed mondá, nagyságos uram. A nékik tetsző csakis ez. Mi nyuvasszuk az törököt, ő meg ne legyen oka. Mondom, így volt ez bán úrnak idején is, kinek én vagyok legjobb tudója.

A fivérek szerették volna ezt hinni, de csak félig hitték. Órákon át tanácskoztak, felkutatták boldogult apjuk leveles szekrényeit, bécsi rendeleteket fürkészték. De csak nem tudtak tisztába jönni, mit higgyenek. Egyik nap azt határozták, hogy valamegyikök elmegy és felkeresi Batthyány Ádámot, hátha négyszemközt, élőszóval mást mond a dunántúli főkapitány, mint amit hivatalos levélben ír. Majd meg úgy gondolták, hogy inkább a haditanács előtt kellene megjelenni Grácban és elmondani ottan, milyen szenvedhetetlen sanyargatásokkal nyomja a török a vidéket, vakmerően megszegvén minden héten a sokat hánytorgatott szőnyi kötést. Az is eszökbe jutott, hogy elmennek Esterházy Miklós nádorhoz, akiről köztudomású, hogy okos ember és jó hazafi. Sőt Miklós azt is felvetette, hogy jó lenne elmenni magához III. Ferdinándhoz. Ismerte az új királyt, bemutatkozott volt neki, mint fővadászmester, és egyszer Pozsonyban is találkozott vele, mert a király országgyűlési megjelenése alkalmával neki, a főlovászmesternek volt tiszte fenntartani a menet számára az utcai rendet. De különben is a szigetvári vezér dédunokája, a horvát bán fia, a főlovászmester ne mehessen a királyhoz, hogy a katolikus vallásért a trónért és az országért verekedni akar?

De ezek a nagy tervek csak tervek maradtak, mert alapjában véve féltek mindaketten akár Batthyány, akár a haditanács, akár a nádor, akár a király előtt megjelenni. A választól féltek, hátha az élőszóval is tilalmazó lesz. Egyik napról a másikra halogatták a politikai tájékozódást. S mikor az új horvát bán, gróf Draskovich János, Pozsony felé utaztában két napot Csáktornyan mulatott, mindenről

beszéltek vele a világon, csak harcaikról nem. Beszéltek azokról a protestáns templomokról, amelyeket a hitbuzgó katolikus papok erőszakkal, fegyveres jobbagy néppel elfoglaltak. Beszéltek rokonságról, közös ismerősökről. Beszéltek volt gyámjuk, Mikulich, hirhedt garázda fiáról. Beszéltek Lippai György érsekről, a Pázmány utódáról, akit Pázmány taníttatott volt s aki tüneményes gyorsasággal most már a király magyar kancellárja lett. De mihelyt a török kérdéshez közeledett a társalgás, óvatosan másfelé kanyarodtak. És titkos örömmel látták, hogy a bán maga is igyekszik behúnyni a szemét, mihelyt ebben a kérdésben meg kellett volna látnia valamit. Ahogy a bán kitette a lábát Csáktornyáról, már lármát trombitáltattak, vagyis más szóval: riadót fuvattak. Kezdték hinni Derecskaynak.

Nyáron szokás szerint kevés volt a fegyveres munka, a vitézeket elfoglalta a gabona. De mivel a termést nem egyszerre csépezték ki, hanem apránként a szükséghez képest, a betakarítás után már nagyon hamargatta őket a portyázás láza. Hol itt verekedtek, hol ott. A török már ismerte őket és azon igyekezett mindenáron, hogy valamelyiköket elevenen megfoghassa. Ez külön is érdekessé tette viadalaikat. Életre, halálra, szabadságra, szégyenre ment a játék. A kani-zsai basa, a zsarnok és kegyetlen Hasszán, akitől komiszsa mellett a humort sem lehetett elvitatni, már csak őket figyelte és véres gorombaságú tréfákat izengetett nekik. Miklóst ez mulattatta és vidám válaszokra ösztökelte. De Péter nem ismerte a tréfát, tombolt a sértett büszkeségtől és még hevesebben kereste a verekedési alkalmat.

Egy novemberi napon aztán olyan magas helyről kaptak levelet, hogy most megint komolyan gondolkozóba estek. Bécsből jött a levél, a magyar kancelláriától. Maga Lippai érsek írta alá. Hogy elég volt a vitézségből, most már csillapodjanak.

Csillapodni? Hát lehet? Még akkor is nehéz volna, ha a török nem adna rá okot. De ad. Hasszán basa csak vigyorogja a szőnyi kötést. Serege úgy futkároz szét Kanizsáról, mint rendes háborúban: zsákmányolni, foglyokat szerezni. Minden dunai hajó magyar nőket és gyerekeket szállít lefelé. A konstantinápolyi vásárra viszik őket eladni.

— Nem állhatom, megyek nádor uramhoz!

Miklós szólt így, nem is habozott most már. Kíséretet rendelt, a várat Péterre hagyta és elment Pozsonyba. Igen csendesnek találta az ősi várost, III. Ferdinánd rég nem tartott magyar országgyűlést. De a nádor történetesen egész családjával ott volt Pozsonyban. Miklós azonnal elébe jutott.

A hatvanhoz közelgő böles, kissé méléző és fáradt ember, szeretettel nézte a húszhoz közelgő, villogó szemű, okos fiatalembert. Sajátmaga húszéves kora jutott eszébe Eszterházy Miklósnak. Amikor ő is ilyen villogó volt, ilyen járatlan, ilyen tüzes. Más is szeretetre hangolta a látogató iránt: a Zrinyi György fia volt ez, azé a Zrinyi Györgyé, akit Pázmány Péter vele együtt térített vissza a katolikus nyájba.

Mikor Miklós elmondta kertelés nélkül, mi szél fúttá ide, a nádor elmosolyodott.

— Maradj csak itt, hozok egy levelet, azt néked látnod hasznos lesz.

Felkelt a karosszékből, átment a másik szobába, keresgélt. Aztán egy levéllel jött vissza.

— Olvasd.

Miklós mohón nézte meg az aláírást. A levelet Lippay György írta, a kancellár. A király álláspontjáról tudósította a nádort a török kérdésben. A nádor óvakodjék — úgymond — a háború felszításától. Mind a mellett, ha a felbőszült városokat a nádor képtelen visszatartani attól, hogy a török ellen védekezzenek, Őfelsége arról nem tehet. És ő, a kancellár, úgy gya-

nítja, hogy öfölségének nem lenne éppen kedve ellenére, ha a nádor a törököt jól megcsapná.

Itt a boldogan és izgatottan olvasó Miklós felnevetett.

— Mit nevetsz? — kérdezte a nádor.

— Ezen az mondaton nevetek, hogy azt mondja az kancellár: „Ezért még nem ütjük agyon nagyságodat.“

A nádor mosolyogva bólintott, a levelet visszavette.

— Most már tudod, hogyan főzik a magas politikát. Ezeknek utána szigorúan megtiltom neked, hogy a törököt háborgasd. Értettél a szóból?

— Értettem.

— Jól vagyon. Most jöszte, nyájaskodjál családdal. Leányaim megértvén jöttödet, magokat ugyan csinosítják.

Átkarolta a fiatalember vállát és vezette a távolabbi szobák felé.

VIII.

A kiruccanásokat úgy intézte a két fivér, hogy a vezetés felől rendesen kockát vetettek. Akinek a szerencse kedvezett, az vezette a kirándulást, a másik katonásan engedelmeskedni tartozott. Utóbb azonban mind gyakrabban fordult elő, hogy Péter ráhagyta a vezérséget Miklósról kockavetés nélkül. Csak kurta szóval vetette oda, hogy a jövő héten távol lesz Csáktornyától, mert dolga van. Lóra ültette szolgálait és elnyargalt a várból. Miklós tudta, hogy öccse hova megy: Károlyvárosba a rokonokhoz, Frangepán Farkasékhoz. Gazdag és tekintélyes ember volt ez a Frangepán Farkas, egy Paradeyser-lányt vett volt nőül és leánya, Katalin, mostanában serdült hajadonná. Nyilvánvaló volt, hogy a lobbanékony Pétert a kis Katalin módfelett érdekelte. A család is nagyon

inyére volt, horvátul társalogtak a Frangepán-háznál, horvát módra főztek a konyhán, az asztal fölött bizonyos horvát patriotizmus hangja uralkodott, a királlyal való elégedetlenség elég nyíltan szót kapott, a németet úgy szidták, mint a bokrot. És Péterén, ha Károlyvárosból megtért, mindig erősebben látszott az ott töltött napok hatása. Hányiveti hangon beszélt a királyról és gyalázta a bécsi tanácsosokat, akiknek csak a császári korona svéd, meg francia bajain jár az eszük, a horvát végekkel nem törődnek és a délvidéket lelkiismeretlenül magára hagyják a török ellen.

Miklós hallgatagon hallgatta ezeket a beszédeket. Péter királysértő kirobbanásaira nem felelt. Rendreutasítani, vitába vonni nem akarta, mert ismerte öccse indulatos természetét és a bizonyosra vehető összeveszést mindenáron kerülni igyekezett. És nem is tudott volna teljes meggyőződést vinni a vitába. A király személye vallásos magasságban lebegett ugyan előtte, de a király környezetéről már maga is fejcsóválva tűnődött olykor. Mert hogy a déli végeket, sőt szinte az egész Dunántúl magyarjait, horvátjait és minden rendű embereit az udvar szinte kiszolgáltatja a töröknek, azt való gyanánt kellett elfogadnia. Nem szólt tehát semmit Péter kifakadásaira. Általában úgy éltek együtt, mint két egymás apró szokásait, tulajdonságait kimélő idegen. Lelküket egymásnak soha nem tárták fel. Az a bűvös híd, amely a két lelket összeköthette volna, már gyermekkorukban összeomlott. Péter semmi fegyelmet nem tűrő, zabolátlan természete, amely önkéntelenül állandó lázadásban állott az elsőszülött ellen, éppen úgy kizárta a meghitt bizalmasságot köztük, mint Miklós érzékeny büszkesége. De azért békességesen megvoltak a közös várban, mert a nevelkedéssel szerzett előkelő modoruk elejét vette a nyersebb surlódásoknak,

A törökkel való marakodásokat tehát mostanság jobbadán Miklós végezte el. És egyre több dolga akadt. A török mind fürgébb, erőszakosabb és vakmerőbb lett. Tudnivaló volt az is, hogy miért. Murád szultán meghalt, s utóda, Ibrahim szultán, háborúba keveredett a perzsákkal. Ezért a nagyvezér egymásután vonta be a rengeteg török birodalom végeiről a nélkülözhető fegyveres erőt. Már pedig Musza basának Budán és Hasszánnak Kanizsán olyan jól folyt sora, mint Muhammad paradicsomában. Mindenáron itt óhajtottak maradni a magyar gyarmaton, ahol — elég távol a központi ellenőrzéstől — apró szultánok gyanánt uralkodhattak. Érdekők volt tehát, hogy nélkülözhetetlenséget igazoljanak állomásukon. Szándékosan szították az állandó csetepatét, hogy jelenthessék Konstantinápolyba: a magyarok minduntalan szegdesik a szőnyi kötetést, minden fegyveres emberre szükség van a hódított területen. Mindezt egy rabul ejtett török tiszt magyarázta meg Miklósnak, akit minden török dolog roppantul érdekelt: ismerni akarta az ősi ellenséget. Ismerte is jól, tudta nyelvüket, szokásaikat, a török haderő szervezetét, egyenruháit, vezényszavait, felszerelését, haremodorát. Még udvari pletykákat is tudott s most sokat faggatta az elfogott törököket, mi hírt hallottak anyaországukból. Kara Musztafa, az új nagyvezér felől, akit harcias, tehetséges, kitűnő szervezőnek mondott a fáma, aki a lassú züllésnek indult török udvart hallatlan erővel próbálta felrázni, az ozmán erőket roppant feszítéssel hatalmasan összefogni és egész Európát megenni.

A két „Zrinyi-oglu“, ahogy a dunántúli törökség nevezte őket, most már mind ritkábban indult közös csatározásra. És mikor Péter egy szép napon bejelentette bátyjának, hogy új osztályra lesz szükség közöttük, mert meg akar házasodni, Miklós csak bólintott rá, számított erre a bejelentésre már jó ideje.

Az új osztályt könnyen megcsinálták. Megtar-

tottak felesen mindent, a kikötők, bányák, vámok, halászatok, malmok jövedelmeit ezentúl is közösen óhajtották kezelni, de Péter most már olyan birtokrészt is akart, ahol önállóan a maga ura lesz. Szíve a messzi tengerpart felé vonzotta, kedvelt horvátai és olaszai közé. Ezért úgy állapodtak meg, hogy Buccari és Grobnik, a két vár, egészen a Péter külön tulajdonába menjen át, ezzel szemben Miklós egyedül bírja Hrelin, Drevenik, Grisáni és Brebir négy erődjét, azonkívül Lichtfalvát. Megbeszélték azt is, hogy Péter a lakodalom után nem marad Csáktornyan, hanem önálló háztartásra átköltözik Ozaly várába. Ott és Buccariban felváltva fog lakni fiatal feleségével. A török ellen való hadakozásokat azonban közös megbeszélés szerint és közös költséggel fogják intézni ezután is.

Miután így megállapodtak, Péter még kevesebbet tartózkodott Csáktornyan. Folytonosan úton volt. Türelmetlen boldogsággal csinosította az ozalyi vár termeit, aztán szaladt szerelméhez Károlyvárosba, de alig időzött egy keveset a Frangepánháznál, már sietett Buccariba, vagy ahogy ő jobban szerette mondani: Bakarba, s ott rendezkedett, készülődött, építkezett. Miklós már saját gazdájaként parancsolt Csáktornyan. Alig aludt valamit, folyton szemléket tartott őrhelyei felett, a légrádi várat erős jobbágy-munkával alaposan kitatarozta, szervezett, dolgozott, portyát vezetett, órákat töltött török foglyainak részletes faggatásával, s ugyanúgy órákat töltött a Zrinyi-vagyon bonyolult ügyeinek tanulmányozásával. Mert gyerekkora óta azt tanulta folyton, hogy a katonáskodásnak csak egyik fele a vitézség, a másik — nem kevésbbé fontos — fele a seregtartáshoz való pénz megszerzése, tehát gondos és józan gazdálkodás. Hogy harcolhasson, ehhez gazdagnak kellett lennie. S a pénzszerzés valósággal hazafias kötelességgé vált gondolkodásában,

Az új osztálylevelet Buccariban írták alá. Péter vendégül látta ott leendő apósát, leendő sógorát, Frangepán Ferencet és leendő hitvesét. Nagyon kitett magáért, mint vendéglátó házigazda, az ünnepek egymást érték, még Velencéből is hívott vendégeket. Miklós csak rövid időre ment le. Elintézte öccsével való hivatalos dolgait és már sietett haza Csáktornyára. Itthon fájdalmas és megdöbbenő hír várta: a török neszét vette Zrinyi-oglu távollétének és gyorsan megdúlta a Muraközt. Több falu helyén csak perzselt, fekete pernye maradt, a rablók rengeteg marhát elhajtottak, vetést, szőlőt legázoltak és a jobbágyok egész sokadalmát hurcolták el rabszíjjon. Miklós első ösztöne az volt, hogy akár pusztá kézzel és akár egymaga azonnal Kanizsának rohanjon. De aztán kidühöngte magát és nem Kanizsára sietett, hanem a nádorhoz, Pozsonyba.

Az öreg Esterházy Miklós szótlanul hallgatta végig a dúlt haragú vendég előadását. Aztán hervatagon, mintegy halovány öngúnnyal, elmosolyodott. A multkor is Lippay egy levelével válaszolt az ifjú főlovászmester kérdésére, most is. Ahogy a multkor átment a másik szobába egy Lippay-levélért, ugyanazt hozta most is.

— Király öfelségét meginstáltam, adna pénzt és engedelmet, hogy a török ellen kétezer iratos katonát gyűjthetnék. Erre írta Lippay uram ez levelet.

Átadta. Miklós olvasta. A papkancellár elkeseredetten panaszkolta a levélben, hogy a bécsi udvarnak kisebb gondja is nagyobb a magyaroknál. Bécsben mindenkinek a nagy háborún jár az esze, s aki másról próbál beszélni nekik, mint svédekről, franciákról, Torstensonról, azt kellemetlen embernek tekintik. „Ezek az emberek hallani sem kívánják az mi nyavalyáinkat,” — írta Lippay György a nádornak.

— S te kegyelmed nyeli ezt szó nélkül? --- kér-

dezte Miklós, akinek a bécsi levél reszketett a kezében.

— Szó nélkül nem, — felelt vállat vonva a nádor, — nagyon is akarok szót szólni. Furcsa szót pedig.

— Mit?

— Otthagynom nekik a nádorságot, adják másnak, használja egészséggel, ki használhatja.

Miklós megdöbbsent. Esterházy Miklós ott hagyja a nádorispáni széket? Akkor már nagy baj lehet, ha ez a lelkes, eszes, buzgó ember elvesztette a kedvét.

— A Jézus nevére kérem te kegyelmedet...

A nádor fáradtan legyintett.

— Nem szükséges ösztökélned. Valameddig munkálkodhatom becsületem szerint, csekély reménységgel is, állom helyemet. De a csizma ott szorít, hogy király öfelségének megfogytakozott bennem bizodalma. Nem csodálom. Soha kellemetes dolgot elejbe nem vihetek. Mán ha orcámat meglátja, elfutja a ború. „Itt jön a nyűgös magyar,” — gondolja elméjében. Mit tehetek? Hazudjak néki cigányok módján? Miként bécsi majmai, sündörögjek körülötte?

Jó két órahosszat tanácskoztak. Az öreg nádor ritkán talált olyasvalakit, akinek eszét is, jellemét is méltónak ítélte ahhoz, hogy bizalmasan beszéljen vele. A fiatal Zrinyit azonban éles eszűnek találta és tudta lelke előkelő tisztaságát. Ezért szívesen élt a ritka alkalommal, hogy államférfíui nézeteiről, terveiről, nehézségeiről, történelmi látásának elveiről valakinek bizalmas magyarázatot adhasson. Okfejtése egyszerű volt és világos. A legelső cél és mindekfelett való: megszabadítani a magyarságot a török uralom alól. Ezt csak egy hatalmas keresztény birodalom erejével lehet elvégezni, magyar érdek tehát Ferdinánd német-római birodalmát mennél erősebbnek megtartani. Ehhez a birodalom egységére

van szükség, tehát a katolikus dinasztia kétségbevonhatatlan tekintélyére. Ezt a tekintélyt a határokon belül a protestantizmus fenyegeti, amely a határokon kívül Erdély erejében talál külső támaszt. A helyes kormányzás módja tehát csínyján bánni a hazai protestánsokkal, soraikat ügyes térítők munkával megbontani, tömegeiket lassan és észrevétlenül beolvasztani, s végeredményben Erdélyt is a németrómai korona alá vonni. Ami megint csak a török letörésére lyukad ki. Ebből az elgondolásból az következik, hogy a király és a Habsburg-dinasztia ellen lázadó gondolattal felámadni hazafiatlanság. Aki tehát valami keserűséget szenvedett a koronától, legyen elég emelkedett ahhoz, hogy ezt lenyelje, s ha személyében a kitűzött célt nem szolgálhatja, álljon félre.

— Nékem kotródnom kell, úgy tetszik, — mondta a nádor. — kire minden pillanaton kész vagyok. De neked csak most kezdődik munkád. Hamargasd a gráci Kriegsratot teljes erődből, nyaggasd a kancelláriát, instáljad Öfölségét, makacs légy, konok, szívós. magadot lerázni semmi szerrel ne engedjed. Hogy a törökre méltán s nagy erővel mehess, belőlök kiszorítsad. S ha engedelmed lészen, akkor hajrá.

Miklós maga is ezt akarta. S mikor elhagyta a nádort, nagy tisztelettel gondolt vissza az öreg önzetlen tisztaságára. Mi volt mégis, ami a beszélgetés emlékei közt elbújtan zavarta? Ahogy visszaidézte Esterházy előadását, homályosan úgy rémlett neki, mintha multjából egy erős emlék tolakodnék a nádor okfejtései közé. Mélyen gondolkozva igyekezett megkeresni, hogy mi az, ami zavarja. Végigment a nádor okfejtésén, és mikor odajutott, hogy egyszer majd Erdélyt is a németrómai korona alá kell vonni, hirtelen egy kép ötlött emlékébe, szokatlan erővel és világossággal: az öreg Pázmány Pétert látta a bécsi kocsizáskor, megvénhedten is sugrázó és mélyreható tekintetét érezte és hallotta az öreg pap különös, fény-

telen hangján: „Erdélyország, ha maga szabadságát megtartja, örök bástyafalunk nekünk, magyaroknak.“ Ez az emlék, összevetve a nádor gondolatmenetével, meghökkentette tünődését. Hiszen ezek két ellentétes dolgot mondanak. A halott nagy ember sírontúli szava nyilvánvalóan ellentéte az élő nagy ember szavának. Pedig amilyen kemény és erős katolikus, amilyen királyhű hazafi, amilyen mély gondolatú államférfi volt Pázmány Péter, ugyanolyannak tudja Esterházy Miklóst is. Megcsóválta fejét és nagyot sóhajtott a tépelődő Zrinyi Miklós. Merre menjen, hová bízzék, hogyan igazodjék? Nagyon nehéz annak, aki tiszta lélekkel keresi az igazat. De aztán felvetette a fejét. Akármint vannak is a magos politika dolgai, egy bizonyos: ki kell kényszerítenie az udvarból az engedelmet, hogy a törökre mehessen. S hogy erre gondolt, önkéntelenül feszülni érezte térde izmait, mintha már a lovon ülne és menne. Pedig Ferdinánd csak a minap újította meg a törökkel a szőnyi békét.

Csáktornyan első dolga volt megírni a királyhoz szóló folyamodását. Ferdinánd öfelségét legalázatosabban kéri főlovászmestere, Légrád és Muraköz örökös kapitánya, hogy a török ellen ötszáz katonát toborozhasson. Öccsével is megtárgyalta a dolgot. De az lenéző mosollyal nézte a folyamodványt.

— Te csak kódulj tőlök engedelmet. Mi horvát nemesség nem sokat teketóriázunk. Táborba szállunk, s hogy szabad-é, senkitől nem kérdezzük.

Miklós nem felelt semmit. Már leszámolt a gondolattal, hogy ő és öccse két külön világban élnek és egymást alig is érthetik meg valaha. Hagyta a politikát és igyekezett csak testvér lenni, ha már bajtárs nem lehet. Péter hatalmas lakodalmának költségeit gavallárosan vállalta felesben, a menyegzőn részt vett, Frangepánékhoz minden módon igyekezett kedves lenni és Katalinnal, az új sógorasszonnyal, a benső rokoni melegség hangját próbálta megütni.

Mikor a nagy dinom-dánom sípos és tamburás zajában két szomszédos helyre kerültek, elkezdett Katalinnal Péterről beszélgetni. Horvátul, mert Frangepán Katalin nehezen beszélt a magyar szót.

— Akit kezdedbe kapsz, Katica lelkem, drágalátos matéria: öcsém szíve aranyból van. De formálatlan. Rajtad áll, mit formálsz belőle. És én igaz hittel bírom hozzád.

Az egynapos asszony, Zrinyi Péterné, merészen rápillantott sógorára. Idegesség, gőg és szenvedély lobogott szép szemében.

— Attól tartok, sógor, hogy akit én formálni akarok belőle, nem lesz kedved szerint való. Én őt tüzes és büszke horvátnak akarom látni, horvát királyok méltó sarjának, aki úgy gyűlöl minden németet, mint én.

Miklós megrettenve nézett sógorasszonyára. Olyan nőt látott benne egyszerre, akit eddig nem ismert. Hallgatag, zárkózott leány volt Frangepán Katalin, jegyessége alatt komolynak, csendesnek, mindenkire bizalmatlannak mutatkozott. S most egyszerre, mintha megnyílt volna egy néma hegy oldala, s a hegy méhéből sátáni erővel csapna ki egy lobogó gyűlölet emésztő, ijesztő lávájának forrósága. Katalin is kihívóan tekintett rá. Ő jó darabig meghökkenve viszonzta a pillantást, aztán csendesén, nyájasan válaszolt:

— Most mintha megláttam volna egész jövődötöket. Te a sorsa leszel Péter öcsémnek. Remélem, jó sorsa leszel, és nem balsorsa.

Katalin olyan hangon felelt, mint a harmadiknak szokás, aki két ember dolgába elegyedik:

— Az ő végzete az én végzetem is.

Ez ezt jelentette: Péter az enyém és senki másé többé. Az ő számára ezentúl a világon mindenki más idegen. Valamit mondott volna még Miklós, de az ifjú grófnét elvitte táncolni egy Erdődy-fiú. Az egyedül

maradt sógor hosszan utána nézett. Szépnek találta, de nem kedvesnek. Aztán nézte a többi táncoló hölgyet. Egyiknek látása sem szólaltatott meg benne egyetlen hűrt is. Volt közöttük szőke, barna, magas, alacsony, telt, vékony. Mindenféle, asszony is, leány is. Vajjon milyen lesz az, aki neki rendeltetett? Különös elképzelni, hogy majd egyszer ő is olyan szerelmes lesz, mint most Péter. De vajjon lesz-e? Azt érezte e pillanatban, hogy nem. Ha a világ legbűvösebb, legszebb nőjét képzelte maga elé, de melléje képzelt egy török foglyot, akit faggatni lehet, — a szép nőt már nem látta sehol.

A fiatal pár az első hetek boldogságát megélni Buccariba utazott. Miklós pedig dolga után látott: a toborzásra való engedelmet akarta mindenáron megkapni. Ha erődítési munkái és apró csatározások közepette ideje maradt, halomszámra diktálta a leveleket, Kriegsrat tagjainak, Draskovich bánnak, bécsi magyar kancelláriának, dunántúli főkapitánynak, nádornak. Választ többnyire nem kapott, s ha kapott, akkor halasztó tartalmút, kitérő hangút. A nádor elküldte neki Lippay legutolsó levelének másolatát. Ilyet olvasott abban Miklós: „Ezek az emberek mindenestül belemerültek az birodalmi hadba, még fülök sincsen ki belőle, hogy hallani kívánnák az mi nyavalyáinkat. Meg is vagyok szólítva, noha nem Őfelségétől, hogy az Nagyságod írásának csak velejét vegyem ki, ne fárasszam annyival és terheljem fülöket. De én, vagy szeretik, vagy nem, untig-fáradtig elbeszélem nyavalyáinkat, ne vethessen az világ se én reám, se Nagyságodra“. Végre nagynehezen megjött Grácból, a haditanácstól, a főlovászmester felségfolyamodványára adott királyi válasz: a haditanács megtiltotta gróf Zrinyi Miklósnak, hogy a törököt háborgassa. Mint muraközi kapitány tartsa magát a dunántúli felettes katonai hatóság parancsaihoz.

Ez a válasz olyan napon jött, mikor hatnapig be-

zárkózás után végre le lehetett engedni Csáktornya hídját. A török megint megdúlta Muraközt. Rengeteg haderővel jöttek a törökök Kanizsáról, esztelenség lett volna rájuk törni. A fogát csikorgató Miklós bástyái önkéntes fogságából nézhette a gyujtogatások távoli rőt fényét. Marháit elrabolták, vetéseit tönkretették, egész sereg jobbágyát meggyilkolták, vagy elvitték. S mikor legbelső szobájába bezárkózva ökölte verte fejét vad és tehetetlen dühében, akkor jött a bécsi felelet: a törököt bántania tilos, toborzásról szó sem lehet. Azt hitte, hogy ott helyben szörnyethal a felindulástól. Olyan sápadt lett, mint a fal.

— Készülödni, nyergelni, húsz emberrel megyek Pozsonyba!

Mire Pozsonyba érkezett, keserősége is megcsillapodott kissé. S a nádort nem találta ott. Egy-két lézengő nádorispánsági tisztviselőt talált helyette. Azoktól tudta meg a nagy ujságot: Esterházy Miklós lemondott a nádori méltóságról. Lemondását hivatalosan még nem fogadták el odafönn, de ő már elköltözött a birtokára, Nagy-Hefflányba. Tizenhat esztendeig viselte a nagy méltóságot, és most a legutóbbi időben minden összejött, hogy lesujtsa: meghalt a felesége, a jószágos és kedves Nyáry Krisztina, meghalt legidősebb fia, István, aztán menyét vette el a sors, végül pedig erre a sok családi csapásra következett a pályáján rászakadó meghasonlás: elvesztette a király bizalmát. Nem vihette tovább a keserves terhet, lemondott.

Miklós elfelejtette a maga bánatát, a szeretett öregúré mély részvétellel töltötte el. S ha most már hivatalosan nem volt mit keresnie a nádornál, mégis kezét akart szorítani az atyai baráttal. Hefflány ott van Kismarton mellett, Pozsonytól nem nagy út.

Szép nyári napon érkezett az Esterházy-portára a fiatal zászlósúr. Mikor lovasaival bekocogott a kő-kockás kapualjon, s leugrott a lóról, bizalmatlan arc-

cal sietett oda az öreg majordomus, megkérdezni, honnan jött a látogató, mit akar. Nem nagyon örültek ennél a háznál új ember jöttének, az aligha hozhatott egyebet a lemondott és megtört nádornak, mint valami bécsi kellemetlenséget. De mikor az érkező megmondotta nevét, a majordomus arca megváltozott. Ezt a nevet nyilván hallotta és ismerte már. Pillanatok sem teltek belé, jött maga a nádor. A hatvanéves gróf szótlan örömmel ölelte meg a húszéveset, az életről borúsan lemondó férfi az élettől mindent várót. Miklós illendő szavakkal mondta igaz részvétét.

Mikor a kijelölt szálláson a vendég megtisztálkodott az úti portól és könnyebb nyári gúnyát vett magára, lenézett a kertbe. Csak úgy szórakozottan, ahogy idegen helyen nézdegél az ember, mialatt rendbe hozza magát. Egy fiatal leányalakot látott szaladni a kerti úton egy hétéves-forma kisfiúval. Tekintete tovább mozdult a kert dúsán zöldelő fáira, de hirtelen visszakapta szemét arra a leányra. Az imént csak nézte, de nem látta. A kép azonban elméjében maradt és utólag azt parancsolta, hogy visszanézzen. De akkor már mindaketten eltűntek a kerti út fordulójánál, a hajadon is, a kisfiú is.

Miklós magába pillantott, miután a kerti utat már hiába nézte. Csodálkozást látott magában, s valami olyan lelki ösztönt, amely hiába kap az elsuhant élmény után, mint ahogy felébredéskor szokta az ember erőltetni gondolatait, hogy visszaemlékezzék arra a szépre és érdekesre, amit álmodott, de az elfoszlik a semmibe és ő már csak határozatlan édességét érzi. Behúnyta szemét és úgy próbálta visszaidézni az elsuhant képet. Hogy is volt csak. Kék színfolt lebbent el a lombok zöld alapján, karesú és hajlékony mozdulatú, sudár leánytermet. Ahogy futott, befont haja hosszan lebbent utána. De milyen színű haj volt? Azt már nem tudta magának megmondani.

Tűnődve ment a szobákon keresztül a díszruhas

szolga után, aki vezette. Vajjon ki lehet a leány? Talán ismerős, talán rokon. A nádor két leánya közül valamelyik aligha, azokat már látta volt Pozsonyban, de ügyet is alig vetett rájuk, még aprócskák voltak, s az ő feje más gondokban forrott akkor.

A nádor a dolgozó-szobában várta a vendéget. Miklós megijedt, amikor ránézett. A szálas, délceg embert hirtelen megrokkantotta a sok gyász és gond. Válla meghajlott, nagy körszakállába sűrű fehér szálak vegyültek, szeme alá fakószínű táskákat iktatott a gyors öregedés.

— Ül le, fiam, ki nem mondhatom, mekkora örömemre vagyon jöttöd. Ritka most az öröm az én sötét búbanatomban. Pozsonyban kerestél, mondod. Ott éngemet nem találhatsz már ezentúl. Elég volt.

— A szívem dobogása is megállott, mikor értettem te kegyelmed abdikációját. Ennyiben nem maradhat ez. Hova leszünk, ha mind az jó magyarok az útnak szélire oldalt állnak?

— Hagyjad, — legyintett Esterházy Miklós, — ez a dolog elvégeztetett. Tégedet az töröktől tartózkodnod parancsoltak Grácból, úgy alitom. Ugyan úgy-e?

— Ugy bizony.

És megeredt Zrinyi Miklós panaszának áradata. De mialatt beszélt, folyton úgy érezte, hogy nem jól ül a karosszéken. Pedig jó, kényelmes karosszék volt az, vörös kentulával borított derék darab. Valami fészkes érzését okozta, hogy háttal ül az ablaknak. Mikor aztán befejezte elkeseredett mondókáját, várta a nádor szavait szomjasan. Hasonlóan keserű panaszokat várt, hogy azok balzsam gyanánt símogassák baját. De a nádor nem fakadt panaszra.

— Ne sütögesd el puskaporodat, csak annyit mondhatok. Kora még keserved. Rövid időn kardot kapsz markodba, vagy én vagyok jósnak igen hitvány,

Miklós meglepetve nézett a nádorra, a nyugodt

és józan emberre. Hogyan kaphat ő rövidesen kardot a kezébe? Meg nem tudta érteni, hogyan gondolja ezt a nádor. Kíváncsian várta a magyarázatot. S az nagyon világos volt. A svédek kezdik erősen szorongatni Sziléziát és Morvaországot. A baj sokkal nagyobb, mint Ferdinánd udvari pojácái el szeretnék hitetni urokkal. S mikor a baj, talán igen hamar, ki fog derülni, akkor majd megint kétségbeesett kapkodással fog a bécsi udvar a magyarokhoz fordulni, mint mindig szokta: segítsenek. Akkor aztán Miklós már ülhet is a paripán.

— De ki ellen?

— A svékus ellen.

— Itt a baj. Mert én az törökre való menést áhítom.

— Fölötte fiatal vagy, lelkem. Törököt látsz még az létra árnyékában is. De ha eszedben veszed, hogy utóvégre az királyt segíted az török ellen akkor is, ha Torstenson uram ellen ülsz nyeregbe, majd lármát trombitálhatsz te Csáktornyan, nékem afelől kétségem sincsen.

Ez a fordulat Zrinyi Miklóst nem nagyon érdekelte. Soha eszébe nem jutott a svédek ellen hadakozni. Idegen gondolat volt ez neki, őt csak a török érdekelte, jóízű verekedést mással, mint a törökkel, nem is tudott elképzelni.

— Meglehet. Majd számot vetek minden dolgommal, ha úgy leszen, mint te kegyelmed mondja.

És felállván a karosszékből, az ablakhoz lépett. Itt akart ő kinézni már jó ideje. Restelkedve érezte, hogy a nádorral való beszélgetésben tulajdonképpen nagyon szórakozottan vett részt. Hopp, odakint megint meglátott valamit. Nem, nem a leányalak volt, csak a kisfiú, most már egyedül.

— Fürge kis gyermek, — mondta kinézve, — az imént is láttam.

A nádor is kipillantott. Arcát melegség és gyengédség öntötte el.

— Pál fiam. Egész álló nap futkos szegény árva, kicsiny még. Hogy mily csapás sujtotta, még fel sem foghatja. Nosza, forduljunk egyet az kertben, jól esik az ájer.

Kimentek a kertbe. Miklósnak folyton nyelvéen volt a kérdés, hogy kivel futkosott az imént a kisfiú a fák között, de sehogysem tudta a kellő mondatot megformálni. Félszegséget és szomjas kíváncsiságot érzett. Lent a kert gyalogútján, a viruló rózsafák között, nagy szelesen beléjük szaladt a nyargaló fiúcska. A nádor lehajolt hozzá, megsímogatta a lihegő gyerek egészséges, verejtékes arcát, aztán így szólt:

— Prezentáljad magadat illendően Zrinyi gróf önagyságának, mondd nevedet, ahogy dukál.

A kis gróf Esterházy Pál elhadarta nevét, alig érthetően. És az idegen előtt odabújt apjához. Ebben a pillanatban az öreg majordomus tűnt fel a verandán. Nyilván hívni óhajtotta a ház urát.

— Soha békén nem hagynak, — zsörtölődött a nádor, — ez vén bihal nálam nélkül nem is moccanhat. Jól van, megyek már, megyek. Tik meg addig társalkodjatok, mingyár megtérek.

Elment. Miklós magára maradt a gyerekekkel. De még inkább a kíváncsisággal. Gyorsan szerette volna megkérdezni tőle, hogy kivel futkározott az imént ide-lent, de zavarban volt, hogyan kérdezze. Sohasem szokott gyerekekkel beszélgetni, nem tudta, mit mondjon ennek a kisfiúnak. Csak álltak ott ketten és zavartan hallgattak, a gyerek is, a zászlósúr is. A kisfiú leszakított egy fűszálat és igen nagy figyelemmel tépegette. Miklós pedig egyik lábáról a másikra állott. Végre megemberelte magát és nagy torokköszö-rülés után kilökött egy kérdést, amelyről azt gondolta, hogy Esterházy Palit érdekelni fogja.

— Hát aztán üled-e mán a lovat, hékás?

A fiú nem felelt, zavartan tépegette a fűszálat. És akkor ruhasuhogás zizzent meg Miklós háta mögött. Megfordult. Ott állott előtte az a leány, akit az ablakból látott. De most már más ruhában. Nézte, nézte, megismerte. A nádor nagyobbik leánya volt, csakugyan. Mit mondjon neki? Keresztnevén akarta szólítani, de hirtelen meglepetésében nem jutott eszébe a leány neve. Anna, vagy Mária, vagy hogy hívják, most segíts, Jézus. Csak nézték egymást, a leány kicsit csúfondárosan, Miklós szóranyitott ajakkal, de megkukultan. És ekkor a leány elkacagta magát. De kitörő nevetésén mindjárt roppantul el is szégyenkezett.

— Júlia, — szólt most a kisfiú, — menjünk a tóhoz.

Látnivaló volt, hogy szabadulni akar a zavaró idegentől, akinek most megkönnyebbülten csillant fel a szeme. Megtudta a leány keresztnevét.

— Nem megyünk, gyémántom, — csilingelt a leány ezüsthanga, — az vendéget magára nem hagyhatjuk.

De csak álltak és még mindig nem beszéltek egymással. Miklós elámulva szemlélte a tüneményt, aki sötétkék hosszú szoknyájában és ezüstszálas égszín-kék pruszlikjában valóságos felnőtt hölgynek látszott. A derekát körülfogó ezüstös heveder-övben kék minta futott. Két hosszú hajágába is, amely a hátát verte, kék sodrott selymet font, és kékköves volt a homlokát keretező karikás párta is.

— Júlia, — hebegte és súgta végül a zavart főlovászmester, — be megnőtt, hugom. Nem is kegyelmed az.

— Ki vagytok akkor? — villant rá nevetve a lány, cseppet sem elfogultan, nagy szemében a csúfolódás ördögével.

— Nimfa, kit íme az erdön előtaláltam.

— Jaj de prémezi a szót te kegyelmed. Bezzeg tavaly meg sem is látott.

— Gyerek volt. Most meg itt állok, ámulok. Dáma lett valóságban.

Pali gyerek únta ezt a beszédet. Közbeszölt:

— Júlia menjünk a tóhoz, nézziünk békát.

De Júlia nem felelt a gyereknek. Az sértődötten eloldalgott, két lépésről még visszanezett, aztán usgyé, boldog megkönnyebbüléssel elfutott a fák közé. Ezek ketten itt maradtak a rózsák közt. És megint csak hallgattak. Miklós bámulta a leányt, mintha valami természeti tünemény felett álmélkodott volna. Vajjon hány éves a nádor kisasszony lánya? Rémlott neki, hogy tavaly tizenkettőnek mondták. Akkor hát most tizenhárom. Hihetetlen. Vállá, dereka, vonalai, öntudatosan szép arca, mély pillantásának ugráló sugara tizennyolcat mutat. Ez a leány akár holnap férjhez mehetne. És látszik az arcán, hogy az incselkedő nevetés szeretne kibuggyanni belőle. Ha valaki szeretne mondani valamit, az az arcára van írva. De nem mondhatja. Fiatal leányt tilt attól az illendőség.

— Valamit forgat az eszében, Júlia hugom.

— Mit vajjon?

— Azt én ki nem találhatom. De valami furcsát. fogadnék hitemre. Valamit gondol.

— Nincs máskép. Ember nem is lehet úgy, hogy valamit ne gondoljon. Hanemha alszik.

— Mondja meg, Júlia hugom, mit gondolt.

A leány egész arccal feléje fordult. Rámosolygott gonoszul, imposztor-módra.

— Áris, láris, kaláris. Azt gondoltam.

— Nézd már, még kinevet az rosszesont.

— Én? Az valóságos főlovászmestert? Muraköz örökös főkapitányát? Még tömlőcre vetne kegyelmed, elhiszem.

Gyönyörű nyári délután volt, a fákon olykor egy madár elcsicseregte magát. Felhőtlen kék mennybolt

borult Hefflány fölé. S éppen felettük madárhang hallatszott az égen. Felnéztek mind a ketten a rózsafák mellől. Egy kis madár lebegett ott, szinte mozdulatlanul megmaradva a semmiben, mint valami csoda.

— Pacsirta, — szólt Júlia, s ezzel felmentette Miklóst attól, hogy kínos igyekezettel keressen valami elmés választ a tömlőcre.

— De jó neki, — szaladt ki a férfi száján, aki ezt mindjárt meg is bánta, mert ennek semmi értelme sem volt. Miért olyan jó a pacsirtának? Az elhamarkodva odavetett megjegyzés büntetése azonnal elérkezett.

— Miért olyan jó az pacsirtának?

— Nem tudom, — nyögte Miklós, — csak éppen mondtam...

A török rettegett ellensége olyan segélytelen volt e pilanatban, olyan tehetetlen ábrázatot vágott, hogy bárki bizvást megsajnálhatta volna. Csak éppen Esterházy Júlia nem sajnálta. Van leány, aki a félszeg fiatalembert minden módon segíti, elfogultságát nyájasan legyőzi, társalgását támasztani igyekszik. De van olyan ingerkedős természetű, aki az ifjúság tréfás és huncut kárörömével nézi a vergődőt, s ahelyett, hogy segítene rajta, még jobban a zavarba taszítja és mulat rajta.

— Azért jó talán az pacsirtának, — mondta Júlia. — mert nem kell néki gondolkoznia. Ha ki mit mond, vagyon arra válasza: csicsereg egyet. S ha kérdik, miért csicseregett, feleli: csak éppen mondtam.

— Vagyis pacsirta-eszűnek vél kegyelmed. Miért nem mingyár tyúk-eszűnek?

— Én? Az fényes hírű Miklós grófot? Még megbüntetne káromlásomért az jó Isten.

A szavak alázatát megcsúfolta a szép szempár kötekedő mosolya. Mintha csak ezt mondta volna a

pillantás: nosza, híres levente, most lássuk, mit tudsz. Nem vagy most a nagy vagdalkozó, bezzeg.

A leány a kerti útról belépett a rózsafák közé. Mélyebben a többi között egy rózsatő pompáztatta haloványsárga szirmait. Miklós ment a leány után. Az kicsit megemelte hosszú szoknyáját, s előttűnt skófiummal varrott kék cipellője, felette pedig alig egy szemvillanásra a karsú boka. De csak egy vilanásra. Véletlen volt, vagy ennyire vakmerően kacér ez a leány, hogy a bokáját mutogatja? A rózsafánál megálltak. Rózsafa mellett gömbösrúd. A rúd végén piros golyóbis, török módra.

— Az én török kertészem is ilyen gömbösrudakat szeret az kertbe tenni, odahaza Csáktornyan.

— Az mi kertészünk is török. Úgy hívják: Asszáf. Apámuram ajándékon kapta Nádasdy Ferentől.

— Ők értik legjobban az palántát, — bólintott Miklós, — az én Sáhin nevezetű kertészem valóságos varázsló. Draskovich bántól vettem tíz aranyon. Úgy érti dolgát, hogy csuda. Holott harcos volt, nem is kertész. Mint száridzse került fogságba, most is sántál féllábára, mert a dündárt védelmezte, az mieink kopjával térden döfték. Most már megkeresztelkedett, sertést eszik, bort iszik az derék bosztándzsi. Folyton mondja, hogy félvilágért el nem menne Mekemoriából.

— Mekemoria? Mi az? De megeredt az nyelve te kegyelmednek. Úgy megeredt, hogy egyetlen szavát nem érthetem.

— A törökök úgy mondják az én Muraközömet, hogy Mekemoria.

— Hát az micsoda, hogy „száridzse“?

— Száridzse az neve a török önkéntes katonáknak. Dündárt is mondtam, gondolom. Dündárnak nevezetik az török hadsereg utolsó csatájának vezére. Azt is mondtam, hogy bosztándzsi. Az szultán kertéseit nevezik bosztándzsiknak, ámbátor az törököknek

tudója tudja, hogy az szultánnak bosztándzsi-ezrede is vagyon. Testőreinek egyik fajtája ez. Vagyis a bosztándzsi ilyenformán nem is kertész, hanem testőr. Teméntelen sok efféle furcsa neveztetés vagyon az török katonáknál. Veszem példának okáért azt, hogy dzsebedzsi. Az dzsebedzsi voltaképpen :em katona, hanem fegyverkovács. Csakhogy most már az rendes dzsebedzsi-gyalogság...

Csak úgy dőlt a magyarázat Miklós grófból. Bizonyára meg nem állott volna egy félóra hosszat, ha egy sikoltás félbe nem szakítja. Júlia sikoltott. A török katonai magyarázat alatt le akart szakítani egy sárga rózsabimbót, éppen kinyílni készülőt. Tövis ment az ujjába. Hamar bekapta ujját és szívta erősen. Aztán kivette szájából a sajgó ujjat és másikkal megcsorította. Az ujjacska bögyén bíborpiros csöpp jelent meg.

— Jaj, Istenem, — sópánkodott Miklós udvariasan, — nagyon fáj?

— Semmi. Láttá volna te kegyelmed Nádasdy Ferencet, mikor legközelebb itt járt. Szagolni akarta a virágot, orrába ment az töviske.

Már megint Nádasdy Ferenc. Miklós valami visszását érzett azon, hogy a szép leány már másodszor említi Nádasdy Ferencet. Neki rokona volt Nádasdy Ferenc, jól ismerte, sokszor találkoztak és sokszor hallotta emlegetni is, mint az ország egyik leggazdagabb fiatalemberét, még nála is jóval gazdagabbat. Úgy látszik, nagyon itthon van Hefflányban Nádasdy uram. De nem is csoda. Hol sűrögjenek a fiatal urak, ha nem ennél a háznál, ahol ilyen szép leány van, mint a nádor leánya? És Miklós meglepetve érezte, hogy egyszerre haragudni kezd az ország minden gavallérjára, egyenként és összesen. De nemcsak azokra, hanem erre a lányra is. Mert olyan szabad, olyan független. Akivel valaha is dolga volt, az mind úgy viselkedett vele szemben,

hogy ő abban rangját megérezhette. Még Ferdinánd király arcán is meglátszott kihallgatáskor, hogy igyekszik a világhírű Zrinyi-nemzetség sarjadékával megkülönböztető hangon beszélni. Még a világ legnagyobb ura, Orbán pápa is másként beszélt vele, mint akármilyen egyéb halandókkal. És most jön egy ilyen kis fricska, egy ilyen taknyos kislány, aki egyszerűen fittyet hány rá és kineveti. Rettentően viszket ez olyan valakinek, aki megszokta nyolcéves korában, hogy nála nélkül Magyarország törvényei nem érvényesek, aki eszmélő kora óta csak ahhoz szokott, hogy parancsoljon. És kicsoda, micsoda ez az Esterházy-leány, hogy olyan lóhátról tréfál a magas látogatóval? Az apja egyszerű köznemes gyanánt kezdte, ha százszor az Illésházy nádor testvérének a fia is. Ő szerezte meg a bárói rangot és ő szerezte hozzá a fraknoi várral a grófságot is. Az ilyen tegnapi főnemesnek a sarjadéka hogyan mer ugrálni egy vérbeli Zrinyi gróf társaságában?

Mindezt méltán gondolhatta így végig a horvát királyok ködbevesző világának zászlósúr-ivadéka, a köznemesből egy-kettőre főnemessé lett Esterházy Miklós leánya mégis minden jel szerint elegendőnek tartotta a maga előkelőségét a rangos vendéggel szemben. És a gondolataiban oly gögös, oly rátarti fiatalember is csak gondolataiban volt ennyire fölényes, viselkedése mégis csak zavart volt és alázatos. A büszke rangot gróf Zrinyi Miklós gondolta végig magában, a viselkedést mégis csak az a huszonegyesztendős fiatalember tanusította, aki ott topogott egyik lábáról a másikra a bolondító szépségű nádlor-leány mellett. És nem tudott mit mondani, akár-hogy törte a fejét. Roppant nagy bajban van ilyenkor az ilyen fiatalember, mindenáron szólnia kellene valami elméset és elragadót, de noha máskor csak úgy pezseg benne a gondolat, ilyenkor megáll az esze, mint lápon a köd, és meg sem tud muk-

kanni, az idő pedig múlik, a kényszeredett szünet folyton hosszabb.

— Látja kegyelmed, miháncs nem törökről vagy az beszéd, egy hangot nem szólhat. Gondolja, hogy török vagyok, hátha akkor valami kis mukkra képes.

— Ha török volna kegyelmed, édes Júlia húgom, dolgom ugyan könnyű lenne.

— Megtagolna, tudom. Vagy éppenséggel fejeimet venné kegyelmed az késsel, ki övéen lóg. De hogy ez rózsát levágja, semmiáron arra nem gondolna.

Miklós hirtelen és elszégyellt buzgalommal kapott késtokja után. Elékapta a vékony damaszkín pengét és levágta a rózsát. Amíg ügyetlenül szöszmötölt vele, Júlia ránézett a kezére:

— Ni csak, hát öreg ujjának mi hibája?

— Gyerekkoromban egy csárhádzsi odasujtott. Szép nagy üszküf volt az fején...

Júlia mosolygott. Elnézően, mint azokon szoktunk, akiket furcsa bogarukról nem lehet leszoktatni. Miklós engedelmesen vele mosolygott, mintegy kedélyesen és bocsánatkérően kinevette sajátmagát.

— „Csárhádzsi“ az olyan török, ki az előcsapatban verekszik. Az „üszküf“ pedig kürtő-forma, magas süveg, némely török ilyet hord. Mikor csekélyke úrfi koromban Péter öcsémrel marakodni mentünk, a mezőn ilyen süveget hordókat találtunk elő. Mindenáron üszküf kellett nekem. Szereztem is. Csak ujjam bögye bánta. Azóta kurtább ez az ujjam. De török süvegem, kit otthon almáriomba tettem, annál hosszabb. Ama csárhádzsának meg hossza lett rövidebb süvegivel is, fejével is.

Nem szörnyűködött ezen a szép leány. Hallott ilyen történetet eleget. A rózsára nézett, amelyet a fiatalember közben lemetszett a tövises ágról és kínáló mozdulattal tartott feléje.

— Nem kell, — mondta fejét rázva, — haragszok rá. Megszúrt. Dobja el kegyelmed.

— Dehogyan dobom.

Miklós dolmánya elejébe tűzte a rózsát, a karneolköves pityke mellé. Habozott egy kicsit, de aztán mégis kimondta, amit gondolt:

— Gyönyörű virágszál. Mint ki adta.

— Nem adtam, hohó, nem adtam. Kegyelmed maga metélte az gallyról.

Esterházy Júlia szívből kacagott. A vendég pedig ismét csak mondhatatlan zavarba jutott. Mit csináljon most már a rózsával? Ha eldobja, illetlenséget csinál. Ha megtartja, nevetségesnek érzi magát. Legjobb volna visszaforrasztani a szárára, ha ilyen csodát tenni lehetne. Sehogyse jó. Akármit mond, akármit csinál, az rossz. Ez a bűbájos boszorka pedig vidám, felsőbbbséges és csúfondárosan öntudatos. Legjobb volna most rögtön, itt helyben, megfojtani. Valami olyan erős öleléssel, hogy azért ne haljon bele, de felsikoltson a szorítás forró erejétől.

Hátuk mögött megropogott a kavics, a „vénasszony“ jött Júliáért, a hivatalos gardedám, nevelőnő, társalkodónő és anyapótló. Csak állásának hivatalos neve volt vénasszony, korára nézve nem volt még vén egyáltalán. Sőt nagyon piros-pozsgás, derekas látványt nyújtott Hadrikné asszonyom, tisztos diószínű, francia vállpántos ruhájában, fekete fátyol-kötőjével, amelyet fehér csipke szegélyezett.

— Mennünk kell, vénasszony lelkem? — kérdezte Júlia.

— Ideje, galambom, kisasszony, — válaszolt Hadrikné, miután a grófot illendően köszöntötte, — már jó nádor uram önagysága.

— Au revoir, monsieur le grand écuyer, —

mondta a grófkisasszony tréfás cerimóniával, még hajlongó bókot is kanyarított a főlovászmester előtt.

— Au revoir, — felelte a főlovászmester, miközben bosszankodva érezte, hogy arcán, melyet könnyed mosolyra akart vonni, valami elfogódottság megmerevíti a vonásokat, mint mikor a hidegtől meggémberedik az ábrázat.

Ekkor már odaért a nádor, hogy a vendég egyedül ne maradjon. Vitte a kertbe sétálni. Miklós heves vágyat érzett, hogy visszaforduljon és hosszan pillantson a távozó leány magas, karcsú derekú alakja után. De az apa előtt restellte. S ahogy elindult vele a kerti ösvényen, valami ideges zsibongást érzett a hátában. Mintha azt kívánta volna, hogy ott hamar szeme támadjon.

A nádor családi bajait kezdte neki panaszolni. Miklós próbálta figyelmét kényszeríteni, hogy odahallgasson, de ez nem nagyon ment. Pedig figyelni kellett volna, mert a nádor családjának belső atyafiságában nem volt könnyű eligazodni. Esterházy Miklós kétszer házasodott, mind a kétszer özvegyasszonyt vett feleségül. Az első asszony Mágócsy Ferenc özvegye volt, Dersffy Orsolya. Híres házasság volt ez: a dúsgazdag és nevezetes szépségű özvegy maga kínálta kezét az előkelő családból való, de egyelőre rangtalan és nem nagyon vagyonos fiatalembernek. Ebből a házasságból született Esterházy István, a nádor legidősebb fia. Az anya elhalván, a nádor újra házasodott: Thurzó Imre özvegyét, Nyáry Krisztinát vette feleségül, aki gyereket is hozott a házhoz, a kis Thurzó Erzsébetet, aztán a nádortól is születtek gyermekei. Így aztán háromféle származású gyermekek nőttek fel az Esterházy-családban, köztük olyanok is, akik nem voltak vérokonok. Esterházy István idők múltával elvette feleségül mostohanővérét, Thurzó Erzsébetet, s e házasság gyümölcse, a kis árva Esterházy Orsolya, aki

most még csecsemőkorát élte, apját egyszersmind nagybátyjának is mondhatta volna, ha az apát el nem ragadta volna a korai halál. Önmagának mindenestre unokanővére volt az apróság. Mikor tehát a nádor a megsokasodott gyász felől panaszkodott vendégének, s hol ezt, hol azt a keresztnévet említette, Miklósnak minden figyelmét össze kellett volna szednie, hogy a bonyolult atyafiságot követhesse. De nem tudott figyelni. Mint az álomjáró mendegélt a panaszos nádor balján a fák alatt, fülében távoli duruzsolás gyanánt dongtak a bánat egyhangú mondatai, s két látó szemével sem látott semmit, bízást be is hunyhatta volna szemét, mindenképpen csak egyet látott volna: egy sudár, kékruhás, ezüstöves alakot, aki eltörölhetetlenül ott sugárzott elméjében.

— Elejtettél valamit, — szólt egyszerre megállva a nádor.

Miklós visszaneézett. A rózsa hullott le dolmányáról. Még rá is taposott anélkül, hogy észrevette volna. Háborúskodó katonák mindig hajlamosak a babonaságra, ő is foglalkozott magában különös intelmekkel, vakszerencséivel, jó és rossz sejtelmekkel. Most valami kelletlenség suhant át rajta: rossz jelre magyarázta, hogy eltaposta a rózsát. Felvette, megfúvogatta a portól és visszatűzte kebelére, most már erősebben. És nagyot sóhajtott nem hangulata folytán, hanem, hogy melle és gyomra fizikai szorongásán könnyítsen. Megzavarodottnak érezte magát, ilyen állapotára nem emlékezett.

Mikor a körbenjáró sétáról visszakerültek a kastélyhoz, a nádor órájára pillantott.

— Ideje magunkat rendbe szednünk az vacsorához. Hat órakor szoktunk enni. Hé, te! Vezessed csak az gróf úr önagyságát.

Ez a parancs egy ácsorgó szolgának szólt, aki mindjárt csatlakozott is és vezette a vendéget.

A vendégszálláson már várakozott urára Lőrinc. ajtónálló gyanánt, ahogy szolgálata rendelte.

— Öltözzünk, nagyságos uram?

— Kicsinyég várunk, — vetette oda Miklós.

Hanyattvetette magát a medvebőrrel letakart kereveten és behúnyta szemét. Gondolattalanul mondogatta, gépiesen, mint akinek megállt az esze: mi vagyon velem, mi vagyon velem. Jól esett volna nyögve sóhajtoznia, de szolgálja előtt restellte. Hanyattból átvette magát hasra, arcát befúrta a medvebőrbe, karjával ölelni szeretett volna valamit. Zajgó viharától szerette volna kipihenni magát, de csak hánykolódott tehetetlenül. Így vívódott néhány pillanatig, aztán talpra ugrott.

— Egy-kettő!

Lőrinc sebesen ott termett és már térdelt is gazdája lábánál, hogy lábbelijét lehúzza. Miklós megsimította homlokát és megrázta fejét, mintha a nyughatatlan lelki zavar szunyogait akarta volna elkergetni. Aztán eltűnődött rajta, hogyan öltözköd-jék. Lőrinc ügyes kézzel vetkeztette, aztán vászonkendőt kanyarítva ura nyaka köré, máris serény kézzel verte a borotváláshoz való habot. Ő szokta borotválni gazdáját, gyorsan és akkurátosan. Jól ismerte ezt az arcot minden sebhelyével, ragyájával együtt. Mikor Miklós végigtapogatta ujjaival síma arcát és borostát sehol sem találván, bólított egyet, Lőrinc kristályüvegből mandolaszeszt locsantott a tenyerébe s azzal meglapogatta a borotvált arcot. Most ürömolaj került a tenyerébe s onnan a gróf hajára. Gyors fésülés. Aztán vízben mártotta meg ügyes mancsait Lőrinc, s erősen megtörölte, hogy ura drága ruháin olajos foltot ne hagyjon öltöztetés közben. Legelőször jött a vörös skárlátposztóból való nadrág, amelyre alul talpalló helyett harisnyaformájú finom kapca volt varrva. A nadrág két szára alul szárközépig fel volt hasítva, s míg

Lőrinc a két hasíték ezüstkapsait pattintotta össze, Miklós ezalatt szorosra húzta derekán az aranyszállal hímzett, szattyánból való nadrágszíjat. Aztán jött a lábbeli: a meggyiszínbőrből való delicsizma, amelynek szára alacsonyabb volt a csizmaénál, de magasabb a cipónél. Ötvözött tarajú ezüstsarkantyú rajta. A török szövésű, bulya-vászonból való alsóing, és a skófiummal varrott ráncos felsőingre került a hófehér foszlánydolgmány, amelynek két karja horvát módra fel volt hasítva, hogy lássék alóla a skófiumos felsőing aranyhímzése. Hátra volt még a prágai aranyóra, amelynek nyakbevető aranyláncát Lőrinc gyakorlott mozdulattal igazította gazdája nyakába, majd a bíborszínű öv következett az oldalt lógó tokkal: benne ezüstkés, ezüstvilla. Végül az apró holmi: aranyrojtos patyolat-zsebkendő, a Zrinyi-címeres pecsétgyűrű, egy marékra való arany- és aprópénz a piros selyemből kötött, aranygyűrűs erszényben. Kész. Lőrinc még szemügyre vette urát tetőtől-talpig, a dolgmány nyaka alól egy helyen kihúzgatta a felsőing fodrát, a késtartó övet odébb húzta. Aztán elismerő kézmozdulattal fejezte be az egészet, mint a festőművész, aki kész művében gyönyörködik. És éppen ebben a pillanatban kopogtattak az ajtón: a nádor volt az. Annyira megbecsülte a vendéget, hogy maga jött el a vacsorához vezetni őt. Gyásza jeléül feketét öltött Esterházy Miklós, mert ha napközben falusi otthona kényelmében akármit vett is fel, de a vacsora alkalmánál már jelét akarta adni gyászának illendőség szerint. Ezért durva, fekete posztóból való nadrágot és dolgmányt vett, zsinórja és gombja fekete szőrből veretett, derekát is fekete szőröv fogta körül. Miklós első gondolata az volt, hogy vajjon Júlia is fekete ruhát fog-e hordani? Aligha, hiszen a gyermekek igen hamar le szokták tenni a gyászt, csak az özvegytől kívánja az illem, hogy halottját kegyelet-

ben tartsa. Az ő édesanyja mindhalálíg nem tette le a feketét, fején is feketére festett kendervászonból való burkot hordott, amely hosszan leomlott hátul és a földet söpörte.

Megindult a két férfi, előttük egy palotás szolga. A folyosó harmadik ajtajánál megállott a házigazda.

— Bekocogunk Nádasdy úrfiért is.

Miklós meghökkenve állott meg. Nádasdy Ferenc itt van? Bizonyára azalatt érkezhetett, míg ő öltözött. Különös, hogy az érkezés zaját, a jövéstmenést nem hallotta. Hát lássuk azt a híres Nádasdy Ferencet.

Jött is az, vidám arccal lépve ki szobájából. Alacsony termetű, tizennyolc évesnek látszó, eleven mozgású fiatalember volt Nádasdy Ferenc, kényesen ápolt és gavalléros megjelenésű. Igen kicsípte magát a vacsorához ő is, karmazsinveres, arannyal dúsan zsinórozott nadrágot és dolmányt öltött magára, a nyakába akasztott óralánc aranyszemeit arasonként egy-egy drágakő tarkította.

— Isten hozott, rokon, — mondta nyájasan Miklósnak.

Megölelték egymást, ahogy illett.

— Persze tik atyafiak vagytok, — mondta a nádor, miután most már hármásban elindultak —, várjatok csak, hogyan is?

— Az én nagyapámnak, — felelt rögtön Miklós — Zrinyi Györgynek, testvéröccse Nádasdy-leányt vett feleségül, ennek fivére volt Nádasdy Ferenc, jelenlévő öcsémuram nagyatyja. Vagyis másodizű unokatestvérek vagyunk, az szigetvári hős dédei vagyunk mindaketten.

— Helyesen, — bólintott a nádor.

Mindahárman tudták egymásról, hogy most ugyanegy dologra gondolnak: arra, hogy Nádasdy Ferencnek nemcsak dédapja volt nevezetes, hanem egyik nagyanyja is, mert az nem volt más, mint

Nádasdyné Báthory Erzsébet, aki csejtei várában hatszáz fiatal leányt öletett meg, hogy naponta leányvérben fürödhessék. De sem a nádor, sem a főlovászmester nem említették. A kimondatlan dolog mégis ott úszott a levegőben.

— Báthory nagyanyám jutott eszében tekegyelmeteknek? — szólt könnyedén Nádasdy.

Ahelyett, hogy őt feszélyezte volna a kényes kérdés, azok ketten jöttek zavarba. Nádasdy nevetett.

— Jóvérű menyecske volt nagyanyó. Haja szála meg nem görbült, mikor csinytevései kitudódtak. Bezzeg az két komorna, Heléna, meg Dorottya, kikről sokat értettem szüleimtől, máglyán haltak meg, Fiszko János komornyiknak pedig fejét vette az törvény. Csak nagyanyónak nem esett baja. Baja? Fiúgyermeke, az én édesatyám, grófi rangot kapott. Így vagyon: kinek barátja Jézus, el nem kárhozik az.

Közben megérkeztek a nagy szobához: a palotához. A családtagok már együtt várakoztak. Júlia ott állt a maga vénasszonyával s most még felnőttebbnek, még hölgyebbnek tetszett, mint délután. Pompás publikánzöld szoknyáján négy rend gyöngyös szegés, a szoknyához való spanyol köntösön gyöngyös aranyboglárok, hajában ékköves pártá. Szép volt, tündöklő volt, Miklós valami ujjongó, lelken-dező, eddig nem ismert fájdalmat érzett ütközni magában, fájdalmat, amely édes és boldog izgalmat, amely szenvedést okoz. Jókorá csoport várt az ebédlő előtermében, Miklós szórakozottan köszöngött, de mást nem látott, csak a leányt.

Nádasdy Ferenc és Esterházy Julia egymásra pillantottak. A bizalmas ismerősök meghitt pillantása volt ez. És mint villámcsapta fából a láng, úgy csapott ki Miklósból egyszerre a féltékeny fájdalom. Sóvár vágyat érzett, hogy eltolja útjából ezt a pelyhedző bajszú legénykét és helyette ő legyen ilyen kedves és benső ismerőse a leálynak. A majordomus

megjelent az ajtóban és meghajolva, szertartásosan jelentette a nádornak:

— Kész az vacsora, nagyságos uram.

Megindultak befelé, megtartva az előkelő házaknál szokásos rendet: elül a férfiak, majd a nők. Julia megállt az asztalfőnél, atyja megállt vele szemközt az asztal végén. Aztán elhelyezkedtek előírás szerint: Julia jobbra felől az asztal egyik oldalán a férfiak, velük szemközt a másik oldalon a nők, egyelőre még nem ült le senki. Pohárnokok léptek oda a résztvevőkhöz, kezökben tállal, korsóval, keszkenővel. Miklós is, mint a többiek, odatartotta ujjait a tál fölé, a pohárnok ráöntött az ujjakra a rózsavizes korsóból, aztán nyújtotta a keszkenőt. A kézmosás végeztével a pohárnokok visszaléptek. Még most sem ült le senki. Az udvari pap, egy aszkéta-arcú fiatal barát, imádkozni kezdett. Kiki keresztet vetett. Még Nádasdy Ferenc is. Miklós az ima alatt elcsodálkozott magában. Nádasdy protestáns, miért vet keresztet? Ügylátszik, mégis igaz a pletyka, hogy a dúsgazdag fiú katolizálni akar. És izzó vas gyanánt égette gondolatait a kérdés: vajjon ez a katolizálási szándék nincs-e összefüggésben azzal, hogy Esterházy Miklós és családja katolikusok?

Most már leültek mindnyájan. Elég népes volt az asztal: ott ült a nádor, aztán két fia, László és Pál, nagyobbik leánya, az udvari pap, a vénasszony, az Esterházy-háznál nevelkedő három siheder apród, íródeákok, kancelláristák, háznép. Noha nyári délután hat óra lévén, még egész világos volt, az asztalon mégis égtek az ezüst-tartóba rakott karsú gyertyaszálak. Az asztal pereméről köröskörül a nehéz aranycsipkével díszített fátyolos peremterítő lógott le s az asztalon végighúzódott az asztal lapjánál kisebb középabrosz. Az óntányérok és kristálypoharak mértani rendben sorakoztak egymás mellé, az abrosz fehérje alig látszott az ezüstitálon

álló sótartók, lyuggatott tetejű nádmézpor-szórók. arany borsos-korsócskák, cukorkás szelencék teméntelen arzenáljától, az asztal közepén egyszarvút, paripát, szarvast, vadkant ábrázoló vert ezüst-szobrok sorakoztak asztaldísznek s csak a tálak előre elkészített helye maradt üres. A pohárnokok patyolatkendővel letakart cipót raktak minden résztvevő elé s most a csatlósok fedett tálban hozták az első fogást, a kappansültet. A vacsora megindult. Júlia elővette az övére akasztott hímes késtokot és kiszedte belőle két ezüstvilláját és ezüstkését. Hasonlóképpen elészedte evőeszközeit Miklós is. Nádasdy Ferenc természetesen nem adta alább aranykésnél. aranyvillánál, mindig ilyen evőkésztséget hordott magával, még aranyfogpiszkáló-tokja is akadt a kis övtársolyban.

Megindult a társalgás. Nem mindenütt egyformán. A nemes úrfiak csak halkán diskuráltak egymás között, lévén asztalnál az apród neve hallgass. Nádasdy Ferenc azonban élénk társalgásba merült a szemközt ülő vénasszonnyal. Bécsben járt ugyanis nemrég, és azt mesélte, hogy az ottani dámákon milyen ruhákat látott. Miklós, aki mint legrangosabb vendég. Júlia jobbára került, szeretett volna valami társalgást kezdeni a szép leánnyal, de egyrészt nem jutott eszébe semmi, másrészt látnia kellett, hogy Julia nagy érdeklődéssel igyekszik a Nádasdy-divat-előadására figyelni. Tányérját bámulta tehát nagy figyelemmel és teljesen a kappancombnak szentelte magát. A kések, villák csörögtek az óntányérokon. az asztal felett a lakomák túltelt hanguiata terjedt.

Az első fogás után ónkannákból ürmös bort töltöttek a pohárnokok a kristálypoharakba és elszedték a tálakat, tányérokat. Új tányérok és új tálak következtek: tejfeles galambsült volt a következő fogás. A szót még mindig Nádasdy Ferenc vitte.

Miklós kényszeredetten hallgatott Júlia és az udvari pap között.

— Mondja még egyszer kegyelmed, hadd halljam, ó, be érdekes mondóka!

Ezt Júlia mondta Nádasdy felé, aki a bécsi divatról már áttért a háború dolgaira s egy Bécsben most közkeletű versikét mondott el. Júlia kívánságára megismételte, hogy mindenki hallja:

Der Schwed is kumme
 Hat Alles mitgnumme,
 Hat a Fenster neingschlage
 Hat s Blei davontrage,
 Hat Kugle draus gosse,
 Und d Bauere verschosse.

Vagyis, hogy jött a svékus, elvitt mindent, beverte az ablakot, elhordta az ablakszemek ónkarikáit, golyót öntött belőlük és meglövéldözte a szegény parasztot. A vers mindenkinek nagyon tetszett. E sikert megirígyelvén a pap, elmondta, hogy ő meg egy Komárom városát gúnyoló versikét hallott, és pedig a következőt:

Igen serénkedik Komárom városa,
 Kiknek megégette szájokat az kása,
 Istenkáromlásra nem vala már mása,
 Minden gonoszságnak gyökere, forrása,
 Nyakad szakad onnat, Kálvinus vallása!

Ezen is nevettek, a protestáns Nádasdy Ferenc legjobban. Miklós is nevetett, a versike nagyon érdekelte.

— Kegyelmed nem tud ilyest? — kérdezte Júlia tőle, — ó, hiszen bizonyosan tud, de törököt.

— Úgy vagyon, húgom tudok törököt, nem egyet. Dúdolgatni is szoktam némelyiket. Vagyon egy kedves török nótám, úgy kezdődik, hogy „Be szejráne giderüken“.

— Mondom, úgy-e, csak az törököt hozzam szóba, már beszédes. Borunkot nem kóstolja?

— Köszönöm, húgom, soha nem iszom bort.

— Egy cseppet se?

— Egy cseppet se. Bornemissza ember vagyok. Nem szeretem.

— Hallja ezt kegyelmed, Ferenc gróf? Miklós gróf nem issza az bort. Még ilyen vitézt se hallottam.

— Most mégis forog velem az világ.

Ezt halkan mondta Miklós, csak úgy oldalt Juliának, más nem is hallhatta. És ahogy kimondta, már meg is döbönt saját vakmerőségétől. Olyan piros lett, mint a pipacs. Nem is mert felnézni a leányra, tányérjára meredt zavartan. Júlia nevetett.

— Vajjon mi szállott kegyelmed fejébe, hogy szédül?

— Találja ki.

— Ó, ugyan hogyan találhatnám én szegény, hosszú hajammal, kurta eszemmel.

De pillantásán látszott, hogy kitalálta. És az is, hogy amit kitalált, nincs éppen ellenére. Miklós szíve hevesen kezdett verni, még a torkában is érezte vére lüktetését. Valamit szeretett volna mondani, még vakmerőbbet, még nyilvánvalóbbat, de ekkor a pap megszólította, hogy társalgást kezdjen.

— Ne terheltelessék már megmondani, nagyságos gróf uram, hogyan vagyon az vallásnak dolga ott az Muraközön?

— Jól az. Megszűnt az eretnekség. Nincsen mi felénk. Az én népem igen templomos, hála Istennek. Még az csodát is szereti hinni. Emlékezek suttyó fiú koromra, volt Csáktornya határán egy természetes szép lippafa.

— Milyen fa? — kérdezte Júlia.

— Lippafa. Hársfa. Az jobbágyság, — hogy miért, ki sem tudhatta, — ez lippafát csodatévőnek hitte. Odajártak az fához imádkozni az emberek. Jelentet-

ték atyámuramnak ez dolgot, utána nézett. Hát bizony nem egészen Jézus nevében ment az, mert mindenféle pogányszerű hajbókolást míveltek az lippafát hívők. Még az volt az furcsa, hogy voltak hódolt törökjeink az várban, azok is mentek az fához imádni. Úgy terjed az illyes vakhit, miként az ragadós betegség. De boldogemlékezetű atyámuram eszes ember volt. Más alkalmasint kívágatta volna az lippafát, hogy az istenkáromlásnak végét vesse evvel. De ő nem ezt cselekedte. Meghagyta pálos papjainknak, hogy ott mondjanak misét vasárnapon az lippafa alatt. Így lett Isten oltára az pogány lippafából.

Az udvari pap bólintott.

— Bölcsen pedig. Az egyháznak régi politikája ez: ami pogány örökséget az lelkekből kigyomlálni nem lehetséges, az egyedül helyes hitnek képire átfurmálja. Teszem azt, pogány őseink egy tündért hittek, kit is kisasszonynak neveztek. A klérus nem gyilokkal üldötte az pogány kisasszonyt, mert hogy akkor százezrivel pusztíthatta volna az parasztot, ugyan megértette. Hanem az Boldogságos Szűzet kezdette nevezni kisasszonynak. Lám, az mái időben Mária-ünnepet mond már az magyar Kisasszony napjának.

Miklós komolyan gondolkozva nézett maga elé. Habozott, hogy mondja-e, amit gondol, vagy ne mondja. Mégis mondta.

— Nagy áldás az klérus munkája, vallom. Csak az virágénekeket ne pusztítnák olly igen.

A pap megdöbbenve kapta fel a fejét, úgy nézett Zrinyi Miklósrá.

— Virágének! Nagyságos uram, az Jézus szerelmére, hiszen az virágénekek az szemenszedett erkölcs-telenség gonosz zsolozsmái. Minden erényeknek szent őre, az katolika egyház, heverő szemmel nézze vajjon ezeket?

— Az katolika egyházzal vitába én nem szállhatok, — mondta Miklós, — de az virágénekek pusztulását sajnálom. Mindent sajnálok, ha mi poézis veszendőbe mén. Ezek az virágénekek olly magyarok voltak, olly színtiszta valamik, miként az csurrantott méz.

Júlia ránézett a főlovászmesterre.

— Mi ki nem sül te kegyelmedről, Miklós gróf. Szereti az poézist. Még talán verseket is költ titokban, rájövünk.

Miklós olyan piros lett erre, mint a pipacs. Az áruló szín fülig elfutotta. A leány tapsolni kezdett.

— Való, való! Verseket költ. Nosza hamar, halljunk belőle.

Mások is figyeltek már, biztatták, kérték. Miklós középpontja lett az érdeklődésnek. Kiki feléje fordult. S hiába szabadkozott, annál jobban biztatták. Kivált Júlia.

— Nem bánom, elmondom hát egy poémámat. kit dédapámrul faragtam. Így szól:

Mint Hektor Trójának.
Ugy én Szigetvárnak
Erős őrzője voltam.
Mutattam pogánynak,
Hogy nagy Jehovának
Kedves szolgálja voltam.
Es előbb éltemet,
Semhogy hűvségemet
Testemből kibocsáttam.

— Igen ügyesen csináltad, — szólta a nádor, — még megérem, hogy második Balassa Bálint válik belőled.

Miklós pironkodott az általános sikerben. Lopva odapillantott Júliára és éppen elkapta a leány tekintetét. Érdekes tekintet volt ez, új érdeklődést mutató, kutató, megbecsülő. A versfaragó főlovászmester kezdett a hangulathoz melegedni. S ha eddig

ímmel-ámmal evett, most még az étel is jobban ízlett neki. Alaposan belakmározott a következő két fogásból, a tejfeles parajból, valamint a „tikfi éles lével“ nevezetű szakácsművészeti remekből. De Nádasdy Ferenc viszont nem nézte tétlenül, hogy a közfigyelem elfordult róla. Elkezdett mesélni valamit, és egy percen belül csakugyan mindenki rája figyelt. Bécsben találkozott volt egy barátjával, aki éppen Norinbergából tért meg akkor és ott bikaviadalt látott.

— Jézusom, bikaviadal, — ujjongott Júlia, — mesélje kegyelmed, mesélje.

És Nádasdy Ferenc nem kérette magát. Elmondta nagy részletességgel, amit a bécsi ismerőstől hallott. Norinberga városában van egy Fechthaus nevezetű vívóház. Azt kibérelte valami élelmes ember, ott rendezik a bikaviadalokat. A német földre került magyar szarvasmarhák közül kiválogatják a legvadabb bikákat, s miután az arénába beeresztettek egy ketrechen éheztetett vad medvét, hozzáeresztik a bikát. A nép izgatottan nézi, hogy marcangolja egymást a két dühös állat. De nemcsak medvével csinálják, hanem van Norinbergában egy bizonyos fajta szelindek, azt úgy hívják a németek, hogy Bärenreisser, vagyis medvetépő. Ilyen dühös ebeket is rá szoktak bocsátani a magyar bikára. És nem ritka eset, hogy a bika három-négy kutyával is elbánik, szarvával eldobja őket, vagy felhasítja hasokat.

A törökmódra készített tejes rizskása már nem ízlett Miklósnak. Ő már megint nem volt sehol. Nádasdy Ferenc volt az érdekes megint. Mindenki álmélkodva hallgatta. És el kellett ismernie Miklósnak is, hogy kitűnően, élvezetesen, színesen ad elő a Nádasdy-fiú. Júlia lelke a szemében ült, ahogy az elbeszélő szavain csüggött.

Mikor a süteményen, gyümölcsön, s a konfekt-

nek nevezett apró édességeken túlestek, a vacsora-végi imát is elvégezték, nyolc órára vége lett a hosszú lakomának. A társaság felkerekedett, kimentek mind a nyitott verandára. Esterházyék ilyenkor ostáblázni szoktak, üldögelni, beszélgetni. Miklós csak azt leste, hová szegődik Júlia, ki mellé ül, mit csinál. Megtudta elég hamar: Júlia és Nádasdy szó nélkül ültek le az ostábla mellé. Mint akik ezt már sokszor így csinálták.

— Ülj hozzánk, bátyám, — mondta Nádasdy udvariasan, — légy nekünk döntőbíránk, ki játszik fortélyosabban, mert soha meg nem egyezhetünk.

Miklós kényszeredetten ült le melléjük. De nem jól érezte magát. Azok belemerültek a játékba, rá ügyet sem vetettek. Nézte játékukat jó darabig, ottmaradnia sem akaródzott, felkelnie is zavarára esett volna. A pap mentette meg ebből a helyzetből. Megkérdezte, nem volna-e kedve egyet fordulni a kertben. Evés után jól esik az.

Ment a pappal sétálni a kertbe. Pázmány Péterről beszélgettek, mert a pap, aki a nagy egyházfejedelmet sohasem látta, mennél többet akart hallani róla. Jó sokáig mendegéltek így a sötétedő kertben. Aztán Miklós óvatosan más tárgyra kezdett ráterni.

— Érdekes mindent mesélt Nádasdy öcsém az vacsorának alatta.

— Jól érti, — vélte a pap, — kitűnő fiatalember mind közönségesen. Igen örvendek, hogy katolizálni szándoka.

— Örvendek magam is annak. Krőzusi vagyonával az egyháznak nagy istápjá lehet. Megházasodik majd, gyermekeit az igaz hitben neveli. Helyesen lesz.

— Bizony idestova asszony után nézhet. Jövőre húsz esztendőös lesz, itt az ideje.

A pap habozott egy kicsit. Nem tudta, merjen-e

bizalmas lenni. Szerette volna megmutatni a híres-nevezetes Zrinyi grófnak, hogy ő ennél az előkelő háznál minden bizalmas dolgoknak tudója. Kibökte végül.

— De ha majd asszonyt keres, másutt keresse. Júlia kisasszonyunkat az sors aligha néki szánta.

Miklóst hirtelen öröm rohanta meg. Nyelt egyet, hogy hangján a boldog izgalom meg ne lássék. Közömbösen próbálta odavetni a kérdést, mellékesen, hanyagul:

— Miért nem néki? Másnak?

A pap halkabbra fordította a beszédet. Még meg is állt a bizalmas közléshez.

— Még nála is nagyobb úr kerülgeti az mi kisasszonyunkat. Nem más az, hanem maga Kázmér lengyel főherceg, az lengyel király testvéröccse. Pozsonyban meglátta Júlia kisasszonyt, s izent már szót arról, hogy elkövetkezik ide Hefflányba, háztűznézőbe. Biza még királyi trónon fog ülni az mi szépséges virágunk.

Miklós nem szólt jó darabig semmit. Alltak ketten az esti csendben. Ezer meg ezer béka esti nótája hangzott a távolabbi tó felől, az égen már kibújtak a nyáresti csillagok. És Zrinyi Miklós úgy érezte a balzsamos, elragadó este hangulatában, hogy a szíve szédülten süllyedni kezd lefelé. S mikor nagysokára megszólalt, rekedten jött ki torkán a hang.

— Későn van, főtisztelendő uram. Mennénk az többiekhez vissza.

A verandán éppen kezdett oszlani a társaság. Jó éjszakát kívántak egymásnak a nyugodni készülő, s a holnapra tervezett solymász-kirándulást tárgyalták. Sötét volt már. Miklós jóformán ki sem vehette a szép leányt, akitől búcsúzkodott. Csak sejtette a homályban bolondító körvonalait, sudár derekának jegenyeegyenességét, mozgásának puha

ritmusát. A sok „jóéjszakát“ elhangzott az esti csendben.

Miklós lefeküdt. Olvasgatni szokott még ilyenkor. Fel is ütötte a magával hozott „Opus chronologicum“ című történeti munkát, csak úgy találomra. Vespasianus császár dolgát kezdte olvasni. De tíz sort sem olvasott belőle, ingerülten becsapta a könyvet. Belebámult a gyertya lángjába, aztán eloltotta a világot.

„Királyi trónon fog ülni az mi szépséges virágunk...”

Sokáig, sokáig idézte maga elé a nap minden részletét, a leány alakját, szavait, mosolyát, mozdulatait, hangját, nevetését, arcát. A nyitott ablakon át behallatszott a békák tengerszerű, az örökkévalóságra emlékeztető brekegése. És valahol messze kutyák ugattak. Kiugrott az ágyból a gyötrődő ember, az ablakhoz ment és kikönyökölt. A kert fái titokzatosan sötétlettek az éjszakában. S fent millió csillag gyémántsziporkáival tárult ki a nyáréji mennybolt. Hány óra vajjon? Lehetett fél tizenegy, lehetett hajnali egy óra éppen úgy.

Gróf Zrinyi Miklós felnézett az égboltra. Fogát keményen összeszorította, mint a dühös ember. Mert dühös is volt valóban. Ahhoz hasonlított, aki tükörbe néz és meglátja magán a kezdődő himlő végzetes foltjait. Fogcsikorgatva morzsolta magában a szavakat a huszonegyéves levante.

— Beleszerettem!...

IX.

Megjött végre a nagy szó: III. Ferdinánd riadtan kérte a megyéket, hogy álljanak melléje hű magyarjai, mert a birodalmat a svédek komoly veszedelemmel fenyegetik. Fordult a hadikocka, s a gráci

haditanács, amely eddig egyebet sem tudott, mint gróf Zrinyi Mikóst visszaparancsolni a zsákmányoló török elől Csáktornyára, most egyszerre beleegyezett, hogy a fiatal vitéz katonákat toborozzon. Nem ugyan a török ellen, hanem a németrómai korona védelmére a svédek ellen.

A király segítséget kért, Miklós nem habozott egy percig sem. Annyira egy volt lelkében a dinasztiahoz való hűség, őseinek kegyeletes és büszke emléke, katolikus és erősen anti-protestáns vallásossága, a magyar fajta szeretete, szóval hit és meggyőződés: hogy a király bajában neki csak egy felelete lehetett. Toborozni. A megyék kedvetlenül tették félre a kérdést, a magyar rendek nem titkolt elkeseredéssel emlékeztek most vallási és alkotmányos sérelmeikre. „Most bezzeg jók volnánk“, — mondták a keserű magyarok szerte az országban. Csak a fiatal Zrinyi nem. Már tudniillik Miklós. Mert Zrinyi Péter a dacosokkal tartott. És annyira nem tett lakatot a szájára horvátjai között, hogy a király két külön dekrétumban felségsértőnek nyilvánította. Miklós azonban nekifogott a toborzásnak. Csalódás érte: a vállalt ötszáz legényt nem tudta összeszedni. Az iratos katonák, vagyis zsoldosok, kinevették a verbunkosokat. A kincstár számtalanszor adós maradt zsoldjukkal, ők többet nem csapatják be magukat. Elég jól megélnek apró portyázásokból, vásárosok fosztogatásából, az ilyesmi biztosabb, mint Ferdinánd király bizonytalan zsoldja.

Mit tehetett gróf Zrinyi Miklós? Írt öfölségének, hogy toborozása kudarcot vallott. De ha a kincstárnak nincs hitele a katonáknál, neki van. Toboroz ötszáz zsoldost, maga fogja fizetni őket. De akkor a maga pénzén legalább maga vezethesse embereit. Ő legyen a toborzottak parancsnoka. A bajbajutott király kapva-kapott a máris híres vitéz ajánlkozásán: gróf Zrinyi Miklós 1643 január 19-én

kineveztetett az összes déli, magyar-horvát csapatok parancsnokává, ezredesi rangban.

Ez az ezredesi kinevezés nem az egyedüli jóhír volt Csáktornyan. Nyár óta a fiatal főlovászmester, amikor csak tehetett, ellátogatott a hefflányi Esterházy-kastélyba. Mikor egy pár zsoldost sikerült összetoboroznia, azokat Kismartonba vitte táborba, hogy közel legyen Júliához. A kastély híreit mindig megkapta. Most azt a hírt vette Hefflányból, hogy a lengyel főherceg csakugyan ott járt, de hefflányi látogatása alatt meghalt valakije odahaza. Hefflányban hagyott tehát csapat-papot és hazasietett Lengyelországba, hogy soha onnan vissza ne jöjjön. Elintézett dolognak lehetett ezt tekinteni: a lengyel főherceg nem áll többé gróf Zrinyi Miklós álmai-
nak útjába.

Miklóssal madarat lehetett volna fogatni, mikor a kétszeres jó hírt megkapta. Vagy ha madarat nem is, törököt mindenestre. A toborzás gondjai közepette gyorsan végigcsinált egy-két véres harcocskát, török csapatokon ütött, sokat megölt, sokat hazavitt fogolynak. Kellett a pénz zsoldosokra. És toborzott közben soha nem érzett hévvel és munkakedvvel.

De mikor szemlélni járt a toborzóhelyekre a katonai munkát, mind gyakrabban gondolkodóba esett. A királyi dekrétumban, amely a toborzásra megbízást adott neki, benne volt, hogy a szökevényeket is felveheti. Most ezeket a szökevényeket szemlélte a maga zászlaja alatt.

Gyanús és zabolátlan csöcselék volt ez a had, gyülevészebb mindennél. Kurtanemesek, akik a török hódoltság földjén mindenöket elvesztették, csak egy szál karddal szökhettek át a magyarnak maradt földre, csak ezt a kardot értékesíthették. Törvény volt arról, hogy a nemesember, ha semmije sem maradt is, közfelkelés idején katonáskodni köte-

les, a menekült nemes katonákat pedig, mikor a végeken szolgálatra jelentkeznek, a várkapitányok kötelesek befogadni. Ezek tehát ezerszámra állottak be mezei hadakba, vagy a végvári hadakba, de miután ott az osztrák kincstár üressége folytán zsoldot nem kaptak, otthagyták a rendes szolgálatot és saját szakállukra kezdtek kóborolni az országutakon. Fosztogattak, raboltak; ha préda volt, vígan voltak és dorbézoltak, ha a zsákmány elfogyott, új préda után néztek az országúton. Garázda, részeges, véreskező haramiák voltak ezek, s a kellő emberanyag híján fel kellett őket venni, ha toborzáskor zsoldra jelentkeztek. Most pedig, mióta híre ment, hogy nem a király veszi fel őket iratosoknak, hanem a fiatal Zrinyi a maga saját zsebére, sietve siettek a pénzszágra a dúsgazdag fiatal gróf zászlaja alá. Ott aztán fékevesztett garázdálkodást műveltek. Napestig dorbézoltak, folyton holtrészeg volt valamennyi, nem mult el nap véres verekedés és gyilkosság nélkül, mindenre elszánt, sötét fickók voltak ezek, fegyelmezhetetlenek, állati martalócok.

— Ezeknek vagyok ezredese, Júlia húgom, — panaszkolta Hefflányban a nádor leányának, — elmondhatatlan, milyen dolgokon megyek keresztül. De legalább kegyelmednél lelhetnék vigasztalást sebemre. Csakhogy kegyelmed még kegyetlenebb, mint azok.

— Én? Hát mi rosszat tettem?

— Nem adja kérdésekre az választ, kit hogy mióta kunyorálok, Isten tudja.

— Hogy adhatnám? Nem tudom enmagam se.

— Váltig ezt mondja nékem, s én ezt meg nem foghatom. Nem tudja, vajjon szívelhet-e engem elegendőképpen. Lehető, hogy ne tudná? És... és... vajjon Nádasdy Ferencnek ugyanezt válaszolja?

— Ugyanezt, — szólt nevetve Júlia, — mert egyazonképpen kedvelem ti kegyelmeteket. S heába

nyaggatnak mindketten, addig nem mondhatok egyéb szót, amíg nem mondhatok.

— S mikor lesz az vajjon?

— Ó Istenem, ugyan hamargat kegyelmed. Iszen vagyon érkezése, fiatalok vagyunk, az élet hosszú.

— Attól rettegek, húgom, hogy szólít őfelsége, jön az parancs, menni kell. Kinek szívemből örvendeznék, mert lám, izemmel-véremmel katona vagyok. De attól rettegek, hogy hamarabb szólítnak, hogysem kegyelmed mondott volna szót nékem. Bizonytalansággal menni az hadba, attól eszemet veszteném, elhiheti. Másrészt, ha csak egy nyúlfaroknyi kicsinyke reményt gyújtana bennem, úgy mennék, miként az dühös oroszán az egész világra, hogy magát a svékus királyt megbékőzva, idehozzam lábainál. Júlia húgom, ha Istent szereti, kérem, adjon valami bizonyosságot, minekelőtte hadba mennék.

A leány ekkor változott arccal rápillantott Zrinyi Miklósrá. Elkomolyodott és hirtelen idősebbnek látszott, mint eddig. Ilyennek Miklós nem ismerte. Még a hangja is másképpen csengett. Mint, aki lát más által nem látott dolgokat.

— Jól vagyon, bátyám, ígérem kegyelmednek, hogy bizonyossággal fog menni az hadba.

Miklós mohón csapott le az ígéretre. Szemében rimáncodó vágy és megalázkodás tükröződött.

— Vagyis ígéri, hogy választani fog: engem, vagy Ferencet.

— Ígérem.

— Akármint leszen, ez mai vergődésemnél jobb leszen. Hát akkor most erről több szót ne tegyünk. Hoztam ám kegyelmednek rigmust megint.

— Ó, igazán, — csillant fel Júlia, — olvassa kegyelmed, olvassa hamar.

Miklós papírozt szedett elé. Nem is egy lapot, valóságos paksamétát. Látszott, hogy hosszú az új költemény. S a költő nagy buzgalommal magyarázni

kezdte elüljáró beszédben, amit alkotott. „Vadász és Echo“ címe a poémának. A vadász a maga fájdalmas magányában az Echóval társalog, aki már régóta csak bánatos, keserves nyögéseit visszhangozza.

Te ki gyönyörködöl az én nyavalyámban,
Töredőzött szókban, megrekedett hangban,
Felejtsd bánatodat! Szólj ebben barlangban,
Ég-e miattam Júlia lángban?

S az Echo, ha kissé erőltetett rímmel is, de ezt feleli a szerelmes vadásznak:

Abban!

A vadászt boldoggá teszi az Echo reményt keltő válasza. Hálából egy nótával kedveskedik neki.

Volt egy kis méhecském,
Gyönyörúségecském,
Kin megnyugodt volt szívem
Mézes harmatokkal,
Kerti illatokkal
Az ő szája teli volt.
Engemet táplált is,
Csak látatjával is,
Meddig kertemben lakott.
Sokszor szép két lábát,
Melynél nap nem láthat
Szebbet, valamerre jár:
Hercules oszlopa,
Az hol non plus ultra,
Higgyed, lenni gondoltam.
Kívántam, dülne rám
Szép márvány palotám,
Mikint rádül Sámsonra.
De mit mondok néked,
Ha nem lesz ellened:
Méh megúnta az rózsát,
Jaj, szállott rút nádra,
Undok békanyálra;
Soha nem lesz enyim már.
Sírj hát te is velem,
Nympha, keservesen,
Ma holtnak kell lennem ...

— Nem! — feleli erre az utolsó szótagot az Echo.

Esterházy Júlia csak hallgatta a verset, amelyet gróf Zrinyi Miklós ezredes, főkapitány, kamarás, főlovászmester írt hozzá. Hogy szép-e a költemény, vagy nem, azon alig is törte a fejét. Azt találta szépnek, hogy ez a híres dalia itt gyötrődik előtte és rigmusokat szaval. Szerelmes a feje búbjáig. Melyik leány ne örülne, ha ilyen tükörben szemlélheti kíváncsús voltát? És ó, milyen féltékeny a versfaragásra fanyalodott ezredes. Miket ír a versben arról a nádról, amely a Nádasdyak címerében található: „Nézd hínáros szemét, csoportos üstökét, szélről hajtott nyakát, nem álló derekát...” Szidja és gyalázza, egész komolyan becsmérli költeményében a vetélytársat. Aztán milyen szépen könyörög, a hangja olvasás közben saját versétől megváltozik és remegően rimáncodóra válik, hogy hagyja ott Nádasdyt:

Hadd el, én méhecském,
Edes szép képecském!

Igy izene néked
Az ki szeret téged

Ezzel végződött a költemény. A költője rápillantott a leányra, az egyetlen közönségre, akinek írta. Várta a bírálatot. Olyan szomjúsággal, amilyennel ritkán várt kritikásától elismerést a világ bármelyik poétája.

— Nem jól cselekszik kegyelmed, — szól Júliahöz könnyedén, — ha Ferenc grófot így becsmérli. Ő bezzeg mindenha legszebben, legnyájasabban szól kegyelmedről.

A költő nyelt egyet. Aztán dacosan gyűrte zsebre a költeményt, amelytől egészen más hatást várt.

— Jól vagyon. Védelmezze csak, védelmezze.

Nem egy költeményt, de egy bikát összemorzosolhatott volna a költő lelke. Júlia azonban nyugodt maradt.

— Kegyelmedet szinte védelmezném, ha ő becsmérelné. De ő nem térszen hasollót.

Miklós felállott és elrobogott. Ha Nádasdy, akkor legyen Nádasdy. Lássuk majd azt a bizonyoságot, amelyet Júlia megígért. És amely alighanem hamarosan esedékes lesz. A zsoldos katonaság együtt van, csak a király indító szavát várja. Az pedig nem fog soká késni. A Habsburg-ház felett gyülekeznek a fellegek. Meghalt XIII. Lajos, most XIV. Lajos uralkodik utána, de csak ötéves az istenadta, helyette anyja, a spanyol Anna, és Mazarin intézik a francúz politikát, mindketten ellenségei Bécsnek. A törökök megölték Kara Musztafa nagyvezírt, Ibrahim szultán igyekszik jobban kihasználni Erdélyországot. Ott pedig Rákóczi György a fejedelem, aki máris megkötötte a svéd-francia-erdélyi szövetséget.

Rákóczi György, az irigylésreméltó... Nemrég ülte lakodalmát szíve választottjával, Báthory Zsófiával. Milyen kimondhatatlanul boldog lehet, ha sok dolgának végezte után kettesben marad a feleségével és meghitten egymás szemébe néznek. Hányszor elképzelte ezt a képet az első hefflányi látogatás óta: magát és Júliát a csáktornyai vár egy eldugott, mindenkitől távol eső szobájában, amint lenéznek a várárok mocsarában tükröződő holdvilágra, fogják egymás kezét az ablakban, hallgatják a békák méla hangversenyét... Péter öccse házánál már megérkezett Isten első ajándéka: kis lány született. Ilonának hívják, a szigetvári hős édesanyja, Karlovics Ilona, után. A kis Zrinyi Ilona. A multkoriban látta Ozalyváron ahol Péterék most laknak. Egészséges, erős, tömzsi kis jószág, úgy óbégat napestig, akár a trombita. Mindenki boldogan éli a maga

otthona életét, csak neki nincs kihez hazamenni. Kit fogsz választani, kegyetlen Júlia, én méhecském, édes, szép képecském?

Ha a királyi parancsra való várakozás feszültsége, a szerelmi búbánat s a féltékenység kínzó ördöge már nagyon feszegették lelkét, hatalmas felindulásait portyázásokban tombolta ki. Soha ilyen ádázul még nem verekedett. Új embereket vitt magával, mindennel leszámolt zsoldos szegénylegényeket, hadd szokjanak hozzá vezényletéhez, de meg hadd segítsenek neki irdatlan nagy indulatait karddal kitombolni. Ha szárra eresztette lovát a menekvő törökök üldözésében, mintha kegyetlen szerelmi gyötrődésből akart volna nyargaltan kinyargalni. S ha kardélre kapta az utólért ellenséget, rettenetes erővel csapkodott, mint aki nagyon ki akar pusztítani valakit a világból. Pardont nem adott, zsoldos haramiái pedig nem vártak biztatást a véres munkára: ha valamelyik portyázó kanizsai török csak a Muraköz felé merészkedett, abból anyaszülte ember alig maradt életben. Samil, a kanizsai beglerbég, felhördült. Nem lehet már tűrni, amit ez a Zrinyi-oglu csinál. Hosszú jelentést küldött a török hódoltság fővárosába, Budára, Musza basához, hogy csináljon valamit. És Musza basa igen komoly tiltakozással fordult Zrinyi gróf dolgában „méltóságos barátjához, Esterházy Miklóshoz, a Jézus vallását követő fejedelmek dicsőségéhez, a Messiás nemzete dicső nagyjainak választottjához, a keresztény nép társadalmi ügyeinek főintézőjéhez, a magyarok nádorához.“

De akit ilyen emberséges címzésekkel megtisztelt a budai basa, annak éppen ez időben más és sokkal nehezebb elintézni valója volt Zrinyi Miklóssal. A fiatal ezredes megint látogatást tett Nagy-Hefflányban. Illendőség szerint mindenekelőtt a házigazdát ment köszönteni. Gondolta, hogy kutya-

futtában néhány szót vált vele és máris fut Júliát megkeresni, kérni, bámulni, imádni, ostromolni. De a nádor, — még mindig nádor, mert lemondásának tudomásul vétele folyton halasztódott, — helyet mutatott neki.

— Ül le. Szólanom kell veled.

Miklós tudta, hogy most jön a döntés: az igen, vagy a nem. Némán leült és várta a szót.

— Júlia leányom megkért éngem, mondanám meg néked választását előbb, hogysem találkoznál vele. Nagy tépelődéseknek utána elhatározott, hogy erántad való nagy tiszteletének megőrzésével kezét Nádasdynak adja.

Elsápadt a kérő. Felpattant a székről. Arcán bamba és tehetetlen mosoly jelent meg.

— Jól vagyon úgy is. Nagyságodat Istennek ajállok.

— No ne szaladj, te bolond...

A nádor nyilván vigasztalni akarta, hogy ne búsuljon, van még leány a világon, az ilyen előkelő, gazdag és nevezetes dalia majd kap magához valót másikat. De a vigasztaló szavakat nem mondhatta el. Zrinyi Miklós azonnal nyergeltetett. Kísérete jóformán be sem köthette még a lovakat a nádori kastély istállóiba, már készülhetett megint. Hamar el innen, Júliát nem is látni, menni, menni, haza Csáktornyára, vagy akár a pokolba, mert már mind-egy. De aki most kardja ügyébe kerül, annak Isten irgalmazzon. A hazafelé való úton azt vallották a a Légrád felé mendegélő marhatőzsérek, hogy valami száz török sziláhdár egy cseribasi vezetésével nemrég fordult el napnyugatnak. Hajrá, utána. Négyórai erőltetett vágatás után húsz legényével már majdnem utólérte azt a százat. De azok egy mély völgyben poroszkálván, meglátták és megismerték a dombtetőn felbukkanó Zrinyit. Eszeveszett vágatással inaltak el rögtön pihent lovaikon. Ül-

dözni őket képtelenség lett volna. Zrinyi Miklósnak könnyes lett a szeme dühében.

De mikor aztán tétlen indulataival hazaért Csáktornyára, a közben érkezett levelek között talált egy olyat, amelytől boldog és mély lélegzetet vett. Gallas, a birodalmi sereg fővezére, katonai parancsban szólította fel, hogy azonnal szedje össze seregét és útját a jablonkai szorosnak véve, keresse Sziláziában az összeköttetést Götz tábornok hadával. Az ezredes csak nézte a papírost egy darabig, szinte lihegve az örömtől, csak nézte, aztán egyszerre akkorát vágott az asztalra, hogy annak fényezett lapja megrepedt s a kancellárián dolgozó íródeákok riadtan ugráltak fel.

— No most, aki lelke van! — kiáltott felharsanó hanggal a vár ura. — Hé, mindnyájan, egy-kettő! Lármát fuvatni, harangoztatni, ágyút lövetni, hamar, hamar itt az nagy óra!

A vár megnyüzsgött, mint a hangyafészek, amelybe beléptek. Pedig a gyűjtött zsoldosoknak csak kis része tanyázott itt. A Zrinyi-sereg zöme már ott várakozott az indulásra Nagyszombat alatt. De a kisebb várnép akkora futkosást és készülődést művelt, mintha tizannyian lettek volna. Másnap kora reggel misét hallgatott a várúr, meggyónt, megáldozott, s rögtön utána sajátkezüleg agyonlőtt pisztolyával a várudvaron egy zsoldos haramiát, aki holtrészezen botrányt csinált és karddal támadt hadnagyára. Aztán feleskette a két zászlótartót. Ő maga mondta előttük az eskümintá szövegét.

— ...ha jobbkezemet meglövik, vagy megvágják, a zászlót balkezemben tartom, ha ezt is meglövik, vagy megvágják, a zászlót szájamban veszem és tehetségem szerint lengetem, és ha erejím közönségesen fogytokon lesznek, magamat a zászlóba csavarom és utolsó pihegésemig védelmezem, Isten engem úgy segéljen és minden szentjei.

Gyönyörű szép két zászlót csináltatott újennan a várúr. Ötödfél rőf hosszú és három rőf széles volt mindegyik, vörös damasztból készült, de olyan munkával, hogy magyar szabónak, festőnek, zsinórkészítőnek, gombkötőnek több, mint kétszáz forintot kellett fizetni. A vörös zászló egyik oldalára Máriát festette a festő a kis Jézussal, másik oldalára pedig a Habsburg-címert és a király nevének kezdőbetűjét. Meglengtek a zászlók a kora reggeli szellőben. Aztán trombitaszó hallatszott: a két zászlós a zászlókat „megeresztette.” A sok vért szagolt zsoldosok hirtelen megelevenedtek, felizgultak: a megeresztett zászló a harcba indulást jelentette. És gróf Zrinyi Miklós megindult a csáktornyai felvonóhíd dübörgő deszkái felett Sziléziába.

Szépen süttött a szeptemberi nap, a gomolygó fellegek alja színarannyá változott tőle. Miklós egyenes derékka ült a lovon, s úgy érezte, hogy feszülő izmai felett elpattan a ruha. Mély lélegzettel nyelte a levegőt, még azt sem bánta, hogy az úton a két héttel ezelőtt levágott nyolc török portyás ott hagyott hullája bűzlik. Ugyan ki bajlódott volna közemberek eltemetésével? A török is csak tisztí rangú halottait vitte el a csatatérről, felhasította hulláikat, zsigereiket eldobta és megtöltvén őket sóval, elszállította. De a közembereket ott hagyta temetetlen rothadni a török is. Néha órák hosszat kellett az ilyen dögletes levegő fertelmes bűzében lovagolni. De katonaember sok mindent megszokik. Finnyás orrú ember maradjon a suton.

Miklós észre sem vette a rothadó hullák annyira megszokott látványát. Esterházy Júlia bűvös szépsége járt az eszében. És verse három sorát ismételte tünődve magában a háborúba induló vezér:

Síri hát te is velem,
Nympha, keservesen.
Ma holtnak kell lennem.

De aztán keményen összeszorította fogát. Kissé felemelkedett a nyeregben és szigorú tekintettel hátranézett. Azonban nem talált káromkodni valót, a zsoldosok kemény rendben haladtak az országúton.

X.

Lóháton, fájdalmában is keményen és délcegen indult a háborúba és szekeren tért meg onnan. Betegen. Csikorgó kemény tél volt odakint, hatalmas fahasábokkal fűtöttek idebent. Ha a szél erre fordult, még csukott ablak mögött is hallhatta a beteg a távoli nádasok farkasainak ordítását.

Virrasztott, mint hosszú idő óta annyiszor. Most már fent járt napközben és elvánszorgott egyik palotából a másikba a tisztelettel báméskodó inasok között. De este igen korán ágynak ejtette a fáradtság, s mikor kimerülten elnyújtózott vánkosain, mégsem tudott elaludni. Ilyenkor időrend nélkül csapongó fantáziával jártatta gondolatait a korai végű sziléziai kiránduláson.

Hej, de vígan és fürgén ment még az elején a dolog. Eredetileg úgy volt, hogy meg kell támadnia Holomuc, vagy mint a különös beszédű morvák mondják, Olmütz városát. Később mégis másként rendelkezett vele gróf Gallas Mátyás: ez hamar rájött, milyen utólérhetetlenül mozgékonyak és edzetek ezek a magyar földről jött zsoldosok, kivált ha lovat kapnak maguk alá. Még a gyalogos szolgálatú is úgy tud lovagolni mind, mintha nyeregben született volna. Ez a huszonhárom éves főlovászmester pedig a legjobb lovas köztük, éles eszű fiatalember és példátlanul vakmerő katona. Ezért azt a szerepet adta neki, hogy állandó felderítő szolgálatot végezzen és ha kevesebb számú svédet lát, intézze el

őket, ha többet lát, ne merészeljen tűzbe ereszkedni velök. Micsoda remek lovaglások voltak azok zuhogó esőben, őszi viharban, micsoda kalandos lesek és hirtelen kézitusák. Csak az volt a baj, hogy egy kis ellenségért roppant messzire kellett kalandozni. Még Ausztriába is eljutott nem egyszer lovasai élén. A jámbor osztrákok úgy megrémültek a marcona lovasoktól és úgy jajgattak azért a kis szénáért és pár csirkéért, amit a Zrinyi-lovasok rekviráltak, hogy Bécsig szaladtak a panasszal. A magyarnak persze nem lett igaza az udvarnál. Jött Gallas grófhhoz a dörgedelmes parancs, hogy osztrák területre lecsapni szigorúan tilos. Neki magának édes mindegy lett volna: ennek a Gallasnak nem volt hazája. Trienti olasznak született, lotharingiai csapatban harcolt a spanyolok ellen, aztán beállott a liga zsoldjába és a dánok ellen ment. Zsoldos volt, mint Zrinyi haramiái, csak magasabb rangú. Egy hazája volt: a dinasztia. Attól grófi rangot kapott már és derék fizetést.

Aztán jött az ő nagy felbuzdulása, mikor minden rábízott katonai feladatot remekül megoldott. Jó katonának és tapasztaltnak joggal tarthatta magát, hiszen huszonhárom éves korában már idestova húsz esztendeje múlt, hogy először puska-
port szagolt. Ennélfogva gyorsan előre akart menni mesterségében, aztán meg hiába volt érdekes és szórakoztató a sziléziai had, az ő igazi és egyetlen ellenfele a török maradt. A svédek nyelvét, szokásait, lelkét nem ismerte, olyan volt ellenük harcolni, mint vadászni ismeretlen vadat. A törököt ott fenn Sziléziában kívánta meg igazán, ott érezte, hogy jóízű verekedést ő már nem tud művelni, csak a törökkel. Annak tudja nyelvét és ismeri lelkét, szervezetüket úgy megtanulta a báljemez-ágyúk topcsi-tűzéreitől kezdve a legutolsó előcsapatbeli csárhádzsi turbánjának formájáig, hogy nyugodtan

elvezényelhetett volna egy török sereget. S miután hosszú lovaglásai alatt elég ideje volt tünődni, kifőzte, hogy a károlyvárosi generális, az öreg Frangepán, nagyon elvénhedt már, a király neki adhatná azt a generálátust. Meg is írta kérvényét Öfelségéhez: a horvát és magyar dandár mellé adjanak neki még egy német ezredet, s nevezzék ki tábornoknak. A király azt válaszolta főlovászmesterének igen kegyes levélben, hogy majd szól a felső-ausztriai rendeknek, akiktől függ.

S egy napon arra ébredt, hogy megkapta a vérhaszt. Még pedig decemberi napon. Holott a vérhas nyári betegség. Eleinte magabízó legénykedésében azzal áltatta magát, hogy majd elmúlik. De második nap már szikrát hányt a szeme a sziléziai parasztházban, ahol szállása volt. Nyomorultul érezte magát, fogát csikorgatta és a falat öklözte a test gyengesége felett való dühében. Hiába volt minden, a gyalázatos betegség erősebb volt nála. S egy szép napon maga Gallas gróf — se szó, se beszéd, — kocsira rakatta és hazaküldte. Zsoldosai ott maradtak Derecskayval és a gyönyörű két vadonatúj zászlóval.

Most itt senyved Csáktornyan, senkije nincs, akihez egy jó szót szólhatna, csak a személyzet. Lőrinc inas olyan számár, hogy azzal két szót nem lehet beszélni. Pedig rettenetesen kellene valami, ami elvonná gondolatait attól az egy képtől, mindig csak attól az egytől. Nádasdy Ferenc a minap tartotta lakodalmát Esterházy Juliával. A még nem húsz éves ifjú a még nem tizenöt éves hajadonnal. S a beteg képzeletét minduntalan ez a kép kínozza: a leány gyönyörű feje, amint behunyott szemmel hátrahajlik, a piros, mosolygó, édes szája felé a birtoklás boldog mosolyával közeledik Nádasdy Ferenc gyűlölt feje, sudár dereka köré pedig két kar fonódik. Felhördült, ha ez a jelenet untalan és un-

talán megjelent képzeletében, kezét ökölbe szorította, fejét a párnákba fúrta.

Lassan gyógyult a mély seb, igen lassan. A test gyorsabban gyógyult. Februárban már elkövetkezett az a nap, mikor lóra ülhetett. Nem telt bele egy hét, már mehetett legkedvesebb zsákmányára, a vadkanra, a drávai rengetegeekben. S mikor az ebek felé csattogó, bekerített kanhoz odalépett a vadász feszült és nyugodt figyelmével és belemártotta hosszú vadásztörét a hatalmas baromba, örömmel látta, hogy keze már egy cseppet sem reszket. Ezen a napon határozta el, hogy megint jelentkezik a hadba. Magyar ember ellen. Rákóczi György ellen.

Nem ment ez azért ilyen símán nála, s nemcsak testi állapotán fordult meg. Azokon a hosszú álmatlan éjszakákon nemcsak szerelmének elképzelt idegen csókjai kínozták. Hanem a töprengés, amellyel vallásról, hazáról, magyarságról való gondolataiba mindenáron tiszta világot akart volna vinni. Mostanában már kétségtelennek látszott, hogy Rákóczi György erdélyi fejedelem, a svédek és franciák Habsburg-ellenes és katolikus-ellenes szövetségese, meg fogja fegyverrel támadni III. Ferdinánd német-római császárt és a magyar királyt. Hol van most már az ő helye, ha meggyógyul? Itthon kell-e maradnia Csáktornyan, hogy magyarok ellen kardot ne húzzon, vagy pedig mihelyt fel tud tápászkodni, álljon-e a király oldalára, a német oldalra, magyarokat ölni?

Rákóczi György a szabadság védelmére hivatkozik. Meg akarja védelmezni a vallás szabadságát, és a magyar alkotmányét. Vigyázzatok, magyarok, — ez az óvás zúgott Erdélyország felől Magyarországra, — a katolikus főpapság egy húron pendül a német vérű királlyal, akinek esze ágában sincs a törököt magyar földről elkergetni, csak

egyét akar: családjának uralmát, mint valami busás földbirtokot, örökelhetővé tenni a magyarok fölött, és a honfoglaló fajtát szépszerivel elütni a Pusztaszeren vérrel pecsételt szabad fejedelemválasztó jogtól. Íme, mi történik nálatok, vak és boldogtalan magyarok. Nyakatokon a török, országok legdúsabb részét bitorolja és sanyargatja. A dinasztia békét kötött a törökkel, s ezzel a töröknek ajándékozta a hódított magyar földet, mintha csak magántulajdonáról mondott volna le. A németrómai császár fütyül arra, hogy magyar király is, akinek saját vérével volna kötelessége az ősi Budát visszavenni az ellenségtől. Sőt aki saját élete és marhája védelmében kardjához kap a török dúlásakor, arra a császár ráparancsol, hogy kardját csak tolja vissza szépen. A megmaradt magyar terület végvárainak zsoldosait nem fizeti, hiszen legfeljebb elvérzik még több magyar vitéz, mit bánja ő azt? A nádor ősi hatalmába beletapos, mert az neki kényelmetlen, hogy a nemzet első méltóságának szava legyen az ő cselekedeteihez. Nyíljon ki a szemetek, szerencsétlenek, lássátok meg végre, hogy mi folyik fejetek felett: István király büszke és nemes árpád-házi országa csak papiroson magyar királyság, valójában a német éppen úgy bánik egyik részével, mint a török a másikkal. És vallásotok? Hiszen Orbán pápa nyíltan segíti a franciákat, tehát közvetve a törököt. Mindenki csak kihasznál benneteket és nyakatokra ül. Tűritek ezt, szabadon született magyarok?

Az éjszakákon át virrasztó beteg százszor végig-gondolta mindezt a szoba csendes sötétjében. A tiszta lelkű ember tünődésével mért meg minden kérdést és szüntelenül vitázott önmagában. Való igaz: a dinasztia keveset figyel a törökre, hiszen ő maga szenvedett itt Csáktornyan legjobban, mikor a gyujtogató és rabló török hordák ellen emelt ke-

zét a gráci haditanács lefogta. De ez nem azt jelenti, hogy örökké így lesz. A birodalomnak előbb arról kell gondoskodnia, hogy nyugot felé fedezte légyen magát, s akkor majd szétüthet kelet felé. Az első sarkalatos tétel, amely köré a magyar gondolkozásnak épülnie kell: szabadulni az idegen hódító, a török alól. A rengeteg török lélekszám tengere ellen a magyarság erre egyedül képtelen. Valami sokkal nagyobb erőre kell támaszkodnia, s ezt a gondviselés íme melléje is adta: ez a németrómai birodalom, a keresztyén világ hatalmas országa. Aki ennek egységét megbontja, az a magyarság egyetlen védelmét kisebbíti, világos tehát, hogy a protestantizmus gyengíti a török alól való szabadulás reménységét. Rákóczi György, aki különben is a török vazallusa és csak a szultántól elnyert athnámé alapján ülhetett a fejedelmi trónra, mindenképpen kerékkötője annak, hogy a magyarság a letiport rab-állapotból valaha is kiverekedje magát. Ha tehát Rákóczi megtámadja a birodalmat, mi a kötelessége az igaz magyarnak? Minden lelkiismeret és minden világos elme szerint nyilvánvaló: lóra ülni Ferdinánd piros lobogója alatt.

Az okfejtés tiszta volt és meggyőző. És lelkébe oltott mély ösztönök támogatták: az eszmélő kora óta benne élő erős katolicizmus pázmányi heve, a szigetvári hős vérével beléje öröklődött hűség a magyar koronához, a szabad magyar földön hódítóként garázdálkodó török elleni ősi düh. És mégis... Hogy lesz az, hogy mikor az egyik oldalon a német Puchheim, a sváb Götz, a trienti Gallas, meg ilyenek a vezérek, a másik oldalon pedig Rákóczi György közeleg színmagyar seregével, ő a száz-nemzetű tarkabarkák soraiban rálovagoljon a magyarokra? Ó be könnyű Zrinyi Péternek, akiben nyoma sincs a magyar fajhoz való szenvedélyes és forró tartozásnak, akiben sohasem szólal meg a Széchy-

vér, aki megvan a maga horvátjai között és nem lát túl azok világán. A töprengő ujjait morzsolta a sötétben, fájó homlokát szorongatta, és míg történelem, fajta, sors és haza felett úsztak ellentétes gondolatai, mélyen szenvedett. De hosszú gyötrelmek után mégis elkészült önnön lelkiismeretével. Acéllá keményedett benne a rövid és világos gondolatsor: Magyarországot felszabadítani, erős német birodalomra támaszkodni, annak erejét magyar használatra megvédeni, tehát: mihelyt lóra kaphat, nyargalni a király zászlaja alá Rákóczi ellen. De csak történetesen és mellékesen Rákóczi ellen, valójában és végeredményben Magyarország felszabadításáért a török ellen.

Az ajánlkozás elment a királyhoz: gróf Zrinyi Miklós felajánlja kardját, seregét, vagyoni segítségét Rákóczi György ellen. Úgy kellene, hogy habzó lovon jöjjön az udvari futár a hálás válasszal, és máris hágjunk a kengyelyvasba. De a világ dolgait kevés bölcsességgel kormányozzák. Az ilyen lelkes Zrinyi-elhatározásból akta lesz, iktatják, pecsételik, tárgyalják, referálják, más bizottsághoz teszik át, katonai tanácsadókkal véleményeztetik, felsőbb fórum elé terjesztik. És ezalatt lélekölő várakozásban telik az idő. S a várakozást más is keservessé teszi. Sok a baj a rokonokkal. Péter feleségének nagybátyja, Frangepán Miklós, összezőrdült Péteréssel. Amilyen szilaj és indulatos ember Péter, ugyanilyen szívós, bosszúálló a Frangepán-nagybácsi. A dühös rokon valóságos ligát szervezett Péter ellen olyanokból, akiket a hirtelen haragú Péter, vagy rideg és kemény modorú felesége valamivel megbántottak. A szövetkező ellenfelek mögött pedig ott settenkedik a volt gyám, a vén méregkeverő Mikulich Tamás. Jankovich Péterné, Laczkovich Istvánné, Petheő István, Erdődy Farkas előre kifőzött haditerv szerint egyszerre jelentették fel a

varasdi országgyűlésnek gróf Zrinyi Pétert, hogy minden birtokos szomszédjának javait erőszakkal elfoglalja. Draskovich János, a bán meglepetve kapkodta a fejét, a nagy ribillióban nem tudott igazságot tenni. A támadást Mikulich Tamás mesteri módon előkészítette. És ez nemcsak a Péter ügye volt. A fivérek közösen gazdálkodtak, a Péter hátába célzott mérges tördöfések Miklóst is érték. Egy szép napon megjelent nála Jellachich Gábor, a zágrábi szolgabíró és hivatalos hatalmának fitogtatásával felszólította a varasdi országgyűlés nevében, hogy az öccsével közösen nyitott bányákat Bucariban haladéktalanul temesse be. Ugyancsak ez a Jellachich Gábor szolgabíró, aki szintén a Zrinyi Péter ellenségei közé tartozott, utasítást kapott Bécsből, ahol ezt Mikulich járta ki, hogy a Zrinyiekkel bontassa le azokat a méheseket, amelyeket Péter legutóbb rendezett be a Dráva szigetén, mert azok a szigetek nem a Zrinyiek birtokaihoz tartoznak. Intrika, pereskedés, erőszak, mendemonda, minden nappal új izgalom és új bosszúság. Mindezek tetejébe jobbagylázadás híre érkezett: özvegy nagynénje boszákai jobbagyai fellázadtak. Nemesnépi Balázs udvarbíró megölték, a kastély pénzét és borát elrabolták, még a szomszéd földesurak birtokait is megdúlták. Csak már a hadba lehetne menni! Úgy érezte, hogy mikor majd indulhat, ebből a sok bajból, -utálatból és vesződségből pihenni indul a háborúba. Mert az ő számára ez az itthoni élet a háború, s a tábor az igazi otthon.

És micsoda hírek a birodalom ellen támadt Rákóczi Györgyről. Megindult Erdélyből három sereggel és a tiszaháti protestáns magyarok közül rengetegen csatlakoztak hozzá, többek között Forgách Ádám egész seregével együtt. Márciusra Kassa már az övé lett, onnan csapott a Vág völgyre, a Szepességre, a bányavárosokra. Egyik várat a másik után

vette meg. Hol vagy, Ferdinánd? Hol vagy, Orbán pápa?

Jelentkezett végre mind a kettő, az uralkodó is, a pápa is. Ugyanakkor, midőn a birodalmi seregek végre megemberelték magukat és kezdték az erdélyi fejedelmet visszaszorítani, megjött a király várva-várt engedelmre Csáktornyára: gróf Zrinyi Miklós ezredes csatlakozzék a nagyszombati táborhoz. Orbán pápa is hallatott magáról: Villa Gandolfóban hosszú betegség s a halotti szentségek ájtatos felvétele után megtért ahhoz a Jézushoz, akinek több, mint húsz esztendeig volt földi helytartója. A konklávé nem csinált titkot belőle, hogy a katolikus világ rengeteg bajáért az elhalt pápa franciabarát-ságát teszi felelőssé: a franciáktól idegenkedő Giambattista Pamfili antiochiai patriarchát tette a tiara urává. Az új pápa a X. Ince nevet vette fel. Ehhez a névhez imádkozott gondolatban Ferdinándtól kezdve a legkisebb pálos barátig százezer, meg száz-ezer ember, hogy szerezzen már döntő győzelmet a birodalomnak az immár huszonnégy esztendeje folyó világháborúban.

Zrinyi Miklós újonnan toborzott még több zsoldosával úgyszólván repült Nagyszombatba. Itt most már hatalmasan gyülekezett a birodalom ereje. Magyarok, horvátok, lengyelek, németek minden-nap úgy érkeztek egymásután, mint a méhrajok. A király szolgálatára odagyűlt urak csak a legszűkösebb szállást találhatták a város falai között. Miklóst egy gazdag kereskedő házához kvártélyozták, de előre közölték vele hogy szállását meg kell majd osztania egy későbben érkezendő magyar úrral, hogy melyikkel, azt még nem tudják.

— Reménylem, hogy mire az megjő, én már régóta az mezőn marakszom.

Ezt felelte Miklós, de még senyvednie kellett a táborban tétlenül. Még mindig nem jött a parancs,

hogy merre és mikor. Közben új és új dandárok érkeztek. Jött a maga embereivel Csáky László, jött sereggel Barkóczy László, és jött sereg nélkül, de egy ezredet megérő elkeseredéssel Homonnai Drugeth János, az országbíró.

Miklós ezt a Drugeth Jánost eddig nem ismerte. Most a táborban találkozott az országbíróval először. Mikor egy reggel bement a fővezérleti katonai kancelláriára, ahol a tisztek tanyázni, tanakodni, vitatkozni szoktak, ott látott egy újonnan érkezett java-korbeli magyart hevesen ágálni. Tömzsi termetű, harcsabajuszú, ritkás szakállú ember volt ez, és olyan heves természetű, hogy szeme mindig szikrázott, s beszédét elesukló rekedtséggel kellett abba-hagynia néha a felindulástól. Ez volt Drugeth János, az országbíró.

— Te kegyelmed az a nevezetes törökverő? — kérdezte, mikor megismerkedett Miklóssal, — örvendek az esmeretségnek, kedves öcsém. De most hagyjuk az törököt. Mindannyon, kik csak lihegünk is, Rákóczi Györgyre menjünk rá, erre a sehonnai, gonosz, ördöglelkű, Istentől elrugaskodott...

Itt már meg kellett állnia, mert dühét nem bírta szusszal. Megkapaszkodott a térképekkel rakott asztalba, azt lehetett gondolni, hogy mindjárt megüti a guta.

— Miért haragszik rá kegyelmed olyannyira?

— Hogy miért...

Drugeth János olyan méregbe gurult, hogy még csak el sem tudta kezdeni mondókáját. Száját kinyitotta, de torkán hang nem jött elő, arca lilára színesedett, erei megvastagodtak. Csak fejét csóválta beszédbeli tehetetlenségén, leült és dült fejét két felkönyökölt tenyerébe temette. Csáky László felelt meg helyette Miklósnak.

— Judex uram önagysága minden vagyonait az fejedelem felperzselte. Utolsónak maradt Jeszenő, az

Drugethek ősi vára. Rákóczi azon ütött, még pedig olly időn, mikor országbíró uramnak csak családja vala otthon. Az országbíróné, szegény galamb, feladta az várat kegyelemre, kinek fejében a maga s gyermekei szabadon elvonulhattak arany, ezüst marhájokkal, egyéb kincseikkel. De mihelyst elvonultak, Rákóczi Jeszenőt az levegőbe röpítette. Most Drugeth urunk ónagysága földönfutó, kit bizony gyaláztatnak kell esmernünk.

Az országbíró az asztalra vágott kurta, vaskos öklével, a térképek közé.

— Csak egyszer adná Jézus torkát megfoghatnom, hejh...

A többi fogcsikorgatásba és értelmetlen tigrismorgásba fulladt. Miklós ezt az embert azonnal megszerette. Őszinte dühe, hevességének elemi ereje, felindulásának oroszlánszerű robbanása éppen úgy tetszett neki, mint a tombolásnak ellentmondó kedélyes, jóízű megjelenése. Az első találkozástól kezdve meleg barátságot kötöttek, s természetesen az atyafiságot is rögtön kisütötték: Miklósnak az a Széchy György nagybátyja, akit annakidején saját fegyverhordozója ölt meg, Drugeth-leányt vett volt feleségül. Ebből a házasságból származott legelső rajongásának tárgya, a szép Széchy Mária, most már özvegy Bethlen Istvánné, sőt már az sem, hanem özvegy Rozsályi Kun Istvánné. Most harmincnégyszázöt éves. Hogy múlik az idő...

Elválthatatlanok lettek a nagyszombati fegyveres sürgés-forgásban Drugeth János országbíró és Zrinyi Miklós főlovászmester, a két zászlósúr. Miklósnak sok dolga volt gyűlevész, részeges, folyton verekedő és tolvajkodó zsoldosaival, de ami szabad ideje maradt, azt mind Drugeth Jánossal töltötte. Nagyokat sétáltak a táborban és nézegették a birodalom minden tájáról összeverődött, mindenféle nyelvet beszélő, mindenféle fegyvernemben szolgáló

katonákat, akik mind tétlenül várakoztak indulásukra, mialatt a főszereg már javában verekedett Rákócziékkal. Volt itt arkebúzos lovas, aki fémsisakot hordott, volt lándzsás lovas, akin mellvért csillogott és fővegét fodros toll ékesítette, volt gyalog muskétás, szélesen kihajtott inggallérral, buggyos nadrágban, oldalán hosszú spádé, és vasvilla a kezében, amelyet a földre döfött, hogy a muskétát rá támaszthassa célozni. Küraszérosok, huszárok, patantyúsok, horvát huszárok, bámulatos sastollakkal ékesített lengyel lovasok össze-visszakeveredve járkáltak, kockáztak, beborozva énekeltek. A zsivajos tábori élet közepette Drugeth János folyton családjáról mesélt fiatal barátjának, aki már tudta a gyerekek nevét, szokásait, kiállott betegségeiket, az országbíróné történeteit, mindent. S míg hallgatta a familián kívül semmi mással nem törődő családapát, a huszonnégyéves leventének elfacsarodott a szíve. Neki senkije nincs, akiről így beszélhet.

Végre, végre egy napon jött a parancs: Zrinyi ezredes indul seregével a Bodroghöznek. Boldogan rohant haza holmiját összeszedni. Már a bejáratnál látta, hogy az előre bejelentett lakótárs éppen most érkezett meg. Homályos sejtés nyilallott bene. Hiszen napok óta hallotta, ki érkezik még. S mikor belépett az első szobába, ott állt előtte csakugyan, akit sejtett: Nádasdy Ferenc.

Miklós elsápadt. De igyekezett felindulásán erőt venni és a grófot közömbös rokoni nyájassággal üdvözölni. Az viszont feltűnő kedvességgel köszöntötte, szinte tüntetett a túláradozó melegséggel. Egy pár mondatot váltottak érkezésről, indulásról, katonai dolgokról. Aztán egy kevés szünet következett. És elhangzott a kérdés:

— Júlia húgomasszony egészsége hogy s mint vagyon?

— Köszönöm kérdésedet, bátyám, jól vagyok. Gyermecskét várunk Isten segedelmével.

Megint egy kis szünet. Ott álltak egymással szemközt, de oldalt nézett mind a kettő. Aztán Miklós elevenen megszólalt:

— Hát én bémegyek az cókumpókkal törődnöm.

Elbúcsúztak. Nyájasan és szívesen. Miklós, mialatt Lőrinc segítségével rakosgatta holmiját, azon tűnődött, hogy gyűlöli-e Nádasdy Ferencet, vagy sem. Nem tudta megállapítani. Gyűlölte, de ugyanakkor csodálkozva érezte, hogy szereti is. Többet nem is találkoztak a hadikészülődés zűrzavarában. Miklós hajnalban elindult, hogy csatlakozzék a két német vezér, Puchheim és Götz uraimék, derék-hadához.

Az egész úton valami kínzó nyugtalanság emésztette, amelyet nem tudott megérteni. Névtelen gyötrelém volt ez kitanulhatatlan, megfejthetetlen. Máskor is indult már hadba, nem is kétszer, nem is hússzor. De mindig a mesterség nyugalmaival, józan-ságának soha el nem vesztett tiszta világosságával. Másféle felindulást, mint örömet, sohasem érzett a harc előtt. És most valami homályos belső zavar bosszantotta. Katona-ösztönével annál szomjasabban vágyott már a verekedésre. A derék testi próba majd elűzi ezt a lelki kelletlenséget, mint ahogy a vihar a fellegeket elkergeti.

Önodnál találkoztak végre az ellenséggel. Itt várta a támadást az erdélyi fejedelem egyik vezére, Ibrányi Mihály, a megyei könnyű haddal és a hajdusággal, a Tisza, Bodrog és Sajó háromszögében. Puchheim és Götz teljes serege egyesült már, ott voltak a Ferdinánd-zászlók alatt a királyhű magyarok is, köztük a délceg, szép szakállú, asszonybolondító Wesselényi Ferenc is. Neki, Zrinyi Miklósnak és Barkóczy Lászlónak adták a méltó katonai feladatokat a német vezérek. Az ütközet előtt

Miklós kellemetlen hányingert érzett, amin nagyon elcsodálkozott, mert a gyomra sohasem okozott bajt neki, akár a vasat is megehetette volna, csak a vérhastól kellett félnie, annak pedig most nyoma sem volt a táborban.

— Érdekes, — mondta Wesselényi Ferenc, — odaát sok az olyan zászló, ki alatt még Bocskayval harcoltak ezek. Az vagyon ráírva, hogy „Pro Deo et libertate“.

Miklós nem felelt. Cudarul érezte magát. Meg volt győződve, hogy súlyos betegség fog rajta kiütni. Vad haraggal szidta testi érzéseit. Mikor kardjának élet vizsgálta, megrázkódott. Nem értette, miért.

Az ütközet nem volt eleinte kedvére való. Nagyobbszerű harc volt ez, térképről igazítandó haditervvvel, német tudománnyal. Ilyenből a vitéz édes keveset lát. Csak parancsokat teljesít, amelyeket trombitajelek, zászlólengetések, lóhalálában nyargaló ordonáncok tolmácsolnak neki: lövet a távoli sókaságra, vagy a lehető legnagyobb gyorsasággal megkerüli egy domb mocsaras talajú oldalát, ott aztán megáll. Közben közel és távol szabálytalan, elszórt fegyverropogás hallatszik, néha eldurran egy-egy ritka ágyúlövés. Az ember szinte semmit nem ért az ütközetből. Csak amikor hosszabb nyargalás után egy füzes síksághoz érkezik, megpillantja a verekedők gomolygó sokaságát, az ellenészen túlról pedig a maga serege kürtjelét hallja, akkor kezdi látni, hogy mi történt: a németek hátul sakkozó tudománya remekül a Tiszának szorította a fejedelem népét. Ez kétségtelen győzelem, most már látni. És ő kardját még szinte ki sem húzta. Eszeveszett ordítózás hallatszott a Tisza partja felől. Villámgyorsan futott keresztül agyán több gondolat egyszerre. Élete első harci látványára gondolt: a folyóvízbe szorított törökök vergődésére. Ugyan-

ekkor apja jutott eszébe, aki maga-vágta török fejet vitt a térképen verekedő Wallenstein sátrába. Egy pillanat alatt döntött, nem is eszével, hanem ösztöneivel. A lovat sarkantyúba kapta és markát jó fogásra igazította kardja markolatján. Hosszú vágásban repült a véres, ordító csödületbe. Már ott is volt a tömegben. Egy kopját félrevágott, pisztolyát balkezelével belesütötte egy ágaskodó paripa szügyébe, s a leomló lovast tarkón hasította, aztán megint kézbe kapta a kantárt. A csoportos tusa nyögve, káromkodva, ordítva folyt körülötte, emberek sikoltottak, egymásra tapostak, hörögtek, repedő csonton csattant a csapás, a kopja recsegő zajjal döfött a testbe. Ő a tökéletes vívó villámgyors figyelmével vágott, védett, csapott. Mint aki hivatásának remekbe készült feladványait a mester biztosságával oldja meg. A tömegben megpillantott egy zászlótartót, akit négy gyalogos hajdu védelmezett, kettő karddal, egy kopjával, egy pedig láncos buzogánnyal. A zászlónak majdnem csak nyele volt meg már, színtelen foszlányok fakó rongyai lógtak erről a nyélről. Miklós odafordította a lovat a csapat felé és rákiáltott a német zsoldosokra, akik a hajdukkal viaskodtak:

— Lasst mich, Leute! Platz!

A zászlótartó ekkor feléje fordult. Fiatal legény volt, kúnfajta arcú, jóképű. Látván a rárontó lovast, a zászlónyelet ösztönszerűen magához szorította s ugyanakkor elkiáltotta magát:

— Nem adom, az istenedet, nem adom.

És csinos arcával vakmerően nézett fel a támadó lovasra. Még szemét sem húnnya be, pedig látta a szablyát csapásra emelkedni. De a szablya, mint egy bűvészmutatvány, nem feléje sújtott, hanem egyetlen egybesöpört suhintással elcsapta a két védelmező hajdú kardját. A német zsoldosok oldalt lökték a hajdukat. Ott állt a zászlótartó fedetlenül.

— Ide a zászlót! — kiáltott a legényre és megint magasra lendítette a kardot.

A legény arcán leírhatatlan kifejezés jelent meg. A tágra nyílt szemekben a közelgő halál irtózata mellett ott maradt a végső elszántság, s azonkívül valami zokogó keserűség. Szabad kezével emelni kezdte a pisztolyt.

— Magyarnak adjam?

A kard rettenetes erővel lesújtott. Ugyanebben a pillanatban Miklós érezte, hogy jobb lábszára vastag húsát éles penge döfi keresztül. Odapillantott. A kopjával döfő hajdut éppen akkor ütötte le egyik német. Miklós helyet keresett a leugráshoz a dulakodásban. A zászlótartó már elhanyatlott, félarcát pirosra öntötte a vér. Szeme nyitva maradt. Miklós erős rántással elvette a halott kézből a zászlót. Kétszer csapnia kellett, a buzogányos hajdu felbukott.

— Ebanyád, — mondta a hajdú s s elnyúlt a véres sárban.

Miklós feldobta magát a nyeregbe. Láta a császáriak előnyomulását, a kavarodás kitisztult, az ellenséges katonák már két külön csoportra estek szét a látványban. Az üldözők tömör frontja nyomta belefé Ibrányi magyarjait a Tiszába. Az már nem gavalléros munka, középük menni és vagdalkozni, — döntött magában Miklós. Megnézte lába sebét, legyintett. Tíz nap múlva forradás lesz belőle, amilyen van már rajta elég. Aztán ügetésbe kapta lovát, hogy most már kímélje, — egy számszundzi basi legjobb arabs lova volt azelőtt — és arrafelé fordította, amerről a fővezérlet kürtjeleit hallotta. Mert Götz már jött sátrából a győzelmet nézni.

Ott találta német vértestisztek csoportjában. Teljesen részeg volt, mint harc alatt mindig. Egyik tiszt fogta a karját, hogy ne tántorogjon. Miklós tisztelgett és leugrott a lóról. Némán mutatta a zászlót.

— Eine Fahne, — dadogta az ittas vezér, — o das ist brav.

A tisztek kíváncsian nézték a zászlót. Rongyain csak ennyi betű volt kivehető: „...rtate“. Nem értették. Miklós hallgatott. Fáradt volt magyarázni. Az egyik tiszt ekkor hátranézett valami közkatonáért, akinek a zászlót, mint zsákmányt, átadja. De Miklós érte nyúlt, szó nélkül nemet intett és elvette tőle.

— Németnek nem adom. — jutott hirtelen eszébe, valami megfogta a torkát és szeme megnevededett.

Götz a részegek bamba nézésével a Tiszapart felé fordult, amerről a kesznyéteni torony látszott. Nem is figyelt arra, hogy a magyar gróf ellovagol. Az a különös gondolat járt gőzös fejében, hogy most kiket vert meg. Vigyorogva fordult vissza Zrinyihez:

— Vor zwanzig Jahren war ich noch ein Protestant.

Akkor látta, hogy Zrinyi nincs már sehol.

A főlovászmester elindult lóháton a zsákmányolt zászlóval, hogy embereit megkeresse. Vagy nem is azért. Csak egyedül akart lenni. Csak nagyon hosszú idő múlva akadt rá dandárjára, amely a Tiszapart egy távolabbi pontján gyülekezett a folytonos, sürgető trombitaszóra.

Derecskay megismerte és elébe nyargalt. Mikor megismerte, meghökkenve szólt:

— Jézusom, nagyságotat mi lelte, ilyennek eddig nem láttam. Mint az a fehér fal, mint az a sápadt kréta.

— Nincs semmi bajom. Itt az lábamon vagyok valami gyerekjáték. Gyólcot adjatok, meg boros kenyeret.

A hadnagy hátrakiáltott két nevet. Emberek jöttek.

— Mást nem parancsol nagyságot?

Miklós egy pillanatig gondolkozott. Aztán halkan, rekedten ennyit mondott:

— Papot kerítsetek, mi hitünkön valót, mihelyst tudtok. Gyovónni akarok.

Azzal leszállt a lóról, hogy lábsebét bekössék.

XI.

Télvíz idején hallgattak a fegyverek. Kiki hazatakarodott ilyenkor s várta a tavaszt, hogy a verekedést újra kezdhesse. Miklós is otthon volt már Csáktornyan. Egy szép napon elhatározta, hogy meglátogatja Drugeth Jánost. Megtehetette nagyobb úti fáradság nélkül: Homonnai Drugeth uram, a Rákóczi-hadjárat földönfutója, baráti szállást talált a közeli horvát földön.

Gróf Draskovich Jánosnak, a horvát bánnak, volt egy unokafivére, gróf Draskovich Gáspár. Ez a Miklóssal szomszédos Varasd megyében gazdálkodott, a Draskovichok ősi horvát birtokain. Trakostyán volt az egyik vára, másik egy félmérfölddel odébb Klenovnik. Ő maga Trakostyánban lakott családjával, a klenovniki várat csak meglátogatta olykor, rendben van-e minden. Mikor a horvát rendek közt híre ment, hogy a horvát származású Jakusich Anna férje, az országbíró, Jeszenő felrobbantása után fedél nélkül maradt, Draskovich Gáspár azonnal levelet menesztett a judexhez, hogy családotul költözzék hozzá, szeretettel felajánlja neki állandó tartózkodásra a klenovniki várat. Drugeth János hálásan kapott a meghíváson. Azonnal leutazott feleségével és gyerekeivel Horvátországba. Katonaság-örizte számos szekér szállította megmentett kincseit. Rövidesen berendezkedtek.

— Rávall ez Draskovich Gáspárra, — mondták az ismerősök, — a szertelen, szeszélyes emberre. Két

garas miatt képes a királyig menni birtokos szomszédai ellen, de ha jó kedve van, egy falut csak úgy odaad ajándékba valami mulató cimboráknak.

Ide állított be Miklós egy téli napon. Tündöklő napsütés ragyogott a hófehér Dráva-völgyön, Varasd kéményei vidáman füstölögtek, s mikor Vidovecen túl felbukkantak a rengeteg erdőséggel borított horvát hegyek, a lélek elámult a látvány szépségén. A Bednya patak völgye a tél zordon pompáját szelte végig az óriási szakadékok alján, ott vitt be az út a hegyek belsejébe, s egy oldalvölgy bukkanójánál kitárult a hatalmas háttérre művészi ábra gyanánt odafestett idill, a klenovniki vár. A közelgő utast és kíséretét kürtszó fogadta, s a torony őre megismervén a fegyverhordozón a Zrinyi-címert gyorsabban csikorgatta széjjel a kapuszárnyakat, mint máskor. Hevesen ugató komondorok, színes varrású bőrbekecsbe öltözött jobbágy nép közepette ugrott le a ropogó hóba gróf Zrinyi Miklós. És már futott kifelé hajadonfőtt az új házigazda, Homonnai Drugeth János, ölelésre tárt karokkal.

— Befe! befefe! öcsémuram, az jó melegre. Esmerkedjél szeretett családommal, kikről annyit szóltam néked. Kedves vendégeink is vannak, örvendezni fognak néked.

Ott üldögélt a társaság a középső nagy palotában, amely akkora terem volt, hogy ablakainál vacogni lehetett, míg a hatalmas kandallónál, ahol a kipattanó szikrák lyukakat égettek a leteregetett medvebőrökbe, alig lehetett kibírni a meleget. A kandallótól kissé távolabb borozgattak a férfiak, mellettük egy másik asztalnál a nők és gyerekek foglalatoskodtak valami játékkal.

Trakostyán várából átjött Draskovich Gáspár, mint majd mindennap. Ő borozgatott most Drugeth Jánossal. És magával hozta nevendékkorú leányát is, Mária Euzebiát. Azonkívül még egy ven-

dég volt jelen: a bán leánya, Draskovich Borbála. Miklós megismerkedett a kedves, feltűnően fiatal országbírónéval s a két Drugeth-gyerekekkel. A tízéves forma Gyurkó volt a nagyobbik, Borka kisasszony volt a kisebbik.

A bán leánya igen nyájasan fogadta Miklóst.

— Isten hozta kegyelmedet. Hogyan szolgál egészsége? Régóta nem láthattam kegyelmedet. Emlékszik-e vajjon, miolta?

— Hogyne emlékeznék. Péter öcsém lakadalmán váltottunk szót.

Gáspár leányához, Mária Fuzségiához már idegen gyanánt fordult Miklós. De a komoly tekintetű, hideg arcú szőke leány közömbös hangon szólt:

— Rám viszontag nem emlékszik kegyelmed, látom.

— Bocsánatot kérek, nem tudom, hogy...

— Ugyanott szólottunk utólszor. Táncolt is velem kegyelmed. Azt hittem, emlékezni fog.

Miklós meg volt semmisülve. Kapkodott valami mentegetődző megjegyzés után, de nem jutott eszébe semmi jó. Amit mondott volna, az már sértő lett volna. A szőke leány apja, Draskovich Gáspár nagyot kacagott.

— Hej, vitéz, most vagyunk ám sehogyse. Itt nem használ az hatvágás, hogy az levante kivágja magát. Jöszte ide, ülj közibénk. Kapsz egy korty luttenbergit, ilyet még nem ittál!

— Köszönöm, bornemissza vagyok.

Borbála, a bán leánya, beleszólt:

— Hagyják őt minékünk te kegyelmetek. Jöjjön ide, nézze csak, mivel játszodunk.

A nők és gyermekek a divatos kép-összerakó játékkal mulatták az időt. Szabályos kockákból állott ez a játék, a kockáknak mind a hat oldalán képrészlet volt ragasztva, s a kockákat addig kellett forgatni és rakosgatni, míg valamennyi kocka összeillesztésé-

ből kialakult a hat teljes kép valamelyike. Nemrég kezdték a rakosgatást, mindössze három kockát leltek eddig, egymáshoz illőt. A fejek mind a játék fölé hajoltak. És Miklós koronként oldalt pillantott, hogy szemügyre vegye a hölgyeket.

S ahogy ilyen lopott pillantással Mária Euzsébiát megnézte, elbámult sajátmagán: hogyan lehetséges, hogy erre az arcra nem emlékezett? Ez a csillogó, feltűnően ékes haj, mint az aranykender, hogy nem tett rá akkor semmi benyomást? Az arca is milyen érdekesen hosszúkas, finom, hideg. A szája olyan, mint a kláris. Telt keblének domború vonala, ahogy az asztal fölé hajol, megdobogtatja a szívet. Hiszen ez a leány olyan szép, hogy majdnem versenyre kelhet Esterházy Juliával. Vagy inkább emlékével.

— Segítsen kegyelmed keresni, — szólt a másik oldalról egy üde hang, — ne csak bámulja.

Miklós arra kapta a fejét. Bizalmas, kedves tekintettel találkozott, Borbála nézett rá mosolygó, dióbarna szemmel. Egyszerű arcocska volt, csínos, barnapiros, mint némelyik jóízű alma. Kedvelni kellett első pillanatra. De ott volt a másik arc, az a hosszúkas, finom vonású, kékszemű, amelyre nem volt írva a belsőből semmi, csak merev, titokzatos nyugalom. Mi lakhatik ebben a leányban?

A kockák sehogysem akartak összerakódni. Agyafúrtan festette a képet a festő, két kocka teljesen egymás mellé illett, s csak hosszú töprengés után vevődött észre, hogy ez szándékos becsapás, mindegyiknek más kocka az igazi párja. Míg Draskovich Gáspár és Drugeth János a bor mellett politizáltak, ideát lassan haladt a játék. A kis Drugeth Gyurkó olyan homlokráncolással meredt a kockákra, mintha élete, boldogsága fordult volna meg rajtok. De sehogysem ment a dolog. S mennél lassabban ment előre a dolog itt, annál gyorsabban tü-

zesedett a társalgás a két borozó úr között. Rákóczi Györgyről volt szó és Drugeth János ennél a témánál mindig vad indulatba keveredett. Sajátmagát tüzelte bele, ha meg bármi kis ellenvetést kapott, egyszerre füstöt vetett.

— Azért mégsem jól cselekedték Puchheim uraimék, hogy Szerencs megvétele után, megdúiták az Rákóczi család sírboltját. Atyja, anyja testvére hamvait szélnek szórták, úgy értettem az hírből. Nem köllött volna ez.

Drugeth János azonnal az asztalra vágott, csak úgy táncoltak a mázos cseréppoharak.

— Hát ők? Ők talán semmit el nem követtek? Nékiek szabad, minékünk nem? Barátokon és papokon rút marcangolásokat követtek el, az oltárokat és a szentségeket megtapodták, az Isten tiszteletére csinált képeknek fejét vették és Isten bosszúságára kopjáik hegyén hordották. Nékiek szabad? Bár már néki magának átkozott hamvait szórhatnám az szélnek, hogy ez a kutyahitű, beste, álnok-lelkű...

Itt akadt meg, itt állt meg a lendületben a szusz. Csak kapkodott a levegő után, arca szederjesre változott. Az asztalra csapott megint és nagy természetében felkapván a boros poharat, fenékgig üritette. És tajtékzó mondatát csak fejcsóválással fejezte be. A nők összepillantottak. Drugethné fel-sóhajtott és odasúgta a lányoknak:

— Borzasztó ez, még egyszer megüti az guta ilyenkor.

Nem ütötte meg a guta. Alig tért magához egy kissé felindult fuldoklásából, már megint rákezde Rákóczi Györgyöt gyalázni. És megjövendőlni, hogy soká ez az istentelen állapot nem tarthat, Rákóczi vereséget fog szenvedni, s akkor ő visszakapja birtokait. Jeszenőt újra felépítheti, ha addig él is. Draskovich Gáspár jóindulattal bólogatott neki.

Miklós máskor csak erre a beszélgetésre figyelt volna, de most nem mozdult a kirakós kocka mellől. Szerette volna, ha a játéknak valahogyan vége szakad s ő egy kissé beszélgethet a különös, hallgató Euzsébiával. Roppant érdekelte volna, hogy milyen ez a lány belülről, mi rejlik a lárvaszerű finom arc mosolytalan fehérsége mögött. S mintha a véletlen meghallgatta volna kívánságát, Drugeth Anna, a háziasszony, vidám bosszúsággal eltolta magától a kockákat.

— Én nem bajlódom evvel, csinálja, aki tudja. Inkább beszélgessünk.

Euzsébia felegyenesedett, ő is únta már a játékot.

— Majd összerakja Erdődy Farkas. Hagyjuk így neki. Ő mindent tud.

Zrinyi Miklós szívét fájdalmas villámcsapás érte. Megint van valaki, aki jobban tud nála a szépség nyelvén? Hefflányban gróf Nádasdy Ferenc állt keresztbe az úton, most mikor megint érdekli valaki, felbukkan gróf Endrődy Farkas. A jóképű, eszes, kitünően táncoló és lovagló Erdődy Farkas, aki mentéjét mindig a legfrissebb bécsi módi szerint prémezi, aki különös illatszerek készítése módját tudja, érzelmes német dalokat ismer és jól bánt a lanttal is.

— Gyakran jó ide Erdődy Farkas? — kérdezte rosszul színlelt közömböséggel.

— Inkább Trakostyánt szokta tisztelni, — felelte Drugethné, — de onnan gyakorta átjön hozzánk az trakostyániakkal.

— Igen szemrevaló legényke, — mondta Miklós, hogy érdektelennek lássék.

De az Euzsébia arcát figyelte, hogy az milyen kifejezéssel válaszol a megjegyzésre. Ezt a márványarcot azonban hiába figyelte. Egyetlen vonása meg nem rebbent, szeme tekintete meg nem csil-

lant. És nem is mondott egyetlen szót sem. Borbála annál inkább.

— Gondolom, megjő ide az mái napon, Múlt csütörtökön ejtett efélet, hogy ha erre jár, bétékint Trakostyánba is, Klenovnikra is, hol vagyon otihol az házi nép. Jó lenne, ha jönne, egy kis vígság ez mai szomorú üdőben nem ártana.

A főlovászmester elkomorodott. Hölgytársaságban nem nagyon gyakorlottan mozgott, táncosnak nem volt éppen elsőrangú, a divatos úrfiaknak mindig mögötte maradt. Medvének érezte magát, mikor barázdabillegető szeretett volna lenni. És mint két esztendeje Nádasdy Ferencet, ugyanolyan hevesen irigyelte most Erdődy Farkast ezért a népszerűségért. Milyen büszkén és öntudatosan nézhet itt körül a kedvelt gavallér, úgy hordhatja fejét, akár címerében a félkerékből kiemelkedő szarvas. Ő miről társalogjon? Kettőről tud beszélni: törökről, meg a poétika híres műveiről. Ezt a kettőt fiatal leányok nem nagyon szeretik. Amit szeretnek: társasjátékot, pletykát, táncfigurát, újfajta hajvizet, — ezeket ő nem érti, és úgy látszik, nem is fogja érteni soha.

Vajjon ki miatt jár errefelé Erdődy Farkas? A bán leánya, a tűzről pattant Borbála, érdekli vajjon, vagy a másik Draskovich leánya, a hallgatag, értelmetlen Mária Euzsébia? Jó lenne tudni. Így az ember csak tapogatódzik, mint aki ismeretlen helyen sötét szobába kerül.

De hát lássunk neki a társalgásnak. Drugethné azt indítványozta. S a fiatalembernek illik a szót megpendíteni.

— Mivel töltik napjokat, kegyelmetek, országbíróné asszonyom?

— Telik az magától, lelkem Miklós gróf, csak elvagyunk itt békességben napestig. Hol ezzel, hol azzal mulatjuk az hosszú estéket. Vendég elég sokszor akad, Istennek hála.

Miklós merészen Euzsébiához fordult:

— Kegyelmed mit mivel szabad óráiban, Zsébi hugom?

— Olvasok, — szólt a rövid válasz.

— Ó Istenem, olvas. Örvendek ezen. S kivált minémű olvasmányt kedvel?

— Mindent.

Többet egy szónál bajos volt kihúzni belőle. Borbála viszont alig várta, hogy beszélhessen.

— Jaj, ez a lány annyit olvasott már, hogy elmehetne papnak. Ha mit kérdez kegyelmed, ő azt olvasta bizonyosan.

A főlovászmester érdeklődve akart közelebb nyúlni a kérdéshez. Még kisül, hogy valami eldugott kincset talál itt a klenovniki várban, szép tudású, fenkölt míveltségű hölgyet, akivel meghitt órákon sokáig és élvezetesen el lehet majd beszélgetni históriás énekekről, szép históriákról, még talán a nagy klasszikus költőkről is. Közelebb húzta székét Zsébihez, hogy belé kezdjen melegedni a társalgásba, de a leány ugyanekkor váratlanul felkelt.

— Hová mégy? — kérdezte anyja.

— Elefelejtettem ládácskámat kócsra zárni.

Elment. A bán barnapiros leánya azonnal lecsapott az ittmaradt gavallérra.

— Mi minden esett kegyelmeddel az lakodalom óta? Hogy vagynak Péter uram és felesége? A kis Ilonkáról azt értettem, hogy ugyan zömök jószág...

Kérdezett, a választ nem várta, beszélt, csacsogot, mint a zuhatag. Miklós szólt, mikor tehette, de nem sokszor tehette. Csak hallgatta a csicsergést és közben arra gondolt, hol marad már olyan soká a másik, ha csak a ládáját ment bezárni? A szőke leány nem jött, nem jött. Elé sem került vacsoráig. S mikor aztán megjelent, hogy átmenjenek az ebédlő palotába, éppen oly kevésbé lehetett szavát venni, mint azelőtt.

A vacsorát fesztelenül ették végig, itt nem járta a nagy mágnásházak cerimóniája. Drugethek még nem értek rá személyzetet szervezni és rengeteg holmijok a Rákóczinak meghódolt birtokukon maradt. De azért ételben, italban teméntelen volt a bőség. Közben mindig csak politikáról folyt a beszéd. Drugeth János vitte a szót szenvedélyesen és szidta Esterházy Miklóst, a nádort, mint a bokrot, mert szerinte a nádor megakadályozhatta volna az ő javainak pusztulását. A nők jobbadán hallgattak. És Miklós észrevette, hogy mikor Esterházy Miklós neve elhangzott a társalgásban. Draskovich Borbála és Draskovich Zsébi tekintete hirtelen összevillant. Semmi kétség, hogy ez a pillantás ő rá vonatkozott. Semmi kétség, hogy itt ismerik az ő kosárral végződött hefflányi szerelmének történetét.

Vacsora után csakugyan megérkezett Erdődy Farkas. Egészséges, fiatal képét megcsípte a hideg, eleven volt, friss és hangos. Miklóst felsőbbbéges melegséggel üdvözölte, annak a gavallérnak módján, aki nem fél a vetélytársaktól.

— Két farkast hoztam nagyságodnak, bátyám uram, — mondta a házigazdának, — egyikét magam lőttem az úton, másikat emberem. Nyúzassák meg kegyelmetek és csereztessek az én emlékezetemre. De az kisasszonyoknak mulatságokra is hoztam valamit. Úgy fogunk ma este nevetni, miként a fakutya. Farsang vagyon, vagy mi.

Drugethné és Borbála hangos és sikongó érdeklődéssel igyekeztek kibontani azt a csomagot, amit Erdődy magával hozott. Euzsébia azonban csak messzebről nézte a visongást. Mégis tükröződött az arcán annyi kivételes érdeklődés, hogy Miklós bele-sajgott. Erdődy Farkas végre kibontotta a magával hozott holmit. Csupa farsangi álarc volt az. Kivette a legelsőt és mindjárt arcára illesztette. Sikoltozás, hangos kacagás jutalmazta azt a fogatlan öreg ba-

nyát, akinek furcsa képe Erdődy Farkas termetéről levigyorgott. Borbála tapsolva csapkodta össze a kezét, úgy kacagott. S elékerült a többi álarc is: marcona ábrázat hosszú fekete szakállal, nagyorrú arc spanyol léggyl és bajússzal, sírásra torzult török basa-ábrázat, villogó fogú és pirosszájú szerecsen, mindenféle. Ebből nagy, kacagó, sikongó huza-vona keletkezett. Drugethné is álarcért nyúlt, Borbála is. Egymás kezéből kapkodták a maskarákat és egy pillanat múlva mindenkinek álarc volt a képén. Mégis Euzsébia is feltette a nagy fekete szakállast. Csak Miklós nem nyúlt egyikért sem. Mennél jobb volt a kedvök azoknak, magyarázhatatlan okból annál levertebbnek érezte magát ő. De Borbála széles jókedvében mögéje osont és hirtelen arcára csapta a szerecsen-maskarát. Viharos nevetés fogadta a tréfát. Miklós levette, megnézte és visszatette. Hadd mulassanak. És kesernyésen mondotta, saját cigány-arcszínét gúnyolva:

— Való ábrázatom szakasztott ilyen, akár Libiában születhettem volna. Minek én reám maskara?

Euzsébia nem felelt a megjegyzésre, pedig valami udvarias kis cáfolat nagyon jól esett volna a szerecsenképet hordó ezredesnek. Onnan jött a flastrom, ahonnan nem volt annyira fontos: Borbálától.

— Ne mondjon ilyent kegyelmed, nem is olly fekete.

Igy még rosszabbul is esett. De ha fekete, hát fekete, jól van, Szilaj dac ébredt benne, mindinkább erősödött az a vágy benne, hogy a szőke leány előtt valahogyan kitüntesse magát, hogy erre a hideg arcra valami csodálkozást varázsoljon, vagy ha nem azt, akkor legalább ijedelmet. Vagy ha azt sem, akkor akár gyűlöletet is, csak ezt a kőből való teljes közömbösséget ne lássa rajta. Ehhez azonban nem tudott hozzáfogni. Ha beszélgetni kezdett Euzsébiá-

val, az kurta igennel, vagy nemmel felelt s a társalgást nem folytatta. Tréfákon nem nevetett, meglepő dolgokon nem csodálkozott.

A fiatalok mulatsága jó sokáig elhúzódott. Maga a házigazda vetette végét.

— Halljátok csak, legények. Ha vagyon kedvetek, hogy holnap vadkanra menjünk, akkor takarodjunk alunni. Válasszatok, mit preferáltok inkább?

Erdődy Farkas élénken kezdte magyarázni, hogy neki kevés alvás is elegendő. Miklós únta már a nagy jókedvet, amelynek ő nem volt részese. Nagy és vidám vita indult ezen, végül mégis csak aludni mentek. S a búcsú legutolsó pillanatában Miklós két pillantást fogott el. Az egyiket Erdődy vetette Euzsébiára. A szerelmes fiatalember vallomástmondó, félreismerhetetlen pillantása volt ez. És bár Euzsébia fehér orcája mozdulatlan maradt, nyilvánvaló volt, hogy aki így mer nézni egy leányra, az annak a leánynak már megmondotta szíve szándékát. A másik pillantást Borbála szemében kapta el. S ez a megcsillanó, tetszéssel teli, vallomásra biztató pillantás neki szólt. Balzsamként simogatta is férfiúi öntudatának sajgó sebeit. Meg is fordult fejében a gondolat, hogy ez a Borbála kedvesebb, társasabb leány, mint az a szóttalan másik. Aki olyan szóttalan, maradjon magának. Ő bizony ügyet sem vet ezentúl Euzsébiára, hanem holnap mindjárt a bán leányához csatlakozik. Eb ura fakó. De mikor aludni készülő feje elfeküdt a vánkoson, s mélyebb gondolatai szabadabban törtek fel álmosodó tudatának felszínére, megint csak azt a heves kísértést érezte, hogy mint Pygmalion, a márványszobor arcán az érzelem rózsaszínét fakassza. Ezzel aludt el.

S ez bolygatta lelkét másnap is, mikor a még sötéten derengő téli reggel hidegében a vadkant várta a trakostyáni erdőben. Kedvére való vadá-

szatot rendezett a házigazda: nem puskával mentek a kanra, hanem az ősi módon, hálóval és vaddantőrrel. A pecérek, akik még az éjjel parancsot kaptak, kifeszítették már a hálókat az elkészített hajtási terv beosztása szerint. A négy vadász, Draskovich Gáspár, Drugeth János, Zrinyi Miklós és Erdődy Farkas, már felállott a helyére. Mindegyiknek a kezében ott volt a vaddisznótőr, az erős dárdanyélre kalapált két arasznyi penge, amelynek széles végét két oldalon élesre fenték és hegyet is köszörültek neki, a penge tövéhez pedig pár hüvelyknyi kampót szereltek. Ez volt az igazi fegyver, a férfias vadászat, a fenevaddal szemtől-szemben való tusa izgalmas szerszáma. A hajtás a távoli hegyhajlásban már megindult, a kopók veszett kaffogása már idehallatszott a ködös fenyőfák között. Kivilágosodott.

Miklós állt és várta a vadat. Jó félóra telt már el, de nem akadt még dolga. Végre felhangzott a közelgő csörtetés jól ismert nesze. Ő keményre fogta a dárdanyelet. S percek múlva elrobogott előtte egy jókora hasas emse. Eleresztette a dárdanyelet, a tél e szakában igazi vadász az ilyen emsét nem bántotta. A távolból idehallatszott a pecérhajtó kutyaínak örjöngő zenebonája. Ilyenkor, mikor a pecér nem oldotta el a pórázukat, hogy a kopók-felverte emsét ne üldözzék, a hajtókutyák majd megőrültek. Mindig elcsúszott a havon a pecér, a hajtókutyák úgy húzták magok után, mint a szánkót, de ő nem törődött ezzel, csak arra vigyázott, hogy a pórázcsomót ki ne eressze a markából. A felvert emse elszaladt, a hálónál álló pecérek dolga az volt, hogy valahogyan a hálóba ne hagyják keveredni.

Megint egy félóra múlva újabb hasas vaddisznó csörtetett el a vonalon. Miklós utána nézett, gyönyörködött benne. Szép, erős állat volt. Ha ilyent kapkanban, meg lehet elégedve. S hogy a koca elcsörte-

tett, gondolataiba merült megint. Ezek a gondolatok a hűvös, szeplőtlen, szívtelen Dianát kerülgették. Aki nem hajlott semmiféle férfiszóra. A meggondolán Actaeont még szarvassá is változtatta haragjában. S hirtelen elmosolyodott Miklós a havas fák rengeteg magányában egyedül, egy tréfás fordulat jutott eszébe: ime, Draskovich Diana az Erdődy szarvást változtatta Actaeonná. Erdődy Farkas úgy jött ma a vadászatra, hogy soha nem látott hóstettek tervével köpte a markát. Nyilván ki akarja magát tüntetni Euzsébia előtt.

Hopp, vigyázzunk, a csörtetés hangja most más, már hallani a hajtókutyákat. Jön a kan. A marok megkeményedett a dárda nyelén. A robogás közeledik. Vad ugatás. Pecérek ordító uszítása. Már hallani a mély, mennydörgésszerű rőfögést.

A kan felbukkant. Miklós szíve megdobbant az örömtől. Ekkora kant nem látott legalább öt eszten-deje. Hatalmas dög volt, szinte borjúnagyságú. Vágtatva rohant a kutyák előtt, sőt már félig-meddig a kutyák között. Az erős, sebes hajtóebek vad dühvel kergették, eszeveszett ugatásuk már sikoltó hangokba esapott. Most már három kutya is elérte annyira, hogy csattogó fogával a kan hátulsó combjának sör-tés irhájához csiphetett. Az üldözött állat most ért ki a ritkásra, amelyen a hajtásnak keresztül kellett vezetni. Iszonyú dühvel, harsogva rőfögött és villámgyorsan odavágott annak az ebnek hasához, amely e pillanatban utolérte. A kan jellemző mozdulata volt ez, a halálthozó mozdulat: hatalmas koponyáját lehajtja kissé, aztán szörnyű erővel felfelé hátrakapja. Az agyar, amely éles és hegyes, mint a vadász-kés, egy szempillantás alatt hasít és repeszt. A kutya végig felnyitott hassal omlott le, vére úgy ömlött el, mint a dézsából a víz és valóságos füstfelhőt párologtatott forró, piros pocsolyával a fehér havon. De közben más két kutya is utolérte a dühös vadat.

Belemartak fülébe és lapockájába. Döfött megint alulról felfelé, de csak bőrét hasította el az ebnek. Miklós előre lépett. Ez volt a pillanat. Elordította magát, hogy az állat figyelmét magára vonja. A kan hirtelen meghökölt, rőfögése meglepett, mély morgásba ment át, mint a földrengés. A kutyák vadul marták. Most döntött a bestia, lendületet vett és kifeszített erővel rohant a felbukkanó új ellenségnek.

Miklós gyors figyelemmel kimérte a vadkan rohanásának pontos vonalát és villámsebessen elhelyezkedett a vadkanvadász szabályos állásába: jobblábával kissé előrelépett, testsúlyát a kifeszített ballábára nyugtatta, a dárdanyelet hegyével előre fordítva erősen magához szorította, derékban valamit előre hajlott. S a pillanatok rövid ideje alatt a vadkantör hegyét nekicélozta az egyenesen rárontó vadkannak, úgy, hogy a vas pontosan a kan mellgödrét várja. A kan szaglása remek, de látása elég gyenge. Vakon beleszalad a törbe. Ha azonban a vadász rosszul célozza az irányt, nem jó szög alatt tartja a dárdahegyet, vagy gyöngye legény a rázúduló barom lökéséhez, akkor baj van. Most nem volt baj. A roppant vadkan olyan erővel rontott bele a mesterien tartott hegybe, hogy az szabályosan a szívét járta át. Azonnal félodalt esett, már vége is volt. De a Miklós dárdanyele reccsenve kettétört.

A hajtóebek még most is örjögve marták volna a vadat. De már futottak a pecérek, hogy botjaikkal rendet csináljanak. Egyik pecér belefűtt a dudahangú vadászkürtbe. Kisvártatva megnépesedett a hely, pecérek, pórázon tartott kopófalkák, más hajtókutyák csoportjai érkeztek, s megjöttek állasaikról a vadászok is mind a hárman. Mikor Erdődy Farkas éppen közelgett, Miklós a kan mellett térdelve nézgette az elejtett állat agyaráát. Hirtelen arra ocsúdott fel, hogy az eddigi friss és vidám vadászlárma megváltozik, kiáltások hallatszanak, s a fagyott tetejű

havon futó lépések tördelő zaja kél. Felpillantott térdelő helyzetéből. Azt látta, hogy Erdődy Farkas hasravágja magát a hóban. S már rohan is egy fiatal kan a sűrűből. Egyenesen a ritkás felé. Azért feküdt le Erdődy, mert a kan támadására már nem ért rá felkészülni. Ilyenkor a gyors hasravágódás az egyetlen segedelem, mivel a kan lefelé nem tud döfni, csak alulról fölfelé. Vadászok, pecérek mind hanyatthomlok szétrohantak. Miklós ott térdelt el ejtett zsákmánya mellett, dárdája eltört. A helyzetet egy pillanat századrésze alatt áttekintette. Felpattant, elérántotta vadászkését, ugyanúgy állt fel, mint az imént. A vadászkést erősen megmarkolva meghajlított térdéhez szorította, hegygel ferdén előre. Nyugodt volt és villámgyors. Gyakorlott szemmel mérte a távolságot, az irányt, az időt egyszerre. S nem telt belé egy perc sem, a fiatal kan is egyenesen belerohant a késbe. De ennek nem érte szívét a döfés. A vadász már ki is rántotta belőle a kést és az állat lapockája táján egy bizonyos ponton döfött még egyszer, mindezt olyan villámgyorsan, hogy a szemlélő a mozdulatokat meg sem különböztethette, mint ahogy kitünő vívók mérkőzéséből sem lát a laikus semmit. A fiatal kan is ott feküdt már a havon, alig két lépésre a másiktól. Az ebek közben eszeveszett csaholást műveltek.

Az elszéledt társaság összeverődött. Futva érkezett Drugeth János, aki segíteni szaladt volna dárdájával, de már elkésett és rohanó lendületét nem állíthatta meg. Erdődy Farkas feltápáskodott és leseperte magáról a havat. Draskovich Gáspár lelkes elismeréssel kiabált, miközben sietve közeledett:

— Ez már döfi!

Miklós térdét nézegette. Azt megütötte a rohanó kan ereje. De seb nincs, még csak a nadrágja sem valott kárt. Erdődy Farkas odajött a vaddisznókhöz. A két legény egymásra nézett. Mint két hadakozó

fél, akik egymás mozdulatait figyelik. És így szólt Erdődy könnyedén, elismerően, alig érezhető kis örömcsoóppel hangjában:

— Nagy lészen böcsületed az kisasszonyoknál...

Elpirult a sikeres vadász. Hiszen ezt várta, ebben reménykedett ő is. Alig várta, hogy a vadászatnak vége legyen és hazaérjenek a klenovniki várba. S mikor hazaértek diadalmas garral, vadkanokkal, dícsőséggel, otthon az a hír várta a nap hőjét, hogy Euzsébia visszavonult, mert nagy hasgatása van a fejében. Már megivott egy pohár bakszakáll-vizet, az sem használ neki. A vacsorához talán eléjön. Csakugyan nem láthatta vacsoráig, annál inkább láthatta a bán leányát, Borbálát, aki roppant eleven arcjátékkal, kezeit összecsapva, nagy szemet meresztve, fel-felkiáltva hallgatta végig a vadászat történetét és cseppet sem titkolta, hogy Miklóst lelkesen bámulja. Erdődy Farkas roppant ügyesen taktikázott: Drugeth és Draskovich dícsérő elbeszélését mértéktelen dícséretekkel spékelté maga is és szemmelláthatóan tüzelte Borbálát Miklós mellett, mint ahogy a kis ölebet szoktuk uszítani. Az ünnepest csak feszengett kényelmetlenül. A dícséreteket túrte ugyan jól, mert ezt híúsága és büszke öntudatra nevelt természete természetesnek tartotta, de Borbála leányos, forró tekintetű rajongása zavarta. Nem akart nagyon udvariatlan lenni és egy-egy halvány mosolykával elismerte Borbála lelkes megjegyzéseit, de közben folyton Euzsébiára gondolt. Miért zárkózott be, mit akar, mit érez, milyen leány ez, ki ez?

A vacsorához megjelent a fejfájós ifjú hölgy. Most még külön ürügye volt, hogy szóttalan maradhasson, pedig minden jel azt mutatta, hogy a világon semmi baja. Fehér arcáról tündöklött a fiatal egészség, étvágya ellen nem volt semmi panasz. Borbála, már ahogy leültek, a „törött lével“ tálalt kappannál rákezdte a vadászati témát és még a káposztalével

készített csukánál is ott tartott, de Euzsébiát mindez egyetlen megjegyzésre sem bírta. S mikor a vajba sütött vánkosfánk nál Erdődy Farkas egyenesen hozzáfordult, mit szól hát ehhez a dologhoz, nyugodtan így szólt:

— Hogy Miklós gróf elég nevezetes vadász, közönségesen tudja nagyon.

„Elég nevezetes vadász“. Ennyi volt Miklós minden aratása. És a leány tartózkodó modorában most már bizonyos szándékosság kezdett meglátszani. A házigazda Rákóczi György-ellenes politikai kirohanásai révén Miklós harctéri cselekedeteire is sor került. De alig kezdett Drugeth az ónodi csatáról beszélni, Euzsébia egyetlen mondattal visszaterelte a társalgást Jeszenő felrobbantására. Nemesak, hogy nem kereste az alkalmakat, hanem most már tüntetően el is mulasztotta mindegyiket, ha Miklósnak valami elismerő, vagy barátkozó szót ejthetett volna. Ez így ment egész este.

Miklós másnap, kétnapi mulatás után indult vissza Csáktornyára. Drugethék nagyon marasztották még, de ő azt vetette okul, hogy utána kell néznie a toborzó munka megindításának. Tavasszal megint megy a királyt segíteni. Búcsúzáskor Draskovich Gáspár a vállára tette a kezét.

— Ha erre vetődöl, kedves öcsém uram, ejszen Trakostyánt is megtisztelhetnéd, egy bakugrásnál nem több ide. Öreg hibád, hogy az boritalt nem iszod, de kedves vendégnek megbocsájtom azt is.

Miklós habozva felelt és közben Euzsébiára nézett:

— Ha szívesen láttatom és ráérő üdöm léssen...

És várta a leány válaszát. Hátha csak alakoskodott eddig leányos tartózkodásból. De most színt fog vallani.

— A szíveslátás felől ne aggódjék, kegyelmed. Minden vendéget igaz szívvel megbecsülünk.

Miklós nyelt egyet. Ilyet egyhamar nem is mondtak neki, zászlósúrnak, főkapitánynak, ezredesnek, grófnak, bán fiának, dúsgazdag birtokosnak, egyre nagyobb hírű vitéznek. Más házaknál letörölnék a küszöböt, hogy rálépjen. A leány válasza már közel járt a sértéshez. Bezzeg másként búcsúzott a szőke után a barna.

— Én még itt múlatok Anna asszonyom vigasztalására jó darabig, atyámuram engedelmével, — mondta Borbála, — s ha kegyelmed elvetődne közelebb Klenovnikra, igen örvendének azon.

Igy van ez, tűnődött Miklós hazafelé nyargalában. Akinek kegyét keresné, nem kellesz annak. Aki kegyedet keresné, neked nem kell. De aztán válat vont. Ahogy elmaradt mögötte a klenovniki vár, mintha valami rossz lidérc bűvölete is háta mögött maradt volna. Euzsébia fehér arca, aranyszőke haja, himzett selymek alatt titkosan pihegő termete egyszerre igen távolra szökött tőle. S hogy mi lakik a leány lelkében, egyszerre megszűnt olyan roppant kérdéssé lenni. Füttyörészni kezdett könnyed jókedvében.

De otthon nem ment ki fejéből a leány. Azt a különös dolgot érezte magában, hogy valami magot hozott lelkében észrevétlen, a mag most csirázni kezd, már felütötte fejét a szívből, nőttön-nő, és nem lehet lelkébe nyúlni többé, hogy kitépje onnan. Másodnap többet és erőbben gondolt Euzsébiára, mint hazatértekor. Harmadnap még többet és még erőbben. S egy hét múlva riadtan érezte, hogy csúnyán megperzselődött. Egészen másképpen, mint annakidején Hefflányban. Akkor érzelmesen, trubadúrosan volt szerelmes, akkor érzései áttekinthetők és kétségtelenek voltak. De most kiismerhetetlen zűrzavar marcangolta belülről. Haragudott a leányra és sóvárgott utána. Becsmérelte magában és szeretett volna leborúlni előtte. Annyira tele volt a lelke

ezzel a sok vegyes és rendezhetetlen érzéssel, hogy kicsordult belőle, mint a túltöltött pohár oldalán az ital. Kicsordult és vers lett belőle. Mikor a ház elcsendesedett, a téli éjszakában csak a virrasztó örök koronkénti kiáltása hallatszott, egyik belső szobájában ott ült Ferdinánd király főlovászmestere és faragta tovább a délben elkezdett poémát. „A vadász“ volt a címe, s alcímet is írt neki: „Idyllium, az hol egy vadász Violának kegyetlenségéről panaszolkodik.“ A Viola névvel a virágénekek nyelvét követte, azok rendszerint violának nevezték a kedvest.

Az tigris nem örül úgy véres prédában.
Mint te, oh kegyetlen, lelkem fájdalmában.
Gyönyörködöl szívem szaggattatásában,
Oh te vadnál vadabb s kegyetlenb magadban!

És róttá a végnélkül omló strófákat, szabályos gyöngysorhoz hasonló betűivel. Ontotta a panaszt, a szemrehányást, a gyötrelmet, sőt fenyegetést is: kár annyira fenn lenni azzal az aranyszőke és hófehér szépséggel, mert az egyszer majd elhervad, s akkor mi lesz?

Leszedi orcádról az idő szép rózsát,
Sűrű barázdával megszántja orcádat,
Ezüstté fordítja szép arany hajadat;
Bánni, de heában, fogod tett dolgodat.

Ez már a huszonegyedik strófa volt, de a mondanivaló csakúgy ömlött még mindig. A fenyegetést a kérlelés követte a költeményben, aztán a magát megadó vallomás.

Nincs itt oly kis erdő, sem oly kicsin füzes,
Sem nyár, sem jegenye, sem fenyő, sem egres,
Az hol az te neved jól nem esmeretes,
Mindenütt nevedről zöngött untalan vers.

Nálad van én lelkem, hidd meg, nem csalthatlak,
Csak annyi lélek van bennem, hogy óhajtlak.

De rögtön felbukkant Erdődy Farkas arca az aranyászóke tünemény mellett. S a költő írta a végtelenbe szaporodó vers ötvennegyedik strófáját, vájkálva féltékeny sajtóságában:

Szeret az Viola, de jaj! nem engemet:
Szereti Lykaont, azt az hamis ebet,
Az ki meg nem győzhet semmivel engemet:
Annak adta magát, szaggatván szívemet.

Lykaon, görög célzás a farkas névre. Nagyon megkapta a versben a magáét Erdődy Farkas. Ugyan mivel különb? Mivel kérkedhetik Zrinyi Miklós fölött, aki az Apolló embere, de amellet akkor is különb lenne a vetélytársnál, ha testi erő dolgában birokra kelnének. Szép fiú, az igaz. De olyan nagy baj az, ha valakinek cigányfekete az arca? Aztán meg a termet is valami. Ha ő kihúzza magát, van olyan legény, mint Erdődy Farkas. Valósággal elkezdte magát illegetni, kellett a versben a tüzet fogott fiatalember, mint a fajdkakas.

És noha úgy gyűlölsz, mint sárkány engemet,
Nem vagyok én oly rút, hogy sértsem szemedet.
Mert nem régen láttam magam személyemet.
Az sebes Drávában, minden termetemet.

Való igaz: tegnap vadászni volt s mikor átkelt a Dráván, a csónakban megállva, meglátta tükörképét a vízben. Rögtön kihúzta magát még délcegebbre, még keményebbre. Rögtön Euzsébiára gondolt. S mindjárt a másik leányra is, aki szemmeláthatóan érdeklődik iránta. De ő ezt az érdeklődést is odarakta a kegyetlen Euzsébia lábai elé. Még a versben is az olyan fiatalember módján, aki a sóvárgott hölgy előtt mindenképpen, eszközöket nem válogatva, kíváncsúnak óhajt bizonyulni. És a szegény kis Borbálát gyengédtelenül kiadja a kegyetlen barátnőnek, még

nevét is úgy változtatja meg, hogy azért fel lehessen ismerni:

Ha engemet nem esal az én hamis képem,
Különb Lykaonnál én deli termetem.
Oh hányszor kívánnak az szép Nymphák engem,
Hányszor csókot hánynak rám úton mentemben!

Esküszöm tenéked az szüz Diánára,
Esküszöm Cupidóra s az ő nyílára,
Hogy mint szalma lángon, úgy ég szép Berleba
Miattam; úgy égett és ég is heába.

Én pedig előtte, mint köd az szél előtt,
Mint te énelőttem, mint árnyék nap előtt.
Úgy futok és bújok szép szemei előtt;
Mégis én rút vagyok az te kedved előtt.

Ez már a hatvankettedik strófa és még mindig dőlnek a lúdtollból a sorok. Megint kérlelés következik, sőt most már esdeklés. Ajándékot, kedvességet, gyönyörű páros életet ígérgetnek a versszakok. Míg végre odakint megvirradt már régen, az este még hosszú gyertyák szinte tövüknél égnek már. S a hánykolódó lelkű költő, hogy vigasztalja magát, reménységet ígér magának a hetvenegyes számú, utolsó strófában:

Ad jobbat az Isten! Megsárgul a kalász,
Üdövel megvidúl az megbúsúlt vadász,
Valaha megfordúl az rút fekete gyász,
Kit gyűlölsz, Viola, kedvedben leszen az.

Lőrinc szolga ámulva látta urát felöltözötten az asztal mellett, holott azért jött, hogy felköltse. A virrasztástól rekedt és holtfáradt hangon szólt a várúr:

— Most ledőlök egy kicsinyég, délben megyünk Trakostyánba.

És délben ment Trakostyánba a verssel, Draskovich Gáspárhoz. De mikor Klenovnik alá ért, gondolt

nagyot és ravaszt: hátha még itt van Drugethéknál Borbála. Jó volna, ha átjönne. Nem ártana, ha a trakostyáni szőke szfinksz látná unokanővére nem titkolt rajogását. Beszolt a várba. Jól számított. Borbála még itt volt Drugethéknál. S a tervet, hogy ők is át nézzenek Trakostyánba, nagy örömmel üdvözölték. Azonnal készülődtek és kocsiba fogattak. Szánon menni már nem lehetett, beköszöntött az olvadás, megcsurrant a hideg, a napnak már kezdett ereje lenni. A télvégi verőfényben megcsillant a tavasz édes sejtelme. A kocsiban fülig prémek közé gyömoszólt Borbála ábrándosan pillantgatott a kocsi mellett lovagló Miklósrá. És Miklós ábrándosan gondolt a szőke várkisasszonyra, akihez igyekezett. Olykor elsötétült a pillantása. Erdődy Farkasra gondolt. vajjon ott találja-e Trakostyánban?

— Ó, de szép! — mondták mindannyian, mikor a kurta út végén ott állott előttük a trakostyáni várkastély.

Mert hetedhét határban nem akadt ehhez fogható. Magányos kúpalakú hegy ormán épült, szinte a felhők között, szépséges tornyai és bástyái, mint valami mesebeli látomás. Kigyózó, meredek út vitt fel a kapuhoz az erdős hegyoldalon. A várudvaron dobogó szívvel ugrott le a lóról Zrinyi Miklós. És kit talált ott kedélyes ostábla játékbá merülve Euzsébiával? Erdődy Farkast. Mosolyognia kellett magán: balkezében is, jobbkezében is annak a mozdulatnak villámgyors ösztönét érezte, amely kardot akar rántani.

Ott maradt az egész társaság két napig. És két nap alatt Miklós nem lelt alkalmat, hogy versét Euzsébiának elolvashassa. Erdődy Lykaon és Draskovich Borbála előtt nem olvashatta, a személyekre vonatkozó célzások túlságosan átlátszó volta miatt. Már pedig vagy Erdődy, vagy Borbála minduntalan lába alatt voltak. Képtelen volt hozzájutni, hogy

négyszemközt szólhasson a lánnyal. Csak bámulta a vágy fájdalmasan égő szemével. És a leány ugyanolyan hideg maradt, mint eddig állandóan. Szép arcán soha egyetlen vonás meg nem rezzent, szép szemében soha egyetlen érzés meg nem csillant. Csak ült, járt-kelt fagyos és szűzies szépségének kegyetlen pompájában, legfeljebb Erdődy Farkasnak vetett oda egy-egy jó szót, azt is ritkán és módjával.

Második nap este Draskovich Gáspár felhozatta cigány muzsikusait. Nagyúri módon lakott: az ebédlő palotában külön emelvény állott a zenészek számára. Ott helyezkedett el a négy szál udvari cigány: két hegedűs, egy lantos, egy sípos. A házigazdának duhaj jókedve kerekedett, itta mohón a sárga luttenbergit és erőszakosan itatta Drugethet és Erdődyt is. A fiatalok táncoltak. Lassú magyarral kezdték, mint szokás volt. Erdődy azonnal Euzsébia elé pattant felkérni. Miklósnak Drugethné és Borbála között volt választása. Drugethnét kérte fel. Valami gonosz öröme tellett abban, hogy Borbálka bánatos csalódását láthatta. A kínzott ember kegyetlenné válik maga is. Aztán a kállai kettős következett, azt már Euzsébiával járta. De csak két pár táncolt, túlközel egymáshoz, nem mondhatott Euzsébiának semmit abból, amit szeretett volna. Aztán jött harmadik táncnak a „lengyel változó“. Ebbe már beállott a házigazda is, hatan táncoltak. Ezt Miklós nagyon szerette táncolni: a párok elhagyták egymást, hogy egyedül foregjanak. Izgalmas édessége volt itt a várakozásnak, hogy mikor kerül össze Euzsébiával. A lány pusztá közelsége kínzóan boldoggá tette. De egyetlen meghitt szót se tudott vele váltani.

Draskovich Gáspár a lengyel változónál nagyon esetlett-botlott. Kissé mámoros volt már. A hölgyek tehát lassanként emlegetni kezdték, hogy nekik jó lenne visszavonulni, a férfiak csak iszogassanak magoknak. Ugyis nagyon későre járt már az idő,

idestova elmúlt tíz óra. Búcsúztak is nemsokára: Drugethné szeretetteljes nyájassággal kívánt Miklósnak jó éjszakát, Borbálka mélyen és sóvárogva nézett a szemébe, Euzsébia pedig fagyos formaszerűséggel köszöntötte, egy nem létező pontra tekintvén szórakozott nézésével a Miklós feje fölött.

Elmentek, a férfiak egyedül maradtak. Miklós ital nélkül ült közöttük, de ők hárman úgy nyakalták a bort, mint a gödény. A cigány közben réges-régi hallgató nótákat muzsikált. A borozók az ország dolgáról beszélgettek, egyre nehezebben forgó nyelvvel. Drugeth János, akiben szokott felhevülésén kívül most már a bor is dolgozott, eszeveszetten csapkodta az asztalt és szinte mondatonként kifulladt, Draskovich Gáspár roppant jókedvre derült, ha berúgott, folyton kacagott, mindenkit ölelt-csókolt, mindenáron ajándékozni akart, Erdődy fecsegő részeg volt, vég nélkül beszélt, beszélt, beszélt, azzal sem törődött, hogy senki sem hallgatja. Miklós idegenül ült az ivók között. Feje zúgott a muzsika síkhangú zenebonájától, Draskovich Gáspár kurjongatásaitól, a részegek értelmetlen és zürzavaros csacsogásától. De csak ült, mert szerelmi izgatottságában hiába ment volna lefeküdni, aludni úgy sem tudott volna. A pohárnokok folyton hozták a tele kanecót, étékfogók félóránként hoztak borkoresolyának mindenféle hideg húsokat, erősen sózott és borsozott aprósüteményeket. A férfiak mértéktelenül faltak és ittak. Már dadogtak az ittas mondatok, az ügyetlen mozdulatok feldöntötték a teli edényeket, az ivók lecsepegtették magukat és ültő helyükben is tántorogtak.

— Hol vagyon Zsébi leányom? — rikkantott egyszerre Draskovich Gáspár.

Magyarázták neki, hogy a nők már régen lefeküdtek, de ő a részegek értelmetlen konokságával

kérdezte folyton Zsébi lányát. Aztán az asztalra vágott és elkiáltotta magát: — Harmincezer forint jegyajándékot adok a leányomnak! Én vagyok Draskovich Gáspár! Hol vagyon Zsébi leányom?

Miklós kutatóan pillantott Erdődy Farkasra. Az is elázott már teljesen. Boldog dadogással ismételte:

— Harmincezer! . . . Ó Istenem, harmincezer . . .

Azzal felkelt, ingadozva Draskovich Gáspárhoz lépett és megölelte. Az visszaölelte. Hevesen csókolni kezdte egymást a két részeg. Drugeth Rákóczi Györgyöt káromolta fuldokló szitkokkal, a cigányok szakadatlanul húzták. Miklós meghökkenve nézte az apa és kérő mámoros csókolódzását. Hát ezek már ennyire vannak? Hiszen akkor neki édeskevés keresni valója van ennél a háznál. Szépen felkelt és elosont a részek közül, azok észre sem vették. Draskovich felállott, mert táncolni akart, de visszarogyott a székre. A másik kettő támogatta, ugyancsak rogyadozva magok is.

— Egyhamar ide sem jövök, — gondolta magában Miklós keserű elszántsággal, mikor vetkőzött.

Másnap elé sem jött szobájából indulásig. Csak ő maga ment, a többiek maradtak. A három férfi még mámorát aludta, csak a hölgyektől búcsúzhatótt.

— Mikor láthatjuk ismét kegyelmedet? — Kérdezte az országbíróné.

— Mostanság nem igen lesz érkezésem, — felelte Miklós ridegen, aztán hirtelen gondolattól megkapatva, vakmerően meleg pillantással fordult Borbálka felé, — pedig ugyan kedvemben lenne megintelen látni valakit.

Borbálka elsápadt a boldogságtól. És íme. Euzsébia szemében, alig észrevehetően megrebbent valami. Olyan kevéssé, hogy képzelődésnek is tetszhetett. Most először adta jelét valami belső életnek,

mióta Miklós ismerte. És a semmibe vett gavallér szíve diadalmasan kezdett kalapálni. Úgy-e, ez most meglep téged, márványszobor? Hát igen, ez így lesz. Kivetlek szíveimből ezzel a barna kislánnyal csak azért is elcicázok egy kicsit. Most kellene itt maradni, most kellene Borbálkának tűzzel-vassal. életre-halálra udvarolni. hadd lássa ez a jégből alkotott, aranyszőke szépség, hogy más lány is van a világon. De most, sajnos. el kell menni. Sebañ. Lesz még alkalom.

Az úton eszébe jutott Draskovich Gáspár hivalkodása: harmincezer forint jegyajándékot ad a lánynak. Szép summa. És még nagy örökség vár a leányra. Nagyszerű dolog volna ezt a Zrinyi-vagyonhoz hozzácsapni. Dehát elmúlt a dolog, ne gondolkjunk rá.

Otthon várta a toborzással járó felgyülemlett munka. De ő leült megint verset írni. Idylliumot írt újra s újra igen hosszút, csalatkozott vágyódásról, gyötrelmről, a leány kegyetlenségéről. S a verset ezzel a strófával fejezte be:

Viola, nem lészesz ezután gyötrelmem,
Mert bolondságomat már jól megesmertem,
Az szép Hajnalesillag lesz az én szerelmem,
Bálványom, oltárom és minden víg kedvem.

Ezt a verset Borbálának határozta felolvasni. S ezzel nem is járt úgy, mint a másikkal. Egy hét múlva már ellátogatott Klenovnikba. A látogatást előre bejelentette levélben, hogy azok el ne menjenek valahová látogatóba. És ott találta Euzsébiát. Viszont Erdődy Farkas hiányzott.

Miklósnak nagyon jó volt ezúttal a kedve. Nyíltan Borbálkához pártolt, szépeket mondott neki, nevetgélt vele. Euzsébiához tüntetően nem beszélt. A bán leánya hét színt játszott örömeiben, Miklós udvarlása a hetedik menyországba emelte. És az ud-

varló jól láthatta, hogy Euzsébia szeme állandóan ott függ kettejükön.

Csak pár órát maradt ezúttal a klenovniki várban. Még az éjjel Csáktornyan akart lenni. Búcsúzkodás előtt alkalma nyílt dugva odaadni a két hosszú költeményt Borbálkának, Mikor elköszönt, Euzsébia hideg és közömbös arccal így szólt:

— Atyám uram lelkemre kötötte, mondanám meg kegyelmednek, hogy közelebbről okvetlen elvárna Trakostyánban.

— Köszönöm szívességét bátyám uram ő nagyságának, ügyekszik néki eleget tenni.

És a szíve ujjongott. Az első elégtétel megjött. Ime, már Euzsébia hívja Trakostyánba. Jól van, el is fog menni. De úgy fogja intézni, hogy Borbálka is ott legyen. És az udvarlást Trakostyánban is folytatni fogja.

Három nap sem telt belé, ott volt Trakostyánban. S ahogy ránézett Euzsébia arcára, maga sem tudta, miért: azonnal megérezte, hogy Euzsébia olvasta a verseket. Ezen nem is lehetett csodálkozni. A versek átlátszóan, sőt félreérthetetlenül beszéltek, és Borbálka nem állhatta meg, hogy el ne kérkedjék Euzsébiának a győzelemmel, amelyet éppen Euzsébia felett aratott. Ott volt a kis bánleány is, szemében a szerelmi siker boldog csillogásával. Miklós vigan nekifogott az udvarlást folytatni. Erdődy Farkas megint hiányzott, nem zavarta semmi és senki legénykedő jókedvét. És akadt egy perc, mikor kimerészkedvén a tavaszi zsendülést mutató várerkélyre, Euzsébia egyedül maradt Miklóssal. Ott támaszkodtak a könyöklőre mindketten, Miklós hetykén félrecsapva hordta buggyos kucsmáját, a leány aranyhaját könnyedén borzolta a szellő.

— Olvastam tekegyelmed poémáit, — szólt ekkor Euzsébia, — ugyan szépséges részek vagynak azokban.

— Örvendek kegyelmed tetszésének, — felelt Miklós feszülten figyelve, — de vajjon az vadászról hogyan gondolkozik mastan kedves húgom?

— Nem szerethette az vadászViolát oly igen. Ime, egy szóra, kettőre máris átpártolt az Hajnalcillaghoz. De talám jobb is így. Menjünk bé, mert híves a szél.

Miklóst mellbe ütötte a megjegyzés. „Jobb is így?” Mit jelent ez? Azt jelenti, hogy másként is lehetett volna? Egy szempillantás alatt elpattant az a vékony jégkéreg, amelyet mesterségesen fagyasztott érzései tengerére. S a tenger elöntött mindent. Most látta, hogy nem használ semmi, ő Euzsébiát szereti, végzetesen és legyőzhetetlenül. Gyors mohósággal, lelkendezve vontá vissza a leányt karjánál fogva. Az rögtön elrántotta a karját.

— Nincs ínyemre, ha érintenek. Mit akar mondani kegyelmed?

— Kérdezni akarok egyet, — felelt a felindulástól lihegve Miklós, — azt pedig, hogy vajjon így marad-e ez az vadással és Violával örökkéig?

Euzséria felemelte fehér, hideg, szép arcát. Szemében szilárdság ült és komolyság.

— Az, ki legény az talpán, nem kérdez ilyent.

— Viola, — hördült fel Miklós, — van reménységem?

— Hogy tudhatnám? Nem esmerem kegyelmedet. Ki s mi, s belsejében mi vagyon, nem tudom.

— Akkor mért fut előlem? Mért nem akarja meglátni bensőmet, kit hogy kifordítsak kegyelmed előtt, hevebb vágyom nincsen? Mit akar tudni előlem, kérdje.

— Nem lehetséges kérdéssel. Jó az magától. Ha gyakorta társalkodhatom kegyelmeddel. Csakugyan híves a szél, megszid atyám uram.

És szilárd léptekkel bement. Miklóssal forgott a világ. Hát lehet? Lehet, hogy aki az egész világot

elveszettnek hitte, még megnyerheti az egész világot? Bálvánnyá meredve nézett a leány után, akinek pompás telt alakja már rég eltűnt, de ő még mindig ott látta, mozdulatlan, komoly kékszemű arcán a jövő rejtelmével. Felrezzent ekkor: Borbálka lépett ki az erkélyre, riadtan, féltékenyen.

— Jöttem ki, mert láttam, hogy ugyan kerülgetik kegyelmedet.

Miklós hebegve, majdnem szétpattogó idegekkel könyörgött:

— Borbálka húgom, ha Istent szeret, hagyjon engem magamra lennem. Hiszem, szétvet az indulat, ha nem lehetek magamra.

A leányka megdöbbenve nézte a fiatalembert. Szemét elfutotta a könny. Szó nélkül megfordult és indult befelé. Miklós ott maradt az erkélyen és gondolatlanul, viharzó és zagyva kedéllyel lebámult a völgyre, melynek kikeleti pezsdüléséből nem látott semmit. Csak azt a gyenge kis ibolyaszagot vélte érezni, amelyet vagy a szellő lebbentett errefelé, vagy valamelyik lány hagyott itt.

Nemsokára megjött Erdődy Farkas. Miklós, aki mint egy álomjáró, csetlett-botlott a társaságban és Borbálkát csökönyösen kerülte, azt vette észre, hogy Farkas és Borbálka külön vonultak. Borbálka a sarokban nagy részletességgel és eleven izgalommal adott elő valamit Farkasnak, aki komor érdeklődéssel figyelte. Ugyanekkor, — ismeretségek óta most először, — Euzsébia odalépett hozzá.

— Lám, Erdődy füstöt vetett. Jó lenne, ha kedves szót ejtene neki kegyelmed, hogy megbékélne.

— Én? Nem szólok én bizony. Ott pukkadjon meg, ahun van.

— Miért ily ellenségesen? Erdődy soha nem bántá kegyelmedet.

— Hogyne bántott volna. Utamban vagyon. El kell taszítanom.

— Jó. De lehetséges az szép szóval is. Nem kell mingyán hajba kapni.

Miklós fejét csóválta. Ránézett a leányra.

— Én dolgoknak ilyen módját nem tudom. Pap dolga az szép szó. Az enyim az, hogy csülökre. Az én kezemben kard vagyon, miolta eszemet tudom. Láttá kegyelmed az fogoly marmotát kalitban? Untalan csak rágja, csak rágja, mert nevekű fogát hogy koptassa, természete készteni. Hát én is így. Harc nélkül nem élhetek. S ha kérdi kegyelmed, mit akarok leginkább, azt felelem, hogy ellenséget.

Euzséria ránézett a fiatalemberre. Hangjában egy csipetnyi sértett gőg érzett.

— Ellenséget akar leginkább? Azt hittem, mindenek felett valami egyébről álmodozik kegyelmed.

— Úgy vagyon, kegyelmedről. Vagyis ellenségről. Kit meg kell győznünk szinte. Vár gyanánt, ostrommal megvennem. Hogy enyém legyen, senki másé. Hogy szívére Zrinyi-zászlómat tűzhessem, s hirdethessem országnak-világnak: enyém.

Draskovich Euzséria felvetette a fejét.

— Lehet kegyelmed híres katona, de engem el nem foglalhat. Én az magamé vagyok, másé nem leszek.

— Nem akar férjhez menni?

— Társa akarok majd lenni valakinek, de nem zsákmánya.

Az aranyszőke tünemény hátat fordított Miklós-nak. És Erdődy, aki Borbála mellől is folyton feszülten figyelte őket, máris felpattant, máris ugrott Euzséria oldala mellé. Miklós viszont kapta magát és rögtön elfoglalta az Erdődy üresen maradt helyét Borbálka mellett. A bán leánya azonban dacosan elfordult tőle. Szeme nedves volt.

— Menjen innénd, esmerni sem akarom kegyelmedet.

— No, szép dolog. Kihez közelítek, elkerget, mintha rühes volnék bizony.

Borbálka a remény sóvárgásával fordult vissza:

— Zsébi elkergette kegyelmedet?

— El az. Hogy enyém nem leszen, áperté ki-mondta.

— S kegyelmed persze poklok kínját kínlódja.

— Kínlódja az ördög. Gombház, ha leszakad, lesz más.

— Nem szereti?

— Szerettem, de kivettem szívemből.

— Ó, hiszen, — sóhajtott Borbálka, — ha én ezt hihetném valóba... Legalább arra esküdjék kegyel-med, hogy senkit nem szeret.

— Senkit. Ez perctül fogva senkit.

És odafigyelt amazokra, akik igen komoly arccal tárgyaltak. Illetve csak Erdődy magyarázott kézzel-lábbal Euzsébiának, az pedig mozdulatlan arccal hallgatta. Miklósban forrt a harag és a féltékenység. Ha össze nem szedi józan esztét, azonnal nekiugrik Erdődy Farkasnak és elkezdí fojtogatni. De azért felindultan fújtató mellében csak egy érzés járt: nem szeretem, nem szeretem.

Ez a különös négyes játék ezentúl így folyt állandóan. A négy szereplő mindegyike úgy volt vele, hogy a többiek közül egyet halálosan gyűlölt, s a másik kettőt habozva mérlegelte. Miklós szerette volna összetörni Erdődy Farkast, s a két leány közül hol ehez, hol ahoz csatlakozott. Erdődy Farkas is szinte a fogát vicsorgatta Miklóstra, de a két lány között úgy járt, mint az órainga. És nyilván a lányok is ugyancsak így voltak vele: mindegyik gyűlölte a másikat, de döntés nélkül lebegett a két legény között. Így ment ez heteken keresztül. És az alkalmak sűrűsbödtek: Miklós már alig tartózkodott Csáktornyan. Hol a klenovniki, hol a trakostyáni várbán vendégkedett. Erdődy Farkas hasonlóképpen.

Draskovich Borbála pedig már harmadszor hosszabította meg mulatását Drugethéknál, pedig apja a bán, egyre sürgetőbben hívta már haza. A két leány s a két legény folyton együtt volt és folyton veszekedett. Kettő közülök mindig haragban volt egymással.

Most már beköszöntött a tavasz, megjöttek a fecskék, virágot lehetett szedni. Egy napon Miklós és Euzsébia csúnyán összezördültek, de annyira, hogy Miklós elhatározta: még a mai napon feleségül kéri Borbálát, csak azért is. Euzsébia pedig elhatározta, hogy virágbokrétát szed Erdődy Farkasnak, akit minden pillanatban vártak. Jött is a gavallér, Euzsébiát virágszedve találta és olyan haragra gerjedt féltékenységeiben, hogy kikapta a bokrétát a leány kezéből, a földre szórta és rátaposott. Euzsébia szenvedélyesen összeveszett vele és sietett vissza Miklóshoz, mintha jóban volnának. Miklós azonnal letett bosszúálló szándékáról és közölte Borbálával, hogy az a nagyon fontos terv, amelyről homályosan már szólni kezdett, megváltozott. Erre Borbálka fakadt haragosan sírva és Erdődyhez menekült vigasztalásért.

Miklós azt a furesa dolgot állapította meg magában, hogy mikor együtt van a leányokkal, szívesebben tartózkodik Borbálka mellett, mert a lányka megalázkodó és könnyörgő kedvessége megvesztegeti. De otthon, Csáktornyan, csak az Euzsébia nevével van tele a világ. A toborzás munkájában csak immelámmal vett részt, az egyes vidékekről beérkező hirdadásokat úgyahogy átfutotta, gyorsan rendelkezett a zsold-előleg, a szükséges borszállítmányok, a bonyolódott szervezés részletei dolgában, és amint tehette, ment vadászni. Nem a vad miatt; sokszor jött haza üres kézzel. De az erdők és rétek magányában, a pezsdülő és csiklandozó tavasz édes hangulataiban egészen átadhatta magát töprengéseinek. Mikor meg hazament, az álmából lopott idő alatt

rótt a verseket. A legutolsó poémának a „Tityrus és Viola“ címet adta. Párbeszédes költeménynek írta: Tityrus, a pásztor és Viola beszélgetnek. Tityrus édesgeti a szép Violát, de az kedves válasz helyett heves átkokkal felel:

Eredj, távozzál el, Tityre, éntülem,
Mert te verseidet mostan én gyűlölöm,
Azt tudod-é, talán nem vettem eszemben,
Hogy harmatos Hajnallal vagy szerelemben?

Tityrus kézzel-lábbal tagadja, hogy a másik leányt szeretné. De Viola hallani sem akarja. Tityrus verse neki gyűlöletes. Dér virágnak, kő búzá-nak, horog hálnak, lép madárnak, háló vadnak, mé-tely juhnak, nyíl a szívnek, bú a kedvnek, mirigy az egész életnek. Így vitatkoznak hosszú strófákon keresztül, mígnem Viola nyíltan odavágja, hogy igen, ő Lykaont szereti. Tyű, milyen haragra lob-ban ettől Tityrus. Agyba-főbe gyalázza Lykaont, egyszerűen „csipás eb“ gyanánt emlegeti. Alaposan eláztatja Viola előtt, és az olyan szerelmesnek ha-ragjával, aki szenvedélyében nem válogatja a fegy-vereket, beárulja Lykaont, hogy az bizony Violát „szidogatja.“ Erre már Viola is más húrokat penget. Elmondja a virágbokréta esetét, és megvallja, hogy Lykaonból alaposan kiábrándult. Így aztán a verses párbeszédben megértik egymást, s utolsó strófa gya-nánt ezt mondja a szőke nymphea Tityrus Miklósnak:

Úgy légyen, édes szívem, az mint akarod,
Mert engemet az te szép versed meghatott.
Immáron ezután lések te szolgád,
Társod és szeretőd, és te szép virágod.

A vers rögtön eljutott Trakostyánba, maga a költő vitte oda. Vesztére. Euzsébia elolvasta és a vers végéig semmi változást nem mutatott a betűkön át-

futó tekintetével, sem jót, sem rosszat. A vers legvégén azonban felvonta szemöldökét. Haragosan dobta az asztalra a kéziratot.

— Én te kegyelmednek szolgája nem leszek. És többet ne is lássak az ilyen botor versekből.

Miklós ijedten kezdte magyarázni a költeményt. De Violával nem lehetett beszélni. Összevesztek megint, keményebben, mint valaha. Örökre. A költő tehát ment Borbálkához, hogy ott vegye fel az elejtett fonalat. De mikor megtalálta a trakostyáni várkertben, gyökeret vert a lába. Borbálka és Erdődy Farkas egymáshoz borulva hosszan és szenvedélyesen csókolództak. Mámorukban meg sem hallották a közeledő lépéseket. Ő nézte egy ideig a boldog párocskát. Aztán vállat vont és lábujjhegyen ment visszafelé, hogy meg ne riassza őket. Megkeverte a házigazdát. Igen alkalmasan találta meg: Draskovich Gáspár éppen leányával beszélgetett a verőfényes bástyán. Odalépett és nehezen színlelt könnyedséggel búcsúzkodni kezdett. S hiába kémlelte Euzsébia kifejezését, a leány dacosan elfordulva nézett le a csicsergéstől hangos, virágillatos hegyoldalra.

— Mikor tisztelhetünk megin, öcsém uram?

— Attul tartok, bátyám uram, nem egyhamar. Az toborzás körmömre égett igen. Imé, az dögvész Zágrábtul Károlyvárosig minden dolgomat akadályozza. Háromezer kardnál alább pedig megállani nem akarok. Odafentrül rossz hírek jönnek: Torstenson ugyan szorongatja az ferdinándiakat, Götz uram Jenkaunál meg is holt az gyalázatos csatában. Más oldal felől meg értettem, hogy szultán serege Bosnyában gyülekezik már mi ellenünkre. Így hát serénkednem kell. De majd jövők egyszer újfent. Jó egészséget kívánok az kisasszonynak is, kedves húgomnak.

Euzsébia nem nézett vissza, a búcsút fejbőlintás-

sal vette tudomásul. Az apa nézte őket és nem szólt semmit, de szeme hunyorgásából ki lehetett venni, hogy tetszik neki a fiatalok szerelmi durcássága. Hiszen ez már úgy van fiatalok között, mint az áprilisi idő.

Miklós elrobogott a trakostyáni várból. A völgy kanyarulatánál még hátranézett, hogy utoljára lássa a szépséges szép várat, ahol annyi órát töltött el reménységben is, bánatban is, évődésben, két lány közt való zűrzavarban, de mindig szerelemben. Szeretett volna sóhajtani, de visszafojtotta a sóhajt és összeszorította fogát. Ennek vége van, akkor hát el kell viselni keményen. Klenovnik alatt kísértésbe jött, hogy beforduljon és Drugethékkel még egyszer, utoljára beszéljen szerelméről. De rendreutasította saját magát és sarkantyúba kapta a lovat. Aminek vége, annak vége. Mikor Varasdon keresztüllovagolt, egy csinos bulyát, vagyis török fogolyleányt látott egy ablakban. A lány már nem hordott feredzsét, nyílt arccal, perzselő pillantással mosolygott a híres fiatal vitézre. Miklós megpödörte kackiás kis bajuszát. De közben csodálkozva érezte, hogy ez a siker visszás érzéseket kelt benne. Mindegy. Most már keménynek kell maradni.

Másnap elment utána nézni a toborzók munkájának. Úton volt három napig. Mikor dolgavégeztével megtért Csáktornyára, a közben érkezett sok levél között megtalálta Drugeth János levelét, aki Klenovnikra invitálta. Rögtön választ küldött lovasemberrel, hogy most nem mehet. Másnap elment vadászni és késő este tért haza. Jelentették, hogy Draskovich uram járt erre és beszólt. Sajnálta, hogy a főlovászmester önagyságát nem tisztelheti. Két nap múlva levél jött Draskovich Gáspártól: meghívás. Azonnal válaszolt, hogy nem mehet. Újabb két nap múlva beálkított Drugeth János a feleségével. Tüntető örömmel fogadta őket, de mikor az asszony, —

nyilvánvaló megbízás folytán, — Euzsébiára kezdte terelni a szót, Miklós rögtön más tárgyra csapott. Ezt a bújócskát megcsinálták társalgás közben háromszor is. Ő nem állott kötélnek. Drugethék úgy mentek el, hogy az országbíróné semmiféle izenetet, vagy eredményt nem vihetett haza tarsolyában. Akkor levél jött Draskovich Farkastól, hogy másnap eljő Csáktornyára. Nagy barátsággal fogadta őt is. Draskovich azt hozta ürügyül, hogy tenni kellene valamit a Zrinyi Péter ellen támadt Mikulich-féle szövetkezés dolgában, amely most már az egész Varasdöt megmozgatta. Ő a maga részéről szívesen vállalná a közvetítést a bánnal, mert a legrosszabb békekesség is többet érő a legjobbnál pörnél. Erről hosszasan elbeszélgetett és a ravasz Draskovich folyton beleszóttte Euzsébiát. Hogy Euzsébia erről azt mondta, arról meg azt mondta. De Miklós konokul vonakodott a leányról beszélni. Mikor elbúcsúztak, Draskovich Gáspár némi habozás után így szólt:

— Most nézz nékem szemembe, öcsém, úgy mondd meg, miért nem jössz Trakostyánba.

Miklós a szeme közé nézett Euzsébia apjának. És csendesen, de remegő hangon ezt felelte:

— Nem megyek, bátyám uram, ha beledöglök is.

Draskovich Gáspár lemondóan vállat vont és elment. Ezzel a meghívási kísérletek el is maradtak. Miklós igyekezett elfoglalni magát, hogy ne kínlódjék annyira. Várnépével törődött, Légrádot vizitálta, a haditanáccsal levelezett és készülődött, hogy a királyi szóra azonnal táborba szállhasson. Ez már nem késhetett soká: Tortensonról az hallatszott, hogy svédjeivel megvette Nagyszombatot. De hiába toborzás, hiába haditanács és zsold-számolgatás: egy kegyetlen fantom üldözte folyton, amelyet nem tudott magától elhessegetni. A fantom aranyszőke haját hordott és titokzatosan mozdulatlan, megfektethetetlen fehér arcot. A vívódó szerelmes éjszakákat

virrasztott keresztül, homlokát öklözte önsanyargató gyötrelmében és Lőrinc inas megszeppenve hallgatta ura küszöbén, ahol aludt, az álmatlanul nyögő férfi keserves vergődését. Nappal erős testi megpróbáltatásokkal igyekezett elfárasztani szüntelenül égő fantáziáját, órákon át vívott váltott hadnagyaival, s egy telivér kühejlán lovat tönkretett eszeveszett vágatások alatt. Nem használt semmi. De embertelen keménységgel parancsolt magának: a leánynak feléje sem megy többet. Ha az — úgy látszik — bele-törődött a szakításba, ő nem fogja magát visszari-mánkodni. Most még kegyetlenül nehéz, de aztán jön a tábor, a puskaporszag, a sátorban való élet, a jóízű, szilaj verekedések. Az majd segít.

S egy napon, három héttel a szakítás után, levelet kapott Trakostyán várából. A trakostyáni török kertész hozta, az öreg Rüsdi. Bevezették a kancelláriára. A főlovászmester rápillantott a levélre és azonnal megismerte az Euzsébia írását. Agyát erős vérhullám öntötte el, meg kellett fognia az asztal sarkát. Egy pillanatig azt hitte, hogy szélhűdés fogja érni. De rögtön magához tért. Iszonyú erővel parancsolt magára: a levelet egy darabig nem bontja fel. Elkezdett az öreg Rüsdivel beszélgetni. Törökül.

— Te a trakostyáni kertész vagy, úgy-e?

— Az vagyok, effendim.

— Mióta vagy magyar kenyéren?

— Ezerharminckilenc Moharrem hava óta.

Miklós kezében reszketett a levél. De kényszerítette magát, hogy a dátumot átszámítsa keresztyén időre.

— Várjál csak, mennyi is az. Ezerhatszázharminckettő augusztus, úgy-e?

— Igenis, effendim.

— És jó a helyed Draskovich uradnál?

— Igen jó hely, s maradjon is, in-sallah. Új ha-

zat kaptam most uramtól, Zilhidzse hónapban már be is költözöm. És néhány akcse megtakarított pénzem is van már.

— Van családod?

— Egy fiam. Az is kertész Úsztülni—Belgrád városában.

— Vagyis Székesfehérvárt.

— Igen, effendi, ti úgy nevezitek.

— Mond meg uradnak, tiszteltetem. Most enni adatok neked, aztán elmehetsz, emberséges Rüsdi.

— Választ várok effendim, bocsásd meg a vakmerőségemet.

Miklós felbontotta a levelet. Nem volt sem megőszólítása, sem aláírása. Csak négy verssor volt az egész levél. Annak a „Tityrus és Viola“ című versnek utolsó négy sora, amelyen összevesztek:

Úgy légyen, édes szívem, az mint akarod,
Mert engemet az te szép versed meghatott,
Immáron ezután lések te szolgálód,
Társod és szeretőd, és te szép virágod.

— A választ magam viszem Trakostyánba. Most rögtön.

Rüsdi meghajtotta magát, mohamedán módon köszönt és így szólt:

— Élj boldogul, uram. Arcod legyen fehér.

Ez a török szólásforma nem nagyon illett ugyan a cigányképű grófhöz, de az nem törődött vele. Tombolva, boldog kiáltozással osztogatta a parancsokat. Lőrinc lóhalálában rohant be a kiáltozásra.

— Lőrinc, — ordított rá ragyogva a várúr, — te kedves öreg barátom, te!

És boldogságában hatalmasan pofonvágta. Aztán zsebébe markolt, s ami pénze volt, mind odaadta neki.

XII.

Gróf Zrinyi Miklós ez év június negyedikén tartotta kézfogóját Draskovich Mária Euzsébia grófnővel. Sebtiben összecsapott családi ünnepség volt ez, a vőlegénynek máris mennie kellett a táborba. A kézfogó előtt már megkapta a parancsot, hogy zsoldos seregével menjen Pozsonyt fedezni. De a parancs mellé eljegyzési figyelemről sem feledkezett meg Ferdinánd király. Zrinyi Miklóst kinevezte Zala és Somogy főispánjává. Ez az állás a gróf Bánffy Kristóf halálával lett nemrég üres, de Bánffy előtt Miklós nagybátyja töltötte be. A főispánság jegyajándékuul visszakerült a család kezére.

Az új méltóság tulajdonosa, most már gróf, főlovászmester, ezredes, végvári főkapitány, kamarás és főispán, huszonötéves korában több mint húsz esztendeje ismerőse a harcmezőnek, Csáktornyáról indult a hadba. Rengeteg dolga volt előző napokban. eljegyzése, leendő apósával lefolytatott vagyoni tárgyalásai, a zágrábi káptalannál való hivatalos aktus, mikor ott Draskovich Gáspár csakugyan megterhelte harmincezer forinttal a trakostyáni és klenovniki várakat, sőt a nagyszerű házasság felett való örömében a lakodalom utánra még hetvenezer forintot ígért, aztán a toborzás lezárása, a rengeteg népség, háromezer gyalogos és ezer lovas zsoldos útnak indítása, vagyonának a táborozás idejére való gondozása és ellátása temérdek gondjába került. Indulása előtt való napon menyasszonya és Draskovich Gáspár eljöttek Csáktornyára. A leendő menyecske szét akart nézni birodalma területén. Szemlét kellett tartania szobák, bútorok, berendezés felett, mit hogyan szeretne megtartani, mit hogyan szeretne átrendezni. Vendégszállásul elfoglalta a néhai Zrinyi Györgyné szobáit, ahol a ház asszonyának halála óta nem lakott senki, még erős vendégjáráskor sem.

És Miklós, mialatt magyarázó sétára vitte az összes szobákban, palotákban végig jegyesét, úgy intézte a dolgot, hogy egy kis időre négy szemközt maradjon vele. Euzsébia észrevette a szerelmi turpisságot és már számos szoba óta habozva, aggodalmasan széttekingetve folytatta az utat. Most egy eldugott kis sarokszobában a vőlegény hirtelen megfogta a leány karját és megállította.

— Viola, — mondta rekedt és forró hangon.

— Mit akarsz? — kérdezte riadtan a leány. Mert kézfogó óta már tegeztek egymást.

Miklós válaszul átkarolta a leány vállát és vonta maga felé. És fejével közeledett a leány fejéhez. De Euzsébia hirtelen nekifeszítette két tenyerét a legény mellének.

— Nem... nem... hagyjál...

Miklós gyöngéd és a vágytól forró hangon igyekezett legyőzni a leány ellenállását.

— Galambocskám... kincsem... szép karvalykám... Viola...

— Nem... ha mondom, hagyjál...

A hangja rideg volt és ellenséges. Miklós meghökkenve eresztette el a leány vállát. Szemközt álltak egymással.

— Nem akarsz megcsókolni? Kézfogókor sem akartál. Most sem akarsz?

— Nem. Most nem. Majd ha megesküdtünk. Legyen eszed. Jöszte tovább.

Indult volna, de a vőlegény karon ragadta és visszafogta.

— Viola, holnap megyek az hadba. Hogy megtérek-e, csak Isten az tudója. Így akarsz elengedni? Ha ott kell vesznem, úgy vesszek, hogy meg sem csókoltalak?

— Ugyan ne szólj így. Dehogy fogsz odaveszni. Megtérsz, s boldogok leszünk.

— Viola, egy csókot.

— Nem. Majd.

Miklós megütődve nézte a leány arcát, amelyen a kelletlenség árnya suhant keresztül. De aztán a lelke egyszerre meglágyult. Ó, nem kell az ilyen szabódástól megrettenni. Leányos félénkség az, a fiatal nő ösztönös szemérme. El fog ez olvadni az első csóktól. Magához kapta a leányt vad erővel, megfogta fejét és szájon csókolta. Lecsapott boldog hörgéssel arra a szájra, amelyet heteken és hónapokon át nézett vágyának izzó kínjai közepette. Szemét üdvözülten lehúnyta, hogy ez a csodálatos piros ajak az övé lehet. De Euzsébia olyan erővel, amely egy fiatal leánynál szinte fel sem tehető, mindenáron tolta el magától, fejét elkeseredetten fordítva el a csók elől. A csóknak csak a fele sikerült. Miklós úgy nyitotta ki behúnyt szemét, mint aki szép álmából riasztó valóságra serken.

— Viola... te engem nem szeretsz... én néked nem köllök...

A leány máris nyugodt volt. Csak az előbbi erőfeszítéstől járt kissé gyorsabban a lélegzete.

— De igen, szeretlek. Csakhogy az illyes illetlen hevesség nincs kedvemben. Várd ki az üdőt. Megyünk most odább.

És megint csak indult volna. Miklós még egyszer megpróbálkozott az ősi fegyverrel, hogy saját tűzén gyujtsa fel a hideg leányt. Átkapta az őrjítő tapintású derekat megint, sóváran markolta a telt vállat és magához akarta vonni menyasszonyát, hogy tetőtől-talpig érezhesse. De Euzsébia most már egyenesen haragos, ellenséges hangot ütött meg.

— Ha békét nem hágysz, fordulok sarkamon, megyek Trakostyánba.

Miklós mély lélegzetet vett. Eleresztette. Melle fújtatott a testi és lelki izgalomtól, mint a kazán.

— Akkor jól vagyon, lelkem. Hozzád nem nyúlok, ha szüvem belészakad, akkor se. De értsed tőlem

eztet: úgy megyek el Pozsony alá, hogy nem köllök néked. Cigány vagyok, rút vagyok, nem köllök. Mehetünk.

Megindult. A leány némán ment mellette. Jó darabig nem szóltak semmit. Három szoba multával meggondolta magát a menyasszony.

— Miklós, ne haragudj rám, lelkemmel kérlek. De lásd bé, angyalom, hogy az túlságos hevet nem állhatom. Bánjál vélem kedves, szelégyszerrel. Lassan mehet ez csak, látod. Az üdő meghoz mindent.

— Ahoz semmi üdő nem köll, hogy egyetlen csókomat tőrjed, jegyes mátkádét, ha szeretsz.

A menyasszony hallgatott. S ebből a hallgatásból a férfi csillapíthatatlanul szerelmes szomja új alkalmat remélt.

— Erre felelned, látod, nem lehet. Hadd, hogy megcsókoljalak. Egyszer, kedvem szerént. Aztán mehetek millió svékus ellen is. Ugye bizony hagyod? Hadd, galambom, az jó Isten is megáldja lelkedet, lám eltikkadok mán rettenetes vágyakozásomban. Hagyod?

Megálltak. A lány nem felelt. Miklós gyöngéden, reszketve próbálta most már a támadást megismételni. Nem talált ellenállásra. Birtokába vette a büszke, gyönyörű Diána-ajkat. A lány hagyta csókolni magát, mint egy halott. A férfi karjaiba zárt testen remegést nem lehetett érezni. Ajka hideg maradt és kétségbeejtően türelmes, bár a csók sokáig tartott. De a férfi vágyát ellankasztotta az ajkak válaszának teljes hiánya. Karjainak forró szorítása kiábrándultan elbágyadt.

— Megkaptad. Most már nem panaszkodhatsz.

Mentek tovább. Miklós megint a szobákat kezdte magyarázni, amelyeken keresztülmentek. Aztán eltalálták a keresésükre indult apát. A kancellária egyik asztalánál megállapodtak, szemügyre vették a várkastély kitergetett térképeit és elkezdtek ta-

nácskozni. A szót Euzsébia vitte. Amit mondott, célszerű volt, okos és találékony. Miklós elragadtatva figyelte. De érezte, hogy közben lelke mélyén sajog valami. És mikor a jóéjszakát után aludni tért magányos szobájába, az álom sokáig elkerülte.

Másnap azonban, mikor a külön választott lovasok élén — a többi csapatrészt már elindult — kijutott a várból és visszanézett a bástyafokra, ahol utána tekintő menyasszonya lengette a színes fátylat, a szerelem tengere elöntötte lelkét. A csók hűvösségének emléke eltűnt ennek a tengernek árja alatt. Mindent elborító szerelemmel idézte vissza a leányt, mikor már nem látta: aranyhajjal kerített kékszemű, kláris-ajkú fehér arcát, puha természetét. S a kép nem hagyta el többé. A szépséges hideg arc mindig, mindig remegő hévvel melegítette.

A táborban hadiujság várta az egyesült Zrinyi-sereget. Torstenson, a svéd fővezér hadiplánján hirtelen változtatva a Vág völgyén keresztül Morvába indult. A császári sereg tehát egyesülni fog Szakolcánál, aztán követni fogja a svéd haderőt, s ha jó alkalom adódik, megütközik vele. A Zrinyi-sereg elindult Szakolcára. Ott nagy eseményre érkeztek: III. Ferdinánd másnap szemlét volt tartandó egész serege fölött, saját felséges személyében.

Órák hosszat tartott a szemle. Rekkenő napsütésben, forróságban. A főlovászmester órákig várt a kánikulai napon a kürtjelzésre, amely az ő seregét szólítja a felvonulás rendjébe. Mikor a trombita végre őt szólította, hadnagyaival előre küldte a háromezer gyalogost. Miután azok katonás rendben elvonultak, ő jó darabig várt. Általános meghökkenés vett erőt az egész szemlén. A felvonulás folytonossága megszűnt, a kürtök kétségbeesve harsogták a parancsot. Zrinyi lovasai nem indultak. Ő maga ott ült előttük lóháton és egymásután válaszolt kurta mindjárttal a habzó lovon odarohanó ordonáncok-

nak. Még mindig várt. Végre elegendőnek találta az időt és távolságot. Tisztjeit beavatta abba, amit akart. Azokat is legszebb díszruháikba parancsolta, maga is kicsípte magát: nehéz arannyal sujtásozott bíborruhát viselt, paripájának hadi dísze megért néhány zsírosabb falut. És mikor már egy gráci haditanácsi ezredest küldtek hozzá azzal a kérdéssel, vajjon megőrült-e, végre kardot rántott és intett. Megrengett a hármaskürtszó. A harmadikra megindult Zrinyi Miklós ezer lovasa, rajta, rajta, hosszú vágtában, mint egy színes szélvész. Csapatonként egyvonalban a sorok lótejei, villogó meztelen kardok az erős napfényben, a száz meg száz kopja erdejének tetején a piciny lobogók színes lombreszketése. Magyar huszárok, horvát huszárok, megint magyarok. Felváltva. Egyik század a másik után. Ezer ló rohama, színes katonasággal a nyeregben. Mennydörgést dübörgött a föld a négyezer pata alatt. S mikor a király és kísérete előtt elhaladó kardok tisztelegtek, a fény harsányan, vakítóan ragyogó játéka villant fel őfelsége előtt. Magyarország lovas fiai tisztelegtek a magyar szent koronával illetett fő előtt.

Szemle után őfelsége külön kihallgatásra rendelte gróf Zrinyi Miklós ezredest. Csak úgy, tábori módon, ott mindjárt a mezőn.

— Sofort zum Kaiser! — kiáltotta feléje egy nyargalva érkező fiatal tiszt.

Pár perc múlva Miklós ott állott az uralkodó előtt. Az még lovon ült, körötte félkaréjban lovon a német generálisok kísérete. A főlovászmester keményen tisztelgett és egyenesen belenézett a német-római birodalom urának jól ismert, de régóta nem látott arcába. Ragyogó nézéssel, boldogan. Valami olyan kifejezés volt ebben a nézésben, amelynek rokonát csak az imádkozó hívők, vagy a szerelmesek nézésében lehet megtalálni. A teljes odaadás kifeje-

zése volt ez, valami olyan lelkesedése, amely teljesen állítja a másikat és teljesen tagadja önmagát.

Az uralkodó is díszruhát hordott, hadseregének legfőbb vezénylő egyenruháját. Fején háromszögletű tábornoki kalap, kezében marsallbot. Nyakában az aranygyapjú. A korán öregedő harminchét éves férfi fáradsága ült ki aláárkolt szemébe, petyhüdt arcára. Nyájas tekintetében kellemes és vonzó kifejezést lehetett érezni, de amellett igen csúnya férfinak mondhatta az ember. Miklósnak azonban nem volt sem csúnya, sem szép. Ez az arc, a magyar király arca, felette állt a tetszés fogalmának ő előtt. Ez az arc volt a világ első arca, minden többit csak ehhez lehetett viszonyítani. Ez az igen rút arc volt Zrinyi Miklós számára az alfa és az ómega.

— Wir müssen ihnen unsere höchste Anerkennung...

Félbeszakította magát, hátrafordult, mert a németek közül valaki súgott neki valamit. Halkan válaszolt hátra és ismét az előtt álló vitézre nézett. Közben a mondatot elfelejtette.

— Wie? Ja. Sehr brav, lieber Graf, sehr brav. Die Kroaten, sehr brav...

— Die Ungarn auch, Majestät, — szólt Miklós rögtön.

— Ach ja, freilich, — sietett buzgón a magyar király, — meine lieben Ungarn.

Megint hátranézett, megint súgtak valamit.

— Ja. Also wir fühlen uns gewogen, Sie zu versichern, dass sie auf die baldige Ernennung zu unserem Lagermeister zu rechnen berechtigt sind die Hoffnung zu hegen. Sehr brav, Zrinyi, sehr brav...

Nyájasan bólintott a király. És a körülálló németek is atyai jóindulattal bólogattak. Miklós tisztelgett és elrugtatott. Egy pillanat múlva jutott eszébe, hogy az uralkodói kegyet meg kellett volna köszönni. Aztán hálás boldogság borította el a lelkét.

Az uralkodó megígérte neki, hogy röviden kinevezi tábornesternek. Ó, ha apja ezt megérte volna! Miklós huszonöt éves korában az egész birodalmi keresztény sereg tábornestere! És Viola! Hirtelen megneheztelt Violára, aki még képes volt habozni Erdődy Farkas közt és közte. Közte! Nem baj, felejtjük el, most már minden jó lesz. Ősszel vége a hadjáratnak, esküvő, elmondhatatlan boldogság. A seregéhez lovagló vezér azt akarta érezni magában, érezni, tudni és tudatosan kóstolgatni, hogy ő most makulátlanul boldog. De mi ez, ami mégis zavarja? Meglepetve kutatott magában, hogy megtalálja balérzése okát. Mindjárt meg is találta. A német generálisok félkaréja bukkant fel emlékezetében, s azoknak kegyes ábrázata. Az ördög vigye el a dolgukat, miért olyan kegyesek? Úgy áltak ott, mintha ők is uralkodók volnának valamennyien. Puchheim akár koronát is hordhatott volna fején. Vagy legalább is úgy állottak ott, mint akik tüntetni akarnak azzal, hogy több közülük van a nagyúrhoz, mint másnak. Mintha a császári elismerést ők is adományozták volna a magyar vitéznek, nemcsak a császár. Hogy a mirigy fogja meg valamennyit, hát kik ezek, mik ezek, hogy neki felülről bólogatnak, adta plundrás németjei. Miklós arra ébredt rá, hogy heves féltékenység gyötri. Nemcsak a szerelmes tud féltékeny lenni, hanem a rajongó is.

És nemcsak a szerelmes igyekszik az ideál előtt kitüntetni magát, hanem a rajongó is. Ha valaha éhezte a harcot, most igen. És a szerencse kedvében járt. A szerencse, amelynek titokzatos szabályszerűségében a harctéri katonatisztek babonás hitével vakon hitt. Ha a dolgok jól kezdenek menni, akkor a szerencsének hamar nyergébe kell pattanni, minden eshetőséget merész kockázattal megpróbálni, biztosan sikerül. De ha balra fordul a kerék, óvatosan vissza kell húzódni, mint végvári katona a török-

lesen. Most minden jól megy, a sorozat szerencsés, ha alkalom jön: neki!

Jött az alkalom. A Vág völgyén felfelé induló birodalmi sereg előcsapatai utolérték a Morva felé vonuló svéd sereg uszályát. A Ferdinánd táborában Zrinyi Miklós rendelkezett a legjobb lovasokkal, ő sietett az élen, ő kapta az első érintkezést az ellenséggel. Parancsa volt, hogy ha ez bekövetkezik, azonnal jelentse hátra és várja a további rendelkezéseket. Eszeágában sem volt ennek a parancsnak eleget tenni. Kiválogatta legrégibb és legjobb csáktornyai legényeit, akiket portyákon martalékba szokott küldeni, azokkal villámgyorsan megcsinálta a felderítést, s mikor a terepet alkalmasnak találta, megtámadta az utólérteket. Lovasokkal ment rá a svéd gyalogságra. Azok elfogadták a harcot. Nyílt csata fejlődött. Mint szokta, most is beleszaladt a kézitusaiba, nem lett semmi baja. Elesett kétszáz svéd katona, kettőt ő maga vágott le közülök. S majdnem kétszázat foglyul ejtett. A svéd sereg utóvédje rohánva menekült. Miklós már csak a megnyert csatát, az ellenséges halottak, sebesültek és foglyok számát jelentette hátra.

Ezek a foglyok mód nélkül érdekelték. Úgy nézgette őket, mint a vadász, aki ismeretlen madarat szedett le a levegőből. Svédekkel még nem volt dolga. Magas termetű, vállas, marcona szőke legények voltak ezek, nyelvöket nem értette senki, de tisztjeik beszéltek latinul. Miklós hivatalosan kihallgatta őket, hogy értesüléseket szerezzen. S a katonai részletek után még beszélgetett velük egy keveset.

— Hallották azt a nevet, hogy Zrinyi Miklós?

Hogyne hallották volna. A múlt századbéli híres hős volt, aki egy magyar várból belerohant a török fegyverek biztos halálába. Hallotta ezt a nevet mindenki. De az egyik svéd tiszt úgy vélte, hogy horvát volt, a másik németnek tudta,

— Magyar volt, — mondta nekik a győztes ellenfél, — én pedig a dédunokája vagyok. Van az uraknak valami kérésük?

Olafson svéd hadnagy jelentkezett, hogy neki van kérése. Vőlegény. A menyasszonyának szeretne levelet írni, s megkérni a grófot, hogy gondoskodjék a levél eljuttatásáról.

— Milyen a menyasszonya?

— Nagyon szép, — válaszolta a svéd halkan, — magas és szőke.

Miklós maga gondoskodott arról, hogy a levél elinduljon messzi országba, a magas szőke leányhoz. A foglyokat elszállították s ő vonult tovább a Vág völgyén a svédek után. De mintha jó sorsa most különösen kedvezni akart volna neki, úgy fordult a hadjárat dolga, hogy a birodalmi sereget fenyegető stratégiai szorongatás megszűnt. Ferdinánd tárgyalásai Rákóczi Györggyel sikerültek, az erdélyi fejedelem, akinek seregei már egyesültek Torstenson svédeivel, visszahívta embereit Brünn alól. A birodalmi sereg felszabadult, ősszel már mehet téli pihenőre.

És mehetett haza gróf Zrinyi Miklós újabb dicsőséggel a régi várba, hogy összeesküdjék Isten és ember előtt a választott leánnyal, akitől nyár óta nem kaphatott hírt. A zsoldos sereget Csáktornyán kellett feloszlaltatnia, az „iratos“ katonák szegődése Csáktornyától Csáktornyáig szólt. De azt nem győzte volna türelemmel, hogy maga vezesse haza négyezer emberét, mert ezek közül háromezren gyalog jártak. Rábízta a dolgot hadnagyaira, maga pedig vágtatott hazafelé. Valami gyönyörű nyargalás volt ez, haza a szerelmeshez, végig az országon, vinni a száguldó paripa hátán a türelmetlenül lelkendező szívet és álmodni arról a pillanatról, mikor a rég nem látott Violát karja közé zárhatja.

Már az úton hazafelé nagy ujságokat hallott.

Először is azt, hogy Esterházy Miklós gróf, a nádor meghalt. Az öregurat sírba vitte a mellőzés, a sok családi gyász s a közügyek felett való őszítő, romboló tépelődés. A királyi kegyvel hazatérő Zrinyi mélyen eltűnődött erről az emberről. Nagy embernek tartotta, bölcs léleknek és nemes jellemnek. Meggyőződése a királyhűség mellett kötötte le, s mikor Ferdinánd udvari politikája oldalrasöpörte őt, Magyarország első hivatalos emberét, a mellőzött férfi konok elvhűséggel felelt a bántalomra: tovább dolgozott a dinasztiaért, agitált, kérlelt, érvelt, könyvet írt. Maga bántalmát elfelejtette. Levett főveggel kellett reá gondolni. Vajjon mit csinál Júlia, gróf Nádasdy Ferencné? A kis László már serdülő ifjú azóta, most fogja átvenni a család fejének szerepét. Mikor ott vacsoráztak együtt Hefflányban, és Júlia tündéri fiatalága... eh, mit Júlia, most már csak egyetlen női lény van az egész világon, s azt Violának hívják.

Aztán Csáktornyához közeledvén, másféle hír akadt útjába: Erdődy Farkas és a bán leánya már megtartották a lakodalmat. Lám, nem váraкоztak sokáig. Ők már egymáséi. Együtt laknak, reggel egymás arcának gyönyörűségére ébrednek, és este, ha minden elcsendesedett, kettesben beszélik meg a nap apró eseményeit, az ismerősöket, ügyes-bajos dolgokat, az életet, az egész világot. Ó Viola, Viola...

Szakadó eső őszi napján érkezett haza Miklós Csáktornyára. Csak egy éjszakát töltött otthon. Késő este ágyukból zavarta fel a vár vezető embereit, papot, borbíró, várnagyot, udvarbíró és a többiek egész seregét. Hajnali két óráig hallgatta jelentéseiket, valami keveset aludt, s már pirkadatkor indult Trakostyánba.

Itt várta az első kellemetlenség: a zászló nem volt felhúzva, a várbelieket nem találta otthon. Azok éppen előző nap mentek vendégségbe Zágrábba. A

szépséges színekkel kirajzolt viszontlátás egyszerre füstté változott. Utánuk nem mehetett és Trakostyánban sem lebzselhetett tétlenül, hogy megvárja őket. Otthagyta tehát az Euzsébiának hozott ajándékokat: gyönyörű himzésű tót pruszlikokat és átjött Klenovnikra, hogy Drugethnél tegyen látogatást legalább. Itt várta a második kellemetlenség. A bán ellene fordult: megharagudott, hogy Draskovich Farkas harmincezer forinttal megterhelte Trakostyánt és Klenovnikot. holott ehhez nem volt joga. Mert ez a két vár ősi Draskovich-fészek volt, leányágon nem örökölheto, Euzsébia javára meg nem terhelhető, Trakostyán és Klenovnik a Werbőczy-törvények szava szerint a bán ágára néző Draskovich-örökség volt. Draskovich János, a horvát bán, tehát elment a zágrábi káptalanhoz és ott hivatalos formában ünnepélyes óvást emelt a jegyajándék ellen. Miklós meghökkenve hallotta a hírt és hosszú szemecserét folytatott felőle Drugeth Jánossal. Nem titkolta, hogy ha a bán a tiltakozással el tud érni valamit, az ránézve végzetes anyagi csapás. A négyezer zsoldost saját zsebére vállalta, azok nemsokára megérkeznek Csáktornyára, fizetni kell őket, már pedig ő gazdasági dolgainak intézésénél távozáskor belekalkulálta a hozományt pénzügyi terveibe. És a bánnal nehéz lesz megegyezni, a király őt is kedveli, a törvény betűje szerint csakugyan joga van a reá néző örökség terhelése ellen tiltakozni.

Nehéz gondokban jött el Klenovnikról is és Varasdon megint megállt, hogy ott a horvát uraktól a politika felől halljon egyetmást. Itt kapta a harmadik kellemetlenséget: a fortélyos vén Mikulich erősebben szervezi a Zrinyiellenes pereskedő mozgalmat, mint valaha, most is Bécsben van és hírlik, hogy onnan olyan jogi döntésekkel fog visszatérni, amelyek a két Zrinyi-fivérnek igen kínos anyagi károkat okozhatnak.

Otthon, Csáktornyán az a hír várta, hogy Lőrinc inas meghalt. Urával járván a hadban, nem ismert egy új farkasvermet, amelyet a télre való készülődés közben éppen most ástak, arra ment, beleesett, a meghegyezett cövekek keresztülmentek a hasán.

Mi jön még, mi jön még? Most már babonás félelmében nem mert semmihez kezdeni, mert meg volt győződve róla, hogy amihez nyúl, abból baj lesz. Ime, hazajön tulipiros dicsőség örömével, boldog vőlegény gyanánt, dúsgazdagon, fejedelmi tekintélyű vezér gyanánt és egyetlen napon rászakad mátkájának távolléte, anyagi zavarok tornyosuló fenyegetése, zsoldosai előtt a fizetési zavarok kínos szégyene. Két napig semmi főbenjáró dolgot el nem intézett, íródiákjai bizvást az asztal szélét metélheték bicskájukkal unalmukban, mert egyetlen levelet nem diktált. Harmadnap levél jött Trakostyánból. Draskovich Gáspár értesítette, hogy megjöttek és várják. Ahelyett, hogy ők maguk rohantak volna Csáktornyára, mihelyt érkeztenek hírét vették. És az apa írt, a menyasszony nem. És az apa levele is lehetett volna melegebb egy kissé. De azért azonnal nyergeltetett. Szíve kezdett felengedni. Talán a szerelem örök hatalma erőt fog most venni a balvégzetű dolgok sorozatának átkán.

A hónapok óta nem látott menyasszony nem ugrott viszontlátáskor a vőlegény nyakába, a találkozás örömét csak haloványan mutatta és inkább udvariasnak látszott, semmint boldognak. Miklós azonnal elkedvetlenedett. Mint ölelésre tárt karja, úgy rajongó öröme is lankadtan hullott vissza.

— Nem is örvendesz nékem, — mondta szemrehányó sértődöttséggel, — annnyi üdő után.

— Hogyne örvendenék, — felelte a leány nyugodtan, — igen vártalak már.

Aztán, ahogy elkezdtek hármásban beszélgetni,

apa és jegyespár, sehogysem akart feloldódni az a meghatározhatatlan visszás valami, ami fölöttük ott lebegett. A szerelmes vőlegény az apa előtt restelt érzéseiről beszélni, ezért csak a pillantások segítségéhez folyamodhatott. Könyörgően, imádóan nézett a szép kék szemekbe, hogy onnan a vágy titkos biztatását kapja vissza. De a szép szemek hűvös és nyílt nyugalommal tekintettek vissza, a titkos gondolatok közös meghittsége nélkül. Miklós egyre kedvetlenebbé vált. És maga a beszédtema sem volt vidámságra serkentő. A bán jogi fellépéséről beszélgettek. A helyzet bizony nem jó képet mutatott. Kétségtelen volt, hogy Draskovich Jánosnak a jegyajándék ellen törvényes joga van tiltakozni. Trakostyán és Klenovnik a fiúágra volt szállandó, leány nem örökölhette, tehát Euzsébiának nem volt rá igénylési joga. Draskovich Farkas elhalálozása esetén Trakostyán és Klenovnik minden törvényes formaság nélkül a bán birtokába fog átmenni.

— Nem adom, — mondta Miklós röviden és keményen.

— Hiszen nem adod, fiam uram, de mit csinálhatol az törvény ellen?

— Nem adom. Szükségem vagyon rá, pénz nélkül nem viselhetek hadat, mán pedig, hogy hadakozzak az országért, az erősebb szükség, hogysem az törvény. Apáim is keresztülléptek a papir betűjein, ha az országért és kardjok segítségére gyarapodni akartak. Úkatyám az szigetvárinak atyja, béült az Karlovics-birtokba és meg sem is várta, hogy az magvokszakadott Karlovicsok várai felől mi szándéka leszen a királynak. Elvette, béült, birta, punktum. Bírom ma is. A vránai perjelségről is törvény mondotta ki, hogy nem örökölheto, mégis az ő násza, Tahy uram kezére játszotta, ő elvette, béült, most is a miénk. Hát ő maga, az szigetvári? A Frangepánok ozalyi részét vette el, béült, az király nem tiltakozott, birjuk

ma is. Így leszen most is, nem máskint. Bé fogok ülni ide, Trakostyánba is, Klenovnikba is. Nékem jobban köll, mint bán uramnak, ő nem fizet iratos katonaságot az országért. Ha el akarja venni az törvény betűjeivel, hát majd jöjjön érte, vegye el tőlem, ha tudja. Hogy melyőnk erősebb, megválnak. Az ki bírja, marja.

— Igen, de elér keze Bécsig. Az királyt is beléshóltatja.

— Az király majd belétörődik, hogy érette, ő védelmire, erőt gyűjtök.

Ügy ült ott, elszánt ellenfél módján, mintha most rögtön öltre akarna menni a bánnal a Draskovich-vagyonért. És a Draskovich Farkas arcán kesernyés kis mosoly jelent meg.

— Azért ne tüzelj oly igen. Most még én ülök itt Isten segedelmivel.

Miklós felkapta a fejét a nem is nagyon rejtett rendreutasításra.

— De tüzelek, — felelte, — amit mentek, leányod leendő gyermekeséinek mentem. Más az, ha fiúmagzatod lenne. De nincsen. Nékem majd lesz.

— Miklós! — csattant fel Euzsébia. Most az ő hangjában szólt meg a rendreutasítás.

Hallgattak. Kínos csend feszengett közöttük. Így ültek pár pillanatig kényszeredett némaságban. Akkor Draskovich Farkas valami ürügyet mondva magokra hagyta őket. Még be sem csukódott mögötte az ajtó, Miklós már készült az ugrásra, mint a hiúz. Hogy végre, végre karjaiba szorítsa a hónapok óta nélkülözöttet. De Euzsébia sem volt rest, védekezően maga elé tartott két kezével feszítette el az ölelést. Miklós megütődve nézett rá.

— Ügyetlenül szóltál atyám urammal. Haragszik mostan.

— Bánom is én atyád uradat. Véled törődök csak. Jöszte ide mellemre.

Megint magához akarta vonni. S a leány most még erősebben védekezett.

— Hagyjál. Valaki bójó.

— Violám, angyalom, hónapok óta nem láttalak. Most eltolsz magadtól? Megint belétaszítasz az feneketlen bánkódásba? Megint azt gondoltatod velem, hogy nem szeretsz?

— Ha nem szeretnék, nem mennék feleségedül. Úlj le szépen arra a sellyére, beszélgessünk, mert meglátod, valaki bójó.

A kedvetlenség, bosszúság, rossz hangulat, szerelmi kétség most egyszerre erős felindulásban robrant ki Miklósból.

— Galambom, ez így nem jól vagyon. Leülhetek én erre a sellyére csinosan, térgyemre rakott kezemmel, mikint az oskolás gyermek, de egyebet így sem mondhatok, mint hogy ez így nem jól vagyon.

— Mi nincs jól?

— Mi nincs jól. Még kérde is. Megtérek a hadbul, sok halálos veszedelmekből, tehozzád, repdeső bolond lélekkel. Örvendek egész úton, elmémbe tündér színekkel irogatva az képet, mi módon fogsz nyakamba ugorni, orcádat enyémhez szorítani, szemed boldog könyveivel orcámat nedvesíteni, mi módon fogsz faggatni ezer kérdésekkel viselt dolgaim felől, kezéd az kezemben. S imhol mit kapok ennek helyette? Még csak karolni sem kívánsz éngemet. Ez az, ki nem jól vagyon, galambom. Magad viseletiből el nem hallgathatom, mi láttatik mind jobban. Nem szeretsz.

— Szeretlek. De tudod természetemet. Nem állhatom, ha szorongatsz. Várj avval.

Miklós felindulásában is kutató figyelemmel nézett menyasszonyára.

— Megálljunk csak egy kicsinyig. Hogy ha szorongatlak, nem állhatod, úgymondod. Járjunk végire ennek. Nem kívánod te, hogy közel légy hozzám,

hogy érezzél engemet? Nem érezel valami forrót, ki végigfut rajtad, ha összeérünk?

Euzséria elpirult erre a nem szemrehányó, hanem kíváncsian faggató kérdésre.

— Leány vagyok, asszonyul ne faggass.

— Nem így Viola, nem így. Én te szemérmes voltodat nem háborítom. De akármennyire leány légy is, tudnom köll, hogy vajjon akarsz-e engemet. Hogy vágyakozol-e utánam. Hogy szeretsz-e. Ezért köll szájodat csókkal apolnom, mert éreznem kell karjaim közt hevedet, ki nékem szerelmed felől híradással legyen. Értsed szavamat, Viola: éhezek és szomjazok annak tudására, hogy köllök néked.

— Megelégitlek, ha mondom. Tiéd leszek, mi egyebet akarhatsz még?

— Ne kínozz, Viola, ne kínozz. Kétségeim vannak, szóval megnyugtadni nem tudsz. Ha szeretsz, mutasd.

— Mi módon mutassam?

— Így!

Már átkapta villámgyors mozdulattal, már csavarta maga felé a szép szőke fejet brutális erejével, már lecsapott a kláris-ajakakra. A leány most hagyta magát. Teste ernyedten adta át magát a szorító ölelésnek, mintha eszméletlen lett volna, szája mozdulatlanul és hűvösen türte a csókot. Mintha halottat tartott volna a karjaiban a vőlegény.

— Csókolj vissza, — súgta forrón, alig véve el száját a szájtól.

— Nem, — felelt ridegen a leány, — szorongass és gyötörj, ha kedved tartja, de azt ne kívánd. Nem.

Miklós eltolta a leányt, hogy szeme közé nézhessen.

— Nem akarsz megcsókolni? Utálsz?

Euzséria ellenségesen, némán nézett rá vissza. Nem felelt.

— Csókolj meg. Tüstént. Én ez dolognak most végire járok. Parancsolom, hogy csókolj meg.

— Parancsolod? — riadt fel gőgösen Euzsébia.

— Igenis, parancsolom. Parancsoló urad lészek; ha megszokod jókorán, hasznos az. Tanuld meg, miként legyél engedelmes, szerelmetes szolgája uradnak. Öleld meg nyakamat, csókolj meg.

— Nem.

— Vigyázz, Viola, vigyázz. Intelek, hogy tegyed, mert megbánod. Csókolj meg.

— Nem. Parancsra nem.

— Utolsó szavad ez?

— Utolsó.

Miklós eleresztette menyasszonyát. Kihúzta magát, egyet-kettőt rántott dolmánya alján. Haját tenyerével hátrasimította. Aztán rekedtes, felindultan remegő hangon így szólott:

— Elmegyek én mostan, Draskovich Euzsébia. Ha majd elszánod magadat, hogy parancsomra átöleljél és megcsókoljál, megtalálsz Csáktornyán. De eladdig látni nem kívánlak. Ezt atyáduradnak is tudtára adhatod. Jó egészséget kívánok.

Sarkon fordult, ment. Kemény lépéseitől még sarkantyuja is mintha dacosan pengett volna. Az ajtónál egy gondolatnyit meglassudott, várva, hogy talán egy megadó szó visszahívja. De az a szó nem hangzott el, s ő nem nézett hátra.

Pár perc múlva már nyargalt a klenovniki úton Varasd felé. A klenovniki várról eszébe jutottak a zsoldosok, akiket fizetnie kell. Most felborul minden, számítása, ha a jegyajándékot nem használhatja fel. Dacosan vállat vont. Lesz, ahogy lesz. Összehirapta fogait keményen és embertelenül szenvedett.

XIII.

Otthon két napi határidőt adott Euzsébiának gondolatban. Ha két napon belül a leány el nem jön apjával Csáktornyára, akkor ő úgy tekinti, hogy mindennek vége. De mivel a két nap eltelt a leány látogatása nélkül, a határidőt meghosszabbította még két nappal. Aztán még hárommal, hogy egy hét legyen belőle. S egy hét múlva elment öcséhez Ozalyba, hogy pénzt kérjen tőle kölcsön.

Még nem járt Péteréknél. A két fivér elég keveset érintkezett. Péter egészen beleolvadt a maga körébe, amely Miklósnak idegen maradt. Ahogy a közösben tartott birtokot lakóhelyükkel megosztották a tengerparti és muraközi két félre, ugyanígy két ellenkező irányba oszlott érdeklődésük is: a Miklóse északnak Magyarország és Bécs felé, a Péteré délnek a tenger, a horvát élet és Velence felé. Az év pár hónapját Velencében szerette tölteni Katalinnal, a velencei főnemesség körében szereztek jóbarátokat és ismerős házakat. Ugyancsak pár hónapot töltöttek Buccariban, ahol ugyancsak kialakult horvát és olasz vendégeik köre. Ozaly várára kevés idő maradt, így aztán hónapok is elteltek anélkül, hogy a két testvér találkozott volna.

Most megtalálta őket Ozalyban. Vendégtelen napon érkezett, bő ideje lett volna sok mindent megtárgyalni öccsével s kissé összeemelegedni vele. De Katalin asszony mindenkire féltékeny volt, még sógorára is. A Frangepánok szenvedélyes vérével egészen magának követelte férjét. A testvéreket öt percig sem hagyta magokra. És ettől azok eszmecseréje nem ment mélyebbre az udvarias és hűvös eszmecserénél. A közös ismerősökkel hamar végezhettek, s akkor közös társalgási tárgyak alig is maradt, mert egymás életét nem igen ismerték. Miklós eljátszogatott a gyermekkel, a kétesztendő folyton

csacsogó kis Zrinyi Ilona grófnővel, homályosan érintette, hogy házassági terveiben esetleges változástól lehet tartani, aztán rátért a pénzdologra. Katalin asszony azonnal beleszólt a társalgásba és sópáncodni kezdett a rossz viszonyok és teméntelen kiadásai miatt. És Péter sem lelkesedett nagyon a testvéri kölcsön gondolatáért. De aztán addig hányták-vetették a dolgot, míg közös jövedelmeik bonyolódott világában megtaláltak valami még bonyolódottabb megoldást. S megállapodtak végül, hogy azt majd írásba foglalják. Vacsora után Katalin rendes szenvedélyének áldozott: kártyázás nélkül nem tudta befejezni a napot. Miklós nem értette ezt a mesterséget és kíváncsian szemlélte a kis festett lapokat, amelyeket Péter és Katalin egymásra rakosgattak és megmérték bizonyos játékszabályok szerint. A vendég sógornak nagy érzéke volt minden iránt, ami kombinációval járt, s minden iránt, amiben a szerencse forgandóságának volt szerepe. Nemsokára maga is leült játszani és úgy kelt fel a játék végeztével, hogy elnyert a házaspártól tizenhét dénárt.

— Ecco, — mondta Péter nevetve, mert a társalgás Katalin kedvéért olaszul folyt, — i danari per i tui soldati! Itt a pénz a zsoldosaidnak. De mondd csak bátyám, miért nem fizetteted őket azzal, akiért verekszenek? S ha a király nem fizet, miért nem viszed őket máshova, ahol fizetnek?

Erre a kérdésre nem vetett ügyet Miklós, inkább csak tréfának tartotta. De mikor visszatért Csáktornyára, ahol a megérkezett zsoldosok ezrei nagy zűrzavart okoztak, eszébe jutott a Péter megjegyzése. Ott ültek a nyakán az iratos katonák, még nem eresztette szélnek őket. Euzsébiáról nem hallott hírt, most már úgy tekintette a dolgot, hogy jegyessége felbomlott. Szótlanul járt-kelt egész nap, embereivel csak a legszükségesebbet beszélte, s azok

reszkettek tőle, mert mord kedvében semmit sem talált jónak és mindenbe belekötött. Örültek, ha ment vadászni. Örült ő is, hogy egyedül szenvedhet és gyötrelmeiben mások nem zavarják. Úgy kínlódott a leány miatt, hogy fogát csikorgatta fájdalom dühében. A vad sem érdekelte, csak járkált az őszi erdőn órák hosszat és gondolkodott. Valami utat igyekezett találni, amely kivezesse ebből az érzelmi pokolból. Valami módot keresett, hogy Euzsébiának megmutassa keménységét, hogy a szakítást sajgó konokságában még mélyebbé, még teljesebbé tegye. Ezek a magányos töprengések juttatták eszébe Péter megjegyzését. S egyszer hirtelen megvillant gondolatai között a megoldás: felajánlkozik a velencei köztársaságnak.

Az ötlet ujjongó örömmel töltötte el. Csodálkozott önmagán, hogy ez hamarabb nem jutott eszébe. Le fog menni ezredeivel velencei zsoldba és a török ellen fog harcolni. Ott, a puskaporszagos, véres tábori életben a fegyverzaj, a sebesült-ordítás, a vad és hősi zűrzavar el fogja nyomni a belső fájdalom hangjait.

Azonnal felkereste öccsét megint, hogy annak velencei összeköttetéseit igénybe vegye. Péter helyeselte a tervet, de mégjobban helyeselte Katalin sógorasszony, aki féktelen németgyűlöletében nem szerette sógorát a német oldalon látni. Megbeszélték az eljárás módját, megírták a leveleket, és Miklós úgy jött el Ozalyból, hogy vállalkozása több, mint valószínű. Péter, Velencének alapos ismerője, kétségtelennek tartotta, hogy a köztársaság kapva fog kapni a máris nagyhírű fiatal vezéren, kivált a török előtt félelmes neve miatt.

Most tehát csak a velencei választ kellett várni. De addig? Mindenáron el kellett magát foglalnia valamivel, mert a Viola miatt való gyötrelmes té

pelődést nem bírta. A seb nem hogy hegedt volna, hanem szinte mind jobban égett.

Egy este gyertyával a kezében ment végig a folyosón és megállott a szigetvári ős arcképe előtt. Magasra emelte a világosságot és sokáig nézte a rég porladó dédapát. Számtalanszor nézte a képet kisgyerek kora óta és számtalanszor tűnődött így előtte. De most condottiere-tervei, s a szerelmi kín elől a hadba való menekülés ösztöne szokatlan élességgel világította meg a hőst, aki eszményei szolgálatában szabad akarattól és tudatosan ment bele a biztos halálba. Abban a szigetvári tettben volt valami ünnepélyesen tragikus, valami felemelően komor, ami most a kései unoka sebzett és enyhülni kívánó lelkét a lelkes csodálat jótékony balzsamával illette. Zrinyi Miklós, az élő, felgyújtott képzelettel hagyta ott Zrinyi Miklóst, a holtat, és ment egyenesen íróasztalához. Azt a vágyat érezte magában, hogy őse iránt való lelkesedését versbe öntse. Bemártotta a lúdtollat a kalamárisba és gondolkozni kezdett. De miután másfél óráig gondolkozott, egyetlen sort sem vetett papírra. Az írni való hallatlan nagysága óriás körvonalakban tárult ki előtte, mint valami heroikus táj, amelynek írdatlan bércei az égboltig érnek.

Ott hagyta a papírost anélkül, hogy egyetlen sor is került volna rá. Lefeküdt és a magányos sötétben tovább füzte gondolatait. Képzeletét még az is hatalmas arányú szemléletre indította, hogy előző napon a „Gerusalemme liberata“ kötetében lapozgatott. Most már tudta, hogy nem rövid költeményt fog írni őséről, hanem nagy lélegzetű, folyamként ömlő művet. De annak vonala, kiterjedése, kerete még homályos volt előtte. A tervezett munka gondolataival aludt el s ahogy másnap felserkent, azonnal ezeket folytatta tovább. Öltözködést, reggelit, levelezést, miegymást gyorsan elinté-

zett, hogy mennél hamarabb visszavonulhasson. S mikor megint ott feküdt előtte a tiszta papiros, egyszerre csak emlékébe szökött az a beszélgetés, amelyet olasz útja alkalmakor Orbán pápával folytatott. A pápa azt kérdezte, van-e a magyaroknak époszuk. S ő azt válaszolta, hogy nincs. Hát most lesz. Ez lesz az, a szigetvári ostromról szóló mű. terjedelemben, nagy lélegzetvételben, a mondani valónak bérceken járó, történelemre tekintő magasságában. Az egész délelőttöt azzal töltötte el, hogy a papirosra vázlatos, odavetett szavakkal feljegyezte az ostrom hozzávető mozzanatait. De az írás izgalma annyira lüktetett benne, hogy a vázlat részletes kidolgozásával nem tudta saját magát megvárni, mindjárt elkezdte a verselést. Gondosan kiírt, szép betűkkel írta az első strófákat, boldogan érezve, hogy most szertelen szívfájdalmára vigasztalást talál, mert a fenkölt írnivaló mellett a szerelmi búbánat apró és méltatlan gondnak tetszik. Volt bizonyos gögös felülkerekedés abban, hogy első soraival mintegy lesöpörte az íróasztalról az egész Viola-ügyet.

Én az ki az előtt ifiú elmével

Játszottam szerelemnek édes versével,

Küzködtem Viola kegyetlenségével:

Mastan immár Marsnak hangassabb versével

fegyvert s vitézt éneklek, török hatalmát

Ki meg merte várni, Szulimán haragját,

Ama nagy Szulimánnak hatalmas karját.

Az kinek Európa rettegte szablyáját.

„Fegyvert s vitézt éneklek.“ Arma virumque cano. Szándékosan írta le a vergiliusi szavakat, önmaga szándékát is fűtve az Aeneis példájával, mintegy kötelezve önmagát, hogy vetélkedjék a legnagyobbval. De már az invokációban is vakmerően elhagyta a klasszikus mithológia divatos műsáját,

hogy mindjárt műve elején megüsse az alaphangot: a pogányság ellen védekező keresztény gondolat hangját. Magát a Boldogságos Szűzet választotta muzsájául és boldogan gyönyörködve ötlete szépségében, az alkotás remek izgalmával rótt a Szűzhöz intézett strófákat.

Egész álló nap dolgozott, úgyszólván haragudott az ételre, amely elvette idejét. A teméntelen sok zsoldos katona ügyes-bajos dolgait, akiket kellő férőhely híján szétoztott Csáktornya, Légrád, és egyéb várak között, hadnagyaira bízta, nem törődött semmivel, csak a művel. Szélesen kezdte, eget-földet összefogó mozdulattal: leírta a Mindenhatót, aki ott trónol a mennyekben és letekintvén a földre, szemügyre veszi a magyarokat, a zsidók óta második választott népét, akiket elhozott Ázsiából a tejjel-mézzel folyó szép Pannóniába, megáldotta őket vitézi erényekkel, szent királyokkal és minden egyéb jóval, de ők mindezt azzal hálálják most, hogy elfordultak Istentől és züllésnek indultak. A Mindenható tehát elhatározza, hogy büntetésül kemény próbát ereszt a magyarokra. Ha ez észre nem téríti őket, érezzék magokon Isten haragját örökre. De ha észre kapnak és megtérnek, halál helyett élet lesz a jutalmok. Megparancsolja tehát Mihály arkanynak, hogy szálljon alá poklokra, keresse ott meg Alektó Furiát és küldje Szulimán szultánhoz a magyarok ellen izgatni. Borzasztó szörny ez az Alektó: száz láncra van kötve, haja szála egyenként csupa kötélődző, sziszegő kígyó, szeméből véres, mérges tajték folyik, torkából dohos kénkőpára tör elő. Ez a fúria megkapja a parancsot. Indul tehát Törökországba, de hogy járata sikeresebb legyen, felveszi a szultán elholt apjának, Szelimnek, alakját s mint visszajáró kísértet jelenik meg a szultán előtt, hogy a magyarok megtámadására ösztökélje. Nyugodtan meg lehet őket támadni, — úgymond, — senki nem

fog szövetségesként melléjük állani, hiszen az európai gyaurok mind esztelenek: a szomszéd égő házát soha nem segítenek oltani, megvárják, míg a magoké füstöt vet.

Eddig könnyen ment a verselés, de most megakadt. Le kellett írni Szulimán hadbaindulását és seregét. Azt pedig nem lehetett csak úgy taláломra. A verselő főlovászmester most kezdte csak látni, mibe fogott. De ha belefogott, természete szerint, szívósan és kitartóan a végére akart járni. Asztala megtelt egész rakás könyvvel, elészedegette a családi levéltár régi okmányait s azokban böngészett. A sok segédmunka végül már nem fért el a kislapú íróasztalon, másik asztalt kellett melléje állítani a könyveknek és régi írásoknak. Hol innen, hol onnan jegyzett ki valamit, irdogált, jegyezgetett, strófákat javított. Leírta, hogy Arszlán budai basa ugyanebben az időben levelet írt a szultánnak és felhívta figyelmét, hogy most igen alkalmas volna a magyarokat megtámadni.

Igaz, nem tagadom, ha eggyesség volna
Köztök, bizony nekünk nagy gondokat adna
Az egynehány magyar, és megcsorbítaná
fényös koronánkat talán megrontaná.

De mint rendesen, most is egyenetlenkednek. Könnyű lesz végezni velök. Szulimán összehívja a divánt, s a tanácskozás elhatározza a magyar hadjáratot. A török sereg gyülekezik. Prekopita kán huszonötezer tegzes tatárt küldött az ifjú Delimán vezérlete alatt, aki szerelmes volt a szultán Kumilla lányába, de azt Rustán bég elhalásztta az orra elől. Aztán jöttek öt külön sereggel a szerecsenek, ördögi jó lovasok, úgy fordulnak nyargaltukban, mint a denevér. Egyik vezérük Amirassen, akinek híres lova, Karabul, magától a szélvészről született. Aztán a többi vezérek, Olindus, az eszes Menethám, a szép

Hamviván, a bölcs Alderán, valamint a rettenetes erejű Demirhám, aki tövestül ki tudta rántani a tölgyet és ököllel verte agyon az elefántot. Jöttek Mehmet basa vezetésével a mamelukok húszezren, a cserkeszek ötvenezren, a zincsiek, a géták, a barstok, a zagatárok, mindenféle népek özönlő tengere, s az induló sereghez olyanok is csatlakoztak, akik nem tartoztak Szulimán jogara alá, de látni akarták a kereszténység pusztulását. Hová fog omlani ez a rettenetes nagy felhő? Mely világszegletre fog ez leszakadni?

A munka pompásan haladt. A verselő katona kicserélt embernek érezte magát. A velencei választ már nem várta akkora izgalommal, mint eddig. Költeménye jobban érdekelte. Szeretettel rakosgatta a már teleírt papírlapokat, s valósággal hálát érzett irántuk, hogy segítik átélni a Viola elvesztének még most is gyötrő és égető fájdalmát. Közben megjött Velencéből a köztársaság felelete. Hosszú levélben fogadták a becses ajánlkozást igen szívesen és közölték, hogy örömmel várják a grófot gyalogos zsoldosaival, de a lovasokat nincs módjukban vállalni. Miklós azonnal válaszolt: huszárjaitól semmi körülmények között meg nem válhatik. Az ő számára huszárság nélkül a hadakozás elképzelhetetlen. A levelet elküldte és rögtön nekiült a munka folytatásának. Második Ének. Arszlán basa megkezdi a hadakozást, megostromolja Palotát. A szultán pedig már Nándorfehérvárnál tart, Petraf nevű vezére megtámadja Gyulavárt, az őrség életfogytig tartó rab-ságba esik. És közeledik a roppant sereg, egyre közeledik, élén a szultánnal. Lovon jön a szultán, fején fehér patyolat turbán, két kócsagtoll-bokrétával. Válláról aranyhazdia függ alá, dolmánya hasonló káftánból készült, oldalán kemény misziri kard. S utána a sereg kopja-erdeje, számtalan ágyú és hadiszer, ostromgépek kötelei, hídveréshez való deszkák és

vasmacskák, rengeteg takarmányos szekér, tevék, öszvérek, bivalyok, elefántok végeláthatatlan tömege. S ezalatt Szigetváron Zrinyi Miklós, a Miksa császár által odarendelt kapitány, letérdelt a fészület elé imádkozni. Bár bűnös halandónak bármilyen érdeme Isten kegyelméhez képest annyi, mint amennyi vizet a fecske tud szájába venni a megmérhetetlen tengermélységhez képest, ő mégis érdeme hivatkozva azt a kegyet kéri, hogy az eljövendő ostromnál életét adhassa a kereszténységért. És íme, a fészület csodák csodájára háromszor bólintott az imádkozónak és megszólalt. Közölte Zrinyi Miklóssal az égi szózat, hogy kérését meghallgatja, lelkét magához fogja venni.

Itt tartott Miklós, a második ének végén, mikor megjött a végleges válasz Velencéből: sajnálattal lemondanak az ajánlatról a lovas katonaság miatt. Miklós közömbösen tette félre a levelet. Hogy condottiere-kapitány legyen, ez a terv már nem izgatta. A költeménynek élt csupán, amely egész valóját eltöltötte, ezzel kelt, ezzel feküdt, a gyalogos zsoldos-sereg feloszlátását embereivel bonyolítottatta le, maga alig nézett utánok. Csak írta a strófákat szüntelenül egymásután és gyönyörködve fogogatta, tapogatta a teleírt lapok egyre vastagodó csomóját.

Közben leesett a hó, Csáktornya felöltötte a tél fehér pompáját. A vár álomszerű csendben éldegélt, a zsoldosok elszéledtek, csak a régi várnép maradt együtt. A katonák, akik Hideggelháló Szent Pál napján megkapták a fa-kommenciót, hatalmas tüzet durrantottak be a szakállszárító kályhájába és nap-hosszat tétlenül beszélgettek, a tornyos napokig nem látott a fehér tájon egyetlen lelket sem.

Csak karácsony ünnepén tűnt fel Varasd felől egy fekete csoport. Uri szán volt az, lovas cselédek kíséretével. A szán nagynehezen bevonszolódott a havatlan felvonóhídon és befordult a belső várud-

varra. Draskovich Farkas és Euzsébia leánya száltak ki belőle. Tudták a járást, mentek egyenest a Miklós szobái felé. A ház ura először elsápadt, aztán elpirult, mikor a belépőket megpillantotta. Draskovich Farkas így szólt:

— Leányomnak szólni valója vagyon véled.

Azzal rögtön ment is át a szomszédos szobába, de az ajtót közben illendően nyitva hagyta. Ezek most szemközt állottak egymással. Miklós olyan izgatott volt, hogy azt hitte: összeesik. Remegett egész testében, torkát hirtelen égő száraznak érezte. A leány ránézett, aztán különös, fojtott hangon így szólt:

— Jöttem, hogy parancsodat bételjesítsem.

Azzal odament Miklóshoz, két karjával átfonta a férfi nyakát, behúnyta a szemét és megcsókolta az izgalomtól vonagló férfiszáját. Ügyetlen csók volt, lehelletszerű, hűvös és engedelmes. Akkor aztán elvonta kezeit és megállt. Várt.

Miklóst egész valójában megrendítette a csók. Most, hogy akarata elégtételét megkapta, hirtelen minden érzése visszájára fordult. Akire dacosan és konokul haragudott egy perccel előbb, annak megalázkodása iránt most mély részvétet érzett. S ha előbb minden vágya az volt, hogy ezt a leányt lábai előtt lássa, most valami gavalléros restelkedés őt kényszerítette a leány lábai elé. Odaomlott térdre Euzsébia elé, átkarolta térdeit és úgy nézett fel a szőke szépségre, imádatos tekintettel:

— Violám... mindenségem...

A leány rátette kezét a férfi vállig érő barna hajára és halkán mondta:

— Ugyan megkínóztál, ez nem volt szép tőled. De most kelj föl, mert bójó atyámuram.

Miklós felkelt és átölelte jegyesét. De most másképpen, mint azelőtt. Nagyon gyöngéden, mintha árnyékot ölelne. Meg is csókolta, de azt is másként

most már: óvatosan, félénken, alig érintve a kláris-ajkat. S aztán szemébe nézett. A kék szempárból komolyság nézett rá, áthatolhatatlan mélység, örök rejtelem.

— Mikor tartjuk a lakadalmat, Violám? Nékem úgy volna kedvemben, ha már holnap lehetne . . .

A leány beszélította apját. Az nem tett egyetlen szónyi megjegyzést a történetekre. Tudomásul vette, hogy a fiatalok közt rendben van minden és ő is csatlakozott a tanácskozáshoz, hogy mikor legyen az esküvő, hol legyen az esküvő, kik legyenek főgazdák, algazdák, násznagyok, kiket kell meghívni, kiket nem.

Farkas gróf és leánya a karácsonyi ünnepeket ott töltötték Csáktornyan. Az esküvőt február tizenegedikére tűzték ki, hogy addig a meghívásokat országSZerte le lehessen bonyolítani. Temérdek gondot okozott a lakadalom előkészítése, órákhosszat ültek együtt hárman és hosszú listákat jegyeztek tele névsorokkal, kiadások jegyzékével, elszállásolási tervekkel. De azért arra is akadt alkalom, hogy a szerelmesek négy szemközt maradjanak. És Miklós most már keményen parancsolt tomboló vágyainak, nem nyaggatta csókolódzó könnyörgésekkel a leányt, mert félt, hogy a nagynehezen megszerzett békességet megint csorba éri, ha netalán összeszólalkoznának. S mikor Euzsébia visszament karácsony után Trakostyánba, búcsúzáskor megelégedett azzal, hogy gyöngéden megcsókolta menyasszonya homlokát.

A jegyesség hátralévő hetei nehezen teltek. De minden nap hozott valami eseményt. Még újesztendő előtt tragikus hír érkezett: Drugeth János, aki Bécsbe indult, hogy vagyoni ügyeit a Rákóczi-val kötött béke új helyzetében végre dülőre vihesse, útközben meghalt. Megütötte a guta, amitől mindig lehetett tartani. Klenovnik vára megtelt síró-rívó gyásszal, a szomszéd Trakostyán vára megtelt a szerelmesek türelmetlen boldogságával. Januárban levél jött Péter-

től, aki figyelmeztette Miklóst, hogy velencei terveit Ferdinánd velencei követe, báró Rabatta Antal, részletes jelentésben megírta Bécsbe. Ennek hatása mindjárt megnyilatkozott: Ferdinánd januárban ki-nevezte gróf Zrinyi Miklóst a birodalmi sereg tábornakmesterévé. A Szakolcán tett s azóta elhanyagolt ígéretet most sietett beváltani, hogy a kitűnő katonát seregéhez láncolja. S egyszersmind illő nászajándékot is küldjön a királyi kegygyel magyar főlovászmesterének, leghívebb hívének.

Mindezek alatt az esküvőjéhez közeledő vőlegény a nagy munkát szenvedélyes kedvteléssel írta tovább. Ha a menyegző előkészületei nagyon sok idejét elvették, ő viszont alvásából vette el az időt, hogy a szeretett munkát tovább folytathassa. Mint a szenvedélyes játékos a kockát, mint az iszákos a bort, úgy kereste mindennap ezt a munkát, még Trakostyánra is magával vitte, ha átsietett jegyeséhez. S ha nekiülhetett a gyorsan bővülő verseknek, elfelejtett a kerek világon mindent. A szigetvári hős nyílt mezőn vívott csatáját az egyik török seregrészszel nagyon szerette írni: ott dédatyja saját kezével ölte meg Rézmán basát, s rögtön utána a fiú megbosszulására siető apának, Mehmet basának, egyetlen kardvágással leszelte jobbkarját, aztán fejét vette. Ez még a negyedik énekben fordult elő. Az ötödikben kedve kerekedett egy kicsit kedvenc gondolatáról, a szerencse forgandóságáról verselgetni.

Örül az szerencse ember esésében.

Azért ő elveszi, teszi csaknem égben,

Hogy gyönyörködhessék nagyobb esésében,

Mint juhász küsziklán kúnek görgésében.

Az ilyen részletek boldogsággal töltötték el, egészen másfélével, mint ahogy a törökkel való verekezésnek szokott örülni, egészen másfélével, mint amilyenel közeledő esküvőjére gondolt. Az írásnak még

fáradtsága is édes volt. Ha a téli éjszakán már nem dolgozhatott tovább, mert másnap korán kellett kelnie, megemelte, méregette, lapozgatta a már kötetnyi vastagságra gyűlt kéziratot, aztán felállt, kéjesen kinyújtóztatta a hosszú ülésben elvánnnyadt derekát, majd az ablakhoz lépett, hogy egy kissé megfürdesse a hidegben a hosszú munkától forró fejét.

Kinézett a csáktornyai téli éjszaka titokzatos, messzi fehérségébe. A bástyák felől vontatottan, nyujtva hallatszott az ör szabályszerű, ellenőrző kiáltása:

— Szólalj, szólalj, virrasztó!

S ő az éjszakán át a múlt és a jövő derengésébe nézve, tünődött országon, hadon, sorson, életen, halálon. Úgy érezte, hogy az örök szavának elhaltával csak ő van most ébren az egész világon, s az ő dolga a virrasztás a történelem felett. Aztán becsukta az ablakot, átment hálósobájába, gyorsan levetkezett és lefeküdt. Mikor arcát a síma vánkosra tette a sötétben, elsóhajtotta magát vágyakozó boldogsággal:

— Viola... Viola...

(Vége az első kötetnek.)

